

MAGYAR

TÖRTÉNELMI TÁR.

A TÖRTÉNETI KÚTFŐK ISMERETÉNEK

ELŐMOZDÍTÁSÁRA

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
TÖRTÉNELMI BIZOTTMANYA.

HETEDIK KÖTET.

PESTEN,

EGGENBERGER FERDINÁND AKADEMAI, ÚGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN EGYETEMI, LAM
PEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERLAMM, PFEIFER PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

M. DCCC. LX.

TÖRTÉNETI MŰTÁR.

A TÖRTÉNETI ÉS TUDOMÁNYI ÉRTÉKESÍTŐ

ALFÖLDI KÖZLÖNY

1959

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

KÖZLEMÉNYEI

NYELVI ÉS IRODALMI

ESTER

Orsz. Levéltár Hőnyvára
17674/1959. sz.

A M. TUDOM. AKADEMIA
TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA

1860-ban.

B. EÖTVÖS JÓZSEF bizottn. elnök.
CSENGERY ANTAL.
ÉRDY JÁNOS.
PODHRADCZKY JÓZSEF.
SZALAY LÁSZLÓ.
TOLDY FERENCZ, bizottn. előadó és szerk.
WENZEL GUSZTÁV.

TARTALOM.

	Lap
I. A Győr vármegyei hódoltságról. R á t h K á r o l y t ó l . . .	3
Győr vármegyének 1642-ben összeírt sérelmi jegyzőkönyve a török ellen	92
II. Kemény János kora és fejedelemsége, új adatokkal illus- trálva. S z i l á g y i S á n d o r t ó l	127
III. A szatmári békepontok szövegének egybehasonlító vizs- gálata. S z i l á g y i I s t v á n t ó l	213
IV. Okmányos közlések	245
I. Az Anjouk alatti kereskedelmi történetünkhez. H a t- v a n i M i h á l y t ó l	245
II. Zrínyi Miklós bán két levele, R á t h K á r o l y t ó l .	251
V. Kisebb közlések P o d h r a d c z k y J ó z s e f t ó l	257
I. A diósgyőri vár	257
II. Egerben talált feliratok	259
III. Egy liszka-olaszi felirat	260
IV. Kisgyőri felirat	260
V. Nádasdi Ferencz, Tamás nádor fia	261
VI. Erdődy János	262
VII. Mátyás király ,	262
VIII. Második Ulászló kir. veszedelme	263
IX. Második Lajos király	264
X. Schwendi Lázár	264
XI. Csupor Pál büntetése	265
XII. A pápóczi prépostság és perjelség	265

I.

A GYŐR VÁRMEGYEI
HÓDOLTSÁGRÓL.

KÖZLI
RÁTH KÁROLY.

A török által behódoltatott megyék, vidékek és falvak történetéhez itt-ott több adatot találunk ugyan elszórva történetíróink, krónikásaink munkái és egyéb emlékeink, különösen a török basák leveleiben, mindazáltal eddig kísérlet nem történt e tárgyról tüzetesebben értekezni. Ez buzdít főleg engem a hódoltsági állapot bővebb megismertetésére, hogy közelebb ismerje a történetben gyönyörködő azon szerencsétlen helyek történetét, melyek a végelpusztítást kikerülni óhajtván, a töröknek meghódoltak. Noha csak a Győr megye hódoltsági rész történetét fogom taglalni, mindazáltal ebből a haza többi ezen járomban nyögő részeire is vonhatunk következtetést, melyek hol könnyebb, hol nehezebb sorsot tűrni kénytelenek valának.

Értekezésemet három szakaszra osztom:

1. A mohácsi vésztől a zsitvatoroki békéig. 1526—1606.
2. A török által végkép elpusztított várak, kolostorok, mezővárosok, falvak s pusztákról.
3. A zsitvatoroki békétől Székesfehérvár elfoglalásáig 1606-tól 1688-ig, melyben a hódoltsági falvak megszállása, tengése és hanyatlása történetét adandom elő.

I.

Ha Magyarhon földábrájára tekintünk, a déli részen számos pusztá, de annál keveseb falu tűnik szemünkbe, s ha kérjük mi oka annak, hogy a termékeny síkságot nagyobbára csak puszták foglalják el, könnyű a felelet: a török pusztítás.

Ez tette azt, hogy kivált a sík földön szabadon s meszsze előre látván a portyázó török, nem félt — mint hegyes vidéken — a les- és megrohanástól, azért kénye-kedve szerint egyiránt dúlt béke, fegyverszünet és háború idején.

A Dunántúli vidék legelőször a szerencsétlen mohácsi vésznap (1526. augusztus hó 29.) után érezte a török pusztítás súlyát, mert a csata utáni napokon Szuleiman szultán lovassága egy részét zsákmányozni szétküldvén, az a Duna és Balaton közti vidéket Győrig ¹⁾, továbbá Somogy, Szala, Vas, és Sopron megyéket tarolta le ²⁾. Győr megyében ez volt az első török pusztítás, mely leginkább a szent-mártoni járást érte.

1529-ik évben szeptember hó derekán Mohammed bég szendrői helytartó a szultán előljáró hadaival megjelent a megyében, és később követte a deréksereg, mely a Tata és Komárom közti téren haladott elő. Győrött ekkor Lamberg Kristóf volt a főkapitány, ki német katonáival Ferdinánd király részére tartá az erősséget. Ez az ágyúkat Bécsbe felküldvén, a várat felgyújtatta s övéivel Bécsbe szaladt ³⁾. Szuleiman az elpusztult Győrt fel sem véve, Mosony megyén, hol Óvárt a német őrség szinte felgyújtotta s belőle kitakarodott ⁴⁾, és Brukkon keresztül Bécs vívására indult ⁵⁾. Hogy e kétszáz ezer emberből álló sereg keresztül-vonulása pusztítás nélkül véghez nem ment, kiki könnyen átláthatja.

Verancsics Antal az 1531-ik évre ⁶⁾ feljegyzé, hogy a törökök Győri Szent-Márton alól igen sok népet hajtottak el rabságra. Többi történet-íróink nem szólnak ez évi pusztításról, Istvánfi az 1530-ik évi Karácson-tájára teszi Mehemet, Usref és Amurat basáknak Vág körüli zsákmánylását ⁷⁾; hihető, hogy később egyik szárnyok csapott a Pannonhalma alatti falvakra.

Szinte Verancsics az 1542-ik évre említi: „Az törökök megrablák farsangban Győri Szent-Mártont, kiket az magyarok

¹⁾ Hammer Purgstall: Geschichte des osmanischen Reiches. II. 55. lap.

²⁾ Verancsics Antal: Öszves munkái II. k. az illető évnél.

³⁾ Hammer Purgstall: Geschichte des osmanischen Reiches. II. 69.

⁴⁾ Istvánfi Miklós: Historia Regni Hungariae. Viennae, 1758. Liber X. 99.

⁵⁾ Hammer Purgstall: Geschichte des osmanischen Reiches. II. 69.

⁶⁾ Verancsics Antal: Öszves munkái II. 34 l.

⁷⁾ Istvánfi Miklós: Hist. Regni Hungariae. Liber XI. p. 108.

Kápolnai Ferencz utánnok menvén, és őket elírvén, mind levága fekvő helyeken. A rabokat túlök megszabadítá“ ¹⁾. A következő

1543-ik évben míg Szuleiman Székesfehérvárt víta, az alatt Emín krími tatár szultán és Dewletgirai a dobrudzsai tatárok főnöke 80,000-nyi sereggel pusztították el meszsze a vidéket ²⁾, különösen Fehér, Veszprém és Győr megyét. Székesfehérvár, Esztergom és Tata eleste után Szuleiman Győr megyének a Rába- és Dunáig terjedő részét végeltörlés fenyegetésével behódoltatván, a székesfehérvári szándzsáksághoz csatolta, és a falvakat oda örségül helyezett várvédei tisztjeinek=spáhiájának jutalmúl elosztogatta, kik eleinte a magyar földesúrnak fizetett adó felével megelégedtek, de idővel a természetményekből is részt követeltek.

Szuleiman a Magyarországban eddig elfoglalt részeket 12 szándzsákságra felosztván, két év múlva 1545-ben Halil defterdárt mint kamara-elnököt Budára rendelé, ki a helységeket sokkal kisebb portákra osztotta fel, mint a magyar, és szultáni adójokat szabályozta. Hammer ³⁾ állítja, hogy ezen Halil-könyvének nevezett lajstrom másfélszáz évig a török által zsinór-mértékül használtatott, de a megyei levéltár adatai az ellenkezőt győzik be.

1549-ben a székesfehérvári parancsnok Velidsan a helyörségekből összeszedett 4000 törökkel a Győr és Pápa közti vidéket elpusztította ⁴⁾, s így a több ízben kötött békeszerződések ellenére nemcsak a hódoltsági földön, hanem a Rába és Rábeza folyamok közti hódolatlan Tóközben is kalandoztak, mit bizonyít a következő jegyzet, mely a sopronmegyei Szovát helység levéltárában találtatik. Ebben Kóny győrmegyei faluról az 1553-ik évre ez foglaltatik: „naponkint látjuk a kónyi szomszédoknak elpusztúlt házait, kiket a török elpusztított“ ⁵⁾. Ez időben tették tönkre Enesét is, az ős Enesei ne-

¹⁾ Verancsics: Öszves munkái II. 84.

²⁾ Hammer idézett munkája II. k. 191. és 192. l., és Istvánfynál XV. k. 167. l.

³⁾ U. o. a 195. és 196-ik lapokon.

⁴⁾ Istvánfy: Historia R. Hung. XVI. könyv, 180. lapon.

⁵⁾ Kónyi urbéri per G. betű alatti felperesi okmánya a győrmegyei urbéri törvényszék irattárában.

mes nemzetség birtokát, mely alkalommal levéltáruk is megsemmisült, s így kénytelenek voltak Újlaki Ferencz királyi helytartó, győri püspök s örökös főispánhoz új adomány-levéért folyamodni, ki azt Pozsonyban az 1552-ik évi májushó 26-án a fő Enesei, s a leányági Nagy, Szabó és Bajcsi családok részére ki is adta, s őket a győri káptalan által bevezetni parancsolta ¹⁾).

Ez idő tájban pusztult el a többek között Kis-Baráti helysége is, mely Sárkány Orsolya Bakits Péterné birtoka volt, ki 1561-ben I. Ferdinánd királytól oly szabadalom-levelet nyert, mely által ezen Kis-Baráti elpusztult falujára új lakosok édesgettettek, az adó alól 6 évre való felszabadulás ígérete mellett ²⁾).

1566-ik évben gróf Salm a győri várparancsnok Veszprém elfoglalása után — az 1558-ban elvesztett — Tatát is megvette julius havában ³⁾, ezt követte Gesztes és Vitán erősegeinek birtokba vétele, miután azokból a törökök kitakarodtak ⁴⁾, mind ennek dacára az 1573-ik s az ezután következő években is a török egész Győrig kalandozott ⁵⁾ rabolva s pusztítva; így történt, hogy számos ősi lakhelyeikből elűzött nemes és földész család a győri vár oltalma alatt Győrött megtelepedett, s miután itt befogadásukra hely nem találtatott, az erősségtől nyugotra fekvő a Rába és Rápca folyók által képződött félszigetre vonta magát, védve az erősség és a Rába folyam által, ez által az itt megtelepedett nép alapját veté Győr egyik legderekabb külvárosának, a tiszta magyar nép által lakott úgynevezett Újvárosnak, mely később meg is erősítettetett.

A szent-mártoni járás védelme tekintetéből az országgyűlés 200 magyar forintot rendelt a szentmártoni vár meg-

¹⁾ Az eredeti okmányokat Enesén (Györmegyében) láttam tek. enesei Enessey Sándor levéltárában.

²⁾ Kovachich : Formulae solemn. styli 83. 1. Tud. Gyűjtemény 1829. XII. kötet, Laki Bakits Pál életiratában.

³⁾ Hammer II. 313. 1. és Istvánfynál XXII. k. 287. 1.

⁴⁾ Istvánfynál u. o. és Petthő Gergely : Rövid magyar krónika 1729. Kassán, 120. 1.

⁵⁾ Horváth Mihály: A magyarok története. Pápa, 1844. III. 105. 1.

erősítésére. A törökök 1569-től 1573-ik évig 3000 földművelő és 600 katonánál többet ejtettek rabságra a magyar véghe-lyiekből ¹⁾, s ezért a Tóköz védelmére Győrmegye rendei az 1582-ik évi október hó 13-án tartott gyűlésben elhatározzák, hogy a Rába mellett fekvő Mérges helységtől keletre eső dom-
bon egy váracsát, (castellum) kastélyt építenek ²⁾. Ezen terv végrehajtására Kóny, Fehértó, Markota, Kapi, Réti, Sövényháza, Czakóháza, Bezi, Börce, Ötevény, Ötevény-Sziget, Abda, Zámoly, Dunaszeg, Ráró, Hédervára, Ásvány, Szabadi, Vámos, Medve, Nyárad, Szap, Patas, Balony, Radvány, Kulcsod, Szögye, Vinek, Szava, Bácsa, Kis- és Nagy-Bajcs, Pataháza, Révfalu, Pinynyéd, Ladamér győrmegyei helységek rendel-tettek ki, és a győri püspökségi tiszttartó ajánlásából Szovát, sopronmegyei helység is. Ezen falvak nemes és nem-nemes la-kosi fegyverrel jól ellátva tartoztak fejenként a munkára meg-jelenni, a megye 152 portájától adó szerint kocsik rendeltet-tek, melyeknek elő- és a munkások kiállítására Mérgesi Poky Ambrus alispán, Kemény András nemesek bírāja, Vince Ba-lázs és Csecske Mihály esküttekkel együtt rendeltettek. A munkások felügyelőjévé Cseszneki György választatott. ³⁾

A kastély csakhamar elkészülvén, a megye által foga-dott iratos ⁴⁾ lovas és gyalog vitézlő nép állíttatott belé, a tó-közi 8 falu pedig tartásukra önkénytes segélykép 32 kepe bú-zát ajánlott ⁵⁾; megengedte azonban a megye, hogy ha az ör-

¹⁾ Adalékok a magyar nemzet történetéhez a XVI-ik században. Szalay László által. 1859. 217. l.

²⁾ Győrmegye jegyzőkönyve.

³⁾ Győrmegye jegyzőkönyvei I-ső kötete az illető helyen.

⁴⁾ Iratos=zsoldos (Soldner, Soldat) ki beíratta magát s pénzért szolgált, így találom régi magyar levelekben Győrmegye levéltárában.

⁵⁾ Patona, Markota, Fehértó 12 kepét,

Kóny (a győri oskoláké)	6	"
Kapi (Apáczáké)	3	"
Réti (Poky uraké)	3	"
Sövényháza	4	"
Csecsény	4	"

Összesen 32 kepét, lásd az 1590-ik évi sept. hó 6-án tartott megyei nagygyűlés jegyzőkönyvét.

ségbeliek magok szántani vagy szénát gyűjteni akarnának, ez érdemben a földes úrakkal egyezkedjenek ¹⁾).

A szigetközi járást a természet által védfalúl szolgáló Kis-Duna oltalmazta, de ha befagyott, a jégen átjártak a törökök rablani és pusztítani, minek akadályozására az 1587-ik évben a december hó 12-én tartott megyei nagygyűlésen a következő végzés hozatott: „a Dunán inneni rész megmentésére, ha a Duna beáll vagy megtorlik, mind a nemesek, mind a nemtelenek (értvén a Szigetköziet) éjjel-nappal őrködni tartoznak, nappal különösen vágván a jeget, éjjel pedig szorgalmasan őrködvén.“ A csilizközi 8 helység ²⁾ pedig a komárom-megyeiekkel együtt Gönyütől Komáromig segített lekelni s őrködni.

Az 1588-ik év május hó 13-án tartott győrmegyei nagygyűlésen Gregoróczi Vince győri alkapitány ajánlatára határozatott, hogy a tóközi közmunka (gratuitus labor) a mérgesi kastély erősítésére, a többi pedig Győr-Ujváros bekerítésére használtassék. E végre a Tóköz felől a Rábától a Rápczáig sánczot húztak s palánkot állítottak, így mind a nép, mind az itt tanyázó magyar iratos lovasok ³⁾, bátorságban voltak a Rábán átúsztatni szokott portyázó török lovasság miatt, kik ellen — hogy a Rápczán is át ne jöhessenek — Abdán a híd mellett egy őrkastélyt ⁴⁾, Börcsön pedig a templomhoz ragasztva egy gömbölyű nagy tornyot építettek, (innét vette a helység német Rundenthurn elnevezését), melynek egy része ezelőtt még 20 évvel fenállott, s hova a lakosok veszély idején vonták és védelmezhették magokat ⁵⁾).

Az 1592-ik év január hó 3-án tartott nagygyűlésen még a tóköziek is — hon némi őrséget hátrahagyva — fejenként a Szigetközbe parancsoltattak lekelni és őrködni, az ezt elmulasztó minden napra egy magyar forintot tartozott fizetni. ⁶⁾

¹⁾ Győrmegye jegyzőkönyve, I. kötet, az 1582-ik évnél.

²⁾ Most 7 helységből áll, Kenderes-Medve elpusztulván.

³⁾ Győr városa jegyzőkönyve az 1640. évről, és Krekvitz Donaustrom című munkája 697. lapján.

⁴⁾ A vámház körül állott.

⁵⁾ Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára I. k. 165. l. Győrmegye jegyzőkönyvei, s az öregb lakosok vallomásai.

⁶⁾ Győrmegye eredeti I-ső jegyzőkönyve az 1592-ik évről.

Mielőtt a 15 éves háborúnak megyénkben történt részleteit előadnám, némely hódoltsági helységeknek ez időbeli török adóját kell felemlítenem.

Fel-Péc helységének pénzbeli adója volt 100 forint, Szent-Márton nap fizettek 10 forintot pásztormányért, Szent-György nap vágó marháért szinte 10 forintot, s mézre 6 forintot adtak. Ezenkívül 12 kila lisztet, 12 kila árpát, és 15 pint vajat.

Táp-Szent-Miklós fizetett 60 forintot, ezenkívül valami kevés vajat és mézet szolgáltatott be török urának.

Ság készpénz adója 100 forint volt, továbbá 30 kila búza és 30 pint vaj.

Homoród helysége egyedül 60 forint adót adott a török spáhiának.

Az 1593-ik évben történt sziszeki és székesfehérvári csatavész, részünkről Veszprém és Palota elvesztése a háborút elkerülhetlenné tévén, a hadikészületekről nemcsak a kormány, de magok a megyék is komolyan gondolkodtak. Erre nézve Győrmegye eredeti jegyzőkönyvében érdekes adatokat találni, melyekből a többi megyék készületeire is vonhatunk következtést.

Az említett jegyzőkönyv szerint az 1593. évi december-hó 11. tartott nagygyűlésen legelőször is határozatott, hogy: minden portától 1 puskás gyalog (az alispán úr által haladéktalanul behajtandó 12 forint büntetés alatt) tüstint kiállitassék.

Hasonlag az egy telkes nemesek minden nemesi curiától egy jól fegyverzett puskás gyalogot adjanak.

Négy armalis nemes szinte egy jól felkészült puskás gyalogot állítson.

Továbbá a földnépe közt maradó és más megyében birtokos nemesek négyen egy-egy puskás gyalogot küldjenek.

Minden birtokos nemes személyesen keljen fel, azonfelül minden akár hódoltsági, akár nemhódoltsági 5 portától egy jól fegyverzett lovast tartozzék adni.

Ezenkívül határozatott, minthogy jelenleg a szegény nemesség és nép erején-fölül készül a törökök ellen, ugyan-

azért az egyházi tagok is minden főtől egy lovast küldjenek ; de a káptalan ezen határozatnak kislelkűleg ellenmondott.

Továbbá az egyházi főurak, nagyok és főbbrangú nemesek szolgálatában álló birtokos és armalisták magok helyett mást küldjenek, a nemesekre szóló fentebbi határozat értelmében, szinte az erőtlen, tehetetlen és beteges nemesek, úgy az özvegy nők a többi nemesekhez képest magok helyett mást állítsanak.

Végre Mérgesi Poky Ambrus alispán meghatalmaztatott, hogy mindenkit, bármi karbeli és állású legyen, e határozatok teljesítésére szoríthasson, s a vonakodókon tüstént 12 forint bírságot vehessen.

Az összegyűlendő vitézlő nép kapitányjává Nagy János választatott 16 forint hópénzzel. A kapitány megbízott, hogy maga mellé alkapitányt válaszson, kinek havonként 4 forint díj szavaztatott meg, ezek pedig felhatalmaztattak, a vajdák ¹⁾ és tizedesek megválasztására. Mind a gyalog, mind a lovas zászlótartónak három-három forint, a síposnak ²⁾ szintannyi havi fizetés rendeltetett.

Ezen költségek fedezésére minden úr 2 forinttal, a birtokos nemes 1 forinttal, az egy telkes nemes és armalista pedig 32 denárral hozzájárulni határoztatott. E pénz beszedésére Orros Miklós szolgabíró kéretett fel, kinek fáradságáért 4 forint adatni rendeltetett. Határoztatott továbbá, hogy ezen önkényes adó december hó 18-ik napjáig befizetessék, kik ezt tenni elhanyagolják, a megye jelen rendelete erejénél fogvást kétszeresen vetessék meg rajtok. Orros Miklós szolgabíró kocsikat rendeljen, a hódoltságiak is erejük és körülményeikhez képest ígás ökrök- és kocsikkal járúljanak ezen hadikészületekhez.

¹⁾ Gróf Kemény József elhunyt tudósunk az 1854-ik évi Új Magyar Muzeum augustus havi füzetében „Magyar hazánkban létező oláhok hajdani Vajdaságairól“ írt cikkében a vajda katonai tisztséggel nincs tisztában ; én a megye és a város régi eredeti jegyzőkönyvei, és gróf Eszterházy Miklós Nádor levelei nyomán tökéletesen meggyőződtem, hogy a Vajda, gyalogsági tiszt, százados volt, ezek ismét fő és alvajdákra osztattak.

²⁾ Trombitás.

Szóról-szóra ez áll a megye régi első jegyzőkönyvében, mely a történet nagy kárára itt megszakad, és csak az 1607-ik évben akadunk viszont némi gyűlési határozatokra. ¹⁾

Az így összegyűlt sereg 1594-ben a dunántúli részek főkapitánya Nádasdy alatt részt vett Esztergom vívásában, honnét Komárom majd Győr alá húzódott, követve Szinán nagyvezér 200,000-nyi seregétől, ki Tatát Paksi György és Szent-Márton várát Zádori János parancsnokoktól csakhamar megvevén a mérgesi kastélylyal együtt, Győrt is gróf Hardeck Ferdinánd kapitány gyávasága miatt september hó 29-én hatalmába kerítette. A Győr körüli földnép, — kivált a déli két járásból, — már a török jövetele ²⁾, a Győr városiak pedig az átadás előtt elfutottak (s csak saját vagyonuk megmentésén iparkodván, a város szabadalom-leveleit, a levéltárral együtt a töröknek zsákmányul hagyák), s elbújdosnak az ország nyugoti és éjszaki részeibe ³⁾. Szinán a székesfehérvári szándzsákság Győr felé eső részéből, továbbá a behódoltatott Tó- és Szigetközből egy új szándzsákságot alapítván, ennek és Győrnek parancsnokává Ozman basát tette, s az erősséget 2000 várvéd, 3000 jancsár, 1000 pánczélos helyőrséggel és 300 ágyúval megrakván, visszaindult ⁴⁾.

A székes káptalan sokkal hívebben járt el kezére bízott kincsei megmentésében. Nagy gonddal írt jegyzőkönyveit,

¹⁾ Két helyen van nyoma e jegyzőkönyvekben, hogy egyesektől a megye írásai visszaköveteltettek, először az 1612. évben, a mikor az octoberhó 12. tartott megyei nagygyűlésen határoztatott, hogy Jármán Miklós özvegye- és utóditól a megye jegyzőkönyve visszaköveteltessenek az 1602-ik évi augustus 5-ki végzés alapján. A második az 1626-ik évben történt, a mikor az örökös főispán a január hó 9-én tartott gyűlésen auctoritásánál fogva megparancsolta, hogy a megye mindennemű írásai, jegyzőkönyvei, pereit, s a közönség egyéb okiratait, melyek az elhunyt Siey János alispán özvegye nemes Vragosits Magdolna asszonynál vannak, a helyettes alispán, szolgabíró, esküdtek s a megye jegyzője közbenjöttével összeirattassanak, s azok az illető hatóság- vagy tulajdonosoknak visszaadassanak.

²⁾ Győr városa II. jegyzőkönyve az 1603-ik évnél felemlíti.

³⁾ Szinte a városi jegyzőkönyv I. k. az 1601-ik, 1602-ik, — IV. jegyzőkönyv az 1609-ik évnél.

⁴⁾ Hammer : Geschichte des osmanischen Reichs II. 586. I.

melyek 1534-ben kezdődnek, valamint házi levéltárát megmentette. — A székesegyházat a török feltöltötte s Dunára szolgáló ablakaiba ágyúkat helyezett, többi részét istállónak, sekrestyéjét s kápolnáit löportárnak használta.

Újvárost lerontották, a belváros házait pedig magok közt felosztván, Győrt tisztán török katonai teleppé alakították, stb.

Győr elfoglalása után nemsokára Haszan basa Pápát, továbbá a bodonhelyi kastélyt is ¹⁾, melyet a Nádasdy család rábaközi jószágai védelmére és fedezésére épített s őrséggel ellátott, elfoglalta, és hadi néppel megrakta ²⁾. A következő

1595-ik évben Ozman győri szándzsák, az őrség egy részével jelen volt az Esztergomot felmenteni készülő török seregnél, mely augusztus 4. megveretett, s ő neki is szégyennel kellett visszatérni ³⁾. Ez időtájban Fejérvárott lakó Hassan — Dervis aga fia — Csikvánd elpusztult falut benépesítette, kinek a helység 75 forintot és 20 budai pint vaját adott adóképen ⁴⁾. Hassan hitére és emberségére fogadta, hogy holtig ezen állapotban meg fogja őket tartani, de fogadását megszegte, mert csakhamar 2 esztendő múlva 1597-ben adójokon fölül 15 forintot csikart tőlök, melyet gabonapénznek nevezett.

Ravazd helységének a 15 éves háború előtti időben, a mikor mind a falu, mind szőlőhegye ép volt, nem volt több készpénz adója 100 forintnál. Lakosai Győr és Szent-Márton elfoglalása után szétfutottak, de a török császárnak, basáknak, bégeknek, spáhiáknak hitők és fogadásokra ⁵⁾ megszálloztak, azonban mindjárt az első esztendőben minden öreg lábasmarhájokat, úgymint 80 ökröt és tehenet, 16 lovat elhajtottak, 6 embert levágtak, egyet pedig rabságra hurczoltak.

Homoród helységének, mely a 15 éves háború előtt

¹⁾ Rába mellett, Sopronmegyében.

²⁾ Petthő Gergely: Rövid magyar krónika. Kassán, 1729. 138. l.

³⁾ Hammer: II. 605. és 606. ll.

⁴⁾ 1649-iki sérelmi jegyzőkönyv, eredetie Győrmegye levéltárában.

⁵⁾ 1627. évi sérelmi jegyzőkönyv, melynek eredetie saját okiratgyűjteményemben van.

csak 60 forint adót fizetett, Győr elfoglalása után 40 forintot, 10 szekér szénát, 10 szekér fát, 10 köböl búzát és 10 pint vajat kellett beszolgáltatni. Török földesura ezen állapotban még a zsitvatoroki béke után is jó ideig meghagyta.

Az 1597-ik évben Miksa herczeg Pápát visszafoglalván, innét Komáromhoz vonúlt, honnét Győr alá érkezett oly vidéken keresztül, mint Istvánffy ¹⁾ mondja, mely lakosaitól pusztán hagyatott. Győrt nem sikerült ugyan elfoglalni, de a táborára portyázó szent-mártoni törököket Perstein alvezére visszavervén és erősségökből kirezzentvén, elfoglalta, s 50 hajdú-, 150 német gyalog- s 25 lovassal megrakta ²⁾. A következő

1598-ik évben Pálffy Miklós és Schwarzenberg Adolf ³⁾ megtudván, hogy a győri török őrség egy része élelemszállítás végett Pécsre indult, s hogy a pécsi, koppányi és székesfehérvári nőket bíró várvéd és jancsárok közül többen látogatóban vannak, végre hogy Omer a jancsár aga részegségnek adta magát, az örködést elhanyagolja, — Komáromból egy magyar, franczia, vallon és német hadosztálylyal kiindult, és csellel a petarda segélyével véres küzdés után martius 29. virradtán Ali basa parancsnoktól megvették a megye főhelyét. Az ellenség nagy részt leöletett, néhány száz rabbát tetetett, s a vár — most püspöki lak alatt levő maig is török tömlöcznek nevezett pinczébe zárattak el, honnét elébb a magyar rabokat kibocsáták ⁴⁾. A zsákmánylásban ⁵⁾ különösen kitűntették magokat a francziák és vallonok, kik a házakat elfoglalták és mindenből kipusztították, s így a viasszállongó polgárság csak nagy költség és lótás-futás után juthatott pusztá falakból álló házához, mert aprilis hava igen kemény levén, a helyőrség nemcsak a házak belsejében levő faanyagot, hanem még a fedelet is eltüzelte, a visszajött polgárok pedig, mivel ezt tenni nem akarták, kénytelenek voltak a hideget eltűrni ⁶⁾.

¹⁾ XXX. könyve, 436-ik lapján.

²⁾ Krekvitz : Donaustrom. 1695. 371. l.

³⁾ Életnagyságú képeiket lásd a város házánál.

⁴⁾ A török rabok később elkótyavetyéltetvén, közülök többet a győri polgárok is megvettek. Lásd a város eredeti jegyzőkönyveit.

⁵⁾ Krekvitz : Donaustrom. 722. l. Istvánffy XXXI. könyve 443. lapján.

⁶⁾ Győr városa I. eredeti jegyzőkönyve.

Csak lassan kezdtek haza szállingózni Győr városa lakosai, az 1600. év június 5. már 80-nan voltak, legnagyobb részt magyar, néhány német, még kevesebb olasz ¹⁾. Ezek augusztus 15. bírónak megválasztották szegi Szöts Gergelyt, s az ugyanez nap magyar nyelven kezdett városi jegyzőkönyvbe feljegyezték ²⁾. Midőn az 1594-ik év őszén kibujdostak, csak saját vagyonuk megmentésén iparkodván, szabadalmi leveleiket a töröknek zsákmányul hagyták, s így a nevezetes szabadalmakkal bíró város magát kellőleg nem védhetvén, a győri káptalan urasága alá került.

Az 1601. évben 11, 1602-ben 13 polgár íratta be magát, s így lassanként megszorodván, mind a város, mind Újváros benépesedett. Nevezetes, hogy a városi bíró elnöklete alatt a törvényszék tagjai, a megye alispánja, három szolgabírája, esküttjei, a magyar lovas katonaság kapitánya, hadnagyai, tizedesei, szinte a gyalogság vajdái, tizedesei, a hadbíró ³⁾ sat. valának. A város jegyzője volt egyszersmind a megye jegyzője is, kikből többnyire város bírái, sőt megyei szolgabírák és alispánok is lettek, mint például Vincze Balázs, Farkas András, Csepelényi Ferencz és Örményesi Fiátth János sat.

Azonban térjünk vissza az 1598. évhez. Győr elfoglalásának hírére a mérgesi és bodonhelyi kastélyokat odahagyták a törökök, majd Tatát vette meg a két vezér ⁴⁾, minek következtében Gesztes, Csókakő, Palota, Veszprém, Vázsonykő és Tihany-ból is kitakarodtak a törökök, mely várakat a magyarok újra megerősítvén, őrséggel megraktak ⁵⁾.

1600. júniushó 6-án mintegy 2000 tatár portyázott

¹⁾ Ugyanott lásd neveiket.

²⁾ Legrégibb iratok szerint Győr városa levéltárában. Győr városa jegyzőkönyvei sajnos, hogy csak nagyobb részt az urak (város tisztviselői=urak) választása- és perekkel telvék, történetére kevés fényt derítenek.

³⁾ Lásd a város és megye eredeti jegyzőkönyveit.

⁴⁾ Pálffy Miklós és Schwarzenberg.

⁵⁾ Petthő Gergely : Rövid magyar krónika.

Győrig, honnét a lovasörség kirentott ugyan, de a vízáradás miatt összecsapásra még sem került a dolog ¹⁾).

Az 1601. évi szeptember hó 9-én Székesfehérvár viszszafooglaltatván, ennek megtartása lett volna legnagyobb befolyással Györmegye hódoltsági részére, mert e táj az ottani szándzsáksághoz tartozott, s földesurai az úgynevezett spáhiák ott laktak; azonban már a következő évben a török által bevétetvén, a kevés időre felszabadított falvak újra a török uralma alá jutottak.

A folyton tartó háború annyira elszegényíté a népet, hogy legnagyobb részt odahagyván falvaikat, a férfiak szabad hajdúkká lettek, s családjaikkal együtt részint a török földön, részint a hódolt falvakon élösködtek. Ily nép ezrenként kísérte a hadsereget, sőt magok a hajdúk nem egy ízben hajtottak végre nevezetes fegyvertényt, sőt Tolnáig is elkalandoztak. Ezen állapothoz járult az 1604. év végén a protestantismus és a közszabadság érdekében kezdett Bocskay-féle felkelés, mely napról-napra terjedvén, a következő 1605. évben Némethi Gergely pártvezér egy hadosztálylyal átjövén a Dunántúlba, a többek közt a tatai örség is meghódolt ²⁾). Így nemcsak a török, hanem a belháború lángja is átesapott e vidékre, s a német, vallon, olasz, magyar iratos, felkelő és a szabad hajdú nép a törökkel együtt versenyt dúlta és fosztogatta a hazát.

Az 1606. évi juniushó 11-én a szent-mártoni vajdát több győri katonával együtt a tatárok elfogták, később vagy ezeren Győr fehérvári kapujáig száguldozva a mezőn s földéken kün levő cselédek- s asszonyokból kétszázat a csordákkal együtt elhajtottak ³⁾).

Mindezek következtében Györmegye hódoltsági része ⁴⁾ annyira elpusztúlt, hogy köz és hivatalos néven is pusztai járásnak neveztetett. Ezen letarolásnak részint a bécsi ⁵⁾), de fő-

¹⁾ Ortelius: Chronologia oder historische Beschreibung aller Kriegsempörungen. 1602. 184. l.

²⁾ Petthő Gergely u. o. 166. l.

³⁾ Khevenhiller: Annalium Ferdinandeorum. T. VI. 3076. l.

⁴⁾ A pusztai és sokoróaljai, most szent-mártoni és tétí járások.

⁵⁾ Bocskay István s Rudolf király közt.

képen a zsitvatoroki béke ¹⁾ véget vetvén, a bekövetkezett békés időben a szétszórt és elfutott lakosok felkeresvén romba dült faluikat, megtelepültek. De mielőtt az újonan megült helységek történetének előadásába bocsátkoznám, a végkép elpusztult várak-, mezővárosok-, kolostorok-, falvak- és pusztákat sorolom elő, melyek még a töröknek e tájróli kiűzetése után sem telepítették meg, s nem állottak helyre.

II.

a) *Elpusztult várak.*

Gyönyüi kastélyt (castellum) említ I. Ulászló király egy 1443. évben martiushó 12. Budán kelt oklevele, megerősítvén a budai káptalannak ez évi január 25. kelt okmányát, melyben Hédervári Lőrinc Nádor és fia Imre macsói bán egy részről, más részről Tamási Henrik — elhunyt János vajda fia — egymás közt oly kölcsönös szerződést kötöttek, hogy ha egyik vagy másik utód nélkül elhal, az élő örökölje annak birtokait ²⁾. 1450-ik november hó 18-án Héderváry Lőrinc nádor maradéki ú. m.: özvegye Blagay Margit, Imre, macsói bán, Miklós és Anglis gyermekei megosztokodván, a többek közt a gyönyüi vár (castrum) fele az özvegy, Miklós és Anglis részére, másik fele pedig Imre macsói bánnak jutott ³⁾.

Mórichidai vár, melyet a győri káptalan egy 1281-ik évben kelt oklevele emleget, ebben Móric — Osl Móric fia — a mórichidai várt, malmot és földeket a csornai Sz. Mihály monostorának hagyományozza ⁴⁾.

Petkevár. Nyul és Écs közti középúttól balra látható egy pusztá rom, (hasonló a Szent-Iván határában levő Andrásvárához), melyet a nép Petkevárnak nevez. A török ezt is, mint a fenebbieket, a XVI. században elpusztította, s róla csak az 1636. évi ápril 5. tartott nagygyűlés jegyzőkönyve

¹⁾ Az előbbiek és a török közt.

²⁾ Hédervári levéltárban, másolata gyűjteményemben.

³⁾ Szinte.

⁴⁾ Fejér: Codex Diplom. T. V. V. 3. 100. 1.

emlékezik ¹⁾ a mikor is Szapáry Endre főbíró ünnepélyesen ellenmond bizonyos szőlő-, föld- és réttulajdonosoknak, kik a kilenczedet megadni vonakodnak, noha azt öseik megadták. Nevezetesen megadták a kilenczedet Écs határában levő némely Petkevár alatt levő 5 elhagyott jobbágy telektől és a többi. Vár és falu állott tehát itt hajdan, melyek elpusztulván, területek Écs falu határához csatoltatott.

b) Városok.

Alsók városát (oppidum), mint a pannonhalmi apátság birtokát említi egy 1516-iki oklevél, mely vásárját Sarlós Boldogasszony napján, azaz július 2. szokta tartani ²⁾. 1589-ben még állott, később elpusztulván, az új település idejében azon tájon Szent-Márton városa keletkezett a XVII-ik század első tizedében.

Gönyű mezővárosát (oppidum) a már fenebb említett 1443-ik évben kiadott I. Ulászló-féle oklevél említi, mint Hédervári Lőrincz nádor birtokát ³⁾.

c) Kolostorok.

Bajcsón az 1283-ik évben Gyulai Miklós Pálos kolostort állított ⁴⁾.

Móriczhidai Praemonstratiak Rába melletti Szent-Jakab-ról nevezett prépostságát és zárdáját 1251-ik évben alapítja Móricz mester nyitrai főispán, királyné főudvarnok mestere Márk testvérjével ⁵⁾, mely alapítványt 1263-ban IV. Béla király megerősít, a főnebbiek által ugyan Móriczhidán szerzett Szent-Móricz apátsággal együtt ⁶⁾. 1393-ik évi november 7-én János móriczhidai Sz. Jakab apostolról nevezett gyülekezet prépostja és János mester fegyveres jobbágyaik- és cselédjeik-

¹⁾ Győrmegye III-ik eredeti jegyzőkönyve.

²⁾ Hű másolata gyűjteményemben.

³⁾ Lásd a kútfőt a gönyői kastély előadásánál.

⁴⁾ Régi Magyar Nyelvmélekek II. XIV. lap.

⁵⁾ Magyar Tud. Társaság Évkönyvei V. k. 153. l. Cod. Dipl. T. IV. v. 2. 85—90 lapig.

) Cod. Dipl. T. IV. v. 3. 122—125. és 151. lapokon.

kel Kapi helységét hatalmasúl elfoglalták Kapi Gergely özvegyétől ¹⁾).

Mező-Örsön — mely Pál országbírónak egy 1332. évi ítéletlevelében Örsmoson ²⁾), később a XVI. században a török elpusztítván Mező-Örsnek neveztetett, a pannonhalmi gyülekezet 1362. évi oklevelének ³⁾ egy 1619-iki régi magyar fordítása szerint ⁴⁾ a határ az akkori terület szerint levén leírva, kolostor is volt, de melyik szerzeté, ki nem nyomozhattam.

Poki monostort említ egy 1251. évi oklevél ⁵⁾).

Pátkai monostor, melyet első remete sz. Pál rendű szerzetesek laktak, csakhamar a mohácsi vész után elpusztult, a megmaradtak Pápára vonták magokat. Az 1641. évi január hó 9-én tartott györmegyei nagygyűlésen Radits Miklós főbíró, Zkothinczki János Alfons, első remete sz. Pál pápai kolostorának priorja nevében tiltja a szomszéd helységek lakosait Pátkai pusztája és erdeje használatától. A török kiűzetése után szőlőművelők szállották meg, II. József alatt a rend eltörlöttét, most a kegyes alapítvány bírja.

Szerfel (Zerphel) nevű zárdát említ V. István király egy 1271. évben kiadott oklevele ⁶⁾, de a melynek fekvése előttem egészen ismeretlen.

c) *Faluk.*

Alap helysége már II. Endre király uralkodása (1205—1335) alatt említettik ⁷⁾. A pannonhalmi gyülekezet 1362. évi eredetben birtokomban levő határjáró levelében Alapi (de Olup) András király embere hozatik fel. A györi káptalannak egy 1452. évi oklevelében Alapi Miklós, ugyanannak egy következő évi okmányában Rét-alapi Péter király embere említettik ⁸⁾. Szent Péterhez címzett egyházáról Sz. Péter-

¹⁾ Cod. Dipl. T. X. v. 8. 379—381 l.

^{2) 3) 4)} Az eredeti levelek gyűjteményemben.

⁵⁾ Cod. Dipl. T. IV. v. 2. 85—90. l.

⁶⁾ Cod. Dipl. T. V. v. 1. 146—150. lapig.

⁷⁾ Czinár Mór Monasteriologiája I. k. 73. l.

⁸⁾ Eredetije gyűjteményemben.

Alapnak és Egyházas-Alapnak is neveztetett ¹⁾, majd Bakocs család birtokába jutván, Bakocs-Alapnak is hivatott ²⁾. Rét-Alap mint szomszédságbeli hozzá tartozott pusztá említettik. Most Püspök-, Rét- és Közép-Alap pusztákra oszlik.

Asszonyfa helysége 1316. és 1357-ben is még Asszony-nak ³⁾, ezen időtől fogva pedig Asszonyfalvának neveztetett ⁴⁾. 1450. egyházát említi egy birtokomban levő eredeti oklevél. 1516. évben egy szinte birtokomban levő eredeti okmányból kitűnik, hogy egyháza sz. Jakab apostol tiszteletére szenteltetett, mely a mostani temető helyén állott. Az asszonyfalvai férfi- és nőághoz tartozó közbirtokosság lakta, Asszonyfalvai Anna Szapáry Györgyné halála után a Szapáry-családra szállt ⁵⁾. Csakhamar a mohácsi vész után elpusztult, Szapáry István — György fia — 1622-ik évben tett végrendeletében azt mondja: „az anyámnak atyjáról való jószág, mely Asszonyfalvai János jószágá volt, t. i. Asszonyfalva, mindenestől ha megépülne lehetne 50 ház jobbágy rajta, azonkívül két nemes udvarhely vagyon rajta, szántófölde, réte, erdeje, szőlőhegye vagyon stb.“ ⁶⁾. Az elpusztulás után a Tápiak bírták bérben ⁷⁾, a törökök kiűzetése után pedig Szapáry leányághoz tartozó családbeliek szállták meg részben és a grófi család, ez utóbbi részt jelenleg Sárosfalvai Bittó László örökösi birják.

Böny helységében királyi vám létezett az 1437. esztendőben ⁸⁾. A XVI. században a török által elpusztíttatván, alsó és felső Bönyi pusztára oszlott, melyek közül Alsó-Bönyt gróf Eszterházy Miklós nádor, Valticher Márk és Szapáry András Győrmege szolgabírájának adományozta az 1635. évi január hó 31-én ⁹⁾, de ezek úgy látszik nemsoká bírhatták, mert az

^{1) 2)} Győrmege eredeti első jegyzőkönyve szerint.

³⁾ Mind a két eredeti oklevél gyűjteményemben találtatik.

⁴⁾ Számos oklevelek gyűjteményemben, melyek közül többet már az Új Magyar Muzeumban közzétettem.

⁵⁾ Több eredeti és másolatok, meg oklevél-kivonatok (gyűjteményemben), úgy a Mura-Szombati gróf Szapáry család levéltárában levő eredetiek tanúsága szerint.

⁶⁾ Hiteles mása gyűjteményemben.

⁷⁾ Ugyanott.

⁸⁾ Cod. Dipl. T. X. v. 7. 874—876. l.

⁹⁾ Gr. Szapáryak mura-szombati levéltára S. csomag, 17. sz. a.

1649. évi május hó 20-án gr. Pálffy Pál nádor az alsó-bönyi pusztát Halászy István sz.-mártoni kapitány, és Bencze Mihály a pozsonyi vár szállásmesterének adományozá ¹⁾). A töröknek hazánkbeli kiűzetése után földesurai megszállották.

Csanád nevű györmegyei helységet említ I. Ulászló királynak egy már többször felhozott 1443. évi oklevele, mint Hédervári birtokot ²⁾). 1471. év május hó 5-én Hédervári Pál vejének, Marczaly Lászlónak győr-, mosony-, veszprém-, pozsony- és vasmegyei javait, melyek közt Csanád, györmegyei helység is említettik, 3000 arany forintban elzálogítja ³⁾). Ezen zálogba-vetésnek 1476. évben Héderváry Osvald saját, és Héderváry Lőrincz fiai nevében ellenmondott. 1491. évi aug. hó 26-án II. Ulászló király Hédervári Miklósnak, úgy Lőrincz és Ferencz fiainak ősi jószágaikra — ezek közt Csanádra is — új adománylevelet ad, mivel ozorai várukat Miksa osztrák herceg megvévén, oklevéltárukat elfoglalta ⁴⁾). Mikor pusztult el s hol feküdt? ki nem nyomozhattam; hihető, hogy a török — míg Győrt bírta — pusztította el.

Gug helységet említ Pál országbírónak egy 1332. évi ítéletlevele ⁵⁾). 1267. évben Konrád comes — Gugi Kulcsei fia — rokonitól elkülönített gugi házait és földét a pannonhalmi monostornak hagyományozza ⁶⁾). Gugi Balázs említettik a pannonhalmi gyülekezet egy 1450-iki levelében ⁷⁾, Gugi Péter király embere pedig 1471-ben ⁸⁾). Földdel egyenlővé tett templomának helyét ma is mutogatják, most a Bencze-rend épületekkel is ellátott pusztája.

Hedreh helységet 1443. évben említi I. Ulászló király oklevele ⁹⁾, 1476. Hédernek íratik, a mikor Hédervári Pál elzálogosítja Marczaly László vejének ¹⁰⁾, 1491. Csanáddal együtt említettik ¹¹⁾.

¹⁾ Hiteles másolat T. Ziska József ügyvéd urnál.

²⁾ A gönyői kastélynál idéztetett.

³⁾ ⁴⁾ Az eredetiek a gróf Viczay-féle hédervári levéltárban, másolatai oklevélgyűjteményekben megtalálhatók.

⁵⁾ Eredetie oklevélgyűjteményekben.

⁶⁾ Czinár Mór: Monasteriologiája I. k. 84 l.

⁷⁾ ⁸⁾ Az eredeti levelek gyűjteményekben.

⁹⁾ ¹⁰⁾ ¹¹⁾ Az adatlevelek eredetiei a hédervári levéltárban, másolatai gyűjteményekben megtalálhatók.

Kos helységét említi I. Mátyás király egy 1472-ik évi oklevele, mint a Poki család birtokát ¹⁾. Azon halmon állott, melyet a győr-enesei országút mellett balra szemlélhetni a rába-patonai határban, maig is Kos dombjának neveztetik.

Szent-Lőrincz Nagy-Écs és *Szent-Márton* közt feküdt, a pannonhalmi apátság birtoka. Sigfrid pannonhalmi apát (ki 1355—1365-ig élt) határit ítéletileg szabályoztatta. Már mint pusztá említették 1591-ben, a mikor a junius 14-ki megyei gyűlésen a veszprémi püspök és győri káptalan, földesurát eltiltják *Szent-Lőrincz* pusztá bérbeadásától, mivel ők ahhoz mint szomszédok, elsőégi joggal bírnak ²⁾.

Szent-Imre helysége Pannonhalma és Pázmán helysége közt feküdt. Határa Söptér felé terjedett inkább, mi részint fekvéséből, részint onnét bizonyos, mivel az 1616. évi május 28-án tartott megyei gyűlésen Himmelreich György pannonhalmi apát és Altabak János győri kanonok és sz. Adalbert prépostja nevében Syey János ügyvéd megkérte a megyét, hogy Sz. Imre és Söptér puszták közti határt járják meg és különítsék el ³⁾.

Szent-János helysége Böny és Gönyü között feküdt. Földdel egyenlővé pusztult temploma helyét maig is mutogatják. Most Nagy- és Kis-Szent-János, vagy Felső- és Alsó-Szent-János pusztának is neveztetik.

Megye a csornai Praemonstratiak gyülekezete által 1404. évben bírt jószág említették ⁴⁾, 1412-ben határozottan helységnek mondatik ⁵⁾, hol állott (tán Gyarmat környékén?) és mikor pusztult el határozottan, nem állíthatom.

Mesterfalva helységét Erzsébet királyné Pozsonyban 1442. évi július hó 18-án kelt adománylevelében Babnai Jánosnak Rozgonyi János győrmegyei főispán házi emberének adományozza ⁶⁾. Écs falu batárában a szőlőhegyekben egy dűlőt maig is Mesterfának hinak, ennek helyén állott Mester-

¹⁾ Gr. Teleki József: Hunyadiak kora XI. k. 484—485 l.

²⁾ ³⁾ Győrmegye eredeti I. jegyzőkönyve.

⁴⁾ Cod. Dipl. T. X. v. 4. 340—342 lapig.

⁵⁾ Cod. Dipl. T. X. v. 5. 330—333. 440—443 l.

⁶⁾ Gr. Teleki József: Hunyadiak kora. X. k. 114—115 l.

falva helysége, mely mint Aszszonyfalva Aszszonyfára, úgy ez is Mesterfára rövidített szíradunk elején.

Pok helysége, mely Téttől éjszaknyugotra feküdt, már 1251-ben említettik ¹⁾, mint a Bessenyő törzsből való Poki család ősbirtoka. 1472-ben I. Mátyás király egy oklevele szerint Pok helysége, Poki Ferencz királyi kamarás, Péter és Antal birtoka volt ²⁾. Csakhamar a mohácsi vész után elpusztult kolostora- s egyházával együtt, melynek romfalai alatt ezelőtt még 30 évvel a vándor megpihenhetett.

Pátka helysége első remete sz. Pál szerzetének jobbágy faluját a török elpusztítván, miután földesurai a barátok Pápara szaladtak, a jószág világi kézre került. Györmegye jegyzőkönyve szerint 1592-ben Enyingi Török István birtokában találjuk, ki az ez évi június hó 5-én tartott megyei gyűlésen mindenkit eltiltott a pátkai pusztához tartozó erdejének használatától. Fenebb érintém, hogy 1641-ben újra a szerzet birtokolta II. József idejéig.

Szent-Pál helysége Méfő és Szemere közt feküdt, most pusztá, egyik dűlőjét maig is faluhelynek nevezik. A győri káptalan birtoka.

Sebes Koronczó és Gyirmót közt állott. Említi a pannonhalmi gyűlekezet egy 1448. évben kelt oklevele ³⁾. I. Mátyás király 1472-ben mint Poki család birtokát említi ⁴⁾.

Táplán helyén hajdan *Fejéregyházának* nevezett — s mint neve is mutatja — egyházzal bíró helység állott ⁵⁾.

Tarján helysége a mostani tarjáni majornak helyén terült el, s már II. Endre király alatt említettik ⁶⁾, valamint 1316-ban is egy birtokomban levő eredeti oklevélben. 1362. évben már két, Kis- és Nagy-Tarján helység jő elő a budai

¹⁾ Fejér : Cod. Dipl. T. IV. v. 2. 85—95 l.

²⁾ Gr. Teleki József : Hunyadiak kora XI. k. 484—485 l.

³⁾ Gr. Teleki : Huny. kora X. k. 239—240 l.

⁴⁾ Ugyanott a 484. és 485. lapokon.

⁵⁾ Györmegye 1670-ik évi jegyzőkönyve világosan mondja : „Fejéregyház másképp Táplán.“ I. Lipót király 1701-ben kelt eredeti, és ehhez másolatban csatolt egy 1220-ik évben kelt oklevelek szerint.

⁶⁾ Czinár Mór : Monasteriologia I. k. 73 l.

káptalan egy határjáró oklevelében ¹⁾). Tarján helységében az 1516-ik évben ²⁾ Csajtai Bálint deák bírt több jobbágyhelyet. A mohácsi vész után elpusztult több körüle fekvő falvakkal; 1617-ben Hathalmi Sándor veszprémi lovas kapitány bírta. 1628-ik évi augusztus hó 26-án tartott megyei gyűlésen ugyan az elébb nevezett Hathalmi Sándor és Tóti Lengyel Miklós a pannonhalmi apát úr ellen tiltakoznak, ki tarjáni elhagyott falujok területéről sok kepet elhordatott. Később már a Bencze-rend birtokában találjuk.

Told helysége — Asszonyfa szomszédságában — már II. Endre király alatt szent Üdvözítő tiszteletére épített egyházzal bírt ³⁾). Oklevél-gyűjteményemben levő 1377., 1422. és 1435-ki eredeti okiratok szerint a pannonhalmi apátság birtoka volt. 1588-ban már mint elpusztult helység említetik, s birtokosai Asszonyfalvai István és Szapáry István voltak ⁴⁾). Asszonyfával határos levén ⁵⁾), ennek határába olvadt.

Utal Bezi és Hugat közt állott, s most Bezi határának egy részét teszi. E helység I. Mátyás király egy 1472-iki oklevele szerint a Poki család birtoka volt ⁶⁾). 1549-ben még itt laktak saját curiájokban Mérgesi Poki Gáspár, Gergely és Józsa ⁷⁾).

Szent-Vid helysége Győr és Bácsa, határának déli része pedig Győr és Gönyű közt terjedett el. Szent Vít tiszteletére épített egyháza még 1593-ban állott, de a helység már pusztá volt; ekkor Lipcsei János bírta, ki 200 magyar forintért zálogba adta Vajda Kristóf- és Torkos Jánosnak ⁸⁾). Vagy török átcsapás, vagy, mint hihetőbb, a német sereg pusztítása következtében enyészett el — kik gyakran a Szigetközben vonultak vissza. Templomának csak helyét mutogatják.

^{1) 2)} Hiteles másolatai oklevél-gyűjteményemben.

³⁾ Czinár Mór Monasteriologiájának I. k. 73 l.

⁴⁾ Győrmege I. jenzőkönyve szerint.

⁵⁾ Oklevélkivonat az 1509-ik évre levéltáramban.

⁶⁾ Gr. Teleki József: Hunyadiak kora XI. köt. 484—485 l.

⁷⁾ Eredetie az Enessey család levéltárában; másolata gyűjteményemben.

⁸⁾ Győrmege I. jegyzőkönyve szerint.

Elpusztúlt praediumok.

Arnoldföldje nevű a győri káptalan által bírt puszta említettik két, 1332. és 1362-ik évi eredeti s birtokomban levő oklevelekben, melyekből az is kitűnik, hogy Mező-Örs mellett feküdt.

Katl puszta már II. Endre király uralkodása alatt említettik ¹⁾. 1332-ben Kachl néven jö elő s mint Gug, Mindszent és Néma szomszédja ²⁾. Kálti Miklós — egy 1515-ki gyűjteményemben levő eredeti oklevélben hozatik fel.

Örkény. I. Mátyás király egy 1466-ik évi oklevele ³⁾ Örkényi Imre király emberét említi. A győri káptalan 1516. évi okmánya Örkényi Bollobás király emberét hozza fel ⁴⁾. 1586-ban Örkényi Imre Györmegye törvényszékére idézteti Szapáry István, Asszonyfalvai Boldizsár és Tamást Néma falu határában elfoglalt 10 jobbágytelek miatt ⁵⁾.

Picsurdi puszta, melyet Zsigmond király egy 1424. évi eredeti s birtokomban levő oklevele szerint a picsurdi nemes nemzetség bírt. Picsurdi Mihály és Péter király-emberei említettnek a győri káptalan egy 1453. évi okmányában ⁶⁾. 1509-ben Picsordi János, továbbá itt levő nemesi curiák, házak, szőlőhegy és erdő is említettik ⁷⁾. Később a Picsordi-család elcserélte, s 1582-ben már Szapáry István birtokában találjuk ⁸⁾. Péterd veszprémmegyei helység és Ravazd közt feküdt, Asszonyfától nyugotra ⁹⁾. Határa Péterdhez csatoltatott s a pannonhalmi apátság tulajdona lett, de mikor és mily joggal? adatok hiányában megmondani nem tudom.

Kis- és Cseb-Ravazdi nemeseket említ a győri káptalan

¹⁾ Czinár Mór. *Monasteriologia*. I. k. 73—75 l.

²⁾ Az eredeti oklevél gyűjteményemben.

³⁾ Gr. Teleki: Hunyadiak kora. XI. k. 173—174 l.

⁴⁾ Másolata gyűjteményemben.

⁵⁾ Györmegye I. jegyzőkönyve szerint.

⁶⁾ Eredeti gyűjteményemben.

⁷⁾ Egy oklevélkivonat-gyűjtemény birtokomban.

⁸⁾ Györmegye I. jegyzőkönyve.

⁹⁾ Biróság útján eszközölt határjárás 1752. évről. Asszonyfán t. Szluha Pál úr birtokában.

egy 1363-ik évben kiadott s eredetben gyűjteményemben levő oklevele. Kis-Ravazd határa I. Lajos király idejében ítéletileg meghatároztatik ¹⁾. A győri káptalan egy 1452 ik évi oklevelében Kis-Ravazdi István király embere fordul elő ²⁾. Kis-Ravazdi Loránt István özvegyét Dorottya asszonyt említi egy birtokomban levő eredeti 1496-iki oklevél.

Tinyői pusztát Szapolyai János király Szerdahelyi Horváth Orsolyának és Katalin — Szarvaskendi Sibrik Osvald nejének — adományozta az 1528-ik év február hó 11-én Esztergomban kelt levelében. E birtok később a Sibrik családra szállt, a XVII. században pedig a pannonhalmi apátság tulajdona lett ³⁾.

Újfalú és Lász, (Fejértó- és Kónynyal határos), Szent, másképp Szent-Szapud, most Sövényház határában foglalt puszták Szentí Bán család ellenében I. Mátyás királytól 1489-ben Enyingi Török János és Borbálának ítéltettek, s az esztergomi káptalan által be is vezettettek ⁴⁾. 1536-ban Enyingi Török Bálint bírta, 1580-ban pedig Hathalomi Hathalmi Miklós ⁵⁾. Török dúlás folytán lakatlan puszták, s határaik más helységeikébe keblezve, nevök is elenyészett.

Említhetnék még több elpusztult helység- és praediumot is, mint például Berencs, Bodon, Haraszti, Hamvas, Némavölgye, Sison, Sikefölde, Szolnok, Komboldos ⁶⁾, Illok, Pante, Százló, Selyemsuk és Zelebért ⁷⁾, de miután bizonyosan állítani nem merem, hegy e helyek a Tatárok vagy Miksa népei, (1491.) vagy a XVI. században a törökök által pusztítottak el, itt csak felemlítem.

III.

A Zsitvatoroki béke után a szabad hajdú, az iratos, az elszéledt jobbágy és zsellér nép a magyar és török földesúr

¹⁾ Czinár Mór : Monasteriologia. I. k. 89. l.

²⁾ Eredeti gyűjteményemben.

³⁾ Győrmegye levéltárában levő adatok szerint.

⁴⁾ ⁵⁾ A csornai gyűlekezet levéltárában.

⁶⁾ Lipót ezelőtt Pozsony, most Mosonmegyébe kebeleztetett helység területébe foglaltatott.

⁷⁾ Hédervári levéltár-, Czinár Monasteriologiája- és egyéb emlékeinkben hozatnak fel.

által megbizott egyénektől összegyűjtetvén; a pusztá falvakat megszállották ¹⁾, hitlevelek mellett, melyben adó és tartozásaik meghatározottak, s így mind a két urokkal szerződésre léptek. A szerződés (hitlevél) egyik főpontja volt rendesen, hogy néhány évig, míg meggyarapodhatnak, adómentesek leendnek.

A török földesurak-, vagyis ispáják-, spáhiáknak fizetett adó eleinte (a XVI. század 5-ik tizedében) csupán pénzbeli volt és pedig egy összegben, mireugyan később is lehet példát felhozni (mint Homoród 1592. Tét 1606. Malomsok, Gyarmat 1611. Mező-Örs 1622. Gönyü 1628.), *később hozzájárult a porta- vagyis szultán-adó* (például Fel-Pécz 1606. Kis-Pécz 1609. Gyarmat 1614. Szent Márton 1619. Écs 1626. Mindszent 1629. Ravazd 1649-ben), *azután a vaj-adó* (mint Fel-Pécz, Táp-Szent-Miklós, Ság 1592. Csikvánd, Homoród 1595. Nagy-Nyúl 1607. Koronczó 1608. stb.), *majd adójokból valamit engedvén, vágó-marhát vagy pásztorlevélért pénzt követeltek*, (például Fel-Pécztől 1592. Écs 1606. Káptalan-Nyúl, Táp-Szent-Miklós, Tét 1627. és Nagy-Barátitól 1649.), *vagy fát, szénát, lisztet, búzát, árpat és zabot kértek*. (Fel-Pécz 1592. Szent-Márton 1606. Nagy-Nyúl 1607. Rába-Sz.-Mihály 1608. Kis-Pécz 1609. Gyömörő 1610. Móriczhida 1611. Kis-Baráti 1621. Kajár 1622. Szemere 1624. Gyirmót, Malomsok, Nyalka, Mező-Örs sat. 1627.). *A rendes adózáson kívül kellett fizetniök szolgállevélért, adónyugta-kiállításért, mint például Nagy-Barátinak, Táp-Sz.-Miklósnak 1649-ben, továbbá követköltsegre* (például Móriczhidának az 1641-ik esztendőben), *nyarugulópénzt és minden kigondolható bírságot*.

Ajándékban kellett adni bárányt (mint Táp-Szent-Miklósnak 1649-ben), *pénzt*, mint mikor a malomsoki spáhia Hali aga fiát körülmételtette, *kést* (1626-ban R.-Patonától, 1649-ben Malomsokiaktól követelt a spáhia) *kocsikast*, (1642-ben egy rába-szent-mihályi lakostól), *keztyűt* (1620-ik évben Rába-

¹⁾ Ilyenmő szerződést közöl az 1858-ik évi Új Magyar Muzeum 315-ik lapja. Sitkei Nagy Sándor levéltára Kis-Sitkén Vas megyében 30 csomag 651. sz. a., mely oklevélben Sitkei Ádám Gyűrűs pusztá falu megtelepítését Kovács Gergelyre bízta.

Patona adott a Pénzes rétért), *kocsikereket* (1649-ben Malomsokiaktól).

Némely helység tartozott adni diót (Szemere 1624. Tápi helysége 1627.), *aszúgyimölcsöt* (Rába-Sz.-Mihály 1608. Sz.-Márton 1619.), *eczetet* (Tápiak), *kását* (Malomsokiak), *mézet* (Táp-Sz.-Miklós, Fel-Pécz 1592. Tápi 1649. Szemere 1649-ben), *bort* (Szent-Márton 1641. Kis-Baráti 1621. Nyalka 1627. Tápi 1649-ben), *sert* (Szemere 1624-ik évben), *lencsét*, *borsót* (Szemere 1624. Kajár, Tápi 1627. Kis-Baráti, Ság 1649-ben), *sajtot* (Mező-Örs 1623. Szemere, Tápi-Sz.-Miklós 1627.), *rókabőrt* (Felpécziek), *posztót* (1606-ban Fel-Pécztől 1 vég kentula posztót, 1611-ben Móriczhida 1 vég karasia posztót, Rába-Patona 1 vég kentula posztót, szinte ezen helység 1626-ban 7 tallér árú saja posztót tartozott adni), *ónpalazkot* (1626-ban Patona helység), *Bethlen Gábor hadakozása óta* tábori kocsit majd minden helységtől, későbbben gendát, léczet, deszkát s az építésre szükséges költséget.

Terhelték a szegény hódoltsági népet malomkö-vittel (például Écs helységét), rossz pénznek jóvali kiváltásával, mint például Kajárt 1627-ben, tallér-agióval, (például Szerecsen, Gyömörő, Homoród, Szemere, Kis-Baráti helységeket), aranyagióval (mint Fel-Péczet).

A spáhiak magok is bérelvén szőlőket, azokat magyar jobbágyaikkal kapáltatták (például Tápiakkal 1627-ben), valamint földeket, s ezeket velök szántatták, a gabonát learattatták és kinyomtatatták (Gyirmót 1648. Tápi 1627. 1649.).

Az elrabolt menyecskéket, leányokat, de különösen a gyermekeket bármennyi váltságot ígértek is érettek, ritkán bocsátották szabadon, ezekkel kedveskedtek a főbb tisztek, különösen a budai basáknak.

Mindezekről és a hódoltsági nép számtalan terheltetéséről részletesben az illő helyen szólandok.

A helységek birtoklása szállott:

1. Firól fira, ugyanis a Györmegye levéltárában levő 1641. és 1649-ik, úgy a birtokomban levő 1627-ik évi török sérelmi jegyzőkönyvekből kitűnik, hogy a rába-sz.-mihályi török földesúr halála után fia Tobak Ibraim, a kajári spáhia

Hali aga zain után fia Ismail aga, a kis-baráti török úr elhúnyta után, szinte ennek fia urasága alá jutottak.

2. A férjről nejére, mint például a kis-péczi birtokot 1649-ben Durgud spáhiáné, a Pázmándit Memhet aga halála után ennek neje örökölte.

3. A vőre, mint Nagy-Nyúl Ali csausz török ura halála után ennek Izlan nevű vőjére szállott.

Egy helységet legtöbb esetben csak egy török spáhia bírt, 1649-ben két ura volt Koronczónak, Kis-Pécznek és Mező-Örsnek; 1641-ben három volt Pázmándnak, 1617-ben pedig négy, kik vetekedve nyomorgatták és zsarolták.

A falukat bérbe is kiadták, mint például Káptalan-Nyúlt és Tétet egy ideig zsidó birta, s ezért a tétiek néhány évre el is bujdosnak.

Egy spáhia több falut is bírt, kivált a főbb basák, így például 1649-ben a fejérvári szandzsák bég Nagy-Baráti, Ság, Föl-Pécz és Móriczhida helységeit, az Eming Káptalan-Nyúlt, Csanak és Écsét; Tobak Ibraim Kis-Barátit és Rába-Szent-Mihályt, ifju Memhet aga a patonai Pénzes rétet, Szemerét és Szent-Mártont, Abdi spáhia Mindszentet és Pázmánd egy részét birta stb.

A györmegyei hódoltság — mint fennebb is mondtam — a székesfejérvári szandzsáksághoz tartozott, és török földesurai az itteni örség tisztjei valának, a spáhiák közül azonban Pázmánd, Táp-Szent-Miklós és Tété Budán, Gyömörőé Saban Cseri basa Csókakő várában lakott.

Legtöbbet raboltak a fejérvári, azután a budai, végre az esztergomi és tolnai törökök.

Legjobb földesurak voltak a gyömörői és kajári spáhiák, kik csak egy ízben verték fel adójok- és természetményi tartozásaikat, a többiek többé-kevésbé zsarnokok valának.

Az 1606-ik évben Szent-Márton, Föl-Pécz, Écs, Táp-Szent-Miklós és Tét helységeit már megszállva találjuk. Sz.-Márton adója 20 forint, 22 szekér fa, ugyanannyi széna, 2 és $\frac{1}{2}$ mérő búza, annyi árpa volt.

A föl-péczi spáhia a falu adóját — a 15 éves háború előtt volt — 100 forintról 120-ra emelte, ezenkívül 18 forint szultán-adó- és 1 vég bécsi kentula posztóban alkudott meg.

Écs 25 forint adót és 1 vágó tinót adott.

Táp-Szent-Miklós birtokosa Budai Ali Effendi volt, ennek fizettek 140 forintot, terményekben 25 mérő buzát, 35 szekér szénát, 40 szekér fát, 40 mérő zabot, 35 pint vajat és 35 pint mézre való pénzt.

Tét helységét Budai Nazur bég hitlevelére megszállották, s csak 20 forint adót fizettek.

1607-ben már Ság ¹⁾, Homoród ²⁾ és Nagy-Nyúl ³⁾, 1608-ban Koronczó ⁴⁾ és Rába-Szent-Mihály ⁵⁾, 1609-ben Kis-Pécz ⁶⁾, 1610-ben Szemere ⁷⁾, Gyömöre ⁸⁾ és Kis-Baráti ⁹⁾, 1611-ben Gyarmat ¹⁰⁾, Móriczhida ¹¹⁾ és Malomsok ¹²⁾ helységei telepítették meg.

Az 1612-ik évben egy csapat szerb Veica Szava (Sabbas) vezérlete alatt a győri káptalan, a városi előljáróság és az erősségi parancsnokok beegyezése folytán Győr újjvárosába befogadtatott s azon részen telepítettett le, melyet maig is

¹⁾ Győr városa IV. jegyzőkönyve szerint.

²⁾ Homoród tartozása szintannyi volt, mint az 1595-ik évben

³⁾ Nagy-Nyúlt fejérvári Ali csauz bírta, kinek 75 forint adót, terményekben pedig 30 mérő buzát, 30 m. abrakot (zab), 30 szekér fát, ugyanannyi szénát s 30 pint vajat adtak 1618-ban történt haláláig.

⁴⁾ Koronczó adója 15 forint, szultán-adója 12 forint és 8 pint vaj.

⁵⁾ A Rába-Szent-Mihályiak Amhat bég jelenlétében Tobak Saban Ibraim spáhiájokkal megalkudtak 7 kila búza, 7 k. árpa, 18 pint vaj s egy köből aszúszilvában; mivel messze estek Fejérvártól, sem fát, sem szénát nem szállítottak, azért több adót azaz 80 forintot fizettek.

⁶⁾ Kis-Pécz helysége fejérvári Mustafa aga spáhiának 70 forint adót, 32 forint szultán-adót, 30 szekér fát és 30 szekér szénát szolgáltatott.

⁷⁾ Györmegye I. jegyzőkönyve.

⁸⁾ Gyömörő fizetett 140 forintot, továbbá adott 60 szekér fát, 60 szekér szénát, 28 k. búzát, 28 k. zabot, 25 pint vajat, és 1 szekeret, 1 emberrel küldött Fejérvárra 15 napi szolgálatra.

⁹⁾ Győr városa I. jegyzőkönyve szerint.

¹⁰⁾ Gyarmat csak 140 forint adót fizetett.

¹¹⁾ Móriczhida adója volt 1 vég karasa posztó, 1 vágó tehénért 10 forint, 10 kila liszt, 10 kila árpa, 20 pint vaj és 20 pint méz.

¹²⁾ Malomsok ez évben telepítettett meg, a fejérvári bég földesurának általában csak 70 forint adót fizetett.

Rác-útezának neveziünk. Még ezen évben Gyirmót helysége telepített meg, s török urával 33 forint adó-, 10 szekér széna-, annyi fa- és 16 győri pint vajban alkudott meg.

1613-ban Györmegye az Andrásvára- és Tarisznyavár-nak nevezett kastélyokat kiigazítani rendeli. — Andrásvára egy dombon feküdt Szent-Iván helysége határában, a Kiskut, a likócsi csárda és vaspálya közt; ezelőtt 15 évvel még fél öl magas fala látható volt, most csak kincskeresők látogatják a fűvel benőtt pusztá romot. — Tarisznyavára romjaira a kismegyeri kápolna építtetett. E dombról igazgatta 1809-ben József főherczeg néhai nádorunk a magyar felkelő sereg s az olaszországi armadia romjaival a francziák ellen vívott kismegyeri híres csatát.

Ezen palánkkal megerősített kastélyok az előörsök tanycái voltak, a hová a Győr alá száguldozó túlnyomó török lovasság elől megvonták magokat. Építésök évére nem akadhattam, noha Györmegye jegyzőkönyveit az 1580-ik évtől fogva gondosan átnéztem.

Az 1614-ik évben tétetik legelőször említés Győr-Szigetről ¹⁾. Nyalka ²⁾ és Gyarmat ³⁾ adóját már szedték a török földesurak.

Az 1615. évi junius hó 19-én tartott györmegyei gyűlésen Breiner János, a győri Véghelyek parancsnoka követelte, hogy a pápai erősséghez szolgálándó önkénytes munkát (gratuitus labor) egy a Világos hegyen építendő örökastély felállítására fordítsák. A Sokoró hegyének ezen orma épen Csanak, Mэфő és Kis-Baráti helységek határai szögellésénél esik, s messze-messze bájos kilátást nyújt a szent-mártoni, de kivált a téti járásra, honnét az örök jó-messziről kivehették a portyázásra indult törököt. Most pusztá rom, helyén némi kődarabok láthatók, s legújabbán egy kereszt állíttatott. Ez

¹⁾ Győr városa I. jegyzőkönyve szerint.

²⁾ Nyalka adója 56 forint, 14 szekér fa, annyi széna és 14 győri pint vaj volt.

³⁾ Gyarmat fizetett földesúri adót 100 forintot, szultán-adót 18 forintot, — de ezt 27-re verték fel; továbbá 15 győri pint vajad adott s 6 embert küldött 6 szekérrel 10 napi szolgálatra.

idő óta három, az andrásvári, tarisznyavári és világosvári örkastélyok vették körül fél körben a győri erősséget.

Ugyanez évi december hó 29-én Győr városa polgárai összeirattak, s a városban levő 206 házban 230, az újvárosi 92 házban 93 találtatott, ez utóbbiak közt egy vendégfogadós is ¹⁾).

1617-ben a pázmándiak Halil és Szakat Ibraim fejevári, — kis Ali csausz budai, — és Saban aga csókakői — négy spáhiájokkal ugyan Csókakő várában adójok- és tartozásaikra nézve 100 forintban, 40 szekér széna-, 40 szekér fa- és 40 pint vajban megegyeztek. Ezelőtti évben Ibraim és Bekits bégek birták, de elhalván, ezek négy utódjára szállott ²⁾).

A zsitvatoroki béke után a török legelőször az 1618-ik évben adta jelét a hódoltsági faluk lakosain elkövetett kegyetlenségnek. Ugyanis a tápiak Székesfejevárott lakó Fer aga spáhiájokhoz az adóval beküldvén néhány lakost, közülök visszajöttökben a törökök hatot levágtak. Gyanújuk volt Fer agára, kinek értésére esett, hogy ők a szandzsáknál ellene panaszt emelni akarnak. Majd később 100 forintból álló adójokat 125, 140, végre 180 forintra verte fel ³⁾ s ezzel megkezdette a malomsoki ⁴⁾ és nagy-nyúli ⁵⁾ spáhiáktól legelsőben kezdett s mindnyája által utánczolt s gyakorlatba vett adófelszöktetést, melylyel alább annyiszor fogunk találkozni.

Győrmegye levéltárában egy 1619-ik évre szóló portarösszeirást találtam, melyet — mivel mind az alakuló, mind a létező helységek nagyságát és földesurait megemlíti, — betűrendben ide iktatok.

¹⁾ Győr városa IV. jegyzőkönyve.

²⁾ E két spáhiának 1616-ban csak 50 forint adót, 40 győri pint vajat, 40 szekér szénát, ugyanannyi fát adtak, ezen fölül szolgálatra 6 szekeret küldöttek.

³⁾ Táp egyéb tartozása 20 szekér fa és széna, továbbá 40 pint méz és vaj volt.

⁴⁾ Malomsok 1611-ben csak 70 forint adót, 1618-ban Hali spáhiának 90 forintot, 15 forint szultán-adót, 20 szekér fát és szénát tartozott beszolgáltatni.

⁵⁾ A nagy-nyúliak spáhiája az 1607-ben adni tartozott 30 mérő búzát és abrakot 35 mérőre, a 30 szekér fa és szénát 35 szekérre, a 30 pint vajat 35 pintre verte fölebb.

Pusztai vagy sokoróaljai járás :			
Kis-Baráti Laki Grebecsi Gáspáré	2	portás falu.	
Nagy-Baráti Pannonhalmi apátság és csornai prépostságé	1	"	"
Csanak pannonhalmi apátságé . .	1½	"	"
Török adója 70 frt, pásztormányért 10 forintot fizettek s 7 pint vaját szolgáltat- tak, kocsi-adással akkor tartoztak volna, mikor a török szultán hadba jár, de azért minden esztendőben 10 frtot kell fizetniök.			
Csikvánd közbirtokos nemeseké . .	2	"	"
Écs közbirtokosoké	2	"	"
Gyarmat csornai prépostságé . . .	7	"	"
Gicz Syey Jánosé, most veszprémme- gyei közbirtokossági pusztá ; szabad telepe- dési idejük még ez időben le nem telvén, adót nem fizettek, különben is hamar el- pusztúlt s nem említettik.			
Gyömörő Nyári családé	3	"	"
Gyömörő, máskép Várfalva Laki Gre- becsi Gáspáré	2	"	"
Mind a két falu, valamint területe is, összeolvadt s csak Gyömörőnek neveztetett s neveztetik maig is. Fejérvárott lakó tö- rök uroknak fizettek 140 forintot, 60 sze- ker fát, ugyanannyi szénát, 28 köből búzát, 28 k. zabot, 25 pint vaját, küldöttek továb- bá Fejérvárra 1 szekeret 15 napi szolgálat teljesítésére.			
Gyirmót győri káptalané	2½	"	"
Homoród közbirtokosságé	1	"	"
Kajár (Sokoró) bakonybéli apátságé	5½	"	"
Koronczó közbirtokosságé	1½	"	"
Kerek-Szent-Miklós (most Rába-Sz.- Miklós) a győri püspökségé, adó-mentes évei még nem teltek el, csakhamar elpuszt- últ, mert az 1627-iki sérelmi jegyzőkönyv- ben még neve sem említettik.			

Mező-Örs helysége benépesített ugyan, de még ekkor adót nem fizetett.

Malomsok Marczaltöy és Amade családoké $3\frac{1}{2}$ portás falu.

Móriczhida. Nyári Pálnak van itt 2 portája, a pannonhalmi apátságnak $\frac{1}{2}$, a nagyszombati apáczáknak szinte $\frac{1}{2}$, összesen . . . 3 " "

Mérges curialista nemeseké.

Nyalka pannonhalmi apátságé, a töröknek ugyan már fizetett, de magyar urának még nem.

Nagy-Nyúl veszprémi püspökségé . . . $2\frac{1}{2}$ " "

Káptalan-Nyúl győri káptalané, ebben az évben kezdte szolgálni földesurait. Török ura ekkor Budán lakott, s fejevári zsidónak adta 29 forintért árendába . . . $2\frac{1}{2}$ " "

Kis-Nyúl veszprémi püspökségé . . . 2 " "

Pázmán pannonhalmi apátság- s pápóczi prépostságé 5 " "

Pátka Pápán lakó remete szent Pál szerzetée, meg volt telepítve ugyan, de még nem adózott; csakhamar elpusztult, mert az 1627. évi sérelmi jegyzőkönyv nem is említi.

Föl-Pécz

Kis- vagy Al-Pécz közbirtokosoké . . . 5 " "

Ravazd pannonhalmi apátságé . . . 4 " "

Rába-Szent-Mihály Nádasdy Pálé . . . $3\frac{1}{2}$ " "

Ság néhai Enyingi Török István örökösie 2 " "

Szemere közbirtokosságé $7\frac{1}{2}$ " "

Szerecsen Nyári Pálé $3\frac{1}{2}$ " "

Táp Nyári családé 6 " "

Táp-Sz.-Miklós néhai Enyingi Török István örökösie 4 " "

Tét közbirtokosságé 3 " "

Szigetközi járásban :

Ásvány helységében a Héderváry család 2, a Rárói család 3 portát bírt, összesen 5 portás falu.

Dunaszeg a Hédervári és Rárói családoké 2 $\frac{1}{2}$ " "

Hédervár a Hédervári és Rárói családoké 2 " "

Kenderes-Medve a Hédervári és Rárói családoké 1 " "

Kucsod pannonhalmi apátságé . . . 3/4 " "

Ladomér a Hédervári és Rárói családoké 1 $\frac{1}{2}$ " "

Egyházas-Medve a Hédervári és Rárói családoké 1 " "

Nyárad közbirtokosságé 3/4 " "

Otovány a Hédervári és Rárói családoké 1 $\frac{1}{2}$ " "

Patas pozsonyi apáczáké 2 " "

Ráró a Hédervári és Rárói családoké ; egészen leégett, tehát portája nincs.

Radvány közbirtokosságé 2 " "

Szőgye csornai prépostságé 1 " "

Szent-Pál a Hédervári és Rárói családoké 1 " "

Szabadi a Hédervári és Rárói családoké, még nem volt portája meghatározva.

Újfalu a Hédervári és Rárói családoké, adómentes éveit nem folytatták le.

Vámos győri káptalané 3 " "

Vének pannonhalmi apátságé 1 $\frac{1}{4}$ " "

Zámoly a Hédervári és Rárói családoké 2 $\frac{1}{2}$ " "

Tóközi járásban :

Börcs győri püspökségé 3 " "

Bezi curialista nemeseké.

Csécsény Sibrik családé	2	portás	falu.
Fejértó győri káptalané	1 ^{1/2}	"	"
Kóny győri oskoláké	4	"	"
Kapi nagy-szombati apáczáké	1	"	"
Markota győri káptalané	1 ^{1/2}	"	"
Öttevény a Hédervári és Rárói családoké	7	"	"
Öttevény-Sziget a Hédervári és Rárói családoké	2	"	"
Patona győri káptalané	7	"	"
Réti a Laki Grebecsi Gáspár- és Balogfalvai Syey Jánosé	1	"	"
Sövényháza Pázmán Ferenczé	2 ^{1/2}	"	"
Összesen : 150		1 ^{1/4}	"
E szerint a hódoltsági Pusztai járásnak	89		
Tóközi járásnak	28 ^{3/4}		
Szigetközi járásnak	32 ^{2/4}		
portája volt.			

E helységek nagyságra nézve így következnek :

Szemere	7 ^{1/2}	portás	falu.
Gyarmat	7	"	"
Patona *)	7	"	"
Öttevény *)	7	"	"
Táp	6	"	"
Kajár	5 ^{1/2}	"	"
Kis-Péc	5	"	"
Pázmánd	5	"	"
Gyömörő Várfaluval	5	"	"
Ásvány *)	5	"	"
Kóny *)	4	"	"
Táp-Sz.-Miklós	4	"	"
Ravazd	4	"	"
Rába-Sz.-Mihály	3 ^{1/2}	"	"
Malomsok	3 ^{1/2}	"	"
Szerecsen	3 ^{1/2}	"	"

*)-al jelöltek hódolatlan faluk.

Tét	3	portás falu.
Móriczhida	3	" "
Vámos *)	3	" "
Börcs *)	3	" "
Sövényháza *)	$2\frac{1}{2}$	" "
Zámoly *)	$2\frac{1}{2}$	" "
Dunaszeg *)	$2\frac{1}{2}$	" "
Gyirmót	$2\frac{1}{2}$	" "
Káptalan-Nyúl	$2\frac{1}{2}$	" "
Nagy-Nyúl	$2\frac{1}{2}$	" "
Ság	2	" "
Nagy-Écs	2	" "
Kis-Nyúl	2	" "
Kis-Baráti	2	" "
Csikvánd	2	" "
Radvány *)	2	" "
Hédervár *)	2	" "
Patas *)	2	" "
Csécsény *)	2	" "
Öttevény-Sziget *)	2	" "
Lodomér *)	$1\frac{1}{2}$	" "
Otovány *)	$1\frac{1}{2}$	" "
Markota *)	$1\frac{1}{2}$	" "
Fehértó *)	$1\frac{1}{2}$	" "
Csanak	$1\frac{1}{2}$	" "
Koronczó	$1\frac{1}{2}$	" "
Vének *)	$1\frac{1}{4}$	" "
Szőgye *)	1	" "
Kenderes-Medve *)	1	" "
Szent-Pál *)	1	" "
Egyházas-Medve *)	1	" "
Kapi *)	1	" "
Réti *)	1	" "
Nagy-Baráti	1	" "
Homoród	1	" "
Kucsod *)	$\frac{3}{4}$	" "
Nyárad *)	$\frac{3}{4}$	" "

*)-el jelöltek hódolatlan faluk.

Az 1582. évnél említém, hogy Györmegyének ekkor 152 portája volt, ebből a bekövetkezett háborús időben a zsitvatoroki békéig elpusztult két harmadrész, ez időtől 1619-ig mint összeírásunk mutatja, majdnem (1 és $\frac{3}{4}$ hiányával) megközelítette az 1582. évi 152 porta számot. Ezenkívül állott Győr városa, Győr-Újváros, Mérges, Szent-Márton mint örsegi helyek, és Révfa, Pataháza, Györsziget, Bezi, Pinnyéd részint taxás, részint curialista nemes helységek.

Emlitendő még, hogy az 1619. évben *Szent-Márton* városa török földesurának 28 forint földesúri, 3 forint szultáni adót, 28 szekér fát és szénát, 3 kila búzát, s mikor a gyümölcsnek bősége volt, valami kevés aszú száraz gyümölcsöt tartozott beszolgáltatni.

1620-ban Bethlen Gábor erdélyi fejedelem hadakozása idejében Karakas budai helytartó basa Vác alá szállott, s azt hitre megvevé; ezen zavarosbani halászáson a végbeli törökök vérszemet kapva, ez időtől fogva el-eljöttek portyázni Győr alá, s ez évtől kezdve alig van év, melyben városiakat s kin a kertekben vagy mezőn levő marhát zsákmányul ne vitték volna el. 1625-ig bezárólag Győr mezejéről 258 darab szarvasmarhát hajtottak el, 3 ökrész gyermeket rabságra hurczoltak, 1 öreg polgárt levágtak, a Rábán inneni hódolatlan ikrényi pusztáról Karcsai János győri polgárnak 6 ökrét 2 cselédjével együtt elhajtották, sőt oly merészek voltak, hogy a katonasággal megrakott Andrásvára, Tarisznyavár és világosvári kastélyok közt éjjeli időben belopódzván a sokorói most fejevári kapu előtt elterülő győri kertek ¹⁾ közé, Bekaria Virgil olasz eredetű győri polgárnak 40 darab marháját hajtották el saját majorjából.

Rába- vagyis Káptalan-*Patona* a Rábán belül hódolatlan földön lévén, a zsitvatoroki béke szerint adóval nem tartozott a töröknek; de mivel a Rábán túl a pusztai járásban az úgynevezett Pénzes-rét, határa egy részét tette, azon darab földnek ifjú Mehmet aga zaim spáhiája szerződni kényszeríté őket; meg is alkudtak 1 pár keztyűben, de azután évvel nem elé-

¹⁾ Azon helyen, hol most a Nádor-város állottak, a győri belvárosiak majorjai és kertjei.

gedvén meg, egy vég kentula posztót kért, s kénytelenek voltak megadni, attól tartván, hogy szénatakarás idején leváldalja őket.

1621.

Mily akadályai voltak a törökkeli kereskedésnek, a következő eset bizonyítja. Latos Mihály győri polgár Kis-Karácson napján Curgóra ment ökröket vásárolni, s a mint hazahajtatni akarja, fejérvári Csorba Ali elfogatja, de mivel komáromi embert akart fogni, elbocsátotta; azonban e dolog Durguz spáhiának értesére esvén, mivel ő neki Vasvári István és Vami Ferencz győri polgárok adósok voltak, Latos Mihályt elfogatta, s mindaddig nem bocsátá el, míg a fenebb említett győri polgárok adósságát ki nem fizette. Haza kerülén, kénytelen volt pörrel keresni Győr városa törvényszékén az illetők helyett kifizetett adósságot ¹⁾).

Az esztergomi törökök hol egyszer, hol máskor *Pázmándról* 55 lovat s gulyabarmot hajtottak el, melyeket a falu kérelmére Halil spáhiájok felkeresett ugyan, s a rablóktól árát felszedte, de abból a káros embereknek egy fillért sem adott, sőt azt állította, hogy keresése sikertelen maradt, azonban másik spáhiájok Ali csauz földesúr társának csalását a pázmándiaknak elárulta.

Kis-Baráti ez évi adója ekkor 40 forint, 10 pint vaj, 10 mérő zab és búza, 20 szekér fa és széna, és 2 akó bor volt.

Az 1622-ik évben a fejérvári bég személyesen vezérelt csapatával *Borba* nevű s csak pár évvel ezelőtt telepített helysége rohant, az ott lakó magyar földesurat Szapáry Pált levágatta, s a 28 jobbágyból álló falut elpusztította s népét rabságra hurcolta. Azóta pusztán állt, romtemploma köveiből építettett az asszonfai templom a XIX. század elején. E pusztító csapat még Ság mezejéről 9 lovat, Böny tájáról 4 tehenet 1 szolgával együtt hajtott el.

Mező-Örs török adója 250 forint volt egyedül, lakosai

¹⁾ Győr városa IV-ik 1608–1624-ig terjedő eredeti jegyzőkönyve.

birták még a körül-fekvő Gúg és Néma györmegyei, Ölbő, Vasdinnye, Tarcs komárommegyei pusztá faluk határait.

Kajár helysége török adójára nézve Hali aga zain spáhiájával megegyezett, s pecsétes maga keze írásával ellátott alkulevelet adott ¹⁾. *Pel-Péc* ²⁾ és *Koronczó* török urai pedig időről-időre főlebb verték az adót ³⁾.

1623-ban ifjú Memhet aga zain több emberével együtt magyar ruhába öltözködven, fényes nappal *Patona* helységére ütött, s sok gyermeket felkapdosván lovaik farára, Fejérvárra vitte őket, honnét szülőik sok száz forinton váltották ki; a váltságbér bevitele alkalmával pusztitással fenyegetvén a falut, ennek kikerülése végett 70 forint adó fizetésben megegyeztek, fizették is 3 esztendeig, a mikor 100 forintra emelte.

Szerecseny török földesura fejérvári Saban aga Bethlen Gábor erdélyi fejedelem hadai mellé rendeltetvén, Morvaország határán történt portyázás közben elveszett. A helység ekkor a fejérvári Cseri basa Hozmannak urasága alá került, ki a régi szerződés ellenére minden tartozásaikat főlebb verte ⁴⁾.

Móriczhida lakosai a gyakori bégváltozást s evvel jární szokott adófelverést és súlyos szolgálatot nem tűrhetvén, Ibraim fejérvári pap bég spáhiájok alatt pusztán hagyták a falut, ekkor 2 gyermeket fogtak el a törökök, kiket 12 forint nyargaló

¹⁾ *Kajár* tartozása ekkor 30 szekér fa, 40 szekér széna, 60 kila zab, 40 pint vaj volt.

²⁾ *Fel-Péc* adóját 120 forintról 240-re verték, ezenfölül 30 forint szultán-adót, szent György napi vágó marháért és pásztormányért 20 helyett 30, kentula posztóért 26 forintot kellett fizetniök; midőn Ferhad aga spáhiájok Bethlen Gábor mellett hadakozott, azon idő alatt családja két ízben összesen 120 forintot csikart ki tőlök.

³⁾ *Koronczó* adóját Olaj bég spáhiájok 30 forintra, Ali spáhia 60 forint, 10 mérő buza, s 10 szekér szénára verte fel, ez évben kénytelenítették 100 forint adót, 16 mérő gabonát, 16 szekér fát s 25 pint vajat adni.

⁴⁾ *Szerecsentől* nem egy vagy két, hanem 5–6 szolgáló szekeret is követelt; elholt spáhiájoknak 1620-ban 90 forintot, ekkor 200-at, 15 forint kocspénz helyett 45-öt kellett fizetniök, azelőtt fát, szénát 30 szekérrel, ekkor mindeniket 40 szekérrel, 20 pint vaj helyett 40 pintet kellett beszolgáltatni.

pénzen váltottak ki. Durgund spáhia közbenjárására azonban még ez évi aratás tájban visszahíván őket, megegyezett velök : hogy míg Fejérvár és Móriczhida leszen, 120 forint földesúri adóval, szultán munkája (török közmunka) helyett 10 forintnyi összeggel megelégszik, miről még maradékait is belefoglaló hitlevelet adott; de fogadását még ez évben avval szegte meg, hogy hadi kocsiért 35 forintot, s más ízben 40 forintot vett rajtok.

*Koronczó*¹⁾ és *Mező-Örs*²⁾ adóját spáhiáik nemcsak hogy főlebb verték, de még különféle szín alatt kocsit, úti abrakot, lisztet követeltek tőlök.

1624.

Mindszent napján virradóra egy portyázó török csapat *Csécseény* hódolatlan helységet, mely a Szarvaskendi Sibrik család birtoka volt, megrabolta; három embert levágtak, s tizet elevenen elfogtak, kiket nagy összeg pénzen váltottak ki; ugyanezen évben egy *ravazdi* gyermeket kaptak el, Győr alatt pedig Vida Istvánt Katus húgával együtt elfogták, magát nagy sarczon kiváltotta, de húga a ravazdi gyerkőcczel még 1642-ik évben is rabok voltak.

Szemere helysége Halil aga spáhiájával e kor kifejezése szerint megsommál 200 forint, 2 akó ser, 30 szekér fa, 40 szekér széna és 40 pint vajban, ezenfölül egyszer mindenkorra 1 szép s minden szerszámmal ellátott tábori kocsit kért. A falu megvevén 48 forinton, beküldötte, azonban ezt oda vesztvén más kocsit követelt, s vele 4 hónapig járt, melyért a felfogadott kocsis embernek 24 mérő buzát s 8 forintot kel-

¹⁾ *Koronczó* spáhiájának táborba-való kocsit kellett beküldeni, s noha nem ment el, 9 köből úti abrakot és 2 köből lisztet követelt, a kocsit 2 gyalog emberrel 4 hónapig magánál fogta, mi 100 forintnál többbe került, ezenkívül méltatlan vett rajtok 12 forint bírságot.

²⁾ *Mező-Örs* Fejérvárott lakó Mehemet aga zain és Mustafa zain spáhiái a falu adóját 250 forintról 300-ra emelték, ezenfölül a körülbelől használt 5 pusztá faluért 100 forintot, 60 pint vaját, 1 csőbör juh-sajtot adtak, 40 napig szénát hordtak, s ha a török császár hadba menne, 2 élés-kocsit tartoztak küldeni; s hogy többet nem követelnek, hitlevelet is adtak.

lett fizetni; egyéb zsarlásait itt elhalgatva ¹⁾, ez évre még *Mező-Örs* ²⁾ és *Gyirmót* ³⁾ helységek tartozásai főlebb ennelését kell fölemlítenem.

1625.

A május hó 26-án kötött köhíd-gyarmati béke daczára egy portyázó török csapat Győr alá ütött, hol 2 szolgát levágtak, s Tolnai János deákot elfogták. E csapat elűzésére a győri erősségbeli magyar iratos lovas vitézek kimentek, de Saffarits Mihály hadnagy, Laki Grebecsi Bencze — az alispán testvére — sok fő vitézekkel elhullván, nagy veszteséggel tértek vissza.

Breiner János győri generalis kapitány sürgetésére a megye a mérgesi kastélyt kijavíttatá ⁴⁾.

1626.

Szent István király nap előestjén 1500 lovas török megereztett zászlókkal a szabadhegyi halmokon megjelent, s a szántással s kölesaratással foglalkozó mintegy 200 férfi, asszony s leánynépet rabságra hurczolta ⁵⁾, ezenkívül 1500 juhot, 100 szántó ökröt, lovakat, a városnak 1000 darabból álló tehén-csordáját elvitték, s Mező-Örsön keresztül visszavonul-

¹⁾ A *szemerei* spáhia a mondottakon fölül egy 2 ökrös szekeret követelvén, midőn beküldték, nem levén reá szüksége, haza üzte és 12 forintot vont rajtok, azután 3 gyalog embert kért, kik mivel a rendelt napra be nem mentek, 15 forintot vett a falun; még ugyanezen évben 2 szekérért küldött, melyekkel 5 egész hónapig dolgoztatott, a szekereknek minden hónapra 12 m. búzát s 8 forintot fizetett a falu, s így összesen 60 m. búzát s 48 forintot. Evvel sem elégedvén meg, ismét 6 szekeret s 6 gyalog munkást kért 15 napi szolgálatra, s be kellett állítaniok. A rendes tartozáson kívül 1 mérő szilvát, 1 mérő diót, 2 köből lencsét s 2 köből borsót vett rajtok esztendőnként.

²⁾ *Mező-Örs* 300 forint adóját, 350-re verték fel.

³⁾ *Gyirmótnak* 1612-beu meghatározott adóját 130 forint-, 30 szekér széna- s 28 szekér fára verte föl.

⁴⁾ Györmegye II. jegyzőkönyve szerint.

⁵⁾ A foglyok neveit az 1642. évi megyei panaszgyűjteményben nagyobbbrészt feljegyezve találni.

tak; egy más portyázó csapat Patonát akarta kirabolni, de a velök volt ifjú Memhet aga zain spáhia eléjük állt, s nem engedte adófizető faluját elpusztítani, mert akkor nem lett volna mit fejni, a mint hogy a múlt évben is három ízben 72 forintot, ez évben 2 pár keztyűt, 1 kést, 1 ónpalaczkot ¹⁾ s egy dolmányra való 7 tallér árú saja posztót csikart ki a helységtől.

Néma helységét, mely csak ezen évtized elején építtetett, fejevári Huszain herczeg ²⁾ földesura az adó fölszigázása és gyakori szolgáltatással addig sanyargatta, míg ez évben a lakosok elfutottak, a következő évben egy részök visszatért ugyan, de ezek is szélylyel mentek s pusztán hagyták a falut örökre ³⁾. Imaháza azon helyen állott, melyet ma is Szentegyházi-dülőnek neveznek, a fűvel benőtt templom-rom maig is mintegy 5 láb magas.

A *gyirmótiakat* -koppányi Ibraim bég spáhiájok nemcsak mindenféle bírsággal sanyargatta, hanem a szultáni közmunkát annyira felcsigázta, hogy az egész falu sem tett annyi emberszámot, a mennyit munkára bekívánt tőlök, mit el nem viselhetvén, a lakosok egy része a faluról elfutott ⁴⁾.

A *pázmándiakon* ⁵⁾ elkövetett kegyetlenség, *Écs* ⁶⁾

¹⁾ Összesen 4 tallért adtak ki ezen czikkekért.

²⁾ Így írja a panaszjegyzőkönyv.

³⁾ Győrmegeye II. jegyzőkönyve az 1627-ik évnél már praediumnak mondja.

⁴⁾ *Gyirmótnak* 1626-ban 170 forint volt az adója, ezenkívül 10 szekér széna, 10 szekér fa és 10 pint vaj. A múlt háború alkalmával egy 25 forintot érő kocsit kellett adniok.

⁵⁾ Két *pázmándi* embert a fejevári bég haragjában addig veretett, míg se élők se halók nem lettek.

⁶⁾ *Écs*, mint főlebb az 1606-ik évnél érintve volt, Bocskai István hadakozása után megtelepült, de változván Emingje, az adót 35, 55, 60 forintra verték, mely utóbbi összeget 3 évig fizették ugyan, de azután 80 forint adót, pásztormányért 10 forintot, 10 pint vaját, 10 szekér szénát és fát (vagy 10, 10 forintot) kellett beszolgáltatni, majd evvel sem elégedvén meg, 140, 160, 170, 180, 190, 200 és 1626-ban 205 forintra verte fel az adót, a falu-bíráknak sok verése, taglása és kínzása után. Szultán mivére (munkára) azelőtt soha sem mentek, most azt is kétszer szolgáltatják meg velök; azelőtt 3 szultán adó volt (egy 3 forintjával), most hatra emelték, s így fizetnek 18 forintot. Egy ízben kocsiért 23 forint bírságot vett spáhiájok.

és *Kajár* ¹⁾ helységeinek zsarolása szintén ez évben történt.

Ugyanezen esztendőben kezdették a lakosok a távolabb eső hódolt vidékeket a török zsarnoksága miatt elhagyni, s magokat bátorságosabb helyekre vonni; így Csútról Fejérmegyéből 4 család cselédestül, barmostul együtt Győrbe jött, s szívesen fogadtatva, Újvárosban letelepedett ²⁾, s a család fői polgárokká lettek.

Részint az erdélyi fejedelem ellen, részint a török pusztítások meggátlására, Eszterházy Miklós nádor személyes felkelést parancsolt, s Györmegye nemessége szeptember hó 17-én Győr-szigetben meg is tartá a szemlét. A november hó 14-ki gyűlésen a szigetközi járás védelme tekintetéből elhatározott, hogy Kis- és Nagy-Bajcs, Bácsa és Szava helységek fegyverfoghatói fejenként, a többi járási falu pedig 21 fegyveres gyalogot állítson, és november végétől fogva kikeletig a Duna kelőinél őrködjének ³⁾.

1627.

Nem csak Győr, hanem az egész magyarországi megyék hódoltsági része ily zaklatásoknak, pusztításoknak volt kitéve, mely a nevezett föld véginségét idézte volna elő, ha a kormány a zsitvatoroki béke megújításán nem munkálkodott volna; s azért gróf Eszterházy Miklós nádor kis-mártoni várában ápril hó 12-én kelt levelében felhívja a megyét, hogy mivel a király a törökkeli alkudozásra főbiztosít már Komáromba küldötte, „szükség annakokáért — írja levele végén — hogy onnét is az kegyelmetek vármegyéjéből válaszsza bizonyos atyjokfiat kegyelmetek a commissarius urak mellé, az kik által injuriáit s kiváltképen az rabok számát, az kit onnét az kegyelmetek vármegyéjéből az török elvitt volna, és az erdélyi fejedelem első kijövetelétől fogvást az minémű falukat behódoltattak, azokat vegye mind számban, és küldje az com-

¹⁾ A *kajári* török úrnak 1622-ben megállapított egyességét fia Ismail aga meg nem tartván, 50 szekér fát, 50 szekér szénát, 50 öreg pint vaját, 50 öreg kila zabot (mely 100 méröt is teszen) kíván tőlök.

²⁾ Győr városa II. jegyzőkönyve szerint.

³⁾ Vezéröknek Orros János és Varin Máté deák neveztetett ki.

missarius urak kezében, informálván mindenképen ő kegyelmeket egyéb dolgokról is, melyet végben vivén az kegyelmek atyjafiai, meg vissza mehetnek, ha kegyelmeknek úgy tetszik, hogy ne szaporítsák költséget“ sat. ¹⁾).

Györmegye az ápril hó 21-én tartott kisgyűlésen Visi Nagy Pál hadbíró kinevezte a nehézségek összeírójául, ki mind a györvárosiakat, mind a faluk véneit kihallgatván, készített egy panaszjegyzőkönyvet, mely a törökkel alkudozó biztosokkal közöltetett ²⁾). E jegyzék a hódoltsági faluk ez évi állapotát egyről-egyig leírván, érdekessége miatt értekezésem végén ide iktatni jónak látom.

Csikvánd török ura 1597.-től fogva megvette rajtok a 15 forint gabonapént, s ennek lefizetéséig ha falubelit vagy marhájokat megfoghat, nem bocsátja el, míg a pénzt be nem viszik; az előbbi spáhiának 20 budai pint vaját adtak, a mostani koppányi pinnal veszi meg, mely két annyit tesz. A szokott munkánál többre erőlteti őket, és gyakran történik — írja a panaszkönyv — hogy midőn a szultán munkájára beküldik szekereiket, először magának szolgálatot, azután a szultán mivét is el kell végezni. Az *écsiek* a sok elszenvedhetlen adózás miatt már annyira el voltak keseredve, hogy csak a jelen alkudozás kimenetelét várták, hol ha valami könnyebbség nem eszközölthetők a hódoltság részére, készek voltak a falu elhagyására.

Gyirmót lakosinak legnagyobb része az előbbi évben elfutván, ez időben nem volt több lakos a zsellérekkel együtt 8 háznál, ezektől Rozman török urok kívánt újabban 28 szekér szénát, ugyanannyi fát, 28 öreg pint vaját, mely kétannyi mint a budai pint; és így — vallomások szerint — ha valami könnyebbségök nem leend, azon kevés hazaszállott is újra elfog széledni, s pusztán marad a falu.

A *gyarmatiak* fejevári Hussain bég földesurok törvénytelen és szokatlan adóztatása és szolgáltatása miatt elhagyták a falut, s nem is szállanak haza mindaddig, míg jobb állapotot és állandóbb megmaradást nem reménylhetnek.

¹⁾ Györmegye levéltárában.

²⁾ Egy azonkori eredeti csonka példánya gyűjteményemben.

Gyömörő ez idő tájban Berhan Cselebia ispájának 200 forintot fizetett, terményekben pedig búzát, abrakot 50—50 köböllel, 50 nagy pint vaját (nagy pint 2 győri pintet tesz), a szolgáló- vagyis ajándék-szekeret most nem 15 napig, hanem majd mindig ott tartja; az elmúlt utolsó háborúban egy tábori kocsit kért, azon Landorfehérvárra sétálván — mint a panaszkönyv mondja — egyik lovokat oda rontotta, azelőtt 4 ökröket és 1 szekeröket vesztette oda; mely sok szolgálást ha le nem szállítják, pusztán kell a falut hagyniok, és kényszerítettnek magokra gondot viselni, mert a sok sanyargatást tovább el nem szenvedhetik.

A *koronczóiak* adóját és terménytartozásaikat évről-évre feljebb veri földesurok annyira, hogy ha könnyebbségök nem leend, el kell távozniok.

A *kajári* spáhia a már 1626. évben felvert tartozásai-
kon fölül, lencsét és borsót minden évben 3 kilával vesz rajtok; azelőtt 3 szekeret kért, most a mennyi csak szükséges neki, sőt történt az is, hogy 2 ökröt és 1 embert egész nyáron foglalkodtatott Fejérvárott. Valami 15 forint árú rossz pénzt csapott a falu nyakába, noha nem ők hanem másnonnan hozhatták neki, s helyette jó pénzt kellett adniok; mely húzavonát el nem szenvedhetik, s ha az előbbi állapotra nem juthatnak, kényszerítve lesznek falujokat pusztán hagyni s elfutni.

Malomsok adóját Hali aga 90-ről 115 forintra, a 13 köböl zabot 20-ra emelte, ezenkívül 25 szekér fát és szénát veszen; mikor a fiát körülmetéltette 15 forintot, múlt évben tábori kocsier két ízben 64 forintot követelt, az ó garast 4, későbbben 3 pénzben vette el, mely miatt 50 forint kárt vallottak.

Mindszent jelen állapotjáról így szól a panaszkönyv: „ezeknek ispájajok Fejérvárott Szakad Ibraim, ki noha őket az velök kötött summálásban imígy-amígy megtartja ez ideig, mindazonáltal mivelhogy csak két házas ember lakja az falut és keveset fizethetnek, ugyan el vonta 1 lovokat bírságnak színe alatt, és most is nála tartván, sőt fenyegetéssel és rút undok szitkokkal rettentí őket, hogy az faluról elfussanak és pusztán hagyják, mert ő neki az pusztá faluról lenne több haszna, ha ők ott nem laknának, és ugyan nem is lakhatnak

rajta, ha adójokat és szolgálatjokat az régi állapotra nem osztják“.

Móriczhida helységétől török ura 25 szál építeni-való fenyő gerendát kért, melyet midőn meg nem adhattanak, (mivel sem fenyűs, sem egyéb olyasmit termő erdejök nincs), 25 forintot vett hatalmasúl rajtok. Terményi tartozásaikat, adójokat feljebb verik s veszik meg a változó bégek, mely türhetetlen nyomorgatást el nem viselhetik, hanem újabban el kell pusztúlniok.

Nyalkának Becsét aga spáhiája Budán lakik, adója 90 forint, 35 szekér széna, és ugyanannyi szekér fa, meg 30 pint vaj, ezenkívül hatalmasúl 5 akó bort kér, mely soha sem szegődségökben nem volt, sem nem ajánlották, mely túlságos követelések miatt már egyszer el is hagyták falujokat.

Káptalan-Nyúl török ura ekkor Budán lakott s katona ember volt. 1619-től fogva — a mikor csak egyedül 29 forint volt adója, noha többen és jobb állapottal voltak — jelen ideig már hét urok volt, s adójokat 85 forintra verték, vaját 15 pintet, pásztormányért 15 forintot vesznek, tábori kocsiért 20 forintot kellett beszolgáltatniok, továbbá mivel a nagy-nyúliakkal egy határban laknak, az ottani Ali csausz ispája azon területen levő csekély szőlőjöktől adót kér, mely miatt most kevesebben, és nyomorultabb állapotban is levén, el kell pusztúlniok.

Mező-Örs adóját ez idén fejevári Memhet aga 350 forintról 400-verte fel, ezenfelül kért 20 szál öreg gerendát, házépületre való fát, 4 szál öreg szalu fát, 40 kötés kisebb szalu fát, melyet megadni vonakodván, minden javokból tizedet kért, ezenkívül tartoznak még beszállítani minden háztól 2 szekér tűzi fát, 2 szekér szénát, 1 magyar forintot s 1 pint vaját, mely képtelen kívánsága s különbkülönbféle új és felcsigázott adózás miatt kénytelenek lesznek elfutni falujokból.

Pázmánd adóját 1617-től fogva a 4 ispája közül Halil mindig főlebb-főlebb viszi, ez évben 150 forint, 66 szekér fa és széna, s 3 itczés fazékkal mért 75 pint vaját kellett beszolgáltatni. E felett midőn Fejevárott rendes szolgálatjokat elvégzik, mindig hol 1 hol 2 szekereket emberestül együtt hatalmasúl ott fogja, s azokat 5—6 nap, 1 hétig és tovább is tar-

tóztatja, szolgáltatta. Hasonlókép cselekszik velök Csókakőben Saban aga is, midőn Fejérvárra a császár munkájára szekereket beküldik, mely dolog ezelőtt egyszer, most kétszer történik, Halil ispája hol 4, hol kevesebb hol több szekereket embesestül ott fogja a végzett császár munkája után, és magának szolgáltatta. Az elmúlt háborús időben 1 három lovas vassas kocsiokat fél évig tartóztatta Fejérvárott és szolgáltatta, noha a táborba nem ment, azután a lovakat haza eresztvén a kocsit ott fogta és oda rontotta. Végre Halil ispájának istentelensége, szidalmi, verekedési és taglása miatt 16 öreg értékes jobbágyok hagyták el Pázmándot: „kiknek elmenetele után — írja a jegyzőkönyv — immár szintén megpusztult a falu, és a többi is utána megyen s pusztul, mert Saban aga is, hogy táborba való kocsit nem adhattak, 10 forint bírságot kér rajtok. Lehetetlen dolog, hogy ily nyomorú falu négy hatalmas török ispájakat eltarthasson, táplálhasson és szolgálhasson.“

Fel-Pécz adóját ez évben ismét fellebb veré a fejérvári bég Ferhad aga, ki tábori kocsért a falun 40, következő évben ismét 50 forintot vett, a hadakozás idejétől mostanáig minden évben 50 forintot, továbbá 20 köből lisztet s 20 köből árpát, mézet és pásztormányért 15 forintot kell adniok, mely zsarolások miatt pusztuló félben vannak; a mint hogy a falu meg szállásától fogva több mint 30 házas ember távozott már el.

Ravazdról hadd szóljon maga a jegyzőkönyv: „most sem a falu, sem pedig a szőlőhegy nem ép, mégis az ispája 150 forintot kér rajtok, 30 pint vajba szerződtek meg, most 60 somogyi pintet veszen, ezenkívül 50 szekér fát, 50 szekér szénát, 40 mérő búzát, 40 mérő árpát kér (vagy terem vagy nem); midőn elsőben táborba ment, 4 ökrös szekeret s 2 gyalog embert kellett kiállítani 3 hónapra, s noha ezek miatt semmi kárt nem vallott, mégis 10 forint bírságot kellett fizetni; utolsó táborba-indulásakor adtak 4 ökröt s 1 szekeret, s mivel a gyalog embereknek nem fizethettek, az ispája nem küldötte vissza, ezenkívül szüntelen szolgáltatt és bírságolja őket, mely miatt el kell pusztulniok“.

Ságnak ez időben Fejérvárott lakó Kaszab Hassan — Cseri basa veje — volt ispájája, kinek 60 forintot, 50 mérő búzát, 35 mérő zabot, 24 pint vaját, 43 szekér szénát, 35 sze-

kér fát kellett beszolgáltatni, e mellett 2 esztendei szekerezésre többet költöttek 100 magyar forintnál; most 9 telkes gazda helye üres a faluban, a többi is eltávozik, ha valami oltalom nem történik megmaradásokra nézve.

Szemere helységének fejérvári lakos Halil aga Zain földesura a kialkudott 30 szekér fa helyett 50, 40 szekér széna helyett 50, 40 pint vaj helyett 50-et veszen, az egy-egy köből dió és szilva helyett kettőt, azonkívül 2 sajtot, (melyet 25 forintért meg nem tudnak szerezni), 2 köből lencsét és 2 köből borsót kér tölök esztendőnként. Számtalan nyomorúságaikhoz járúl, hogy szolgát sem tudnak ispájájok miatt tartani, mert mind örökkéig veri és szidja őket, csak egyszer is 24 emberöket verette meg, mely nagy inségek folytán lehetetlen, hogy megmaradhassanak falujokban.

Szerecsen nehézségeit az 1623-ik évi állapottal kapcsolatban már fenebb előszámláltuk.

Rába-Szent-Mihálynak Tobak Saban Ibraim spáhiája első szerződését meg nem tartván, adóját ugyan 10 forinttal alább 70-re szállította, de a vajat 18-ról 20 pintre, 7 kila árpát 14 kilára, 7 kila búzát 14 kilára, 1 köből aszúszilvát 2 köbölre verte, ezenfelül 20 szekér szénát s 15 szekér fát követelt, táborba küldött 2 lovokat és 1 kocsijokat magánál fogta, a szegénységnek nagy kárára.

Táp török ura fejérvári Fer aga adójokat immár 200 forintra, 20—20 szekér fát és szénát 60—60 szekérre, 45 pint vajat és 40 pint mézet öreg veszprémi vagy somogyi pintre verte fel, ezenfelül bérföldjeit szántatja, s fejérvári szőlejét kapáltatja velök, továbbá diót, szilvát, borsót és lencsét kér tölök szerződés ellenére, s ha nem adnak, a bírákat vereti és undok szidalmakkal illeti. Minduntalan kocsit kér, ha csak Budára igyekszik is, s ha nem küldenek, bírságot kell fizetni. Mind ezek miatt ha jövőben könnyebbségek nem leend, el kell pusztulniok.

Táp-Szent-Miklós mostani spáhiája kis Ali aga vágó marháért évenként 12 forintot, adót 200 forintot követel, — a mézet természetben veszi meg, noha ők méhet nem tartanak. Elődje Buda körül kaszálót bérelt s szénáját betakaríták, a mostani nem bérelvén, 40 szekér szénát kér tölök, melyet a

Bakonyban szerezhethvén meg, onnét kell néki behordaniok. Az előbbi spáhiának mind szénáját, mind fáját 15 nap alatt betakarították, a mostaninak 6 hétig sem tudják, mert kinek szekere dől el a nagy útban, vagy az erdőség miatt a kocsiról a széna lehidortatik; — ezenfölül midőn a szekerek takarúlnak Budára, hol ide hol amoda küldözi egyéb szükséges dolgaira s e szolgálatot semmibe sem tudja, mely miatt a széna- és fahordással igen megkésnek, s akkor hol 20, hol több, hol kevesebb szekérrel adóssá teszi őket. Az előbbeni spáhiának 1 forint ára sajtot adtak s bevette adójokba, a mostani egy tungot küld, melyet 9 forint árával sem bírnak megtölteni, és semmibe sem tudja. Szekerezésért 40 forintot, kapálásért esztendőnként méltatlan és szokáson kívül 9 forintot vesz; — ezen zsarlások, továbbá rút szidalmazásai és verekedése miatt sem magok, sem cselédjeik már tovább nem állhatják ezen ínséget, hanem pusztán kell hagyniok a falut.

Tét spáhiája a budai Nazur bég, ki csaknem minden évben másnak, hol töröknek, hol zsidónak árendálta, s így az eredetileg 20 forint összeget tevő adóját 40-re, Hussein Oda basa 100, 150, 200-ra, azután a budai Eming 250-re s ez évben már 300 forintra verték fel, a bírának és esküdt embereknek sok verése és kínzása után. Továbbá — írja a sérelmi jegyzőkönyv — sem vágó marha, sem pásztormány felől a hitlevélben említés sincs, mégis a basának és bégnek ellenire az Eming 30 ftot vett rajtok s így évenként 330 ftot fizettetett, szinte a vajadó sincs szerződéslevelökbe beiktatva, mindazáltal minden esztendőben 20 pint vaját vesz az öreg mértékkel, mely mi nálunk kétannyit teszen. Ezzel sem elégszik meg a spáhia és egyéb gondviselők, hanem minden hónapban, valamikor a szegénység beküld hozzájuk Budára, embert fognak ott, s vasba vervén, sanyargatják, mely nagy ínséget, adó-felverést, kínzást, verést a falu már soká ki nem állhatja, hanem természet szerint való földesúranak ¹⁾ nagy kárára és magának nagy romlásával el kell pusztúlni, ha könnyebbségök nem leend.

Ily állapotban volt a megye hódoltsági népe, midőn

¹⁾ A téti közbirtokos nemesek értetnek alatta.

september hó 13-án a szőnyi béke megkötetett, melynek ötödik és következő cikkei helyzetök könnyítésére vonatkozik.

1628.

A szőnyi béke 5. cikke alapján Eszterházy Miklós nádor megparancsolta Györmegyének, hogy a király által kinevezett Eszterházy Dániel főúr s a nádori biztosok mellé a megye egy követet küldjön Körmendre, hol a szultántól megbízott Kapucsi basa- s a budai vezértől rendelt török biztosokkal a hódoltsági faluk és az itt lakó s megadóztatott nemesség panaszeit megvizsgálják, adójokat, szolgálataikat szabályozzák.

Györmegye a birtokomban levő 1627-ik évben összegyűjtött panaszok jegyzőjét Visi Nagy Pál seregbíró-t küldé a körmendi összejövételre, hol a szőnyi békében nem tárgyalt hódoltsági ügyek elintéztettek.

Mily sok kiadással járt a fel s alá járó főkövetek tartása, bizonyítja a megyei jegyzőkönyv, melyben feljegyezve találjuk, hogy az ez év végén Bécsbe igyekvő török követnek 50 előfogattal, saját és kísérete számára elégséges lúd, tyúk, káposzta, tojás, kenyér s egyéb ennivalóval, lovaik számára pedig 10 szekér széna-, 35 köböl zabbal kellett gazdálkodni.

A gönyői pusztát Ali csausz török és szerecsenyi Szeghy Katalin magyar földesurai lakosokkal megtelepíték, és spáhiá-jokkal 60 forint évi adóban egyezkedtek meg.

1629.

Alig kötött meg a béke, már a következő 1629-ik évben újra elkezdtek a törökök a rablást s a szegény hódoltsági nép zsarolását, mely 1641-ig ezen században már másodsor annyira eltűrhetlenné vált, hogy a király kénytelen volt újra egy szőnyi értekezlet létrehozásáról gondoskodni.

Egy portyázó csapat a Rábán átúsztatván, a győri városi kertekig haladt, hol 2 polgárt levágtak. A föl-pécziek későn vivén be adójokat, spáhiájok haragjában 5 lovas törököt küldött reájok, hogy vagdaljanak le közölök; ezek Föl-Pécz mezejére érkezvén, Györök Benedek oda való jobbágnak

fejét megsebesítették s fél kezét elvágták, evvel sem elégedvén meg, 2 szántó gyermeket elvittek, kiket — 30 forintot fizetvén nyargaló pénzül — nagy fáradság után válthattak ki, az érettek menöket pedig addig verette, hogy lábokon haza sem jöhettek.

Ez évben Gyarmat ¹⁾ és Pázmánd ²⁾ adóját verték fel ³⁾.

Ezen 1629-ik évben a hódoltságnak 107, a tó- és szigetközi járásnak (Csilizközzel együtt) 59 portája volt; az 1619-ki összeíráshoz képest a hódoltsági 18-al szaporodott, a szabad porta szám pedig 2 és $\frac{1}{4}$ -el fogyott.

1630.

Szent István király nap tájban egy rabló török csoport a győri mezőre ütött, s innét néhány embert s mintegy másfél száz barmot hajtott el, s Örsön keresztül — honnét szinte egy embert hurczolt rabságra — visszavonúlt. Egy másik osztályok a Rábán átúsztatva, 2 tehenet és 11 ökröt zsákmányolt az újvárosi mezőről. Nagy-Baráti helység Veli bég urának 8 forintot, 13 pint vajat és 2 rókabőrt adott adóképen. Tápiak tartozását főlebb verte spáhiájok ⁴⁾.

1631.

Húsvét tájban egy 22 emberből álló győri erősségbeli katonai kémcsapatot Ács és Bana között a rablásra indult törökök levagdaltak. Más ízben a győri kertek közé belopódzva 2 kertészt (egyiket feleségestül) és 14 barmot elhajtottak. A

¹⁾ Gyarmat adóját 140 forintról a spáhia 180-ra emelte.

²⁾ Pázmándét 150 forintról 170-re.

³⁾ Kis-Nyúl tartozása 60 forint, 15 győri pint vaj, (de a spáhia veszprémi pinttel méreti), 15 szekér széna, 20 szekér fa s 10 mérő abrak zab) volt. A mindszentiek adója 36 forint, szultán adó 4 forint, 10 fejevári pint vaj, 15 szekér fa és ugyanannyi szekér szénából állott.

⁴⁾ A Tápiak széna és fa tartozásukat tízzel-tízzel verte főlebb spáhiájok, ezenfölül 80 pint vaj helyett 100-at kért, s 10 napig szántat velök, a helység kovácsát Fejérvárra rendeli s ott dolgoztat vele miért már azt sem tarthatnak.

fejérvári bég pedig hadastúl feljövén, Varsányban Piriti Imre győri katonának fejét vetette, Csesznek helységében a református lelkészt nejével s sok falubeliekkel, úgy marháik nagy részével elhajtatta ¹⁾).

Minthogy a törökök a Rábán is átjöttek rabolni, s a bécsi utat veszélyeztették, s a kevésbé erősített Újvárost is pusztulással fenyegették: a győri várparancsnok felkérte a megyét, hogy az ez évi közmunkát Győr-Újváros elromlott palánkja és kerítésének kijavítására fordítsa, melyre a szeptemberhó 12-én tartott nagygyűlésen el is határozott, hogy a szüret után a palánk és kerítés helyreállíttassék.

Kis-Baráti török ura ez évtől kezdve 2 akó bort követelt a falutól.

1632.

A török portyázók a Győr városi kertekből 2 polgár gyermekét elvitték, majd a Rábán átúsztatván, Kisasszony-nap tájban szeptemberhó elején az újvárosi kertekből — hódolatlan helyről — 15 tehenet és 30 tulkot hajtottak el, ez után ugyanezen csapat Encsére rontott, s onnét Nagy Istvánnét született Pethe Katát, édes anyja- és gyermekével együtt rabságra hurczolta, honnét idővel nagy sarczon váltattak ki.

Mindezen és a többi megyékben is történt ragadozások, pusztítások következtében gróf Eszterházy Miklós nádor Lakompakon szeptemberhó 12-én kelt levelében megparancsolta a megyéknek: „hogy azért örökké való gyalázatunkkal és kárunkkal összetett kézzel ne láttassunk nézni mindezeket, szükség felette igen, hogy a mi oltalommal lehetünk magunknak, el ne mulassuk, mivel a miatt contemnáltatunk most is tőlök, hogy oltalom nélkül látnak bennünket s tudják a végbelieknek is az resistentiára való elégtelenségöket. Cselekedje azt azért kegyelmetek, hogy mingyárást vévén ez levelünket, hirdessen gyűlést és sub poena is statutionibus Regni expressa appromptálja a particularis expeditiót, minden 4 portától egy lovast és két gyalogot állatván, úgy, hogy készen lévén azok,

¹⁾ Ugyanekkor egy ott lévő mórícshidai legényt is elvittek.

oda fordíthassuk, az hová az szükség kívánja, főképen pedig az végházakban, a melyek az végbelieknek kevés és fogyatkozott voltak miatt inkább periclitálnak“ sat. ¹⁾).

1633.

Az örökös és előre látó nádor múlt évi parancsának nem engedelmeskedvén Győrmegye rendei s a portáktól kiállíttatni rendelt 42 lovast és 225 gyalogot ²⁾ nem gyűjtven össze, a megye védelem nélkül állott. Ezt jól tudván a török, nemcsak hogy Győr alól 47 darab marhát elhajtott, hanem egy nagyobb sereggel a Rábán átúsztatván Patonát megrohanta, s mivel rendes adó és természetmenny adására nem vehette a falut, s így nem hódolt meg, minden marhájokat elhajtották, a lakosok közül sokat levágtak és sokat rabságra hurczoltak, ezután Enesére mentek s azt végkép elpusztították, égették, azolta pusztán állott. Martiushó 25-én a szemerei útra ütöttek, hol több utas győri, pápai polgárt és kereskedőt levágtak, másokat árúik- és marháikkal együtt elhurczoltak. Ekkor kezdett a megye mozogni, s a nádor által a dunántúli megyékkel tartott lósi május 22-iki gyűlésen követei által 25 lovas és 25 gyalog tartására megkívántató hópénzt ajánlott; melyen a nádor megfogadván az iratosokat, a hódolatlan részek oltalmára felállította, ennek azon jó következése lett, hogy a következő

1634-ik évben legkisebb kárt sem tett a török Győrmegyében, mit részben a követjárásnak is kell tulajdonítani. Patonánál egy kastély építtetett, hogy vész idején az ottani őrséggel együtt oltalmazhassák magokat. A megye itt 2 magyar

¹⁾ Eredetie Győrmegye levéltárában. — Rába-Szent-Mihály helysége Fejérvárott lakó spáhiájának 30 forint adót, 15 szekér fát, 15 szekér szénát, 15 mérő búzát és 15 pint vajat szolgáltatott.

²⁾ 107 hódolt porta (a legrégebbi szokás szerint minden kivetésnek csak felét adta) tartozott volna 26 lovast és 53 gyalogot, az 59 szabad porta pedig 15 lovast és 118 gyalogot, Győr városa s a taxás helyek pedig a többit kiállítani; mely 260-on fölül levő sereggel a portyázást meg lehetett volna gátolni,

forint hónapontai zsolddal ellátott 4 hajdút tartott, a többi a győri erősségből küldték ki.

Megemlítendő, hogy ez évben a hódoltsági rész 102, a szabad $53\frac{1}{4}$ portából állott, így tehát mind a hódoltsági, mind a szabad porták száma öttel-öttel fogyott meg.

1635.

Húsvét tájban egy leányt 6 tehénnel együtt a győri ker-
tekből elhajtottak ¹⁾, ősszel pedig egy 500 főből álló lovas
dandár Szarvaskendi Sibrik Pál győri vicegeneralis kapitány-
nak 44 jobbágyházból álló jó módú Csécsény nevű hódolatlan
falujára ütött, s a népet hódolásra felszólította, s miután azt
megtagadták, a falu több helyen felgyújtatott s többől elégette-
tett; a lakosok közül kettőt levágtak, 34-et rabságra hurczol-
tak, 2 asszonyt a házban ben égettek, s 250-ből álló mar-
hájokat elhajtották. Elégett az uraság malma, melyből éven-
ként 1000 köböl búza jövedelme volt, 27 búza, rozs, árpa és
zab asztagja, a jobbágyoknak is kinek kettő, kinek három,
összesen 80 asztag. Elhajtották 300 gulya-barmát, 150 da-
rabból álló ménesét; — a jobbágyokéval együtt 2000 juhot,
mely kárát Sibrik Pál letett hite szerint 20,000 magyar fo-
rintra vallotta. A helység sok esztendeig pusztán állott.

1636.²⁾

A patonai kastélyban levő német muskatérosok temérdek
károkat tevén a helységbelieknek, ellenök a győri káptalan
mint a helység földesura a megyei gyűlésen panaszt emelt ³⁾
s a megyétől segédkezet kérve s nyerve a Tóköz védelme te-
kintetéből Patona helységét árokkal, karózat- s erős kapukkal
megerősítette, s miután a budai basa Pest, Tolna és Eszék

¹⁾ 1635-ben még Ságon valami Fábián Benedek nevű győri ka-
tonát fejeztek le a törökök.

²⁾ Egy kisebbszerű portyázás alkalmával 1 úJVárosi polgárt
fiával együtt elfogtak és 10 ökröt hajtottak el, továbbá egy kis-nyúli
asszonynak fejét vették.

³⁾ Győrmegye jegyzőkönyve az 1636-ik évnél.

körül seregöszpontosításokat rendelt s Eszterházy nádor ennek ellensúlyozására a nemességet fegyverbe szólította, a győri felkelő sereg Patonánál, a Mosonyiak Mérgesnél fogtak állást, de a török nem mozdult, tehát haza oszlottak.

1637.

Több rablást ¹⁾ és zsarolást ²⁾ nem is említve meg kell jegyezmem, hogy részint győrmegyei ³⁾, részint távolabb eső hódoltsági helyekről elbújdosnak a lakosok és biztosabb menhelyre vonták magokat. Győr városa II-ik jegyzőkönyvében a többek közt következőt olvashatni: „1637. 7. Decembris. Décsi Pál és Polyányi György Ráczeviből nagy szerencsésen az pogány igájából kihozván feleségöket és gyermeköket, ezen böcsületes helt Nagy-Győrt megszállván, adták be magokat az váras köziben, ajánlván minden hűségöket és szolgálatjokat az várasnak; vetettenek be az váras köziben, annyival is inkább, hogy Segesdi István váراسi bíró uram, az uraknak ⁴⁾ az dolgot értésére adta“.

1634. és 1637. közt a porta-szám szaporodását vehetni észre, ugyanis a hódoltsági 102 porta 104-re, a szabad 53 és $\frac{1}{4}$ porta 55-re nevelkedett, így tehát 2 hódolt és $1\frac{3}{4}$ szabad portával gyarapodott Győrmegye; de ezen időtől fogva a folytonos csökkenés döbbszentőleg tűnik fel.

1638.

Győr városa jegyzőkönyve említi, hogy nemcsak Ekecs, Bottyán, Enying, Peremarton és Mocsá helységeiből, hanem még Kecskemét városából is jöttek fel lakosok s vonták meg

¹⁾ October hó elején Baranyai Dávid szent-mártoni őrségi hajdút szőlőpinczejéből elvitték, novemberhó derekán a győri mezőről 15, Gyirmótról 50 lovat rablottak el, melyeket nagy összeg pénzen válthattak ki.

²⁾ A kajáriak 6 török portájokat a szultán deákja (adószedője) 10-re verte fel, s ez idő óta mindig e szerint vették meg adóját.

³⁾ Szerecsen-, Koronezó- és Kis-Barátiról.

⁴⁾ A győri káptalanbelieket mint földesurakat érti.

magokat Győr falai között. Több rabláson kívül ¹⁾ Győr mezejéről 82 ökröt és tehenet, Nagy Balázs polgárnak 67 daraból álló gulyáját hajtották el, sőt a Kis-Dunán átúsztatva a hódolatlan Szigetközbe is beütöttek, és Szava alól a kis-bajcsi-, szavai-, vámosi és nagymegyerieknek 70 ökröt 2 pásztorral együtt elrabolták, és a Dunán átvérven, tulajdonosi többé vissza sem vehették.

1639.

A megye levéltára és jegyzőkönyvei telvék a király, nádor és kerületi kapitány intő, sürgető levelei- és ezek kivonattal, hogy a határőrség fizetése- és élelmezésére fordítandó összeget szedjék be, nehogy a végőrségnek magáról kelljen gondoskodni. De az erszénynyitás soha sem volt a megye ínyére, s így történt, hogy a török portyázása által nagy kárt kellett szenvedni. A fizetetlen végőrök, különösen a kastélyokból, holmi csavargókkal szövetségbe el-eljártak a török birtokába rabolni. Váltig tiltá ezt a király és nádor, s meg is parancsolták a megyéknek, hogy az ilyen közbéke-zavarókat, ország-kóborlókat elfogassák s érdemök szerint büntessék meg, de más részről szemet hunyni kénytelenítették, mert a végőrségbeliek semmiből nem élhettek. A magyarok rablókalandjait a török természetesen viszonzta. Császárs és Kis-Bér közt egy portyázó csapatot 24 hajdút levágtak, ugyanekkor a szent-mártoni szőlőkből 2 hajadont és 1 asszonyt negyed magával együtt rabságra hurczoltak; más alkalommal a győri kertekből 6 ökröt elhajtottak, ismét a pátkai határban négy kajári protestans deákot vittek el, egyiket 200 tallér sarczon bocsátották el, egy elszökött, kettő még 1642-ben is raboskodott. Ilyen volt a belélet Magyarországon, s a békét nem is tartották megszegettnek, ha ágyúmoraj nem hangzott a dúlók puskaropogásai közé, s ebbe a lakosok annyira beletörődtek,

⁶⁾ Szent-Márton alatt az ottani kapitány Halasi Gergely nejének Zsuzsánna nevű öcsését, Pázmánd körül pedig 2 szent-mártoni őrségi katonát fogtak el, kettőt pedig kegyetlenül levágtak. Egy győri polgárt a Balaton mellett fogtak el.

hogy még a történetírók, krónikások is. — mint Petthő Gergely krónikájának folytatója az 1638-ik évről ezt írja: „Magyarországban ugyan szép békeség, támad“ — mintha teljes csendesség lett volna a hazában.

A nádor az év utolsó hónapjaiban részletes felkelést s a megyének Csécsény és Bodonhelyezi kiszállását parancsolta, de a megye inkább tartván a kevésbé pusztított déli Szigetköz megrohanásától, mint a már letarolt (Enese, Patona, Csécsény) Tóköz meglepésétől, a Duna mellett Pataházától Vénekig három kis tábort állított, mindegyikben 18 gyalog és 2 lovas, mindössze 60 ember állott készen a Duna kelői védelmére és télen a befagyott víz lekelésére. E három tábornak Bicsa, Kis- és Nagy-Bajcs s Vének helységek lakosai tartalékát képezték; — mindamellet a Tóköz védelméről sem felejtkezett el a megye, mert az egész tóközi részletes felkelést, 25 gyalogot és 2 lovast, Patonához rendelte.

Megjegyzendő még, hogy a történt pusztítás következtében Csécsény 2 portája semmire, Patona 7 portája 5-re, Rába-Szent-Mihály $3\frac{1}{2}$ portája $2\frac{1}{2}$ -re, Kispéc 5 portája megleíleg 4-re szállítatott le. Rába-Szent-Mihályt hihető akkor érte a pusztulás, mikor Csécsényt, mert csak a Rába folyama és egy kis füzes választja el, különben is útjokban esett. Kispéc romlásáról hallgatnak emlékeink.

A hódolt helységek török portái sokkal kisebbek voltak mint a magyar porták, ezeké mindig kevesbültek, míg a török mindig fölebb verte. Így történt Tápi helységgel. 1619. 6 magyar portája volt, török pedig 7; ez évben azt 10-re verték, s minden portától tartoztak 1 gyalogot küldeni a szultán munkájára, (ugyanekkor történt, hogy a csókakői várban kúttat ásattak velök s e munkában egy emberök elveszett), azonfölül még 2 szekeret s 3 gyalog embert kellett Budára küldeniök 10 napi munkára.

1640.

Még eddig úgy látszott, hogy követjárás ideje alatt békésen viselték magokat a törökök, de a jelen évben tán épen akkor, mikor Ibrahim új szultán trónra léptét és békés érzel-

meket tolmácsoló követe Győr körül járt, a fejérvári bég portyázói a nyúli hegyre ütöttek s 2 gyermeket rabságra vittek. III. Ferdinánd még a török követet el sem fogadta, már apríl hó 25-én a végek jó karba helyezését megparancsolta ¹⁾, s még ezután 5 nappal későbbben május elején ereszté maga elé a török követet ²⁾, majd Regensburgba indult a birodalmi gyűlésre, honnét juniushó 23-án kelt levelében a végbeliek fizetését beszedetni parancsolja ³⁾. Az előrelátó nádor egy osztály ⁴⁾ gyalog és egy osztály lovas kiállítását hagyja meg a megyének önvédelmök tekintetéből, de -- noha a szemle augustushó 13-ra ki is tüzetett — úgy látszik abból mi sem lett, mert a török szabadon dült s fosztott a megyében. Ugyanis szeptemberhó végén a szüret idején egy török csapat feljövén a szüretelőkre portyázni, Szent-Márton alól egy embert elhajtottak, tovább menve néhány nagy-baráti embernek dolmányát levonták és lovaikat elvitték, s nagy költségen kellett visszaváltaniok; — Győr alól 2 polgárt és 32 ökröt elhajtottak; innét Csanak felé fordúlva 6 győri és 1 csanaki embert ⁵⁾, 1 asszonyt gyermekével együtt rabságra hurczoltak, egy embert pedig levágtak, (mely miatti félelmökben a falubeliek elfutottak); majd a Sokoró hegyeni szüretelőkre rohanva (hol a Győrvárosiak szőlőket bírtak), többet levagdaltak, sokat pedig rabbá tettek. — A nádori parancsnak nem engedelmeskedő megyének III. Ferdinánd Regensburgban octoberhó 25-én kelt levelében ⁶⁾ újra meghagyja a portás lovasok kiállítását, de ennek sem engedelmeskedtek. Ugyan az utóbb említett levél kelte napján a győri mérnökkari őrnagy ⁷⁾ felkérte a várost, hogy — mint a városi jegyzőkönyvben olvashatni — az

¹⁾ Eredetie a megye levéltárában.

²⁾ Hammer: Geschichte des osman. Reiches III. k. 216 l.

³⁾ Eredetie a megye levéltárában.

⁴⁾ Szinte.

⁵⁾ 63 forint váltságon szabadult meg.

⁶⁾ Eredetie Győrmegye levéltárában.

⁷⁾ Polgári mérnökök ez időtájjban nem létezvén, (ilyesek mint minden a megyei nemességből kerülván ki, mint a század elején történt Rába szabályozásakor Simándi István erdélyi czimzetes püspök és csornai prépost volt a fő munkavezető biztos), ekkor a katonai mérnököket *fundálló mestereknek* nevezték őseink.

mostani török hírekhez képest Újvárasban bizonyos állásokat csináltatna, és arra 6 taraczkot akarna vonatni oltalomnak okáért, mely épületre hogy mi is valami kevés contributióval lennénk, kívánta tőlünk; látván mi is, hogy azon állásoknak megcsinálása és a taraczkoknak arra fölvonása magunk és hazánk oltalmára szükségesek legyenek, azért accedáltunk, hogy az Újvárasban lakozó várasai emberek az magok oltalmára azon állásoknak megcsináltatására contribuáljanak, az melyet Varga György uram újvárasai esküdt szedjen ki és hozza bíró uram kezéhez, ő kegyelme küldje Istrázsa-mester uram kezéhez. Minthogy azon Újvárasban lakozó vitézlő rend is contribuált arra az épületre ilyen okkal, hogy ez contributio ususban ne menjen jövendőben ¹⁾“, s ennél egyebet nem hozhatok fel a megye védelmére vonatkozót, és mind ezt a török jól tudta, s azért Fejérvárról novemberhó derekán feljövén rabolni, Banánál 24 portyázó hajdút levagdalt, majd éjjeli időben belopódzván a Győr városi kertek közé, 10 embert és 116 barmot hajtott el ²⁾. Ekkor fogták el Szirczi Ferenczet Szapáry András györmegyei alispán banai jobbagyát ³⁾, kit Zsámbékra, majd Esztergomba, végre Budára hurczoltak, s kit Bana helysége sok költség, fáradság, ajándék-osztogatás és hitletétel ⁴⁾ mellett a spáhia kiszabadított, de marhái közül keveset adtak vissza kezéhez ⁵⁾.

A haza vég helyei ily siralmas állapotában III. Ferdinánd király kénytelen volt még a birodalmi gyűlés befejezése előtt

¹⁾ Győr városa 1630—1647-ik évig terjedő (negyedréti) jegyzőkönyve.

²⁾ Ezek közt volt 5 szolgalegény, 2 polgár, Szirczi Ferencz banai lakos, 1 leány és egy gyermek, ki később Niemcz bosznákországi városban raboskodott.

³⁾ 38 ökrével együtt, mely számból csak 12-tőt kapott vissza.

⁴⁾ Szirczi Ferencz maga mentésére és hódolt állapota bebizonyítására Berkes András kis-baráti lakosra hivatkozott, kit fejérvári Veli bég behivatván bizonyosság-tételre, 20 nap kalodában tartotta és 70 tallér bírságot vett rajta.

⁵⁾ Még azonfölül Bana helységétől 100 tallér nyargalópénzt követelnek. — Táp helységétől török foldesura ez évben kétszer kért kocsit, s mivel másodszor nem küldöttek, 19 forint 50 denár bírságot vett a helységen.

egy békés hajlamot tanusító követet küldeni Konstantinápolyba ¹⁾), ki a szőnyi béke megerősítésén fáradozott, azalatt az

1641-ik évi

február hó 18-án Regensburgban kelt levelében ²⁾) megparancsolja a megyéknek, hogy a török portyázók ellen erélyesen védjék magokat s a falukat behódoltatni ne engedjék, s mivel a megyéktől a portás katonaság kiállítását nem reménylhette, azzal biztatta őket, hogy a kamara költségén minden kerületi kapitány mellé 1000 lovast fogadtat. De ez is elmaradt, mert az egész év pusztítás és rablás közt folyt le. Így mindjárt kikeletkor Kis-Barátin Fejér István győri katonának fejét vették, egy másikat darabokra vagdaltak, 3 győri embert, a nyúli hegyből 2 győri kapást rabságra hurczoltak, és Nagy-Barátin is raboltak ³⁾).

Májushó közepén a tolnai Jeming egy csapatja a győri kertekből 2 szolgálégényt és 38 marhát elhajtott, egy szolgát levágván.

Májushó végén Kis-Bérnél 13 hajdúra bukkantak, kik közül négyet levágtak, ötöt és velök levő 2 asszonyt rabúl vittek, a többi négy megmenekült.

Junius végén a szent-iványi pusztáról 13 ökröt elhajtottak.

September elején a szemerei harasztnál Enesei Balázst elfogták, többet levágtak vagy rabságra hurczoltak.

Ez időtájban érkezett meg III. Ferdinánd királynak Regensburgban augustushó 27-én kelt levele ⁴⁾), melyben a béke megújítását kilátásba helyezi, a szőnyi értekezletre biztosok küldését és a töröktől szenvedett károk összeírását megparancsolja. E közben folyt a rablás, mert nemcsak hogy Győr alá csaptak és marhát zsákmányoltak, hanem octoberhó derekán Mérges határában egy pásztort levágtak, s többi társait a gulya-, csorda- és ménessel együtt elhajtották.

¹⁾ Izdenczi Endrét.

²⁾ Győrmegye levéltárában.

³⁾ Nagy-Barátin a bíró napja ládáját feltörték s ruháit elvitték.

⁴⁾ Eredetie Győrmegye levéltárában.

November 13-án Laki Miklós győri iratosnak öcsését, 400 birkáját a juhászszal együtt, valamint szintazon hétben Pálfi István iratos lovasnak 2 paripáját, 5 ökrét és 40 darab-ból álló gulyáját vitték el a törökök. E közben a szőnyi me-zőn megkezdett az alkudozás, s a visszatért király Bécsben november hó 23-án kelt levelében ¹⁾ — nehogy azt a mieink portyázása megnehezítse, a törökrei kapdosást megtiltotta.

A panaszkönyv a szent-mártoni várban az 1642-ik évi januárhó 16-án elkészítettén ²⁾, Györmegye Szapáry Endre alispán és Torkos Péter által Komáromba küldötte, kik a kö-vetek mellé rendelt megyei biztosok minőségében ott is ma-radtak. Azonban hagyjuk a követeket tanácskozni, és nézzünk széllyel s ismerkedjünk meg a hódoltsági helységek ekkori ál-lapotával, s panaszaival.

Táp-Szent-Miklós, földesura vitézlő Horváth Péter ³⁾. A régi megszállás idején 5 török portájok volt, most az adót 9-től fizetik, ez (1641.) évben minden portaszám mellé egy ezüst tallért csikart spáhiájok, melyet maga is bitang pénznek nevezett. A fejevári bégnek a szolgálatot kétszer-háromszor is kell teljesíteniök; egy ízben az adóval bemenő bírájokat sokan elkísérték, hogy a latrok meg ne foszszak, ekkor a tö-rökök ezen kísérekéből tízet vagdaltak le; más ízben a bárso-nyosi földről 6 ökrüket hajtották el. Ez utolsó évben budai spáhiájok a török pribéket reájok küldötte, s bírájokat, es-küdtjeiket a csepkével halálra verette, s így annyira jutottak, hogy most a bíróságot senki sem akarja elvállalni.

Mező-Örs, földesura szinte Horváth Péter ⁴⁾. Adójok 350 forint; a követelt 50 szekér fát megadni vonakodván, Betszer Zain spáhiájok 25 tallér bírságot vett rajtok, ezután Kar Ali 10 rőf karazsia posztót követelt szinte azért bírságúl; egyszer a szultán számára 5 szál fát kértek Budára szállítani, s azt be-vitték, de a vonós marhák által megevett szénáért 10 tallért csikart ki tőlök, a fejevári Olaj bég malosi Memhet aga pe-

¹⁾ Eredetie Györmegye levéltárában.

²⁾ Radits Miklós főbíró, Torkos Endre és Peresztegi Endre me-gyei tisztviselők által.

³⁾ ⁴⁾ Úgy látszik, hogy csak zálogba bírták Eszterházy Miklós nádortól.

dig minden szál fához még 2 tallért vont rajtok. Ölbő pusztáért fizettek 20 forint árendát, 1640-ben 20 tallért, most 1641-ben 25 tallért követeltek s egy vágó marhát. Betszer Zain és Kar Ali 40 helyett 80 napi szolgálatot végeztet. 1640. 4 hódolatlan cséplő embert vittek el; közölök ki kiváltotta magát, ki maig is (1641.) raboskodik; ugyanakkor Kovács Gergely nevű urasági tisztet elvitték 70 tallért érő lovával, kit nagy fáradsággal 140 forint költséggel hoztak vissza. Ugyanazon tájban a szent-mártoni barbélyt és közölök egy 3 napos gyermekágyas asszonyt vittek el, kit sok költséggel hoztak ki; Szász Lőrinczet mező-örsi lakost a faluban levágták. Vallották végre, hogy 1640-ben Bánk veszprémmegyei helység a sok nyomorgatás miatt elszegényedvén, nem állhat helyre.

Táp földesura Bekaria Virgil árvái és a győri jezsuiták collegiuma. 1641-ben elvégezvén szolgálatjokat a mi igaz császár munkája volt, azonfelül 10 napra 2 szekeret kellett bebocsátani, és még 10 ezüst tallért s 1 vágó marhát, melyet 9 talléron vettek, kellett adniok. Azelőtt két-két mérő aszalt szilva- és dióval tartoztak, most 4—4 mérőt kíván, s midőn könyörögnek, hogy ne cselekedjék így velök, mert elpusztúl a falu, arra azt feleli „pokolban fejetek, akárhova menjetek“.

Kajár, földesura Kopcsányi Mihály szerémi címzetes püspök, mint bakony-béli apát; török ura fejérvári Halil aga az utolsó 5 év alatt vitetett Budára két ízben 35 singes öt-öt gerendát, ezzel sem elégedvén meg fejérvári Veli bég, az öt gerenda mellé 5 tallért vett, melyet maga is bitang pénznek nevezett. 1641-ben a fejérvári törökök egy győri cséplő embert vittek el tőlök.

Écs közbirtokosok helysége, török ura Salu basa. Ezelőtt egy 5 forintos vágó tehenet adtak, most már minden évben 15 forintot kell helyette adniok. Az idén (1641.) adójokon fölül 15 mérő búzát, árpát és kölest, s egy be nem küldött kocsiért 12 forintot, s a csausz járáskor 3 forintot vett rajtok. Malomkö-vitelre és egyéb munkára elhajtja őket; egy écsi rossz emberre hírok nélkül marhákat bízott, ki velök elszökvén, kára térítéséül két écsi embert megfogatott Salu basa spáhiájok, azokat vasazta, sanyargatta, s a helységen a marha áráért 500 tallért vévén, ezenfölül még 125 forintot költöttek

el e dolog miatt. Vallották továbbá a falu vénei a szent-mártoni bizottmány előtt, hogy a szent-mártoniak marháit több ízben elhajtották, s hogy Csanak, Kis-Nyúl, Káptalan-Nyúl, Nyalka, Néma, Enese, Csécsény és Patona győrmegyei, Lázi, Bánk, Vanyola veszprémmegyei falvakat elpusztíták.

Ság, földesasszonya Orosztói Zsuzsánna. 3 török portájokat 4-re verték, adójokon kívül sokszor Budára a császár számára fát vitetnek velök.

Szerecsen, földesura gróf Csáky László. Török urok fejérvári Cseri basa Hozman spáhia, ki az 1627-ik évi szőnyi béke után a fát és szénát 5 kocsival, a vaját 5 pinttel szállítja alább, de 7 szál gerendát vitetett velök, s ugyanannyi ezüst tallért csikart ki tőlök. Somogymegyei birtokáról 30 kila árpát szállíttat velök, a hány szekér fát be nem visznek, annyi forintot, a szénáért ugyanazon esethen 120 pénzt vesz rajtok, s a tallért 120 pénzben veszi el tőlök.

Gyömörő helysége Acsádi, Csabi s több közbirtokosoké. Fejérvári Irom spáhiájoknak ha apró pénzzel fizetnek, egy tallérért 150 pénzt kíván.

Homoród Teveli és Poki nevű közbirtokos nemeseké. Most 15 szekér fával adnak többet, mint azelőtt, a tallért 125 pénzben veszik el.

Koronczó Ölbei, Jagasits családok és a győri káptalan közbirtokossága. Az 1622-ik év utáni évek valamelyikében Juszip és Ali spáhiák 6 török adó- vagyis portára verték föl, adójokat 160 forintra, továbbá 32 kila gabnát, 32 kila zabot, 45 pint vaját, 40 szekér fát, 40 szekér szénát kellett beszolgáltatniok. Vallották továbbá, hogy bíráikat és jobbágytársaikat kalodázza, vereti, a miért most is többen betegek; épületre való fát kíván és minden szál fa mellé 2 tallért veszen, mely miatt rövid nap elpusztúlnak.

Szemere Balásfy, Vásárhelyi, Rumi, Ölbei és Kutasi közbirtokos nemeseké. A török spáhia adójokat 30 forinttal verte fölebb; ezelőtt 2 akó serrel tartoztak, most minden idén 6 akó bort vesz helyette. Jelen évben 8 szál épületre való gerendát és 10 ezüst tallért vett rajtok, a tallért adójokban 120 pénznél fölebb el nem veszi, apró pénzt pedig 1 forint 50 dénárt kér egy tallér számban.

Föl-Pécz helysége Somogyi, Acsádi, Kisfaludy és Radics közbirtokos családoké. A mostani (1641.) bég elődje 120 forintra verte árendájokat, mely összeget a mostani is megveszi. Vallották továbbá, hogy adóban garast el nem vesz, a tallért 1 forint és 15 pénzért, az aranyat 1 forint 80 denárért veszi el.

Kis-Baráti helysége Hédervári Istváné. Török urok az apja idejében meghatározott 40 forint adóval nem elégedvén meg, esztendőnként főlebb verte annyira, hogy most már (1641.) 150 forintot fizetnek. 1631-ben 2 akó bort kért, most 5 veszprémi akót kell adniok, mely $7\frac{1}{2}$ közönséges akót teszen. Ezelőtt hol 10, hol 15 pint vajat adtak, most 80 pintet is vesz, a tallért 150 pénzben nem veszi el. A török pribékek=rablók még a hódolt embert is elviszik a mezőről, sőt a faluból is.

Csanak helysége a pannonthalmi apátságé.

Gyirmót a győri káptalan faluja. Spáhiájok az 1624-ik év után valamelyik esztendőben adóját 130 forintról 170-re, 30 szekér szénát 44-re, 28 szekér fát 30-ra verte föl, a be nem küldött kocsiért 10 tallért, 2 szál épületre való fáért 8 tallért vett rajtok.

Nagy-Baráti a pannonthalmi apátság és csornai prépostság faluja.

Kis-Pécz Sztetzer György özvegye, Megyeri Jakab, Ásványi László és Acsádi Balázs tulajdona. Annakelőtte 190 forint, 1 vég morvai posztó, 30 pint vaj és 30 szekér fa volt adójok, most fizetnek 300 forintot, és 40 szekér szénát, annyi fát, 52 pint vajat, mely körülbelöl 75 pintet tesz.

Ravasd a pannonthalmi apátság helysége. Portájokat egyel főlebb verte, adójokon kívül Budára, Fejérvárra szekérrel szolgáltatják őket, ezentúl kérten-kérnek szekereket tölök, s ha nem küldenek, 4—5 tallért von rajtok.

Pázmánd a Szent-Mártonról nevezett pannonthalmi apátság és pápóczi prépostságé. Török uraik Mehemet? Fendi és Memhet aga Budán, Kurtali Cseri basa Fejérvárott, Ibrahim aga Csókakőben 150 forint adójokat 170, majd 200 forintra verték, 40 forint császár-adóját 55 forintra. Fapénzt 10 tallért vettek, ezenkívül sok szolgálatot kell végezniök, s mégis ütök,

verik, tagolják s tömlöczözik őket, mely miatt ha könnyebbségök nem leend, el kell pusztúlniok.

Szent-Márton a pannonhalmi apátság birtoka. Adójok 80 forint, 40 szekér fa, annyi széna, 15 pint vaj, 15 mérő búza, 14 mérő árpa. Egykor kéremésképen, ajándékba kért fél akó bort a spáhia, immár 4 akóra verte fel, s vagy terem, vagy nem, pénzül veszi meg rajtok. Kápolnai Mártont elfogván, nagy sarczon megszabadúlt, azután nejét és gyermekeit vitték el, nejét ugyan kiválthatta, de gyermekeit ott fogták. A várbeli katonaság marháit több ízben elhajtották. Vallották továbbá, miszerint a Bakonyban 3 tápi, és Fejérvárról jövő két szent-mártoni lakost levagdaltak.

Nagy-Nyúl a veszprémi püspökség birtoka. Török ura Izlan, ki a már 1618-ik évben főlebb vert adó- s tartozásait 120 forintra, 40 mérő tiszta búza, 40 mérő árpa, 40 szekér széna, 40 szekér fa, 45 öreg pint vajra, mely 70 közönségest teszen, emelte. 4 török portájokat 6-ra csigázta, ezenkívül minden évben három helyre, ú. m. Buda, Fejérvár és a csóka-kői várba elküldi a császár munkájára őket, a Budára küldött gerendák mellé ugyanannyi tallért csikar ki s veszen meg rajtok. Az 1641-ik évben erővel 80 szál gerendát és léczet szekereztetett velök Budára.

Káptalan-Nyúl a győri káptalan faluja. Spáhiájok adóját 86, majd 171 forintra, a 8 közönséges pint vajat öreg pintre emelte, mely 30 budai pintet is teszen, a kikötött 2 szekér szolgálattal meg nem elégszik, ezenkívül Buda-, Fejérvár- és Bottyánba háromszor szolgáltatja őket esztendőnként.

Kis-Nyúl földesura a veszprémi püspökség. Adója 60 forint, 20 mérő búza, 16 pint vaj; fa árában azelőtt 8, most 16 forintot vesz, a 15 szekér szénát 22-re verte föl, minduntalan szekereket és gyalog munkásokat kér, miért pusztán kell hagyni a falut.

Rába-Szent-Mihály Nádasdy Ferencz birtoka. Spáhiájok elhalván, fia Tobak Saban Ibraim adójokat 40-ről 75 forintra, 15 szekér szénát 20-ra, 15 szekér fát 20-ra, 15 pint vajat 25 pintre, 15 mérő búzát 40-re verte föl.

Malomsok Amade Leonhard és Marczaltövy István bir-

toka. Török urok adójokon fölül 20 mérő zabot, s egy-egy épületfa mellé két tallért csikart rajtok.

Csikvánd Kisfaludy István és Vali Ferencz birtoka; a töröknek most 70 forint helyett 100 forint adót, 20 szekér fa helyett 30-at, 20 szekér széna helyett 30-at, 20 pint vaj helyett 30-at kell adniok.

Móriczhida a pannonhalmi apátság, apáczák és gróf Csáky László faluja. A fejevári bég levén földesura, s azok gyakran változván, főlebb-főlebb verik adójokat, s így az már 120 forintról 172 forintra emeltetett. Veli bég megparancsolván, hogy követ számára pénzt és ajándékot vigyenek, (1641) de mivel nem tartoztak, nem is vittek, azért 40 forint bírságot vett szegényeken.

Gyarmat a csornai prépostságé.

Téten bírtak Marczaltöy Miklós özvegye, Sey János özvegye és Jagasits Péter. Török ura budai Nazur bég egy bosniai töröknek árendálta, ki adóját az 1627-ben fizetett 330 forintról koronként 500-ra emelte, vágó tehénért nem 7, hanem 15 forintot, 20 pint vajat koppányi pinttel vesz be; kocsierért 30 forintot kér, melylyel sohasem tartoztak. Spáhiájok oly kegyetlen, hogy ha adójokat napjára nem vihetik, bírájokat vasra vereti, s most is ha akárkit megfoghat közülök vasra veri, s ha csak egy szempillanatig ül is a vasban, 1 forint lefizetése előtt nem bocsátja szabadon, ha pedig több nap tartja vason, dolgoztat vele, és minden napra 15 pénzt von rajta, a miért el is mentek falujokból, s pusztán hagyták 1646-ig ¹⁾.

A győriek vallották továbbá, hogy a sokorói hegyen levő szöleiket bátran nem használhatják, mert gyakorta rájuk üt a török, rabokat visz és sokat levagdal, végre a Dunántúl lakó hódolatlan rész (Szigetköz) főképen téli időn bátorsággal nem lakhat úgy annyira, hogy ha egész teletszaka Győrtől Komáromig a Dunát nem lekelik és őrzik, a török a jégen átmegy s nagy rablást visz véghez; sokszor vak hírre is megmegfutamodnak faluikból.

Az 1649-iki panaszkönyv s Győrmegye 1642. és 1644-ik évi jegyzőkönyvei.

1642.

Az alkudozás ideje alatt mind a két részen folyton folyt a dúlás. A törökök által Zala-Egerszeg felégettetett, Batthyányi által pedig Somogy megyében fekvő palánkkal ellátott Igal és három falu ¹⁾; azonban a béke martius hó 19-én 20 évre megkötöttvén, III. Ferdinánd király már Bécsben martiushó 21-én és ismét laxenburgi várában májushó 5-én ²⁾ kelt leveleiben megtiltotta a portyázást, s keményen megparancsolta a megyének, hogy a merészkedőket megbüntesse. Hasonló tilalom történt a török részről is, mert az egész évben csak 2 malomsoki lakoson ³⁾, egy rába-szent-mihályi jobbágyon ⁴⁾, és Móriczhida helységén ⁵⁾ követtetett el némi zsarolás, mely bajokat csak a kisebbek közé lehet sorolni a múltban elkövetettekhez képest. A faluk közül Kis-Nyúl egyezkedett újra török urával s nevezetes elengedést nyert ⁶⁾.

A következő 1643-ik évben a hódoltságiaknak semmi bajok sem történt, hanem két szigetközi ifjút vittek rabságra, kiket a hódoltsági részen fogtak el és kik még 1649-ben is raboskodtak Fejérvárott.

1644.

Február havában az erdélyi fejedelem I. Rákóczy György Magyarországra ütött, mire III. Ferdinánd Bécsben februárhó

¹⁾ Hammer : Geschichte des Osmanischen Reiches III. 218. 219. 1.

²⁾ Eredetiei Győrmegye levéltárában.

³⁾ A malomsoki molnárt neje- és gyermekével együtt elvitték a föl-pécsi hegyről a törökök, kikért a molnár bátyja bemenvén Fejérvárba, azt is ott fogták, és a gyömörői Irom spáhia csak 24 forint lefizetése mellett bocsátotta őket szabadon.

⁴⁾ Rába-szent-mihályi jobbágy Deák Benedeket Tobak Saban Ibrahim spáhia meglátván a fejérvári mezőn egy kocsin, a kas neki megtetszett s kérte tőle, de mivel nem adta, 9 tallér bírságot vett tőle.

⁵⁾ Veli szandzsák bég megvevén már rajtok a szultán adóját, a deák (szultáni adószedő) újra 22 forintot csikart ki tőlök.

Kis-nyúliak 120 forint adó-, és 16 forintért kibérlendő 2 rétben egyeztek meg.

17-én kelt levelében a györmegyei nemességet is martius 15-re a nyitrai táborba szólította, de addig kérték a nádort, míg az általa kért 80 lovas hópénzének megajánlása mellett otthon maradhattak.

A megyei jegyzőkönyv tanúsága szerint Káptalan-Nyúl helysége pusztá volt ¹⁾. A rába-szent-mihályiak is ott hagyták falujokat, mert spáhiájok erejökön fölül zsarolta, azonban alább szállítván tartozásaikat, megint letelepedtek ²⁾. A ságiak pénz és természetnyi adóját is főlebb rúgtatták ³⁾.

1645.

Mind a király mind a nádor többször felszólíták a megyét, hogy a nemesség táborba szálljon, de ők addig jártak keltek, míg végre a Nádor Fraknón július 14-én kelt levelében kinyilatkoztatta, miszerint ha a nemesség fel nem kel, 100 lovasra hópénzt küldjön, mit meg is cselekedtek, s így megmenekültek a táborozástól.

A nép sokat szenvedett gróf Batthyányi Ádám dunántúli kerületi kapitánynak Hagymásy János által vezérlett s a felső táborból január hó elején téli szállásra visszatérő hadaitól ⁴⁾. A hódoltsági résznek ez év nyarán 50 kocsi fát kellett

¹⁾ Szelepcsényi György korlátnok, ezért a győri káptalant mint földesurat megintette, hogy a szétfutott jobbágyságot gyűjtse össze, nehogy a szomszéd helységeknek kelljen helyettök is a közmunkát (gratuitus labor) elvégezni.

²⁾ A rába-szent-mihályi spáhia nem csak természetnyi, de 80 forint pénzadókat is (150-re) főlebb verte. A visszatérés után megalkudott velök 50 forint készpénz, 15 mérő búza, 15 mérő árpa, 15 szekér széna, 15 szekér fa és 15 koppányi pint (30 győri) vajban, s hogy ebben 1649-ig megtartotta őket, kitűnik az ez évi panaszlajstromból.

³⁾ Ság adóját fejérvári Mustafa spáhia

60 forintról 100 forintra, a

40 mérő búzát 50 kilára, a

35 „ abrakot 50 „ a

24 győri pint vaját 30 fehérvári pintre (mely 60 győri pintet teszen)

a 35 szekér fát 44 szekérre

a 35 „ szénát 40 szekérre verte föl.

⁴⁾ Györmegye eredeti 1645-ik évi jegyzőkönyvei.

behozni a Győrbe hozott korona öreinek tüzelőül ¹⁾, a törökök 7 egyént hurczoltak rabságra ²⁾, s a rába-szent-mihályi bírót török földesura halálra verette ³⁾, a ságiak 12 forint szultán-adóját 24 forintra verték fel ⁴⁾.

1646.

Az országhóborlók különösen ezen esztendőben sok pusztítást, zsarlást követének el, ugyanazért a megye a nagy-prépost- és Kún Miklós főbíró gróf Batthyányi Ádám kerületi generalis kapitány- és Nádasdy Ferenczhez küldé velök tanácskozandó ezek kiirtására nézve. Más felől a török sem nyugodott, hanem rabokat vitt ⁵⁾, a kis- ⁶⁾ és nagy-barátiakat ⁷⁾ meg a móríczhidaiakat ⁸⁾ túlságos szekerezésekkel és szolgálatokkal terhelte, az ezt tenni vonakodó felpéczieket ⁹⁾ és gyarmatia-

¹⁾ Győrmegye eredeti 1645-ik évi jegyzőkönyvei.

²⁾ János (törökül Izlan) pribék egy kis-káptalan-nyúli asszonyt gyermekével együtt rabságra hurczolt, s Budán rabszolgának eladták őket. Váti Mihók pribék 1 kis-nyúli embert vitt el nejével együtt, kik még 1649-ben is raboskodtak. Egy nagy-nyúli embert elfogtak s 12 forint váltságért bocsátották el, szinte elvittek két gönyűi szolgalegényt, egyiket 60, a másikat 4 forint 50 denárért eresztették szabadon.

³⁾ Egy másik falujabeli társával az adót Tobak Saban Ibrahim spáhiának bevívén, mivel az adó és természetmények főlebb veréséért tavál elfutottak a faluról, s hogy visszatérjenek, újra kellett neki sokat elengedve megalkudni, a bírót halálra verette.

⁴⁾ Mustafa spáhiájok ez összeget az ezutáni években is megvette.

⁵⁾ A kis-káptalan-nyúliak spáhiája fejérvári Szalu basa emeng Horváth Mátyást nyúli szőlejéből rabságra vitette Fejérvárra, de az elszökvén, a falunak békóváltságért 41 tallért és 1 forintot kellett fizetni. Sági Somodi Jánost Budára hurczolták, honnét a falu 50 forint váltságért hozta vissza.

⁶⁾ Kis-barátiak a császár munkájára bemenvén Fejérvárra, noha ekkor a spáhiának semmi szolgálattal nem tartoztak, 2 szekeret 2 ifjú legénynyel földet hordani küldött, hol az ásás közben a földpart reájok szakadván, a két legényt agyonütötte, szekeröket összetörte 2 ökröt pedig ugyanekkor elloptak.

⁷⁾ Nagy-barátiakkal Mustafa basa spáhiájok 20 szekér fát hordatott Pestre, mely fáért Fejérváron 20 tallért is megadtak volna.

⁸⁾ Móríczhidaiakkal 16 szekér fát és vesszőt vitettek Fejérvárra.

⁹⁾ A felpéczieknak fejérvári Mustafa nevű spáhiájok fa- és széna-vitelre akarván őket szorítani, mivel nem mentek, 100 ezüst tallért vett rajtok.

kat ¹⁾ pénzbírsággal büntette ; egy beteges tápi legényt, ki a budai hévvizi fürdőket használta egészsége helyreállítására, a budai csonkatoronyba zárattott. A tétiek magyar földesuraik kényszerítéséből újra megszállották a falut ²⁾, és tartozásaikra nézve megegyeztek.

1647.

Néhány százból álló török csapat a Rábán innen hódolatlan földön, az úgynevezett Tóközben fekvő rába-patonai kastélyt megrohanva, azt megvette, s földig lerontotta, mi alatt a lakosság szétfutott; ezután a falut felgyújtván, földig égették, ötöt rabságra hurczoltak marháikkal együtt; evvel sem elégedvén meg, Kóny nevű helysége ütöttek, azt kirablották és pusztították, 16 jobbágyot és szolgalegényt, 3 asszonyt, 7 leányt és gyermeket vittek rabságra. A szétfutott patonai lakosság nagy része a hódoltságon Koronczón, Szemerén és Gyirmóton húzta meg magát, de itt sem hagyták békével, ugyanis Koronczóról 1 férfit, 5 asszonyt, 5 leányt s 3 gyermeket, Szemeréről 2 férfit, 4 asszonyt s 12 gyermeket hajtottak el rabságra, azon fölül a szemereieken, hogy be nem jelentették ifjú Memhet aga fejérvári spáhiájoknak, miszerint bujdosó patonaiak telepedtek le a helységben, 16 tallért vettek.

A patonai végkastély elpusztítása s a nagyobb tömegben véghez vitt rablás folytán, a győri erősség parancsnoka András-vára és a világosvári kastélyok helyreigazítását kérte a megyétől, s az a szüret után véghezvinni meg is ajánlotta, viszont kívánván, hogy a közmunka egy részét Újváros véd-

¹⁾ A gyarmatiakat szekerezésre híván be Fejérvárba Veli bég spáhiájok, mivel ezt tenni elmulasztották, 26 forint bírságot fizettetett velök, és azután is parancsolta a szekerezésre; félvén a sok bírságolástól meg kellett adniok.

²⁾ Adójok	100 forint,
szolgálatért	25 "
császár adójáért	25 "
vágó marháért	6 "
császár munkájáért	25 " lett.

művei kijavítására fordítsa ¹⁾). October hó elején a belváros nagy része a város tornya- és órájával együtt elégett.

A győriek is tartottak az egy idő óta elmaradt rablás megújulásától annyira, hogy mint a városi jegyzőkönyvekben írva találom, a fejevári kapu és kertek között maig is tartott rendes vásártéren a kereskedők töltött fegyverrel jelentek meg ²⁾).

A török még a főlebb megemlített pusztításon kívül több zsarlást követett el a megye hódoltsági részén, így a kis-káptalan-nyúliakat ³⁾ és kis-barátiakat ⁴⁾ megsarczolta, 4 nagy-nyúli ⁵⁾ és 1 nagy-baráti embert ⁶⁾ rabságra hurezolt, a gyirmótiakkal pedig szolgálatjok lerovása után 18 napig erővel szántatott.

1648.

A végőrség fizetetlensége miatt a dunántúli kerület határvárai a legelhanyagoltabb állapotban voltak. Győrrre azonban meglehetősen gondnal volt a kormány, sőt a nádor a hiányos és elrepedt ágyúkat a komáromi öntödébe parancsolta vitetni kiigazítás kedvéért, mire azonban — a szegény föld-népének nagy szerencséjére — szükség nem volt.

¹⁾ Győr megye ez évi jegyzőkönyvei a szeptember hó 27-én tartott kis gyűlésen.

²⁾ Ide tartozó szavai a jegyzőkönyvnek: „az töröktől való félelem és vigyázás miatt, lévén lövöldözésre való puskák is elkészítve velek, ha az szükség kívánta volna.”

³⁾ Szalu Mustafa eming Szabó Márton és Tóth György kis-káptalan-nyúli lakosokra azt fogván, hogy egy Horváth János nevű pribéket ők szöktettek ki Magyarországra, azért a falun 28 tallért vett, ugyanez évben Mustafa aga ravazdi erdőbérért, melylyel nem tartoztak, 5 tallért csikart ki tőlük.

⁴⁾ Kis-baráti Kovács Balázs, Mészáros Mihály és Ács Jánosra egy beteges keresztény rabját reájok kötötte, hogy kihozzák, mert ott úgy is meghalna; ezen rab tőlök elszökött, s noha kezesek nem lettek, a három embertől 225 ezüst tallért csikart ki.

⁵⁾ Szabó Andrást a maga nyúli szőlejéből elvitték a törökök, a spáhia fejevári Izlan 16 forintot vett rajta és úgy bocsátotta el. Mészáros Balázsnak két, Török Farkasnak 1 szolgáját Izlan nevű török pribék rabságra hurezolta Fejevárra, honnét egyik elszökött, másik kettő még 1649. évben is raboskodott.

⁶⁾ Horváth János nevű hódolt legényt elvittek, kin fejevári Mustafa basa spáhiájok szabadulása díjában 100 ezüst tallért vett.

A patonai kastély a helységgel együtt együtt romban hevert, — Kapi, Réti és Bezi falvakon kívül — az egész tóközi járással együtt ¹⁾. A törökök ez által sem szárny-, sem hátban fenyegetve nem lévén, a múlt év őszén elégett Győrt rohammal elfoglalni akarták, mihez nagy csapattal felkészülvén, nemcsak a Rábán, de még a Rápczán is átmentek, azonban erélyes ellenállásra találva, még csak a palánk- és sánczczal védett Újvárosnak sem árthattak, azért bosszújokban mind a győr-szigeti, újvárosi és erősségbeli egész marha-csordát ²⁾, mind a szomszéd Csanak helységének legelőjéről 83 darab barmot elhajtottak, a csordást levágták, 2 gyermeket ³⁾, valamint a Gyirmóton tengődő patonaiakat ⁴⁾, végre az év különféle szakában több écsi- ⁵⁾, nagy-baráti- ⁶⁾, táp-szent-miklósi- ⁷⁾,

¹⁾ Enese, Kóny, Csécsény pusztán állt; Fejértón volt 3 egész, 4 fél helyes gazda, 4 zsellér s 10 pusztá ház, — Markotán volt 3 egész, 5 fél helyes, 2 pusztá hely, 4 pusztá zsellérhely, 2 pusztá jobbágy- és 1 pusztá zsellérház, mely utólsóban egy szegény nyomorúlt ember lakott, — Bődögén 1 egész, 2 fél és 1 fertályos hely, 3 pusztá hely, 3 pusztá ház. Sövényházán volt 8 pusztá hely, ugyanannyi pusztá házzal, és 2 pusztá zsellérház. Lásd a főbírói összeírást a megye levéltárában.

²⁾ Egy gyermeket levágtak, i győri és 1 gyarmati embert fogságba vittek, az utóbbiért bírák 9-szer fáradtak Fejérvárra bebizonyítani, hogy hódolt ember, még sem bocsátották ki budai fogságából.

³⁾ Egyik csanaki gyermeket 3 forintért kiadták, a másik még 1649-ben is fogságban volt Törökországban. A marhák sem kerültek vissza.

⁴⁾ Gyirmótról october hó végén Pete Pál pribék több törökkel együtt 2 patonai asszonyt, 1 fiút és 1 leányt vitt el. Ezenkívül spáhiák 18 napig szántatott velők, az esztergomi törökök pedig egy Banán cséplő Farkas János nevű jobbágytársokat vitték fogságba, honnét csak 25 forint lefizetése után bocsátották el.

⁵⁾ Écsről egy jobbágyot feleségével együtt, és 1 árva leánykát vittek el, noha az illető adót 1642-től fogva érte rendesen fizették.

⁶⁾ Nagy-Barátiról september hó elején egy jött-ment tót asszonyt elhurczoltak, kinek vádlására egy ott lakó hódolt Illés János nevű embert feleségestül be kellett vinni, — addig bírójokat fogva tartotta — de Illés János ártatlanságát bebizonyítván, kiszabadult, mely esemény miatt 80 forintot költött a helység.

⁷⁾ Egy táp-szent-miklósi leányt Pete Pál pribék rabságra hurczolt.

mindszenti- ¹⁾ és ravazdiakat ²⁾ is rabságra hurczoltak. Az elszegényedett homoródiak még rosszabbúl jártak, ugyanis fejevári Ozlopi Ozman spáhiájokhoz terheik könnyebbítéséért folyamodván, a helyett hogy segített volna rajtok, tartozásait még fölebb csigázta! mit szegények egy ideig türtek ugyan, de az 1654-ik év után helységeket pusztán hagyván, elbújdostak, oda vissza nem térendők. Malomsok helységén Marczaltó pusztá helység adóját megvették, mivel szomszédok volt ³⁾.

A porták száma általában véve fogyott, ugyanis 11 év alatt a hódolt porták száma 104-ről 114-re szaporodott ugyan, de a szabad 55 porta 38 és $\frac{2}{4}$ -re szállván, 16 és $\frac{2}{4}$ -del fogyott, mit különösen a Tóközben elkövetett pusztítás okozott.

1649.

Májushó 18-án Pozsonban a karok és rendek a 75 pontból álló országos nehézségek jegyzékét benyújták a királynak. A 73-ik pontban a győri német főparancsnok ellen a következő vád olvasható:

„A győri káptalan által bírt Patona helység több ízben nevezetes kárt vallván a portyázó töröktől, ugyanazért tóközi jószágai védelmére az említett patonai lakosokat bizonyos feltételek alatt határőrségi lábra állította, dékánja által igazgattatta, a megerősített kastély- és faluba vajdát nevezett parancsnokul. 1645-ben a győri főparancsnok muskétásokat (puskás gyalog németeket) küldött ki a helységbe, kik erőhatalommal összehajtván a határőri jobbágyságot, bekísérték Győrbe, hol saját parancsnoksága alá esküdtetvén őket, a káp-

¹⁾ Mindszentről egy árva leányt vittek el, kinek megszabadításában 4 forint 50 denárt költött a falu.

²⁾ Ravazdon egy Polgár Farkas nevű szegény ember jobbágy-nak beadván magát; nejével, házas leányával és unokájával együtt elvitték a törökök; magát feleségestül 50 forintért kibocsátották ugyan, de leányát ott fogták.

³⁾ A Fejérvári eming a malomsokiak bíróját megfogta, s addig nem bocsátotta el, míg Marczaltó pusztá helység területétől, — mely szomszédságban van ugyan (Veszprémmegyében), de semmi közük sincs hozzá s nem is használták, — 10 forint adót em fizetett.

talantóli függéstől eltiltotta, holott ekkor a hazában nemcsak a király, hanem világi- és egyháziak is — mint például a zágrábi káptalan Sziszekén, a veszprémi püspök Sümegen, az esztergomi káptalan Szent-Benedeken (Barsmegyében), a türjei prépost Türjén (Zalamegyében), gróf Nádasdy Bodonhelyen és Árpáson (Sopronmegyében), s így a győri káptalan Patonán tart s tartanak saját birtokaik védelme tekintetéből váraik- és kastélyaikban a királyi kapitányoktól nem függő őrseget¹⁾. Kérven a királyt „hogya a győri káptalant előbbeni jogába állítsa vissza“¹⁾. Az ez évi országgyűlés 50-ik törvénykezikke nemcsak hogy felépíteni engedte a patonai kastélyt, mely 1647-től romban hevert, hanem a káptalannak még törvénykezési és hadi függetlenségét is biztosította²⁾. A patonai kastélyon kívül a szent-mártoni vár is megrakatott őrséggel, melybe a nádornak bajmóczi várában september hó 16-án kelt³⁾ meghagyása folytán gróf Batthyányi Ádám kerületi főkapitány 50 lovast helyheztesztett.

Ez évben a portyázók a győri mezőről 13 egyént⁴⁾; — budai törökök az ácsi mezőről⁵⁾, Örsről⁶⁾; fejeváriak Kis-Baráti-, Nagy-Nyúl- és Gyirmótról⁷⁾; — csókakói törökök

¹⁾ A Győr megyét is érdeklő sérelmi pontok a megye levéltárában.

²⁾ cum plenaria Jurisdictione independenter, sine omni Generalis Jauriensis impeditone aut dependentia gubernare valeat atque possit

³⁾ Eredetie Györmegye levéltárában.

⁴⁾ 3 polgárt, 7 szolgát és 3 szűcs inast.

⁵⁾ Almási Mózesnek 16 éves fiát Györgyöt, és 12 esztendőös Örszike leányát vitték el, kiket a budai basának ajándékoztak. 1647-ben Mustafa basa pesti lakos czímeres pecsétje alatt kiadott hitlevele mellett Szabó Péter Föl-Péczen letelepedett, kit 1649-ben feleségével együtt az ácsi mezőről elvittek a törökök, magát az útból hazabocsátották, de a feleségét ott fogták; a föl-péczi bírák mind a budai vezérnél, mind a fejevári bégnél több ízben könyörögtek kiadásaért, de másfél száz tallért kértek érte. Gönyüi Főris Mihály hódolt legényt szinte az ácsi mezőről elvitték a belgrádi fogságba, ki nek megszabadítása 100 forintba került. Szinte az ácsi mezőről vitték el kis-nyúli Sípos Jánost, szabadítása 6 forintba került.

⁶⁾ Mező-örsi lakost Nagy Pétert rabságra hurczolták.

⁷⁾ Tobak Ibraim kis-baráti spáhia több törökkel együtt feljövén

Pázmándról ¹⁾, több pribék Nyalkáról ²⁾ hurczolt rabságra 26 férfit, 5 gyermeket, 2 asszonyt és 3 leányt, összesen 35 személyt.

Ezenkívül Gyirmót ³⁾, Csikvánd ⁴⁾, Táp ⁵⁾, Táp-Szent-Miklós ⁶⁾, Móriczhida ⁷⁾, Nagy-Baráti ⁸⁾, Szemere ⁹⁾, Malomsok ¹⁰⁾ és Fel-Pécz ¹¹⁾ helységeit török uraik részint szolgálati túlterhelés, részint más útakon módokon zsarolták.

Az 1649-iki török rablások s zsarolások előszámlálása

Székes-Fejérvárból a falu megszemlélésére, Sípos György gyermekét Istókot a csorda mellől elkapta és elvitte. — Nagy-Nyúli Tatár Jánost Fejérvárra vitték, hol Izlan spáhia 12 forint bírságért bocsátotta el. — Gyirmótról Mészáros Jánosnak Judit nevű leányát elrabolták, kit a fejérvári bégnél találtak meg.

¹⁾ Győr alól 11 pázmándi — magyar urok szolgálatját teljesítő — embert a portyázó csókakői törökök elhajtottak és bosszújukban annyira elverték őket, hogy néhányból ép ember soha sem lett.

²⁾ April hó 7-én Lukács deák nevű legényt feleségestül, és Vajka György leányát Dorkát nyalkai lakosokat a pribékek elvitték; Lukács deákné Fejérvárott, férje pedig Budán raboskodott.

³⁾ 15 napig szántatott a gyirmótiakkal.

⁴⁾ A csikvándiak szultán-adója 14 forint volt, most 20 forintra verték, a rendes tartozáson kívül 80 gerendát kellett adniok.

⁵⁾ Táp tartozása ez évben már következő mennyiségre hágott: rendes adó 200 forint-, szultán-adó 10 forint, vágó tehénért 9 forint, kocsizásért 15 tallér, sajtért 10 forint, ezenkívül 60 szekér fa, 60 szekér széna, 8 akó bor, 50 veszprémi pint vaj és ugyanannyi méz volt; szekérrel annyit szolgáltat, a mennyi tetszik, ezenfölül minden búzáját és veteményét el kell nyomtatni.

⁶⁾ A szultán munkáját elvégezvén Fejérváron, az Alaj bég még többre akarta őket erőltetni, s hogy nem tették, 6 ezüst tallért vett rajtok; kapupénzt kért 4 frt 50 denárt, s a kik e pénzt bevitték, azoktól 1 tallért csikart ki.

⁷⁾ Rendes tartozásukon kívül, a változó bég szénát, abrakot, át bárányt, vaját kívánt, s mivel nem teljesíték, 18 tallért vett rajtok. Követköltséget és épületfát követelvén a helységtől, mivel semmit sem adtak, minden követelésiért öt-öt tallért csikart ki tőlük.

⁸⁾ Nagy-Baráti a spáhia 15 forint bírságot vett.

⁹⁾ Szemere helységétől szinte 10 tallért csikart ki spáhiája.

¹⁰⁾ A malomsokiak török ura egész nyáron s őszön 2 szekereket szolgáltatva, a fejérvári eming pedig szintúgy mint tavál bírájokat elfogván a marcztatói pusztától 10 forintot fizettetett.

¹¹⁾ A fel-péczi spáhia megparancsolta a helységnek, hogy Pestre 40 szál gerendát vigyenek, s mivel ezen tartozásukon-kivüli követelést nem teljesítették, 40 tallért kellett fizetni. A mikor fejérvári bég-

után szükség megjegyeznem, hogy III. Ferdinánd király IV. Mohammed szultánnal Konstantinápolyban a békét 22 évre megújította s illetőleg megkötötte júliushó 1-én; e béke valamint a többi is szinte egy külön bizottmányra terjeszté ki a hódoltsági faluk panaszai megvizsgálását és elintézését. Ez érdemben gróf Pálffy Pál nádor, octoberhó 21-én Bajmócz várában kelt magyar levelében felhívta Györmegyét a török elleni nehézségeinek összeírása- s felküldésére. E munkálat novemberhó 26-án elkészülvén, az eredeti a nádorhoz küldetett, a másolat pedig a megye levéltárában fentartatott, melyben nemcsak a hódoltsági helységek török urai, hanem zsarlásaik is fel vannak jegyezve.

Kis-Káptalan-Nyúl spáhiája a *székesfejérvári eming*. Adójok volt 105 forint, pásztormányért 6 forint, most 15-öt fizetnek. Kocsizással akkor tartoztak, ha a török császár ereje hadba ment, most minden évben 15 forintot kell letenni; vajjat 15 budai vagy győri pintet adtak, most veszprémi pinnal veszi, mely 32 győri pintet tesz.

Nagy-Nyúliak török földesura fejérvári Izlan spáhia, kinek 110 forint adót, 40 mérő búzát, 40 m. abrakot, 40 szekér szénát, 40 szekér fát, 40 veszprémi pint vajjat kellett beszolgáltatni.

Kis-nyúliak török ura fejérvári Hadzsi Saban, adója az 1642-ben megállapított 120 forint és két Fejérvár-körüli rétnek 16 forint bére.

Csanak spáhiája a *székesfejérvári eming*; adója csekély különbséggel ¹⁾ az 1619-ben említett.

A *kis-barátiaknak* fejérvári Tobak Ibrahim volt spáhiájok. Adója 1621-ik évben 1649-ben

40 forint	100 tallér
10 pint vaj	2 győri akó
10 győri m. búza	30 „ mérő

ségre jött és hordozóskodott, noha szekereket nem kért tőlök, mégis ezen szín alatt 15 tallért vont rajtok, (melyik évben, nincs feljegyezve). Van egy kis darab szőlejök a fel-péczi hegyen, melyet a gyömörői spáhia Saban Cseri basa erővel Hali hegynek nevez, s attól minden évben 25 forintot követel, melylyel igazság szerint épen nem tartoznak.

¹⁾ 7 forinttal kevesebb.

10 mérő abrak	30 mérő
20 szekér fa	40 szekér
20 „ széna	40 „
2 akó bor	6 akó, ezenkívül dió, len-

cse, borsó, aszúszilva és aszúkörtvélylyel nem tartoztak, s most egy tungal, mely másfél mérő, kér mindenikből.

Koronczonak két spáhiája volt Csorba Ali és Rab Ali Fejérvárott. 1641-iki adózói állapotban megtartattak; kivéve, hogy 2 kila búza- és 2 kila zab-, 2 szolgáló szekér-, 4 ember 15 napi munkájával verték fölebb.

Écs spáhiája a *székesfejérvári eming*, adója 205 forint, pásztormány ára 15 forint; kocsizással csak háború idején tartoznának, azért is évenként 20 forintot, és 15 fejérvári pint vajat (mely 30 győri pintet teszen), vesz rajtok.

Nagy-Baráti török ura Mustafa basa fejérvári bég, ki- nek 120 forint adót s 22 öreg pint vajat, pásztormányért 16 forintot 50 denárt, egy fejős tehénért 16 frtot 50 denárt, kell be- szolgáltatniok. A gyakorta történő bégváltozáskor 3 ezüst tallér szénapénzt, 3 juhért szinte annyit, 3 szekér fáért 2 forint 50 de- nárt és 3 pint vajat tartoznak adni. Adójok megfizetéséről szóló menedék-czédulákért (nyugta), melyeket két ízben kell váltaniok, 18 forintot vesz a spáhia, (azelőtt csak 1 forintot), ezenkívül ha meggondolja magát a bég, hol 20 tallért hol többet is vesz rajtok. Cserkesz Ozman szegzárdi bég is fölötte nyomorgatta sze- gényeket.

Pázmánd helységének 3 spáhiája volt, ketteje úgymint Ago és Abdi Székesfejérvárott laktak, a harmadik Memhet Agáné Budán. Adójok 200 forint, 53 veszprémi pint vaj (mely 80 győri pintet teszen), 66 szekér szénát, 66 szekér fát, 18 szolgáló szekeret, melyeket a munka befejezése után is ott fognak, s még 2 hétig, 1 hónapig is elszolgáltatnak velök. Szabó Benedek szolgáját Ago spáhia ott fogta, azelőtt is né- melyeket ott marasztottak a szolgálatból, s kit eladtak, kit erővel törökké tettek.

Nyalka spáhiája fejérvári Amhat bég. 1641-ben mint elpusztult helységet említi a panaszjegyzőkönyv, de azután újra megnépesítettetett s fizetett 60 forint adót, az azelőtti 11 forint 50 denár császár-adó helyett 16 forint 50 denárt; és 20

szekér fát, 14 szekér szénát, 20 veszprémi pint vajat, mely 36 györi pintet teszen.

Mező-Örs fejevári Mustafa Alai bég és Becher Zain spáhiákat uralta; adója 400 forint; 50 szekér szénáért 50 tallért, 50 szekér fáért 25 tallért vesznek; ezelőtt kapupénzt nem adtak, most 10 kapura számlálnak, s minden kaputól 55 pénzt vesznek esztendőnként; fűhordásra ezelőtt 10 napra 4 szekeret küldtek, most 8 szekeret kívánnak.

Gyirmót spáhiája fejevári Perrekori Rezman. 1628-ban újra megszállván falujokat, az elfutott lakosok megalkudtak 170 forint adó, 10 szekér széna, 10 szekér fa s 10 györi pint vajban. Most 30 szekér fát, 44 szekér szénát, 30 pint vajat (mely 60 györi pintet teszen) vesz rajtok, bírságot vett egyszer is másszor is 150 forintot semmiért, kivált ha adójokat a hagyott órára be nem vihették; szekereiket időn túl szolgáltatja s dologra üzi.

Táp-Szent-Miklósnak budai Ámhát a spáhiája. Adója 200 forint, császár-adója azelőtt 12 forint 50 pénz, most 34 forint s 50 denár; adónyugtáért 12, most 25 pénzt vesz, pásztormányért 8 forint 50 denárt; ezenfelül adnak 40 tetézett mérő búzát, 40 tetézett mérő zabot, 80 györi pint vajat, 20 szekér fát, 30 szekér szénát, negyedfél forint árú sajtot, és 10 napi szolgálatra 2 szekeret, császár munkájára azelőtt 5 szekeret, most 9-et kell küldeniök; spáhiájok az ajándék bárányért 1 forintot, és 1 mérő abrakért szinte 1 forintot pénzül nem akar elvenni.

Mindszent török ura Abdi Fejevárott, 36 forint adójokat 60-ra, 10 fehérvári pint vajat 15-re emelte, a többiben (mint fenebb az 1629. évnél említettem) megtartotta őket, csak hogy még 6 gyalog embert 1 szekérrel kellett beküldeni 10 napi szolgálatra.

Táp spáhiája fejevári Memhet Cselebi, kinek 200 forint adót, császári adót 10 forintot, egy vágó tehénért 9 forintot, kocsizásért 15 tallért, sajtért 10 forintot kellett adniok, ezenkívül terményekben 60 szekér szénát, 60 szekér fát, 50 veszprémi pint vajat és mézet szinte, bort 8 akót, eczetet a mennyit akar; mindaddig szolgáltat szekerezéssel, míg minden termett búzája és veteménye be nem takarított és lovaikkal el nem nyomtattatott.

Szemereieknek Fejérvárott ifjú Memhet aga a spáhiájok; fizetnek 290 forint adót, fa és széna helyett 100 magyar forintot; ezenkívül adnak 40 pint mézet, (melylyel alku szerint nem tartoznának), 2 akó ser helyett 9 akó bort vesz, 40 sajtot, 4 kila diót, 4 kila szilvát; — 15 napi szolgálatra 10 szekeret 19 emberrel kell beküldeni.

Ság török ura Mustafa Fejérvárott; adóját és a természetnyek mennyiségét már az 1644-ik évnél felhoztam, azolta 4 akó bort vesz esztendőnként, borsóra 3, lencsére szinte 3 forintot kér, kocsizásért két ízben 12 forintot vett, 10 nap szolgálat 6 szekér- s 12 emberrel, szinte 10 nap 4 emberrel szőlőt kapáltat.

Tétiek török ura budai Nazur bég; adójok már az 1646-ik évnél felemlítettett, azolta pedig a 25 forint császár-adót 30-ra, s az adónyugtáért vett 4 pénzt, valahány forintot adnak adóban, annyi számra felemelték.

Csikvándiak spáhiája fejérvári Mohai Mustafa, kinek 100 forinttal adóztak, továbbá 44 szekér fát, 44 szekér szénát, s 20 koppányi pint vajat (mely két-annyi budait teszen) szolgáltattak.

Malomsok spáhiája Fejérvárt Jamart Izmael Aga; rendes tartozásuk 130 forint adó, 30 szekér fa, 33 szekér széna, 21 forint császári adó, munkáért 13 tallér. Ezenkívül kicsi- kar tölök 30 veszprémi pint vajat, kásáért 1 forintot, 20 pápai tetézett köből zabot, 10 napi szolgálatra 4 szekeret, 115 pénzt érő kést, s 2 forintot érő 2 kocsikereket.

Szerecsen török ura fejérvári Ozmán, kinek 140 forint adót, 30 fejérvári nagy pint vajat, 10 napra 2 szolgáló szekeret (azelőtt egyet kellett küldeni), ezenkívül tartozá- sukon fölül 30 szekér fát, ugyanannyi szekér szénát kell adniok.

Föl-Pécz spáhiája a fejérvári bég Mustafa basa. Tartozá- saik előszámlálását lásd az 1622-ik évnél, ezenkívül köve- tel még tizedpénzt 24 forintot 10 helyett, a császár munká- jáért 30 forint helyett (14-re vervén fel portájokat) 64-et, ró- kabőrért 20 forintot, mikor a bégek változnak, fáért és szé- náért hol 8 hol 10 tallért, ajándékot évenként 3 juhot, 3 pint vajat, 3 köből abrakot, és 3 köből lisztet kell adniok, s ezt valahányszor behivatja őket, meg kell adni, ezenkívül a bég

ktihájája addig be nem bocsátja őket elébe, míg öneki is 1 köből abrakot, 1 köből lisztet, 1 juhot és 1 pint vajat nem adnak.

Gyömörőnek Saban Cseri basa a spáhiája, ki Csókakőben lakik. Az 1627. évben Berhan Cselebia spáhiájok által megállapított adózásban szépen megtartotta őket, s így semmi panaszt és bántást ellene nem hozhattak fel.

Kajár török ura Fejérvári Izmail aga, ki az 1626-ik évi adó- és termény-adójokban meghagyta őket.

Gyarmat spáhiája fejérvári Veli bég, az 1629-ben 140-ről 180 forintra emelt adóban megtartotta őket, de a 15 györi pint vajat 30 koppányi pintre emelte, a 10 napi 6 ember- és 6 szekérrel tartozott szolgálatot 8 ember- és 8 szekérre verte, mely szekerek mikor bemennek, mindeniken két-két faragott deszkát kell bevinni, mit ha nem tesznek, minden szál deszkáért egy-egy tallért csikar ki tőlök.

Szent-Márton városa spáhiája ifjú Memhet Aga, kinek 80 forint adót, 40 szekér fát, 40 szekér szénát, 15 kila búzát, 15 kila abrakot, 2 kila diót, 2 kila aszúszilvát, 15 veszprémi pint vajat, 4 akó bort hordóstúl kell beszolgáltatni, minden császári portától járó adót 60 pénzzel vert fölebb.

Homoród spáhiája fejérvári Ozlopi Ozman; ez idő körüli állapotját az 1648-ik évnél felhoztam.

Gönyű török ura Fejérvárott lakik, Koppányi Memhet Zainnak hívják. Előtte való kis Memhet spáhia az 1627-ben megalkudt 60 forinttal nem elégedvén meg, minden tartozást összeadva (fa, széna, vaj, adó) 135 forintra verte fel, ő pedig adót 110 forintot, császár adóját 11 helyett 21 forintot, 40 györi pint vajat, 45 szekér fát, 25 szekér szénát veszen. A szent-jánosi pusztától azelőtt 12 most 25 forintot fizetnek.

Kis-Pécznek két spáhiája van Fejérvárott, Hadzsi, Huszan és Durgund spáhiáné, kiknek 300 forint adót, császáráét 37 forintot 60 pénzt fizetnek, ezenkívül 44 szekér szénát, 40 szekér fát; 1 kila dióért 1 tallért, 1 kila szilváért szinte 1 tallért, 6 akó bort, és 10 szolgáló szekeret kívánnak, az egyesség ellenére.

Móriczhida spáhiája a fejérvári szándzsák bég. Császár munkájáért 10 helyett 22 forintot, a többire nézve az 1623. évi alku szerint csak 120 forintot fizetnek.

Rába-szent-mihályiak török ura Tobak Saban Ibrahim legújabbán a 15 szekér fát és szénát 20 szekérre emelte. Fűhordó kocsival nem tartoztak, most 10 napra egyet kér és 20 nap is oda tartja, ezenkívül szolgáló szekeret, hol 6 hol hetet kér s meg kell adni; a mely kocsin a falu bírása az adót beviszi, ott fogja s valameddig akarja addig szolgáltatja.

Ravazd spáhiája a fejevári Alai bég. Kinan spáhiájok idejében (de mikor? ki nem kutathattam) adójok 30 forint, császár adója 3 adó, úgy hogy minden adóra 3 forintot 75 pénzt szoktak venni, 25 szekér széna, 25 szekér fa, 15 kila búza, 15 kila árpa, 15 fejevári pint vaj, és 2 akó bor volt, az 1649-ik évben így állott az adózás: általában szénáért, fáért, búzáért, árpáért 200 forintot, 20 somogyi pint vaját, 4 császári adótól az illető fizetést, szolgáló szekeret 10 napra, és 5 akó bort adtak.

A szegény hódoltsági nép általános baja volt, hogy saját és török uraik szolgálatjára és magok munkájára nem érkezhetvén, nagy fizetésért szolgálókat kellett tartaniok, a törökök pedig arra kényszerítik őket, miszerint azokért is a császár adóját megfizessék és mindenik szolgáról levelet válttsanak, mert ha ezt nem tették, valahol levél nélkülít kaphattak rabságra vitték és nagy sarczon bocsátották vissza, vagy eladták, vagy törökké tették, s e baj miatt szolgát nem igen tarthattak, mely miatt nagy fogyatkozásuk lett.

Az 1649. évi országgyűlés rendkívüli katonaság tartását rendelte el a végvárok jobb karba állítása- és a török pusztítások megakadályozására, mit a dunamelléki és tiszai megyék gyűlés után foganatosítottak is, de a dunántúliak egész évben a felszökent hópénzen tanakodván, a nádornak kellett őket a dunántúli megyék Szombathelyen januárhó 4-én (1650. évben) tartandó gyűlésére meghívni. A nádor levele kelt Bécsben novemberhó 29-én, melyben a többek közt írja: „csudáljuk ugyan magunk is s más mi földünkben levő vármegyék, s érzik is sajnálván, hogy mindenütt az országban el-limitált extraordinarius milest helyben állították, s csak a Dunán innen ¹⁾ való kegyelmetek

¹⁾ Bécsről véve Dunán-innen, különben általános elnevezés szerint Dunán-túli terület.

földén vagyon defectus az dologban. Nem kételkedünk mindazáltal, tapasztalván kegyelmetek ezen hátramaradással az országnak némely helyeiben nem kevés kárát s pusztulását, nem fogja továbbá halasztani a dolgot, s minden jót fog végezni cum effectu. In reliquo Isten éltesse kegyelmeteket sat.“¹⁾

Még az 1650. év végén sem szedett össze Győr megye a reá eső közel 300 forintból — többet, mint 72 forintot a fogadandó katonaság fizetésére, pedig ez érdemben a dunántúli megyék háromszor is, úgymint Csepreg-, Szombathely- és Sopronban gyűléseztek; s így a gyűlésekre többet költöttek, mint a mennyit a megye oltalmára kellett volna költekezni. Úgy is vették hasznát, mert, mint a nádor Pozsonyban szeptemberhó 14-én 1650-ben kelt levele²⁾ bizonyítja, néhány hely már kárt is vallott, mit a Kis-Péc, Gyömörő, Szemere és mórliczhidai birtokosok folyamodása is — mely az 1651-ik évi jan. 23-kán terjesztetett elő a megyei nagygyűlésen — eléggé tanusít. Ebben kéri a megyét, hogy a hiteles bizonyságokat kiküldvén, megfogyatkozott állapotjuk miatt a portákat alább szállítsák.

1650-ben Szapáry Péter győri lakos s megyei birtokos portyázás közben Csákvárnál összeakadván a hasonló czéllal járó törökkel, megütközött velök, de keményen megsebesített³⁾.

Az 1651. évi martiushó 9. napján 3000 végőrségi török megeresztett zászlókkal Győr alá csapott, honnét a zsákmánylás és a nép összefogdosása után eltávoztak, több falu népét és marháját is elhajtván⁴⁾. A Szapáry testvérek az ercsi és rác-szent-péteri jobbágyaik marháját hajtották el⁵⁾, mivel őket illető adójokat⁶⁾ nem szolgáltatták be. Így nem hi-

^{1) 2)} Az eredetiek Győr megye levéltárában.

³⁾ Lehóczky: Regni Hungariae statuum et ordinum eu nobilium fam. stem. Pozsony, 1807. 369. l.

⁴⁾ Hammer: Geschichte des osm. Reiches. III. 396. l. és Tud. Gyűjtemény 1830.

⁵⁾ Mura-szombati levéltár X. csomag 23. szám.

⁶⁾ 1630. évi júniushó 1-én Dombay Pál, Dallos János Győr-megye alispánja, és Torkos Péter Ercsi pusztá helységet benépesítvén, évenként minden háztól 2 magyar forintot, bizonyos mennyiségű vaját, és a halászatból eredő haszon negyedét rendelik magoknak be-

ányzott a visszaszorítás sem, azért mind a Porta, mind III. Ferdinánd egyező akaratából részint a portyázások megszüntetése, részint a hódoltsági helységek ügye érdemébeni tanácskozásra a biztosok november hó 26-án Szőnyben megjelentek. Györmegye a sérelmi jegyzőkönyvvvel ¹⁾ Benkovics Péter alispánját küldé ²⁾. Az egyesség létrejött, s új helységek támadtak, mint Szent-Iván és Kis-Babot, mely utóbb említett helységről azonban 1654-en túli adatot sehol sem találtam. Már 1652-ben mind a téti földesurak, mind Gróf Eszterházy László Móriczhida birtokosa, kérték a megyét ³⁾, hogy a helységet vizsgálta meg és a porta-számot szállítsa alább; s így nem csak ezen eset, hanem az is, miszerint a megye kénytelen volt a nádort megkeresni, hogy a török portyázás miatt a Duna lekelésére és védelmére még két megye népeit rendelje a Szigetközbe, — bizonyítja a töröknek minden békekötés ellenére elkövetni szokott rabló kalandjait.

Az 1653. évben a martalóczok, szabad hajdúk, országhóborlók és orvosok igen elhatalmasodtak a szegény hódoltsági vidéken, honnét a török birtokba gyakran beütöttek és nagy károkat tettek, de legtöbbszörre a hódoltságon tanyáztak és élösködtek. E közbékét zavaró gaz nép kiirtására nádori és királyi parancsok folytán ⁴⁾ erélyes intézkedések tétettek ⁵⁾; — ugyanez évben Táp-Szent-Miklós és Kajár hely-

szolgáltatni (Gr. Szapáryak mura-szombati levéltára X. 36. sz. a.). Lássunk egy másik falut, mit fizetett magyar földesurának: 1651-ben a csobánczi vár alatt fekvő Káptalan-Tóti szalamegyei helység földesurával a győri káptalannal 60 forint adó, hegyvám, Mindszent napjára 20 kappan, Sz. Iván napjára 20 csibe, és karácson napjára beszolgáltatandó 2 öz- s 40 húrosmadárban egyezett meg (Győri-káptalanházi-levéltára Arc. 30. Fasc. 3. Docum. 4.). Annyi bizonyos, hogy a magyar földesurak nem voltak oly követelők jobbágyaik irányában, mert hisz akkor még hamarabb elpusztultak volna a helységek.

¹⁾ Sok keresés után sem lelhettem meg a megye levéltárában. Feltaláltam 1860. jun. 27-én.

²⁾ Megbízó levele kelt a megye augusztushó 29-én tartott nagygyűlésén.

³⁾ Az 1652-ik évi júliushó 4-én tartott nagygyűlésén.

⁴⁾ Pálffy Pál nádor levele kelt Pozsonyban május 1., III. Ferdinándé Regensburgban szeptemberhó 14-én.

⁵⁾ Lásd Györmegye octoberhó 14-én tartott gyűlésének tárgyait.

ségei vallván nagyobb kárt, a földesurak portáik leszállítását sürgették a megyétől ¹⁾).

1655-ben a budai basa Szapáry Péternek lest vetvén, elfogatta, s csak 4-évi raboskodás után 22,000 tallér lefizetése mellett bocsátotta szabadon ²⁾).

1656-ban új vezér jövéen Budára, Wesselényi Ferencz nádor a megyének megparancsolta a török elleni nehézségek összeírását ³⁾), hogy követei által a hódoltságiakon elkövetett számtalan zsarolásnak békés úton elejét vegye a jövőre nézve, a múltakra pedig a kiegyenlítést megkísértse. Lett-e ennek valami jó eredménye, adatok hiányában meg nem mondhatom. A török pusztítás okozta bajokhoz a pestis hozzájárulván, 1648-tól tehát 8 év alatt az összes megyei portaszám 152 $\frac{1}{2}$ -ről 131 és $\frac{1}{2}$ -re szállott, tehát 21-el kevesebbre, s ezek is oly nyomorúságos helyzetben voltak, hogy a következő

1657. évben az erősségből Újvárosba vezető híd felépítéséhez szükségelt 263 karót nem bírták összehordani, hanem ahhoz mind a megyei nemességnek, mind a győrvárosiaknak is 500 forinttal hozzájárulni kellett.

Az 1659. évben a megyei jegyzőkönyv szerint Homoród, Gyömöre és Csécsény pusztá helyek voltak. Az utolsó pusztítás óta megmaradt csécsényi férfiak egy része a mérgesi kastély őrsege közé állott ⁴⁾).

Az 1663-ki viharos évben Győr-megye 420 főből álló lovas és gyalog felkelő sereggel csatlakozott gróf Zrínyi Miklós a költő hadaihoz ⁵⁾), s vett részt a komáromi táborozás ⁶⁾), úgy a Zerínvár és Steyerföld ellen küldött 30,000-nyi török

¹⁾ Ápril 3. és májushó 8-ki nagygyűléseken.

²⁾ Mura-szombati nemzetségi levéltár N N. 51 szám alatt.

³⁾ A nádori levél kelt Kassán júliushó 3-án 1656, lásd Győr megye levéltárában.

⁴⁾ Egy eredeti tanuvallatás gyűjteményemben.

⁵⁾ E felkelésről a Győri-közlöny 1857. évi 3. 4. és 5. számaiban bővebben értekeztem.

⁶⁾ Innét Zrínyi Miklós a megye alispánjához octoberhó 16-án írt levelében a táborából eltávozott győrmegyeiek visszaparancsolását sürgette. Eredetie, valamint egy más — de magyar — családi peres ügyeit felvilágosító levele, a megye levéltárában őriztetik; hű másolatait ezelőtt 3 évvel benyújtám a t. magyar akademiának.

sereg visszaűzésében. November hó 6-án gróf Montecuccoli Raimund a győri végerősségek parancsnoka Bécsben kelt német leveleiben ¹⁾ a megye alispánjától épületfát és karót kívánt Győr erősítésére és a fejevári híd kijavítására. Ekkor a megyei nemesség táborban volt, a hódoltsági falvak lakosainak legnagyobb része pedig bújdosásban, mert spáhiáik figyelmeztették őket, hogy a török és tatár elpusztítani szándékolja a győri vidéket, így a megye nem teljesíthette kívánságát, később december 9-én az alparancsnokok következő török-basás levelet írtak:

„Téti, gyarmati, csikvándi, malomsoki, móríczhidai és szent-mihályi bíráknak s polgároknak adassék hamarsággal cito cito cito cito citissime.

Mi galantai Eszterházi János és Kaiserstain Ferencz a hatalmas császár és magyarországi király ő felsége magyar és német renden levő győri tisztviselői és kapitányi. Falusi bírák és polgárok (nevezet szerint tétiak, gyarmatiak, csikvándiak, malomsokiak, móríczhidaiak és szent-mihályiak) legyen tudástokra, hogy mivel elmulthatatlan szükségre nézve kívántatik, hogy ide bizonyos számú palánk fát hozzatok; ezekért hagyjuk és parancsoljuk egy holnapi időnek vagy legalább 5 heti terminusnak alatta falutokban levő minden szekeres ember minden háztul (melyre az bíráknak legyen vigyázása) tartozzatok két-két tölgy palánkfát 18 avagy 20 lábnyi hosszúságot beszolgáltatni, melyet sanyaru és kemény büntetés alatt hagyván, ha elmulatjátok, okvetetlenül mindenetek prédára kél és hányattatik sat“ ²⁾. De a megye pártfogása alá vette őket.

Szerecsen helysége is alászállván, földesura kérte a megyét, hogy vizsgálta meg és portáit szállítsa le; a kiküldött főbíró és esküdt következő állapotban találta: puszta ház volt 22, ép 19, egész helyes gazda 7, fél helyes 2, és 2 zsellér, kiknek mindössze nem volt több marhájok 48 ökör- és 4 tehénél, s ezért 2 és $\frac{3}{4}$ portaszámából $\frac{3}{4}$ elengedett ³⁾.

¹⁾ Mind a kettő eredetie meg van a megye levéltárában.

²⁾ Eredetie Győr megye levéltárában.

³⁾ 1663. febr. 8-ki nagy gyűlésen kéretett fel a megye a vizsgálatra, mely 12-én megis történt, de a zavaros idők miatt csak a december 4-én tartott kisgyűlésen terjesztetett elő.

Ebből világos következtetést lehet húzni e kor, de még inkább az évtized portai állásáról.

A következett 1664-ik évben augusztushó 1-én a török had Szent-Gothárdnál — mely csatában a györmegyei lovas és gyalog osztály is részt vett — megveretett, s a vasvári béke után — mint rendszeren történni szokott — ismét néhány rég elpusztult helység telepített meg. Ez időtájban megszállották Pér, Kis-Megyer és Gyömörő pusztá faluk határait.

1665. év elején Andrásvára, Tarisznyavár és Világosvár kijavításának eszközzésére a megye egy bizottmányt nevezett ki, Montecuccoli pedig Szarvaskendi Sibrik Miklós györi lovas vezérnek ugyan Györött áprilhó 1-én kelt levelében meghagyta, hogy a pápai, veszprémi, tihanyi, vázsonyi erősségekben foglyúl tartott törököket összeírja ¹⁾, s így intézkedés történt a rabok visszaváltása és bocsátása iránt is.

1666-ban Montecuccoli 535 karót kívánt az erősségbe vezető hidak kijavításához ²⁾, de a megye csak kétszázat ajánlt meg ³⁾, mert a györi, pápai és veszprémi helyőrség felváltása és élelmezése, a Duna medre kiásása, gróf Leslie Gvalter királyi követnek, ki 230 kocs- és 70 lóval ⁴⁾ utazott, tartása és előfogatokkali ellátása felette kimerítette.

1667. évben Érsek-Újvár megerősítéséhez még a fejérvári szándzsáksághoz tartozó falvakat — így tehát a györmegyei hódoltságot — is elhajtották, s nemcsak épületfát, de egyszersmind bizonyos összeg pénzt is kellett fizetniök. Valóban szívzsakgató állapot! a magyar földésznek magyar ellen kellett palánkfát felállítani, a bástyát és védműveket építeni, a hadsereg tisztjeit (spáhiákat) élelmezni, fizetni, podgyászukat valamint saját ellene a török táborának lö-, ostrom- és öntermesztette élelmi szereit szállítani, hova akarták; — majd viszont atyafia vagy testvérje ép azon időben hasonló szolgálatot teljesített a magyar erősségben vagy táborban.

¹⁾ E parancs eredetie gyűjteményemben van.

²⁾ Levele kelt Györött áprilhó 7-én, eredetie a megye levéltárában.

³⁾ Lásd a jegyzőkönyvet.

⁴⁾ I. Lipót király eredeti levele szerint, mely Győr megyéhez szólt, s kelt Bécsben februárhó 5-én.

Győr megye a töröknek ezen túlságos és szerződés-elleni követelését az akkor Bécsben levő gróf Montecuccolinak tudtára adta, ki a haditanács útján nemcsak közbevetette magát az ott tartózkodó agánál, hanem a győri alvárparancsnok Eszterházy Jánosnak is meghagyta, hogy a megyei hódoltságot a török eme követelésétől megvédeni törekedjék ¹⁾; de az mitsem használt, valamint a király, az esztergomi érsek és országbíró helytartókhoz s a szomszéd megyékhez írt levelei, melyben a megye a hódoltsági rész szomorú helyzetét lefestvén, közbenjárásukért esedeztek. A portaszám leginkább vizsztatükrözvén a helyzetet, a pusztítások s rablások elészámálása helyett adatok hiányában ehhez kell fordulni. Ebből kitűnik, hogy 1671-ben a Tóköz $14\frac{2}{4}$

a Szigetköz szinte $14\frac{2}{4}$ szabad és a többi
 $72\frac{3}{4}$, mindössze

$101\frac{3}{4}$ portából állott a megye, tehát 15 év alatt egy negyed híján 30-al kevesbült, s így általában véve évenként 2 porta pusztult el, vagyis körülbelül egy kis falu. Majd a fogyasztási adó is behozatván, azt még a szegény hódoltságiaknak is meg kellett fizetni, s így terhök új adónemmel szaporodott. — Ez évre még azon nevezetes adatot találtam Győr megye jegyzőkönyvében, hogy a hódoltsági részen — tehát a török uralma alatt — a protestansoknak a nyúli és nyalkai licenciatuson kívül még 17 prédikátorjok volt, ú. m. Kis-Baráti, Ság, Pázmánd, Mindszent, Táp, Örs, Szent-Iván, Gyömöre, Táp-Szent-Miklós, Föl-Péc, Kájár, Szerecsen, Tét, Gyarmat, Malomsok, Móriczhida és Rábaszent-Mihály helységekben.

1675-ben Győr megye a török portyázások megszüntetése végett gr. Montecuccolihoz folyamodott, s felkérte a budai vezérnéli közbenjárásért. Ugyanez évben Csécsény helységét, mely Szarvaskendi Sibrik Sándor, Zsigmond és Miklós (győri lovas vezér) atyafiak birtoka volt — újra megszállva találom emlékeinkben, de a következő 1676-ik évben többől elégett. Az égés előtt 8 félhelyes jobbágy és 18 zsellér lakta. Az égés után 3 gyirmóti volt fél-helyes jobbágyot a győri káp-

¹⁾ Kelt Bécsben, májushó 17-én 1667. Eredetie Győr megye levéltárában.

talán mint elszökötteket visszavitetett, 4 elbújdosott, s csak egy maradt meg. A zsellérek¹⁾ közül 1 Libénybe, 4 pedig más-hova ment, s csak 13 maradt meg. A helyben maradt 1 fél-tel-kes jobbágnak és 13 zsellérnek összevéve²⁾ volt 7 tehene, 8 lova, 8 ökre s 12 darab tinója, mindössze 35 darab marhája ¹⁾).

1681. év őszén a székesfejérvári Hassan Alai bég a szándzsákságához tartozó minden győr- és veszprémmegyei hódoltsági portától — a rendes adón kívül — egy hét alatt beszolgáltatandó 20 tallért követelt, különben füleik levágásával fenyegetvén őket. A bég levelét azonban Lajos badeni nagyherczeg a győri Végek parancsnoka Ibrahim budai főszerdárnak megküldé, kérvén, tiltaná le a fejérvári szándzsá-
kot ily béke-ellenes követeléstől ²⁾).

Felemlítém az 1663. évnél, hogy Győr megye 420 főből álló felkelő sereget állított, az 1682. évben azonban már annyira elszegényedett a megyei nemesség, hogy annak csak felét, ú. m. egy század lovast és 1 század gyalogot bírt kiállítani. A porták számának növekedése s fogyása és a nemességi felkelés terje a belállapot gyarapodása- és sülyedése-
nek legkitünőbb tükre, hévmérője.

Az 1683. év nyarán Kara Mustafa nagyvezér Bécs elfoglalására vezetvén seregét, előcsapatjának vezére Kara Mohammed basa a Győrbe menekvő szent-mártoni őrséget meglepte, fejeiket a szerdárnak küldvén, a várt felvettette. Győr előtt némi jelentéktelen összecsapás is történt, majd a Rábán átmentek s a bodonhelyi kastély ³⁾ lerontása után a Rápczán is. A nép, a merre menekülhetett, elszaladt. Győr alatt az Erdélyi magyar segédseregek maradtak, Teleky Mihály parancsnoksága alatt.

A törököknek Bécs alóli elveretése után — kik visszavonuló útjokat Mosony és Győr megyén vették keresztül — gróf Eszterházy Pál nádor felkelésre szólítá a megyét, mely levélre a megye az octoberhó 2-án kelt gyűléséből válaszolt.

¹⁾ A főbírói jelentés eredetie a megye levéltárában.

²⁾ Azonkori másolata a megye levéltárában.

³⁾ Hammer: Geschichte des osm. Reiches III. k. 732—733. l. hibásan móríczhidai palánknak mondja, mely itt soha sem volt, hanem a szomszéd rábántúli Bodonhelyen Sopronmegyében.

E levél igen élénk színekkel festi a megye ekkori állapotát, ugyanazért annak egy részét ide iktatom: az pogány ellenség hertelen és insperate Győr alá érkezvén, innéd sietéssel folylyebb is penetrálván, és az passusokat mindenütt praecludálván, az mi népeinket is, kik akkor gróf Botytyányi uram ő nagysága táborán voltak, kinn rekesztette, az kik közül sokan megölettettek, némelyek közülök sok veszedelmek által széledve vissza gyűttek ugyan, de minynyájoknak szekerei, lovai és minden tábori eszközi s hunvalói oda vesztenek; — egy része pedig az nemességnek ezen zűrzavar időre nézve az praesidiumból más helekre recipiálván magokat, ott érvén őket az pártos ellenség, hozzájuk állottak. Az mi kevesen pedig itt benn az praesidiumban vagyunk kegyelmes urunk . . . hívségében megmaradván, toto tempore obsidionis ezen végházban szükséges istrázsálásban, sánczolásban s más reparatiókban éjjelnappal szüntelen foglalatoskodtunk, mind az természet szerint való ellenségünk, mind pedig az pártosok ellen excurrálnunk s csatáznunk, és az passusokat örzenünk köllött, annak fölötté házainkat, mind német, mind magyar vitézlő renddel megrakván, azok miatt feles károkat vallottunk, az minthogy mai napig is az német rajtunk lévén, nem kevés alkalmatlanságunkra vannak. Az mi legnagyobb, minden gabonánk és mezei veteményink, szőleink és réteink az pogány ellenség által eltiprattattanak, elhordattattanak és elpusztítottattanak, az kik pedig közülünk az győri Újvárosban és Szigetben laktanak, azoknak az házak minden benne levő hunvalóival és házi eszközivel együtt az tűz miatt megemésztetett. Az egy kis Szigetközben a mi kevés élésre való az ellenség miatt megmaradt is, azt is az itt benn való vitézlő rend mind elhordotta és prédálta Mind ezekre nézve Nagyságodat kérjük, látván ily méltó mentségünket bennünket atyai gondviselése és protectiója alá vévén itt hon hadni méltóztassék sat.

De nem használt a megye mentegetődzése, mert a nemességnek táborba kellett szállni, azonban 100 embernél többet nem bírtak kiállítani.

1684-ben a megye már 200 emberrel vett részt Buda

ostromában, majd a téli szállásra jövő seregek pusztításainak tétetett ki, mely érdemben a nádorhoz következő levelet intézett a megye: „ezen kisdud vármegyénk rész szerint a pogány ellenség, rész szerint penig már egynehány esztendőől fogvást ez lévén sedes belli, mind az téli quártélyon levő, mind penig a sok különféle föl- s alá járó hadak és népek miatt annyira elpusztúlt és utolsó romlására jutott, hogy az egész praesidiumon kívül levő processusokban alig találtassék egynehány otthon lakó szegény ember, az kik is nagyobb részről már koldulásokkal keresik kenyerüket“ továbbá „Csilizközben mind pedig Szigetközben az mi egynehány házban és gúnyókban lakik még az szegénység, azokra is bizonyos horvát regimentek szállottak, az kik igen keveset vagyis semmit nem találván az szegénységnél, verik, tagolják, üzik, kergetik őket“ sat.; a nádor pártjokat fogván a főhadi tanácsnál szót emelt mellettök, s így sorsukon némi könnyebbítés történt.

1686-ban szinte a téli szállások miatt pusztúlt és fogyott a megye, s ez legjobban kitűnik abból, hogy a következő 1687. évben csak 150 embert állíthatott ki, mint megyei összes nemesi hadi erőt. Ez évben Palota és Csókakő elfoglaltatott, Székes-Fejérvár pedig körülkerítettén ahódoltsági helységek végkép felszabadúltak, egyébként a síkon úgyis minden helység elpusztúlt az 1683-ik évi hadakozás s téli szállásolás alatt.

1688-ban a megye legnagyobb részét tevő pusztai és sokoróaljai járás nem állott több mint 17 (ügymint Nagy- és Kis-Baráti, Csanak, Écs, Föl-Péc, Kis-Péc, Kajár, Méfő ¹⁾, Nyúl, Nyalka, Pázmánd, Ravazd, Szent-Márton, Ság, Szemerre, Táp és Táp-Szent-Miklós) mind a Sokoró hegyek aljában ²⁾ fekvő szegény faluból. Krekvitz a „*Donaustrom*“ írója is (371. l.) azt mondja: „Szent-Márton előtt egy igen nagy és sík térség, melyen azelőtt sok falu és templom állott — most pusztán áll“. Székesfejérvárnak május havában történt elfoglalása után — honnét a megyei népre 1543-tól fogva annyi inség háromlott — felszabadúlt a Dunántúl nagy része; mely

¹⁾ 1683-tól fogva települt hely.

²⁾ A győrmegyei hegyek általjában sokorói hegyeknek nevezetnek régi emlékeinkben, ennek egyes részei, magaslatai mint Ság-halom, Pannonhalma, Részhegy, Hegyes magos, Kiáltóhegynek hivattak.

ország-rész a török uralom alatt 3 hódolatlan, úgymint Mosony, Sopron és Vas, és 4, Győr, Komárom, Veszprém és Szala nagyobb-részt behódolt¹⁾ megyékből állott, ez utólsók közül Komárom és Veszprém¹⁾ lakosság- és vagyon-állapotra nézve egyenlőn állott²⁾. A többi megyék, mint Fejér, Tolna, Baranya és Somogy, egészen a török igájában tespedtek.

Magyarország az 1682-ik évben egyedül a következő szabad megyékből állott: Szala megye éjszaki fele, egész Vas, Sopron és Mosony megye, Győr megyének Rábán és Dunán belőli része, Komárom megyének csalóközi része; egész Pozson, Trencsin, Túrócz, Árva, Liptó és Zólyom megye, Nyitra, Bars és Hont megyék éjszaki részei; Szepes, Sáros, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros, Szatmár megyék egészen, Gömör, Abaúj és Szabolcs éjszaki részei, tehát 17 egész megye.

Hódoltsági részek: Szala megye déli része, Veszprém-megye, Győr megyének két déli járása, Komárom megyének legnagyobb része; Nyitra, Bars, Hont megyék déli részei, Esztergom és Nógrád egészen, Gömör legnagyobb része, egész Heves, Borsod és Torna megyék, Abaúj déli része, Szabolcs nagy része, végre egész Bihar és Arad megye.

A fenebbi két pontban nem említett megyék végkép a török alá vettettek, s legkeveseb belkormánynyal sem bírtak.

Bizony csekély a tér, hol eredetiséget kereshetünk, s azért a hazának ezen sok ideig tartó megszállását figyelmébe kell ajánlanom mind a nyelvész-, mind a népismertetőknél, mert noha a tatár pusztítás s számos dúló ellenséges berontások nagy sebet ütöttek nemzetünkön, de e másfél századnál tovább tartó folytonos rombolás oly nagyszerű volt, hogy ejtett sebei beheglesztésére még gondolnunk sem lehet.

Magyarország, Erdély s a részek XVI. és XVII. századbeli, úgy Győr megyének 1649-ik évről földábráit szándékom volt ugyan jelen értekezésemhez csatolni, de az időből kifogyván, azokat egy értekezés kíséretében akarom jövőre eléterjeszteni.

¹⁾ A veszprémmegyei hódoltságról külön czikkben fogok értekezni.

²⁾ Vas s Győr megyék levéltárában levő kivetések szerint.

GYŐR VÁRMEGYÉNEK

1642. ÉVBEN

ÖSSZEÍRT SÉRELMI JEGYZŐKÖNYVE
A TÖRÖK ELLEN.

Nos Vniuersitas Dominorum Magnatum et Nobilium Comitatus Jaurinensis. Damus pro memoria quod nobis una cum Egregiis Andrea Szombath Nicolao Radich et Georgio Bodo Iudicibus Nobilium, nec non Andrea Torkos, Joanne Perezthegi Juratis Assessoribus Sedis Iudiciariae huius Comitatus nostri Jaurinensis feria quinta proxima post festum Beati Pauli primj Eremitae proxime praeteritum in hoc oppido Jaurinensi pro tractan. et concluden. nonnullis rebus et negotijs huius Comitatus nostri Jaurinensis Conuentum habentibus Generalem et una constitutis, iidem Iudices Nobilium et Jurati Assessores Sedis Iudiciariae dicti Comitatus nostri Jaurinensis nostrum personaliter exurgendo in conspectum nobis fideliter retulerunt in hunc modum, Quomodo ipsi ex Mandato Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis et D. Domini nostri clementissimi ad peragendam Inquisitionem ad Tractatum cum Turcis instituendum necessariam per nos e medio nostri exmissi, quilibet eorundem in ipsorum processibus eandem Inquisitionem peregissent, seriemque huiusmodi Inquisitionis ipsorum coram nobis exhibuerunt et praesentauerunt huiusmodi sub tenore.

Processus praefati Nicolai Radich. Difficultates et gravamina in comitatu Jaurinensi ratione damnorum per excursionses Turcarum illatorum per eosdem Nicolaum Radich Jud. Nobilium, Andream Torkos et Joannem Perezthegi in praesidio Sanctj Martini congesta. Primum et ante omnia ex pago

Tap-Szent-Miklos

Egregij Petri Horuat coloni in Comitatu praefato nominibus et in personis personaliter comparendo Stephanus Vitez judex annorum 55, Blasius Sebeók annorum 70, Joannes Buniaj annorum 62, David Szabó 60, Anthonius Kis 60, Georgius Ach 60, Gregorius Borsos 55, Franciscus Basok 50, Petrus Kouach 45, Michael Bachi, Petrus Tathai 35, Matthaeus Beniaj 40, Ambrosius Nagi 50, Gregorius Bogdan 50, Georgius Nagy 45, Michael Petheó 32, Emericus Varga 55, Martinus Kis 32, Nicolaus Vincze 29, Martinus Olah 22, Stephanus Horuat 29, Joannes Szabo 35, Joannes Danka 60, sub strictissimis ipsorum juramentis examinati fassi sunt: Hogy mikor mi Szent-Miklost megh szállottuk bassak és bekek hitire eót adora azaz portara szállottuk megh, hagi abban minket megh tartanak, de megh nem tartottanak, hanem kilencz adora azaz portara vittek feól enni ideigh. Masodszor: Mikor az biro az adot Budara bevitte, keseruen eótet az emberink az latroktul feltuen eóket, akkor eczersmind niolcz emberinket vagtak le az budai tórókók, neuezet szerint ezeket: Erdeós Benedeket, Vy Gergelt, Nemeth Thamast, Balinth Kouachot, Vathi Gyeórgiót, Nagy Giórgiót, Deshazi Istuant, Laczy Marthont; ismegh azon budaj utban ket emberinket vagtak le, ugiminth Komaromi Janost, Rosta Petert, mideón az adot uittek volna be, az budaj tórókók vagtak le. 3. mikor az keóles-aratokat el vittek Gyeór alól, akkoris egi emberúnket vagtak le Ferenczi Mihály neueót. 4. Ez jelen valo 1641. eztendőben az kilencz adó azaz porta szam melle kilencz ezust tallert vettenek raitunk az tórókók melliet eo magokis bitangh penznek hinak, az szolgálatotis penigh eztendeónkint ado szamra, ketszer-haromszor is megh szolgáltatatiak velünk, melliet az feieruarj bek veszen megh raitok. 5. Ensegúnkeót aztis mondhattiuk, hogy az barsoniossi feóldrúl egyszersmind

hat eokrúnkeót uittek el az tórókeók. 6. Eztis mondhattiuk, hogj vgian ezen eztendeóban az spahiank Budarul az pribe-
ket az tórókeók reank küldöttek, es az birankot, eskúttin-
keót az chepkeuel halakra verette, es annira jutottunk, hogy
júuendóban megh birot sem valazthatunk, hanem el kell
puztelnunk kegyetlenséghe miatt; ismegh tudgiuk aztis, hogy
ezen eztendóban ket ízben az marhat Gyeór alól el uittek az
tórókeók, de meni volt szam szerinth nem tudgiuk, es ugian-
akkor embereket is uittek el. 7. Eztis mondhatiuk, hogy tud-
giuk Sibrik Pál vramnak faluiat Csecsent az tórókeók elrab-
lottak es egettek holdulatlan falu leuen, ferfiakat, aszoniokat,
gyermeket mindenestül el takareituan rola marhaiokkal
egyiút. Az szerinthis Pathonat. Tudgiuk aztis, hogj Szent-
Marthon alól az marhakot el uittek az tórókeók rabokkal
eggiút, az szerinth Csesnek alolis rabokat es marhakot vittek
el, az praedikatoris feleségstül. Tudgiuk aztis, hogj Lazi
Bank es Gyeómórú az tórók nagy kegyetlensege miat el puz-
tultanak.

Ex possessione Mezeo-Eórs

prouidi Franciscus Kondor iudex annorum 48, Emericus
Chitsai 55, Joannes Tott 70, Valentinus Szabo annorum 46,
Matthias Sós 55, Georgius Sebestien 48, Andreas Kuthasj
60, Michael Kis 38, Georgius Somogi 60, Michael Repas
35, Stephanus Kechkemethy 60, Michael Balogh 50, Ste-
phanus Varga 50, Petrus Szaszi 52, coloni eiusdem domini
Petri Horuat, sub strictissimis ipsorum iuramentis examinati
fassi sunt: Mideón Mehemet aga Zain és Muzthafa Zain Szekes-
Feieruarban lakozo vrunk leuelet adtanak, akkor 300 forintra
summaltunk az minth leuelünkbul kiteczik, attunk 60 pint
vaiat, egj cseóbeór ih-saitot; negiuen napigh valo fú-horda-
tast, annakfólótte mideón az tórók csaszarnak hada lenne,
akkor tartoznank ket kocsit eles ala adnj, Eót pusztarúl szaz
forintot. Az meniucl adonkat feóllieb uerte az spahiank, ez
szerinth vagion: mostan adunk az summan fólliúl 50 szek-
er fat, 50 szek-er szenat, azert miuel hogj az summakon fólliúl
leuen nem akartuk megh adni, akkor uet Betszerzain 25
tallert birsagul raitunk. Annakutánna Kár Ali tiz ref karasiat
birsagul uet rajtunk. Csaszar szamara kertek 5 szal fat Bu-

dara, melliet mi megh uittünk uolna, noha nem tartoztunk vele, de mindazáltal az fujert tiz tallert vett raitunk az fejeruari mostani Olaj bek Malosj Memhet aga azon kívül minden szal fahoz ket tallert vett. Eólbeó neveó puztankrul az előtt adtunk 20 forintot eztendónkint, de most 25 tallert ker, egi vago tehenet, tauali attunk tallert 20. Ez előt tartoztunk 40 napi fuhordással, avagy akarminemú munkalodással, de mostan 80 napi szolgálatot vesznek raitunk; ezt Betszerzain es Kár Ali cselekettek. Az el mult ezten dóbenis falunkbul negi csepleó holdulatlan embereket uittek el az törókók; ki ki változot nagi sarczon, ki megh mostis oda vagion, vgianakkor taiban mostani conduiselónkeót Kovats Gyeórgiót holdult embert falunkbul el uittek, kit nagi faratsaggal es keóltseggel 140 forintigh hoztunk ki, es 70 tallert ereó louatis el uittek. Vgian az taiban szenth-marthoni barbelt es keózúlunk egi asszont vittenek el, kitis sok keóltseggel hoztunk ki, e mellett nalunk lakozo Szaz Lórincket falunkban le uagtak, tudgiuk aztis, az gyeóri keóles-arataskor Gyeór alol 1500 török szamtalan sok embereket, eókreóket, teheneket, ihokat falunkon altal menuen el uittenek. Tudgiuk aztis, mideón 500 török Sibrik vram faluiat Csechent el rablotta, egette, nepet el uitte es le vagta, sokat keózúlók eókrókkal, tehenekkel, louakkal es ihokkal egiút; holdulatlan falu leuen, kiuinta, hagi megh holdulion; ez szerint Pathonat megh rablotta, nepet kit le vagott, kit penigh rabsaghra vit belóle, mindenfele marhaiokkal eltakareituan onnet az megh nem holdulasert. Tudgiuk, hogy Szent-Marthon alol, Csesnek alól sok szama nekül embereket el kaptak es rabsagra vittek, es leis vagdaltanak keózúlók mindenfele marhaiokat eginehain izben el uittek. Keóles-aratas utan Gyeór alol eginehain izben embereket, eókreókeót, teheneket, ihokat uittek el az törókók, nem igen regen Vas Dinnienel negi kathonat vagtak le az törókók, kikben magunk is temettünk el. Eólbeónel gyeóri Zaka Gergelt le vagtak; tudgiuk aztis, hagi Acsnal es Igmandnal 24 gyeóri kathonat vagtak le. Eórsi holdult aszont harmadnapi gyermek-agiast eluittek, kit nagi keóltseggel es faratsaggal hozthanak ki. Tudgiuk, hagi az 1641. eztendőben holdult falut Csanakot el puzteitottak, Bankot annira niomor-

gattak az eleót valo eztendőben, hofi megh szegenieduen, most sem epülhet megh, Szapari Palt nemes embert maga jóságaban Borban le uagtak, feieruari bek maga is veleken sok szamu törókkal. Tudgiuk aztis, hofi 1641. eztendőben banai polgart Szirczy Ferenczet holdult embert marhaiaual, penziuel egiút Gyeór alol az törókók el uittek, es sok faratsagh utan nagy keóltsegre bocsattak ki, azzal sem elegenduen, hanem hogy nagy-barathi Berkes Andras bizonsagot tett Szirczi felól, az törók spahia 70 ezüst tallert vett raitha. Tudgiuk aztis, hogy nemai holdult falu az töróknak kegyetlensege miat eztendőnkint adojobkat föllieb veruen, megh nem alhatta, hanem el puztult es mostis puztha.

Ex possessione Tap.

Joannes Jakab annorum 60, Andreas Varga 60, Benedictus Fazekas 35, Stephanus Kovach 75, Gregorius Kovach 38, Benedictus Pocze 50, Stephanus Tanczos 33, Georgius Czakaj 65, Valentinus Varga 60, Michael Keóreóssy 60, Nicolaus Borsos 50, Georgius Pinther 40, Stephanus Molnar 44, Joannes Tott 45, Jacobus Tot 50, Stephanus Geózi 31, coloni Reuerendorum Patrum Jesuitarum Collegij Societatis Jesu Jaurinensis et pupillorum condam Virgilij Bekaria, sub strictissimis ipsorum juramentis examinati fassi sunt: Hogy annak előtte az chaszar munkai volt 7 porta, inmar tiz portara vertek, azelót 7 gialoggal tartoztak, most tizet kernek; lett ez summa-feóluetes 1639. eztendőben, meliben az csokai kut-asasban veszet egi emberunk, meghis uiobban azon eztendőben megh vettek raitunk az csaszar munkaiat. 1641. eztendőben az mi igaz csaszar munkai volt na igazan megh szolgaltattuk, azon kiueül vet raitunk ket szekeret, tiz gialogot, kikert küldöttünk ket szekeret tiz napi szolgálatra, azon kiueül vet raitunk tiz ezüst tallert, melliel nem tartoztunk, ker-
tenek 5 szal fat, az csaszar munkaiaban semmiben tuttak. 1639. keólleót adnunk az csaszar miuen kiuül 2 szekeret, három gialogot tiz napigh Budara kiuel nem tartoztunk volna. 1630. Az meni szeker faual es szenaua az summaban tartoztunk, mindeniket tizzel verte föllieb, 80 pint vajjal tartoztunk, 100-at uesten raitunk. Summan kiuül tiz napi szantast veszen raitunk, kovachot miatta nem tarthatunk, aztis beki-

uannia azzal sem tartoznank. 1640. kert raitunk ketszer kotsit, melliel miuel nem tartoztunk, hagi megh nem attuk, vet raitunk f. 19 d. 50 birsagul, ezt is az igazsagon kívül vettek rajtunk. 1641. vett raitunk az török egy vago ökröt, meliliet 9 talléron vettünk.

Annakelőtte két mérő szilvával és dióval tartoztunk, most immár az két felet nyolcz mérőre verték summankon kívül, sőt az midőn könyörgéssel mondgyuk, hogy ne cselekedgyenek így velők, mert elpusztul az falu, arra úgy felel: pokolban, ugymond, fejetek, akár hova menynyetek. Tudgyuk aztis, hogy Sibrik uram faluját Csecsent elrablotta és fölégette, népet kit rabságra vívén minden marhájokkal együtt, kit penig levágván. Laki Miklós ihait Győr alól elhajtották. Kis András fiát és marháját elvitték Győr alól. Csesznek alól is embereket elvittek és le is vágtak, az prédikátort is feleségestül elvitték, marhájokat száma nélkül elhajtották. Tudgyák aztis, hogy azelőtt való esztendőben Banánál 24 győri katonát levágtanak, ez taval Császárnál 24 hajdút vágtak le, 1641. esztendőben Kis-Barátin Fejér István nevő győri katonát levágtak, Győr alól sok számtalan népet, ökröket, teheneket, ihoikat, az köles-aratáskor elvittek, annakutánna való esztendőkben is mind ez ideig sok embereket és marhákat vittek el Győr alól. Tudgyák, hogy Csecsent és Patonát az török rablotta és égette el, embereit kicsintől fogva nagyig marháival együtt elvitte. Tudják, hogy Nyalka török miatt pusztúlt el.

Ex Sokoru-Kajar

Adamus Cseper annorum 45, Judex Emericus Balog 65, Emericus Kántor 59, Joannes Tolnai 44, Franciscus Nagy 42, coloni reverendissimi domini Michaelis Kopcsányi, episcopi Sirmiensis et abbatis de Bakonbel, sub strictis ipsorum juramentis examinati fassi sunt, hogy Fejérvárott lakozó spahiájok Halid aga az menynyiben megalkutt veleik, melyről levelet is adott, 1621. esztendőben 30 szekér fában, abban meg nem tartván, 50 szekér fára verte föl, melynek 15 esztendeje, ez mai napig is úgy veszi meg túlök. Ugyanakkor 40 szekér szénában végezett volt az török ut li veleik, de azt is tizzel folylyebb verte. Az előtt 6 porta adójok volt, az császár deákja

tíz portára verte föl, kit most is megvesznek 4 esztendeje. Szokásunk és törvényünk kívül 5 esztendő alatt vitettek Budára két ízben öt-öt száz fát, 32 singest, azzal sem elégedvén fejérvári Veli bék, az öt gerenda mellett tíz tallért vett, melyet maga is az török bitang-pénznek nevez. Az iskolabeli deákokat 4-et vittek el, egyiket 200 tallér sarczon bocsátották ki, az ketteji most is oda vagyon, az negyedik kiszabadult, hozzánk való deákok voltak. Enessei, patonai, esécsényi rablást és égetést per omnia fateálylyák, mint az örsiek. Tudgyák, midőn az páp(óczi)aiakat és győri embereket is velek együtt az szemerei útban elfogták, és némelylyeket le is vág-
tak. Tudják azt is, hogy 1641. esztendőben Szent-Lukács nap tájban Mérges alól embereket, ökröket, teheneket, lovakat elvittek az törökök. Kis-asszony nap tájban Enesei Balást ezen esztendőben az szemerei harasztban fogták el, azon idő tájban ugyanott egy hajdút vág-
tak le és egy katonát fogtak el. 1641. tudgyák, hogy Csanak az török kegyetlensége miatt pusztult el, ugyanakkor Kis-Barátn Fejér István győri katonát levágták. Tudgyák azt is, hogy az köles-aratáskor Győr alól sok számtalan embert, ökröket, teheneket és ihokat vittek el, annakutánna is minden esztendőben sok mód nélkül való csatázásokat emberek és marhák elvitelét és ezen 1641. esztendőben embereknek és teheneknek s ihoknak elvitelét tudgyuk.

Ex possessione Écs

diversorum dominorum et nobilium coloni, signanter vero Petrus Puskás annorum 45, Andreas Varga 36, iudex Michael Maroka 60, Georgius Sánta 32, Gregorius Szabó 59, Joannes Szappancsi 66, Simon Nagy 55, Georgius Németh 32, Andreas Szeniczai annorum 40, Joannes Eke 60, Benedictus Szalai 60, sub strictis ipsorum juramentis examinati fassi sunt, hogy Szabó Gergely bíróságában, kinek 7 esztendeje, Ali rez ening Fejérvárra birta őket, az végezett summájokon kívül, midőn egyszer egy kocsit nem adhattanak volna, 15 forintot vett rajtok kocsipénzt, annakutánna való urak is vagy mennek táborban vagy máshová, ha nem is, de mindazonáltal annuatim az kocsiért 20 forintot vesznek rajtok, holott nem tartoznának vele; annakelőtte attanak egy öt forintos vágó

tehenet, most immár minden esztendőben 15 forintot veszen rajtok. Ez idén is summájokon kívül búzát, árpát, kölest, 15 mérőt vett raitok, egy kocsiért, hogy nem adhattanak, 12 forintot vett az Salu bassa rajtok, az csahuz járáskor is fl. 3, malomkö vitelre és egyéb szolgálatra valamit meggondol reá hajtja őket. Panaszolkodnak az mostani Salu bassára, hogy egy nalog lakozott rossz ember miatt, kinek az török az ő hírek nélkül marhákat adott volt, melylyel elszökött, azért két écsi embert megfogván, vasazta sanyargatta és 500 ezüst talért vett rajtok, az marha árát, mely dolog mellett azonkívül 125 forintot költöttek el. Tudgyák, hogy az idén kikeletkor az törökök Kis-Barátn győri katonát Fejér Istvánt levágták, Szabó Mátyást győri embert elvitték, az győri köles-aratáskor tudgyák, az mind oda föl az többi annakutánna is minden esztendőben sok embereket és marhákat is vittek el az törökök. Tudgyák azt is, hogy ezelőtt circiter 3 esztendővel fejevári bék hadastúl följüvén, Pirithi Imrét győri katonát Varsányban levágták, Szemerénél egynehányszor győriekeket levagdaltak és pápaiakat is ugyanazon útban. Tudgyák, hogy Szent-Márton alól Kapitánné öcscsét s más embereket is, és marhájokat sokszor elhajtották. Csanak, Kis-Nyúl, Káptalan-Nyúl, Nyalka, Bánk, Lázi török miatt elpusztultak. Tudgyák, hogy Patonát, Enesét, Csécsént az török elrabolta és égette, népét kit levágott, kit pedig elvitt mindenféle marhájokkal együtt, hogy holdulatlan faluk voltak. Tudgyák azt is, hogy győriekeket egyszer 22, másszor 24, és azután Ölbönél is 4-et levagdaltak, az örsiek gondviselőjét és egy örsi asszonyt is elvittek Örsről, kit sok költséggel és fáradtsággal hoztak ki. Lázi és sági asszonyokat szent-mártoni szőlőkből, holdultak lévén, elkapták. Tudgyák, midőn szent-miklósiak bírójokat, nyolczan az adójokat Budára kísérték volna, nyolcz polgárt vagdaltak le a törökök. Csesznek alól sok számú népet, prédikátorjokat feleségestül elvitték, és mai napig is rabok, marhájokat hasonlóképen. Tudgyák, hogy Szapári Pált nemes embert maga jószágában Borbán levágták, ugyanaz tájban Tápon 4 győri katonát vág tak le aratásokban. Némát elpusztította az török. Ászárrul Szicsy Pál szolgáját István deákot elfogták.

Ex possessione Ság

Joannes Porkoláb Judex, Petrus Varga, Georgius Pinter coloni Generosae Dominae Susannae Orozthoi jurati et examinati fassi sunt. Tudgyák az köles aratáskor való rablást és emberek levágását és elvitelét, ut supra az örsiek. Tudgyák azt is, hogy Dunán által menvén Lélt megrabolták, Czakó Pált rabságra vitték. Az Ete pusztáján Ács táján 24 győri katonákat levágtak. Tudgyák, hogy az nyúli határrul győri ember Salamon András marháját, szent-iványi földről azonkívül száz számú marhát győriekét, ismég Laki Miklós ihait, Pálffy István, Török Farkas és János ökreit, teheneit tavali esztendőben elhajtották. Szapári Pált Borbán levágták. Száz Lőrinczet holdult embert Örsön levágták. Tudgyák, hogy Patonát, Enesét, Csécsént elrabolták, égették, embereit mindenféle marhájokkal együtt elvitték, elhajtották. Ugyanakkor Fábián Benedeknek győri katonának fejét vették. Tudgyák aztis, hogy Szent-Márton alól Baronyai Pétert, Keresztes Istvánt, Baronai Dávidot, Kápolnai Mártont feleségestül, gyermekestül, Olasz Mártont és egy sági asszont is szőlőből elvitte nek, ugyanakkor utokban 24 hajdút, item az szőlőhegyen Mészáros Györgyöt levágták. Lázi asszont kettőt elvittek. Az szent-mártoniak marháját egynehányszor elvitték. 1641. Kis-Barátn Fejér Istvánt győri katonát levágták, ugyanakkor 3 rabokat vittek, és Pátkáról kajári scholabeli deák ifjakat vitte nek el. Ezen esztendőben az szemerei harasztban győri embereket elfogtak és le is vágtak. Csesnek alól embereket, prédikátorjokat feleségestül, kik most is rabok, és marhájbokat sokszor elkapták, ugyanonnét Mészáros Istvánt, Nagy Lőrinczet, Nagy Imrét, Hegedüs Mátyást és Kutasi Mihály szolgálkocsisát levágták és lovait elvitték. Tudgyák, hogy az veszprémi kapitánynyal sok fő vitéz hadnagyok és vitéztlő népek, az török kilesvén, levágattanak. Annakelőtte 3 porta adójok volt immár egyel folylyebb verte az török urok. Csanaknak, Némának, Nyalkának az török miatt való pusztulásokat jól tudgyák. Summáiokon kívül sokszor Budára császár számára fát vitte nek velek.

Ex possessione Szerecsen

Michael Varga Judex, Georgius Ferenczi 44, Paulus Vég 32, Adamus Vas 40, Petrus Varga 35, coloni Illustrissimi Domini Comitiss Ladislai de Csák, jurati et examinati fassi sunt: Az mi az töröknek Győr és több hozzá tartozandó véghelek alatt való csatázását, rablását, égetését és egyéb gonosz tetteket illeti, hasonlóképpen valják mint az szent-mihályiak. Tudgyák, hogy Bethlen Gábor rebelliója tájban fejevári Saban aga spáhiájok lévén fl. 90 volt summájok, az meghalván szállottak fejevári Cseri passa Hozman spáhiára, az ki adójokat verte fel ad fl. 200, fával szénával 30 szekérrel tartozván, vajjal 30 pinttel, mindenfélét 5-tel verte folylyebb. Az ki nem szokás, hét szál gerendát vitetett vele, és mindenik mellé egy-egy ezüst tallért veszen rajtok, summájokon kívül az Somogybol 30 kila árpát hogy vigyenek kíványnya tülök, ha az fát vagy szénát meg nem vihetik, minden szekér fáért egy forintot. Egy szénáért 120 pénzt veszen rajtok, az tallért csak 120 pénzért veszik el tülök.

Ex possessione Gyömörő

Judex Stephanus Kovács Egregii Blasij Achadi colonus annorum 61, Michael Pölöskej Generosae Dominae Judith Csabi coloni, jurati et examinati fassi sunt: Tudgyák ezen fatensek, hogy Győr és több végházak alá gyakorta sokad magokkal az törökök csataképen nyilván ütöttek, emberbeli és marhabeli sok károkat cselekedvén. Tudgyák azt is nyilván, hogy Csécsényt 1635. esztendőben holdulatlan falut, néppel és marhákkal bevelkedőt, akarván meghódéttani, elégette töl, népet penig kicsintül fogva nagyig kit levágott, kit rabságra vitt minden marhájokkal egygyütt, hasonlóképen cselekedett Patona és Enese nevü holdulatlan falukkal az egy égetésen kívül. Tudgyák azt is, hogy midőn adójokban tallért akarnak adni, csak 120 pénzért veszi el az török az tallért, hogy ha penig apró pénzt akarnának adni, egy taller számban 150 pénzt kíván, az ki igen nagy kárára vagyon az holdultságnak,

Ex possessione Homoród

diversorum dominorum coloni, Judex Andreas Varga 50, colonus Egregii Francisci Teveli, Joannes Török annorum 40, colonus Egregii Casparis Poki, jurati et examinati fassi sunt: Tudgyák az törököknek sok izbeni csatázásokat, rablásokat, égetéseket, Győr és hozzá tartozandó véghelyek alatt, és hasonlóképen fateálják, mint az praecedens fatensek. Tudgyák azt is, hogy adójokat és summájokat az menyynyivel ezelőtt husz esztendővel volt, 15 szekér fával folylyebb verték, az tallért pedig summájokban csak 125 pénzért veszik el. Tudgyák azt is, hogy Csanakról holdult falurul budai törökök két ifjú legényt vittek el, és 24 forintért bocsátották ki az fogságbul.

Ex possessione Koronczó

diversorum dominorum coloni, Judex Stephanus Csiszár 35, Egregii Martini Ölbei, Stephanus Pacza 50, Egregii Petri Jagasics, Stephanus Rosta annorum 60, capituli Jaurinensis coloni, jurati et examinati fassi sunt:

1626. esztendőben győri köles aratáskor sok számu embereket és egynehány ezer marhájokat az törökök elvittek, jól tudgyák.

Csécseényt 1635. esztendőben nagy roppant és holdulatlan falut az török elégette, rabolta, népét kicsintül fogva nagyig kit levágott, kit elvitt mindenféle marhájokkal együtt, jól tudgyák. Tudgyák azt is, hogy Bana és Igmand között győri 22 katonát vágtak le, annakutánna való esztendőkben is mind ez ideig jól tudják, hogy számlálhatatlan sokszor Győr és egyéb hozzá tartozó véghelyek alá csatázván az törökök, sok emberbeli károkat tettenek nagy sok számú marhákot mindenszer elhajtván alolok. Az mi az adójok dolgát illeti, tudgyák, hogy midőn az falut megszállották volt summájok fl. 16, azután az Olaj bék ad fl. 30 verte föl, azután Ali spáhia ad fl. 60 és 10 mérő búzára és 10 szekér fára verte föl. Ismég csak hamar időn ad fl. 100, gabna mérő 16, szekér fa 16, vaj pint 25, verte adójokat. Ezek után Juszup és Alli spahiák hat adóra,

azaz hat portára verték föl, summájokat 160 forintra, gabna kila 32, zab kila 32, vaj pint 45, 40 szekér fa és 40 szekér széna. Az birákot és polgárokat mód nélkül kalodázza, vereti, kik közül most is betegek miatta, épületre való fát kíván és minden szálfá mellé két tallért veszen rajtunk, ki miatt rövid nap elpusztulnak.

Ex possessione Szemere.

Diversorum dominorum pagus. Judex Andreas Tott annorum 60, colonus Generosae Dominae Elisabethae Balásffy relictæ condam Martini Angrano, Mathias Nemes annorum 55, colonus relictæ viduæ condam Andreae Vasarheli, Paulus Nagy annorum 32, colonus relictæ condam Andreae Rumi, Albertus Somogyi colonus Egregij Martini Ölbei annorum 60, Demetrius Márthon annorum 41, colonus relictæ condam Michaelis Kuthassi, jurati et examinati fassi sunt: Tudgyák, hogy adójokat 30 forintal verték folylyebb, ezelőtt két adó szerrel tartoztanak, most immár penig minden idén 6 akó bort veszen rajtok. Ez idén 8 szál épületre való gerendát és 10 ezüst tallért vett rajtok. Az tallért adójokban 120 pénznél folylyebb el nem veszi, apró pénzt penig fl. 1 d. 50 kér egy tallér számban. 1626. esztendőben Győr alól az köles aratáskor hogy elvitte az népet, 1631. esztendőbeli katonák levágását is Ács és Bana között tudgyák ut supra. Hasonlóképen Csécsén, Patona és Enesse elrablásit tudgyák, mint az oda föl examinált bizonyságok.

1639. Szokoru-Kajárrul holdult faluból azon falubeli 4 deákot elvittek, kik közül most is oda vannak. 1640. esztendőben tudgyák, hogy az győri Sokoru szöllőhegyet megütvén az török, rabokat vitt, és le is vagdalt az győriekben. Császár nevű falu határban egygyütt járatbelieket 24 hajdút levagdaltak. Szemerénél egyszer 5 embert, 2. három holdulatlant, 3. három holdult embereket levagdaltak. Egy simegi katonát és Marczaltövi Miklósnak 3 szolgáját vágták le Szemerén.

1641. Mérges alól 3 embert és egynehány lovakot elvitte nek. Fejér István Győri nevű katonát, és mást egy győri hajdút Kis-Barátin levágtak.

Ex possessione Fölpecz

diversorum dominorum, Paulus Takács Judex annorum 35, colonus Stephani Somogyi, Martinus Pintér 42, colonus Blasij Acsádi, Paulus Nagy annorum 53, officialis Egregii Blasij Acsádi, Benedictus Görög annorum 50, nobilis Michaelis Kisfaludi, Joannes Tóth annorum 39, colonus nobilis Nicolai Radich sub strictis ipsorum juramentis examinati fassi sunt: Tudgyák, hogy midőn valami kevés idővel az előbbeni fejérvári béknek az fölpécziek az adót későbbben atták volna, megharagudván reájok, 5 lovas törököt küldött reájok az végre, hogy levagdaljanak benne, az minthogy Görög Benedekre akadván, fejét és kezét vagdalták, az mellett 2 holdult szolga gyermeket is vittek el, melyeket 12 forint sarczon bocsátottak el; tudgyák azt is, hogy az mostani bék előtt való török urok ez fölpécziek szokott árendájok fölött 120 forinttal verte föl árendájokat, az minthogy az mostani bék is megveszi; tudgyák azt is, hogy győri és több végházak alá gyakorta csatáztak, feles marhát alolok elhajtván, Győr alól sok számú népet köles aratáskor vittek el rabságra. Bana és Ács között 24 győri katonákat vágta le, ezen kívül 18 katonát Ölbönél levágtak és Császár s Bér között harmadéva 24 hajdút levágtak. Tudgyák Csanak pusztulását is, hogy török miatt lett, hasonlóképen Bánk, Gyömörő és Vanyola, mivel adójok fölött is sok szolgáltatásra kényszerítették. Az sokoru-kajari deákokról is tudgyák ut supra. Tudgyák, hogy ez idén Kis-Bérenél 13 hajdút vagdalták le Csécsén, Patona és Enese pusztulását is tudgyák ut supra. Tudgyák, hogy Laki Miklós győri katona ihait is elvitték. Szemerei harasztban Enesei Balást elfogták, egy győri hajdút levágtak, az adóban garast el nem veszen, tallért 1 forintért és 15 pénzért veszi el, az aranyat fl. 1 d. 80.

Ex possessione Kis-Baráti

Valentinus Német Judex annorum 42, Martinus Körmendi 62, Michael Káldi 33, Matheus Báthor 73, coloni Spectabilis ac Magnifici Domini Stephani de Hédervára sub strictis jura-

mentis fassi sunt. Tudgyák, hogy az falunak megszálleithatásának és szabadságának kitelése után elkezdvén 40 forintrul való adót, melyben megalkudtak akkorbéli spáhiájokkal ez mostaninak apjával, mely summában meg nem tartván csaknem esztendőnkint verték folylyebb adójokat, ugyanynyira, hogy már most szintén 150 forintot adtak, az mellet azelőtt bort sem adtak tiz esztendővel, azután 2 akót kívánván, meg köllött adni, most pedig 5 akót kíván az veszprémi akóval, az mely teszen ur. 7 1/2. Annak fölötté azelőtt hol 10 hol 15 pint vaját attunk, most már 80 pintet is teszen, az mennyit veszen rajtunk, az adóban pedig midőn egy tallért 150 pénzben akarván adni, az megirt módon veszik be, az mint az előbbeni bizonságok valják. Csanak pusztulását is tudgyák ut supra az bizonságok. Tudgyák azt is, hogy győri végház alól az kertekből és mezőrül gyakorta feles marhát és népet vitt el, az több végvárok alatt is emberbeli és marhabeli sok károkat tettek, kinek számát nem is tudják. Tudják azt is, hogy Bana és Császár között az győri katonákat levágták, Igmánd és Acs között 24 hajdút vágtak le. Tudgyák azt is, hogy Csécsént, Pátónát és Enesét az fölül megirt módon elrablották. Tudgyák azt is, hogy az köles aratókat Győr alól elvitték. Annak fölötté holdult embert mezőben, akar faluban kapván, azt fogságban magokkal elvitték a rablók, nagy váltságón szoktak menekedni az kik menthették magokat; az mint az győri mezőben az köles aratókat elvitték és kis-baráti holdult polgárt Varga Pétert megfogván 40 forinton bocsátották el. Az mellett midőn Banai Sirczi Ferenczet holdult embert győri végház alól marhástul elfogván, maga mentségejért és holdult állapotját akarván megbizonyítani, Berkes Andrással az fejérvári Velibék behivatván reá kérdvén Sirczi Ferencz dolgát, és midőn oly vallást tett volna felőle, hogy az megnevezett Sirczi Ferencz holdult ember volna, legottan megnevezett Berkes Andrason birságul 70 tallért vett. Tudgyák, hogy az szemerei haraszton győrieket, pápaiakat levagdaltak és el is fogták. Tudgyák, hogy Bana táján koronczai holdult embereket levagdaltak. Szapári Pál halálát is tudgyák ut supra. Tudgyák, hogy ez idén falujokban győri katonát Fejér Istvánt levágtak, az mellett ugyanakkor négy győri embert vittek el. Tudgyák az csanaki hegynek megütését is szüretkor ut supra.

Ex possessione Csanak

Gregorius Kulcsár Judex 60, Michael Nagy 40, Stephanus Gömböcz 45, coloni Reverendissimi Domini Matthiae Pálffy Archiabbatis S. Martini Sacri Montis Pannoniae sub solitis ipsorum juramentis examinati fassi sunt ut sequitur. Az török csatázása és rablása felől mint az kis-barátiak. Az mellett tudgyák azt is, hogy az egész holdultság sokat szenved az adóban való summának leszolgáltatásokban, és károsodnak, hogy az pénzt az mint supra veszik tülök. Holdult embert is és nemcsak holdulatlant szoktak elfogni és nagy sarczon bocsátják el, az mint Földes János nevű holdult embert az Csanak hegyről elfogván, kinek szüretben mult esztendeje, 63 forint sarczon bocsátották el; tudgyák azt is, hogy midőn valamely török kereskedésnek okáért akarmely zálog nélkül való szegin igyefogyott avagy csalárd embernek nagy áron hitelben is föladván marháját, s az elszökvén marhástul pénzestül az falunak nagy romlására, az falun veszik meg az törökök, az holott az olyan igyefogyott ember lakott, az mint az écsiek is 600 tallér felé fizettek az töröknek, rablással fenyegetvén őket, nem tekintvén holdultságokat.

Ex possessione Gyirmót

Stephanus Szabó judex 50, Gregorius Bencze 55, Stephanus Lanthos 45, coloni capituli Jaurinensis sub solitis juramentis examinati sunt. Tudgyák az törökök csatázását, rablását, égetését és puszteitását per omnia mint az kis-barátiak fatealtak. Tudgyák azt is, hogy annakelőtte 18 esztendővel, az midőn summájok 130 forintba, 30 szekér szénába, s 28 szekér fában volt volna, annakutánna kevés idővel summájokat 170 forintra, 44 szekér szénára, 30 szekér fára verte föl summájokon kívül, kocsit kér tülünk, meg nem adván, 10 tallért és többet is veszen rajtok, két szál épületre való fáért 8 tallért vett rajtok, Szabó Istvánnak 40 számu lovát, Péter Balázs lovaival egygyütt ezelőtt 4 esztendővel elhajtották, és nagy summa pénz-váltságon bocsátották el az lovakat.

Ex possessione Nagy-Baráti

Gregorius Vépi judex 32, Stephanus Herczeg 28, Benedictus Kis 35, Reverendissimorum Archiabbatis S. Martini S. Montis Pannoniae et Praepositi de Csorna coloni sub strictis juramentis examinati fassi sunt. Az töröknek rablásokat, csatázásokat, égetéseket, pusztításokat excepto Paulo Szapári hasonlóképen fateálylyák. Azonkívül az elmúlt észtendőben ezen falubeli emberek közül, kinek dolmánynyát, kinek lovát elvivén, nagy költségen váltották vissza, az mint vissza kérhették.

Ex possessione Kis-Pécz

Gregorius Pintér 55, colonus dominae Relictae condam Georgii Sztetzer, Stephanus Ferenczy 40, colonus Jacobi Megyeri, Petrus Balogh 48, colonus Ladislai Ásványi, Joannes Literati colonus Blasij Acsádi annorum 50. Kivévé az Szapári Pál és az koronczói holdult ember levágását, hasonlóképpen fateálják az török rablását, csatázását, égetését, mint az kis-barátiak. Tudgyák az 4 holdult scholabeliek, deákok elvitelét is Kajárrul, annakelőtte 190 forint s vég morvai posztó volt adójok, e mellett 30 pint vaj, 30 szekér fa, most penig készpénzül 300 forintot veszen summa adót rajtok, 40 szekér fát, 52 pint vaját, az mely téssen budai pintet circiter 75.

Ex possessione Ravazd

coloni Reverendissimi Domini Archiabbatis S. Martini sub juramentis examinati fassi sunt. Tudgyák azt, hogy az török hatalommal egy falut sem holdultatott meg az zsitvatoroki végezés után, adójokat egy adóval azaz portával verték folylyebb, summájokon kívül Budára, Fejérvárra szekérrel szolgáltatják, és ezen kívül is kérten kérnek szekereket túlök, nem adván 4 és 5 talléron bünteti őket. Patona, Enese és Csécsén elrablásit tudgya, mint az oda fel való bizonyságok. Az frigy alatt Varsányban Piriti Imrét győri katonát megölték; tudgyák, hogy Győr alól egynehány izben mindenféle marhát emberekkel egygyütt elvittének. Magok falujokbul Bajusz Gy.

fiát más 2 gyermekkel egygyütt elfogták. Tudgya, Szapári Pált az maga jószágában levágták, az tallért 120 pénzért veszi el tülök, apró pénzt 150 pénzt egy tallérért, az garast el nem veszi. Csanak, Nyalka, Néma pusztulását jól tudgyák, Bana és Ács között az 22 győri katonákat, Igmány és Császár között az 24 hajdukot hogy levágták jól tudgyák. Szent-Márton alol és Csesznek alol, hogy sokszor embereket és marhákat elvittek jól tudgyák, azt is tudgyák, hogy az győri köles aratáskor sok számu népet és marhákat elvittek.

Ex possessione Pázmánd

Reverendissimi domini Archiabbatis S. Martini et Matthiae Törös, Praepositi S. Salvatoris de Papocz coloni sub solitis juramentis examinati fassi sunt: Hogy az spahiájok Fejérvárban Kurtali Cseri bassa, Csokaban Ibraim aga, Budán Mehemet Fendi és Memhet aga. Tudják, hogy annakelőtte summájok 150 forint volt, immár azt is 50 forintal verte folylyebb. Császár adója azelőtt 40 frt volt, azt is 15 forintal verte folylyebb. Fapénzt tiz tallért veszen rajtok, az tallért 105 pénzért veszi el tülök. Aprópénzt penig másfél forintot egy tallérért, az aranyat 180 pénzért veszi el. Egy korban 25 számu ökröket elhajtottak, kiket ki nem adván, oda vesztek. Summájokon kívül sok mód nélkül való szolgálattal sanyargatja őket, veri, tagolja és tömlöczözi, ki miatt kevés idő mulva pusztulniok kelylyetik. Csécsén, Patona és Enese rablását az szerint tudgya, mint az oda fel való bizonságok. Az köles aratásra való győri harcztot is tudgyák ut supra. Ugyanakkor Szent-Miklósi holdult embert utytyában levágták, az szent-miklósi bíró késéröket ad az budai utban levágtanak. Szapári Pál halálát is tudgyák ut supra. Tudgyák, hogy Czonczonál 18 katonát levágtanak, Szent-Márton alol egynehány izben embereket elvittenek és le is vágtak, elhajtván marhájokat.

Ex oppido Szent-Márton

Georgius Takács Judex annorum Andreas Fodor, Joannes Polgár, Matthias Tót, Franciscus Somogyi, Michael Csécsényi, Michael Mogyorós, Michael Tot, Georgius Rosta, coloni Reverendissimi Domini Archiabbatis S. Martini sub solitis jura-

mentis examinati fassi sunt in hunc modum ut sequuntur. Tudgyák, hogy midőn Szent-Márton várasát megszállották, summájok 20 forint volt, fa széna 22 szekér, most immár 80 forintra verte fel summájokat, 40 szekér fa és széna, 15 pint vaj, 15 mérő buza, 15 mérő árpa, holott azelőtt csak 2 $\frac{1}{2}$ volt. Egykorban kéremésképpen kért fél akó bort ajándékon, immár 4 akóra verte föl, és ha nem terem is, pénzül megveszi. Tudgyák, hogy Szent-Márton alol Szent-Márton váraasi jobbagynak Német Györgynek házas leányát elvivén, pénzért bocsátották el, Tót Mátyásnak szent-mártoninak hajadon leányát, Sági Rác Györgynek feleségét, negyed magával az szőlőbül holdult embereket, ugyanakkor Olasz Márton szent-mártonit. Azon utyokban Császárnál 28 hajdut igaz utjokon levágtanak, és az holdultakot elvitték. Az frigy alatt Baranyai Dávidot, szent-mártoni hajdut szőlőpinczejéből elvitték. Kápolnai Mártont elfogták, maga nagy sarczon megváltozván, annakutánna ismég feleségét, gyermekét vitték el, feleségét nagy sarczon kiváltván, az gyermeket nem adták ki. Tudgyák azt is, hogy Szent-Márton alol Baranyai Pétert és Kerekes Istvánt elfogták. Gál Tamás és Mészáros György nevü hajdukot mellettek levágták. Az várbelieknek egynehányszor marhájokat, az törökök elhajtották. Az köles aratási harczt, és Patona, Csécsén, Enese elrablásit tudgyák ut supra. Mérge nevü kastély előtt négy embert és lovokat elvittenek; tudgyák azt is, midőn szentmiklósi bíró Budára adót vitt volna, utjukban mellett 8 ott való polgárt levagdaltak az törökök. Tudgyák azt is, hogy az Bakonban tápi 3 holdult polgárokat és ezen váraasi holdult polgárt Szabó Jánost másod magával Fejérvárrul jüvén, levagdalták az törökök. Az pénzt tudgyák, hogy az ott fön is megírás szerint veszik be.

Ex possessione Nagy-Nyúl

Nicolaus Buzgó officialis et judex annorum 42, Wolfgangus Sötöri annorum 37, Gregorius Kovács annorum 55, Blasius Mészáros annorum 35, coloni Reverendissimi Domini Episcopi Vesprimiensis sub solitis juramentis examinati fassi sunt: Tudgyák, hogy az zsitvatoroki végezés után egynehány esztendeig

Fejérvárhoz Ali csauz nevő spáhiájok birta és summájok volt fl. 75, buza mérő 30, az minémű magoknak termett abrak, szekér fa, pint vaj, szekér széna nro. 30. Az urok meghalván, maradtak az vejére Izlan spahiára, ki igazságokban meg nem tartván, verte föl summájokat fl. 120, ezenkívül buzát tisztát, árpát, szénát tizzel verte folylyebb, mivel hogy az fát meg nem vihetik, fl. 40 veszen érette rajtok, az vaját pint 45 öreg pintel, az mely teszen pint 70. Annakelőtte adójok azaz portájok 4 volt, azt is immár 6 adóra vitte és verte, szokás és summán kívül minden esztendőben három helyre Budára, Fejérvárra és Csokában az császár-mire küldi őket. Az budai fa mellé mindenike mellé egy tallért veszen rajtok. Szokás kívül ez idén is erővel és birság alatt 80 szál gerendát és léczet vitettek velek Budára. Tudgyák, hogy Patonát, Enesét az az török elrablotta, Csécsént tövéből kiégette, népeit kit letak, kit penig elvittek mindennémi barmaival egygyütt. Tudgyák, hogy Csanaki szőlőhegyet az török megütötte, rabokat vitt, és az falu is Csanak miattok elpusztult, egy leánt elvivén onnét. Tudgyák, hogy ez idén Mérges alol embereket és lovakat elvittek, Kis-Barátn Fejér Istvánt győri katonát levágták. Azon kívül 4 győri embereket elvittek, Nagy-Barátn az biró napa ládáját föltörvén, ruháját elvitték belölle, az nyúli hegyből két győri kapás embert elvittek. Tudják, hogy Szent-Márton alol Baronai Dávidot, Olasz Mártont és az Kapitánné öcsését, Kápolnai Márton feleségét és gyermekét, azonkívül marhájakot elvitték és hajtották. Tudgyák, hogy Győr alól sok száma nélkül embereket és marhákat vittek el. Az csécséni rablaskor Fábián Benedeket levágták; tudgyák, hogy Bana táján 22 győri katonát levágtak, ez idén Urnap tájban Kis-Bérnél kis-komáromi 9 hajdukot elfogván, 4-et levágtak, ötöt és két aszszont velek elevenen elvittek igaz utjokbul! az tallért 105 avagy tiz pénzért veszik, apró pénzt másfél forintot egy tallért, az aranyat 180 pénzért veszik el.

Ex possessione Káptalan-Nyúl

Georgius Tott judex annorum 62, Georgius Német 45, Gregorius Bornemisza 25, Joannes Lengyel 50, Matthias Josa 35,

coloni capituli Jauriensis sub solitis juramentis examinati fassi sunt: Tudgyák, hogy az zsitvatoroki végezés után summa adójok fl. 86 volt, most immár 171 forintal verte folylyebb az spahiájok; annak előtte 8 pint vaját adtak, immár azt is 15 pintre verte föl az öreg pintel, mely teszen budai pintet 30. Annakelőtte két szekérrel tartoztak neki szolgálni, most többel szolgáltatja őket, ezen kívül is Budára, Csókában, Botthiánban minden esztendőben háromszor szolgáltatja őket; az mi az török csatázását, égetését, rablását illeti, fateálják mint az nagy-nyuliak.

Ex possessione Kis-Nyul

Petrus Szántó judex 60, Matthias Lonárd 55, coloni Reverendissimi Domini Episcopi Veszprimiensis jurati sub strictis juramentis fassi sunt ut sequitur: Tudgyák, hogy midőn Kis-Nyul falut utóbban megszállották, summájok volt, most immár mód nélkül és képtelenül 60 forintot kíván rajtok, buzát mérő 20, kivel soha nem tartoztak, vaját pint 16, fa árát ennekelőtte fl. 8, most 16-tot veszen rajtok; 15 szekér szénát 22-re verte föl, 6 szekér szénáért fl. 12 vett rajtok, unos-untalan szeke-reket és gyalogokat kíván, kire nem érkeznek, hanem ismég pusztán köll hadniok az falut. Az mi az török rablását, csatázását és égetését illeti, szintén ugy fateálják mint az nagy-nyuliak.

Processus Andreae Szombat Judlium.

Peracta eadem inquisitio in oppido Jaurinensi. Circumspecti Mattheaus Czombor annorum 75, Martinus Kelemen 70, Jacobus Nagy 75, Michael Horvát 40, Stephanus Tar 70, Franciscus Barbély 46, cives dicti oppidi Jaurinensis, Wolffgangus Török 35, Paulus Pálffi 33, Benedictus Szentmártoni 55, Joannes Török 48, Stephanus Szegesdi 70, Martinus Egri 60, Georgius Sebesi 50, Martinus Genese 50, Paulus Miskei 34, Franciscus Kamrási 52, Petrus Benkovics 33 nobiles, Nicolaus Polgár 50, Blasius Nagy 50, Petrus Kovács 50, Joannes Balog 60, Michael Csikós 65, Stephanus Vida 70, Blasius Somogyi 32, Martinus Tót 50, Stephanus Fekete 60, Michael Palló 40, Jacobus Varga 55, Stephanus Mezes 21, Ste-

phanus Szabó 45, Andreas Czizmazia 35, Thomas Szabó 35, Michael Czizmazia 41, Joannes Nyeregjártó 32, Joannes Szabó 32, Joannes Czizmazia 32, Paulus Markulin 32, Relicta Georgij Lakacsi 64, Relicta Joannis Berencsi 30, Relicta Joannis Sós 64, Georgius Döbrössj 63, Georgius Vámos 60, Michael Horvát 35, Thomas Tót 40, Joannes Dömjen 60, Stephanus Nagy 35, Stephanus Mező 33, Joannes Karcsai, Martinus Nyék 60, Stephanus Pék 25, Matthias Lang 46, Matthias András 33, Stephanus Bolla 35, Relicta Martini Kánoki 60, Relicta Joannis Nagy, Catharina Pethe 29, Stephanus Barbély aliter Köszörüs 70, Laurentius Lukácsi 71, Joannes Bohonits 70, Petrus Czizmazia 55, Matthias Szücs 32, Stephanus Saller 34, sub solitis juramentis examinati fassi sunt: Hogy (1622.) Berencsi Jánosné, Méhes Ilona győri aszszontul vittek el Ságrul lovat 9, Bönyi (Beni) földről 4 tehenet és 1 szolgáját Andrást. Kovács Péternek vitték el egy izben ökrét 6, azután négyet, ismég annak utánna 30 számú marháját, tehenét és ökrét. Csikós Mihálynak az győri földről vittek 66 számú ökröt egy János nevű szolgájával együtt. Karcsai Jánosnak győri polgárnak az ikrényi holdulatlan földről vittek el 6 ökrét és öcscsét Csornaföldi Mihályt és szolgáját Horvát Mihált. Lukácsi Gergelynének győri váras aszszonnak az győri mezőről vitték el 54 számú ökreit és tehenit.

1624. Vida Istvánt Győr alól egy hugával Vida Katussal egygyütt elfogták; maga nagy sarczon kiváltozván, az huga ma is oda van.

1625. Saffarith Mihályt győri hadnagyot Grebecsi Benczét sok fő vitéz győri katonákkal együtt az győri mezőn levagdalták. Ugyanakkor győri Szabó Mihálynak 2 szolgáját levagták, Tolnai János deákot elfogván rabságra vitték.

1626. Szent Lőrincz nap tájban az győri határban levő Szabadi nevű hegyet nagy sok számú török megeresztett zászlókkal mind ellepven, az győri mezőről sok számú népet rabságra vittek, férfi, leány és aszszony renden valókat két százig, kik közül egy részének, kiknek tudhatni neveiket, ezek voltak: Szegesdi István fia Gáspár, Egri Márton szolgája András, Torkos Péter szolgája András és 4 arató aszszony embere, Tót János Vajda, Jakab Lőrincz szolgája János, Bajus György zsellér asszony

embere és szolgáló leánya, Szabó Jakab szolgálja János, Fejérvári Márton szolgáló asszony embere Ilona, Mátyás bíró felesége Margit asszony, Magócsi György lakója Mátyás feleségestől, Péter Pál szolgálástul, Szabó Iván inassa Peti, Szabó Simon inassa Horvát Palkó, Kecskeméti Ferencz leánya Ilonka, Szőlösi György mostoha fia Andorko, Szabó Mátyásné aratója 6. Czombor Máté feleségestül és lakostul. Ujvárosiak közül Horvát Máté szolgálja Istók, Tormás Jánosné, Kata asszony, Német Ilonka özvegy asszony, Csikós Mihály szolgálja János, Kovács Istvánné Margit asszony, Horváth Antalnétul egy német asszony, Kovács Péter szolgálja Jakab, Csepregi Györgynek két szolgálja, Erdélyi Mihály felesége Anna asszony, Nagy Ilon özvegy asszony, Bán Jakab, Vida István, Szemes Ábrahámné Ilon asszony, Mészáros András fia Istók, Szilassi Jánosné Ilon asszony Vida Kata, egy rácz legény Jankó, Rácz Voicsme Milka asszony, Olasz Péterné Despa asszony, Rácz özvegy asszony Jela nevű, Németh Pál, Pintér Jánosné, Szili Gáspárné Anna asszony, Németh György, Pintér Jánosné leánya Panna, Simon Istvánné Örsébet asszony, egy özvegy asszony Katalin, Fekete Máténé Örsik asszony, Mátyás Pálné Borbála asszony, ezeken kívül sokat, többet, kiknek neveket nem tudván, föl nem jegyezhattuk, mindazáltal szám szerint bizonyossan annyi volt az, mint meg vagyon oda föl írva. Marhákat pedig juhokat 1500, szántó ökröt 100, az egész város csordáját 1000, és sok számu lovakat is, kiket mind az megirt esztendőben vittek el; az 1620. esztendőttől fogva pedig az 1626. esztendeig vittek el az törökök Horvát Mihály győri városi polgárnak ökreit 5 és egy Istók nevű szolgálját, Kétheli Pálnak győri akkorbeli városi birónak ökreit 6. Salamon Andrásnak Győr városi polgárnak gulya barmát 60. Kis Jánosnak az apját Kis Ferenczet levágván, 4 ökrét, Posztós Bálintnének ökrét 6. Pálfi Jánosnak ökrét 6. Csikos Mihálynak egy fiát ökreivel együtt 6. Egy Révfalvi polgárnak is 6 ökreit. Virgilius Bekáriának éjjeli időn az maga kertiből elvitték 40 marháját.

Andreas Szabó aliter Egerszegi 65, Georgius Szombath 45, Georgius Póka nobilis 29, Székely Szabó András 28, Mathias Tárki 32, Joannes Szabó 40, Thomas Benkovits 37,

Laurentius Szentgáli 50, Michael Fithmas aliter Szabó 32, jurati examinati fassi sunt: Tudgyák bizonyosan, hogy 1626. esztendőben az köles aratáskor Győr alá nagy sereggel meg-eresztett zászlókkal jüvén, sok számu népet és mindennémü marhájakat elvitték. Tudgyák, hogy 1622. esztendőben Szapáry Pált levágták, az Csécséni dolgot is per omnia fateálják mint az többi. Mérges alól gyermekeket vittek tavali esztendőben és az pásztort levágták, Patonának, Enesének rablásit tudgyák per omnia, mint az praecedensek, tudják az töröknek az pénzben való válogatását. Csanak hogy az török miatt pusztult el jól tudgyák. Ács és Bana között tudgyák, hogy 22 győri katonákat levagdaltak, annakutánna Igmándnál 24 hajdut levágtak, denique per omnia azt fateálják, mint az többi.

Az nemzetes és vitézlő Sibrik Pál császár Urunk ő fel-ségének győri és több hozzá tartozó végházainak vice-generalis kapitánya tiszta lölki isméret szerint valló vallástétele az Győr vármegyében holdulatlan Csécsén nevü falujának török miatt való rablásárul és kártételéről férfi renden való 44 job-bágyit kit levágták, s rabságra vitték asszony embert, leánt, és gyermekek menin lettek száma nem tudatik. Buza, rozs, árpa és zab 27 asztagját, jobbágyaknak penig kinek 2, kinek 3 asztagját égették el mindenestül 70, az csécséni malommal együtt, az honnét 1000 köből buzajövedelmet várt esztendőn-kint, falujával együtt megégették, magának 300 gulya bar-mát, 150 számu ménesét, jobbágyaknak penig ökröket, tehe-neket és lovakat két ezerig hajtottak el, mely törökök miatt való kárait 20 000 forintnál többre böcsüli.

1627. Győri Ujvárosban lakozó Csepregi Varga György-nek az győri mezőről vittek el Német Mihály és Gergulits Mihály nevü szolgálit.

1629. Győri ujvárosi kertekben Boczor Gergelyt, Han-thai Miklós győri városi polgárokat levágták.

1630. Szent-István király nap tájban egynehány győri em-bereket elfogtanak és Kovács Gyurkót is Örsről elvitték. Kun Lászlónak győri katonának az győri kapu elől négy tulkát vittek el. Ujvárosi Balogh Jánosnak 2 tehenét és 11 ökrét. Mészáros Györgynek 37 számu tulkait, ökreit, győri várasi polgár Horvát Mihálynak egynehány izben vitték el 45 tehe-

neit, tulkait és ökreit. Csikos Mihálynak sok számú gulya barmát az győri földről elvitték.

1631. Husvét tájban Pálffy Pál győri nemes ember 12 ökreit és 2 tináját elvitték, Lengyel Boldizsárnak Győr alól az maga kertiből kertészét feleségestül és Nagy Pálnak győri sereg birájának kertiből az kertészét Mártont elvitték, ugyanakkor 22 győri katonákat Ács és Bana táján levágtak.

1632. Pirithi Imrének győri katonának Varsányban fejét vették. Az győri városi kertekből Boczor Gergely fiát elvitték. Polgár Miklósnak Kisasszony-nap táján az ujjvári kertekből holdulatlan helyről 12 tehenét, 30 tulkát és Sebők Andrásnak 3 tehenét elvitték, András Mátásnak György nevű öcsését az győri kertekből elvitték, Nagy Jánosné Pete Kata asszonyt Eneséről anynyával és gyermekével egygyütt holdulatlan az Rábán belől való faluból elvitték, és nagy sarczon változtak ki.

1633. Győri Nagy Balásznak 34 számú marháját, Mészáros Györgynek 13 számú gulya-barmát Győr alól elvitték. Patonát megrabolván, sok népét elvitték és le is vágtak, Husvét előtt harmad nappal Szemere táján három pápai szabót, győri Szűts Jánost és Istvánt, pápai sereg deákot Fekler Kristóf nevűt, Opitz János győri kereskedő embernek Jakab nevű szolgáját minden kereskedésbeli posztójával együtt és sokakat többeket elfogván, kit megöltek, kit rabságra vittek. Vida Mátyás fiát is ugyanakkor. Az patonaiaknak is mindennemű marhájokat elvitték.

1635. Szent-Miklós nap tájban Csécsén nevű holdulatlan falut néppel, marhákkal és mindenféle majorságokkal rakottat elrablották, az mint oda fel is megvagyon írva, az szerint fateálják. Tudják az Enesei rablást is hasonlóképen. Husvét tájban Sós Jánosné Susánna asszonnak Ilonka nevű leányát 6 tehenével együtt az győri kertből elvitték. Győri katonának Fábián Benedeknek Sárnál fejét vették.

1636. Török János győri katonának az győri mezőről vették el 10 ökreit, kis-nyuli Kopasz László feleségének fejét vették. Böröczk Imrét is és fiát Gergelt Ujjvárasban lakozókat elvitték rabságra.

1637. Szent-Örzsébet asszony nap táján Karcsai Jánosnak 3 lovát, Kovács Istvánnak 9 lovát, Péchi Mihálynak 3 lovát el-

vitték, Szent Ferencz nap tájban Baranyai Dávidot Szent-Márton alól elvitték.

1638. Nagy Balázsnak Győr alól 67 számú gulyáját elvitték Karácson nap tájban, győri ember Horvát Mihálynak 46 számú ökreit és teheneit vitték el, Pálffi Pálnak az győri kertekből 36 számú ökreit és teheneit. Szent-Márton alól Halasi Gergelyné szent-mártoni kapitányné öcsését Zsuzsánnát elvitték, Baranyai Pétert más hajduval együtt Pázmán falu táján elfogták és elvitték, győri Nagy Istvánt az Balaton mellett fogták el,

1639. Pálffi Istvánnak győri katonának az győri kertekből 6 ökröt elvittek, Sokoru Kajárrul 3 iskolabeli deákokat elvittek. Zichi István győri hadnagy szolgáját elvitték.

1640. Az csanaki szőlőhegyről Bognár Pál feleségét és gyermekét elvitték az törökök. Az nyuli szőlőhegyből Somogyi Balázsnak Jakab nevű öcsését elvitték, mely most is fejevári bégnél vagyon, Szent-György nap táján Paló Mihálynak István nevű öcsését az nyuli hegyről elvitték Fejevárra. Tudgyák azt is, hogy Győr alól Szent-Mihály nap tájban 25 örköt győrieiket elhajtottak, Kovács Benedeket Szakolczi Györgyöt Győr alól, Olasz Mártont Szent-Márton alól elvitték. Csanak nevű holdult falura ráütvén, hat holdulatlan embert, két holdultat elvittek, egyiknek fejét vették. Szent Örzsébet asszony nap tájban Pálffi Istvánnak győri katonának 2 tehenét és tinóját, azon esztendőben Szent-Mihály nap tájban, szent-mártoni Benedeknek 7 ökrét elvitték, Török Farkasnak Szent-Örzsébet asszony nap tájban az győri kertekből 5 ökrét, 5 lovat, 75 számú gulya-barmot és 2 szolgáját Imre és János nevűeket elvittek fogságra. Ezen idő tájban Török Jánosnak az győri kertekből Bakó Mihály nevű szolgáját elvitték, Kis Andrásné özvegy asszonynak fiát Izsákot és szolgáját Jancsit. Ezen kívül 27. magával való ökreit és teheneit elvittek, mely asszonynak az fia Niemez városban Szerem Ali bégnél vagyon.

1641. Pünkösöd tájban az győri kertekből Török Jánosnak egy szolgáját levágták, másikat János nevűt 35 ökreivel egygyütt elvitték, mely ökröket most is Földvárrott az tolnai Jemingh számára tartanak. Török Farkasnak 3 lovat és Kis Imre nevű szolgáját elvitték. Laki Miklósnak győri katonának Szent-Örzsébet nap előtt való szerdán 400 juhait, István nevű öcs-

csét, és Pál nevű szolgáját elvitték. Pálffy István katonának azon hétben 2 paripáját, 5 ökrét, 40 számú gulya-barmát elvitték. Pálffy Pálnak az győri kertekből 3 tinóját vitték el, Kisasszony nap tájban Mezes Istvánnak egy tehenét Győr alól. Ezen esztendőben aratás előtt az szent-iváni földről vettek el teheneit és ökreit nro 13.

Tudgyák azt is, hogy az győriek az Sokoru hegyen levő szöleiket az török miatt nem élhetik bátran, gyakorta reá ütnek az törökök, rabokat visznek és sokat is vagdálnak le bennük. Tudgyák azt is, hogy az Dunán túl lakozó holdulatlan emberek főképpen téli időn bátorságosan nem lakhatnak az törökök miatt, úgy anynyira, hogy ha egész teletszaka Győrtől fogva Komáromig az Dunát nem jegelnék és nem örzenék, az török az jegen által menvén, nagy rablásokat tenne, tudgyák azt is, hogy minémű nagy válogatást teszen az török az pénzben, az mind oda föl meg van írva.

Ex possessione Kapi

Joannes Nagy judex 36, Joannes Bakó 45, coloni Religiosarum Virginum Ordinis S. Clarae in clauastro Tyrnaviensi degentium, jurati et examinati fassi sunt: Az köles aratáskor való rablást tudgyák ut supra. Az csécséni és patonai rablásokat s eneseit is tudgyák ut supra az győriek. Tudgyák azt is, hogy Győr és több hozzá való végházak alól nagy sok számú embereket és marhákat az egynehány esztendőben az törökök elvittek, tudgyák azt is, hogy az török az holdultságtul garast, karajczárt nem veszen el, az tallért is csak 120 pénzért, úgy anynyira sanyargatja efféle dologgal az holdultságot, hogy sok faluk elpusztulnak miatta.

Ex possessione Réti

Christophorus Németh judex annorum 60, Andreas Szalai 50, Petrus Szalai 50, colonus relictæ condam Joannis Sej, jurati et examinati fassi sunt, sicut præcedentes per omnia.

Ex possessione Markota

Andreas Fustei judex 50, Michael Takács 50, coloni Venerabilis Capituli Jaurinensis, jurati examinati fassi sunt ut præcedentes.

Ex possessione Fejértó

Mattheus Nagy judex 45, Andreas Pintér 40, coloni Venerabilis capituli Jaurinensis jurati et examinati fassi sunt ut supra.

Ex possessione Ötevény

Martinus Tót judex 50, colonus magnifici domini Joannis Kéri, Joannes Dubi colonus ejusdem annorum 60, jurati et examinati fassi sunt ut inhabitatores Kapi.

Ex possessione Sövényháza

Georgius Cseri judex 40, Gregorius Gözsi 40, coloni Egregii Alberti Kluchai jurati examinati fassi sunt ut inhabitatores possessionis Kapi.

Ex possessione Börcs

Joannes Szakál judex annorum 40, Paulus Buzas 45, Joannes Káldi 58, Michael Varga 32, coloni Illustrissimi Domini Episcopi Jaurinensis jurati examinati fassi sunt, ut praecedentes.

Ex possessione Kóny

Thomas Nagy judex 65, Casparus Berkes 46, coloni admodum Reverendissimi Domini Joannis Beni Praepositi majoris ecclesiae Jauriensis jurati et examinati fassi sunt per omnia ut inhabitatores possessionis Kapi.

Addita ad processum Egregii Nicolai Radics Judic. Nobilium.

Ex possessione Szent-Mihály

Stephanus Tót judex 32 annorum, Blasius Iház 46, coloni Spectabilis ac Magnifici Domini Francisci de Nadasd jurati examinati fassi sunt: Tudgyák nyilván az törököknek Győr és több véghegyek alatt való sok izbeli rablásokat és kártételeket, valamint szintén az kis-laráti, csanaki, gyirmóti holduló falubeliek fateálják. Tudgyák azt is, hogy ennekelőtte ez előtt

9 esztendővel Fejérvárott lakozó spahiákkal summájok volt fl 40, széna szekér 15, fa is annyi, 15 pint vaj, annak halála után mostani Spahiák Tobak Ibraim azelőtt valónak az fia verte föl sommájokat 75 forintra, 20 szekér szénára, 20 szekér fára, 25 pint vajra, búzát azelőtt adtak mérőt 15, most immár 40 mérőt veszen rajtunk.

Ex possessione Malomsok

Gregorius Zádor annorum 60, colonus Spectabilis ac Magnifici Leonhardi Amade, Michael Kánya 56, colonus ejusdem, Michael Kan 65, Matthias Horvát 35, coloni Egregii Stephani Marczaltövi jurati et examinati fassi sunt: Tudgyák az törököknek Győr és több véghez alá való csatázásokat és sok számtalan ember és marhabeli kártételeket, mint kis-baráti, nagy-baráti és csanaki holdult emberek fateálták. Az adójokon folylyúl, kivel nem tartoznának, 20 mérő zabot veszen rajtok. Azonkívül épületre való fát kíván tőlük és minden szál fa mellé tallért 2.

Ex possessione Csikvánd

Demetrius Kis Judex 75, Michael Csík 50, Joannes Botthiani 65, coloni Generosi Domini Stephani Kisfaludj Georgius Sós 66, colon. Egregii Francisci Vali, sub solitis juramentis examinati fassi sunt: Tudgyák nyilván a törökök csatázását, rablását, égetését, és fateálják, mint az kis-barátiak. Az mi az summájok dolgát illeti, mint annak előtte fl. 70 volt és 20 szekér széna, fa is annyi, vaj pint 20, és immár az summát fl. 100, az fát 30 szekérre, az szénát is és vaját verte föl.

Ex possessione Móríczhida

Georgius Szekér Judex 50, Reverendissimi Domini Archi-Abbatis S. Martini, Petrus Horvát colonus Religiosarum Virginum Sanctimonialium annorum 46, Georgius Balog 45, colonus Illustrissimi Comitis Ladislai de Csák, jurati et examinati fassi sunt: Tudgyák, hogy azelőtt való esztendőben

az török sok számtalan izben csatázást, égetést és rablást cselekedtenek és az többiről is fateálják, mint az előbbiek.

Az mi az summájokat illeti, mivelhogy Fejérvárhoz az békek birják őket és azok gyakorta változnak és mindenik folylyebb veri summájokat, az előtt volt summájok fl. 120, most fl. 172. verte föl az mostani Fejérvári Veli bék. Ennek előtte két esztendővel Gerencze Marczin nevő Móriczhidai holdult ifjat elvittek Csesznek alól, mely most is az rabságban vagyon.

Ex possessione Gyarmat

Stephanus Örsi 60, Petrus Fűkes 60, Matthias Jó 48, coloni Reverendissimi Domini Stephani Simándi Episcopi Transylvaniensis jurati et examinati fassi sunt, hogy azelőtt 17 esztendővel az adójok 140 forint volt, annak utánna melynek vagyon 12 esztendeje, 40 forinttal verte folylyebb, az talért 125 pénznél folylyebb nem veszik. Az töröknek rablását, csatázását, égetését per omnia fateálják, hasonlóképpen mint az szemereiek addito eo, hogy tudgyák Csanak és Günyü az török insége miatt pusztult el, és az mely 24 hajdukot Kis-Bérnél levagdaltak, azok közül egygyiknek az felesége Fejérvári Veli béknél két gyermekével egygyütt rabul vagyon.

Ex possessione Tét

Matthias Rózsa 55, colonus relictæ condam Nicolai Marczaltövi, Balthasar Szani colonus relictæ condam Joannis Sej 65, Gregorius Kovács 40, colonus Egegii Petri Jagasits, jurati et examinati fassi sunt: tudgyák az töröknek Győr és több véghele alatt sok számtalan rendbeli rablását, égetését, csatázását, mint az szemereiek. Tudgyák azt is, hogy az előtt 20 esztendővel fl. 330, és egy vágó tehén, avagy azért 7 forint, most az helett 15 forintot veszen. Az török urak annak fölött koppanyi mértékkel 15 pint vaját, kocsikért fl. 30. az ki soha summájukban nem volt. Az török urak kegyetlensége oly nagy hozzájok, hogy ha az napra adójokat be nem vihetik, mindgyárást vasra vereti birájokat, és most is akárkit kaphasson, és ha csak egy tikmony sütig leszen is az vason az hol-

dult ember, különben el nem bocsátja, hanem egy forintot veszen rajta, ha több napon tartja az vasban, tehát minden nap dolgot tetet vele, és 15 pénzt veszeu minden nap rajta. Az talért csak fl. 1. d. 25 veszi el tülök, folylyebb sem.

In processu Georgij Bodo Judic. Nobilium Idem Judex Nobilium Joannes Szokony et alter Joannes Peresztegi processerunt.

Ex possessione Vének

Reverendissimi Domini Archi Abbatis S. Martini coloni Jacobus Nagy judex annorum 60, Franciscus Molnár 25, jurati examinati fassi sunt :

Ex possessione Szava

Stephanus Szentpéteri annorum 35, Martinus Gaha annorum 40, Gregorius Szavai 33, Michael Szavai 25,

Ex prosessione Bácsa

Urbanus Hamar Vice Comes Nobilium Praedialium sedis Bácsa, Franciscus Varin Judex annorum 45, Joannes Baicsi Juratus Assessor Sedis Judiciariae Comitatus Jauriensis annorum 55 Laurentius Miháli annorum 46, jurati et examinati fassi sunt:

Ex possessione Pataháza

Georgius Barbély annorum 42, Martinus Alsoki annorum 60, Stephanus Szentpéteri 45, Joannes Patai 40, jurati et examinati fassi sunt :

Ex possessione Ujfalu

Georgius Kapuvári annorum 40, Nicolaus Barbély annorum 32, Joannes Zsigmond annorum 30, examinati fassi sunt :

Ex possessione Zámoly

Judex Joannes Botthiani annorum 40, Michael Szücs 31, Blasius Györe Judex annorum 29, jurati et examinati fassi sunt :

Ex possessione Kis-Bajcs

Nobilis Joannes Orros annorum 70,

Ex possessione Nagy-Bajcs

Paulus Bokor annorum 60, Lucas Orros annorum 40, Laurentius Huszár 33, Gregorius Dékány annorum 28, jurati et examinati fassi sunt: Tudgyák hogy 1626. esztendőben Győr alol nagy sok számu népet és mindenféle marhájokat elvitték az törökök az győrieknek, Pataházi Sárközi Istvánt szolgálástul és 6 ökrével, Boka Istvánnak 6 ökrét, Réfalui Mihály deáknak is 6, és egy Jancsi nevű szolgálját elvitték az győri köles aratáskor. Tudgyák az 22 győri katonáknak és 24 hajduknak levágását is, hasonlóképpen Patona és Enese elrablását is, az mint meg vagyon oda föl írva. Hasonlóképpen Csécsén nevő falunak is elrablását és föl égetését. Tudgyák azt is, hogy az előtt való esztendőben Szava elől az pusztá felől Varga Balázst és Varju Mártont, és velek egygyütt kis-bajcsi, szavai, vámosi s megyerieknek 70 számu ökreit elvitték, és az nagy félelemnek s török csatázásnak miatta teletszaka az Dunát lekelik, őrzik, és nyáron is gyakorta és ugyan elfutamodnak falujokbul gyakorlatossággal. Tudgyák azt is, hogy Vének nevő falunál ellenben által az törökök próbálták az Dunán való által menést. Tudgyák azt is, hogy Vének nevő falunál az jeget is próbálták. Tudgyák azt is, hogy tavali esztendőben az győri kertekből banai holdult embert Sirczi Ferenczet 35 szám marháival ökreivel az törökök elvivén, nagy sarcon fl. 185 változott ki. Azon tavali esztendőben Fejér Istvány nevő győri katonának Kis-Barátin fejét vették az törökök, Réfalui Keszteczi Mátyás nevő embert elvitték rabságra. Tudgyák azt is, hogy minden esztendőben Győr és hozzá tartozandó Véghelek alá gyakorlatossággal és ugyan szüntelen csatázván az törökök, megszámlálhatatlan ember és marhabeli károkat cselekedtenek, az népek közül kit levágván, kit penig rabságra vivén. Tudgyák azt is, hogy az holdultságot azzal is nyomorgatja az török, hogy az tallért 120 pénzért veszi el tülök, s apró pénzt másfél forintot kíván egy tallérért. Unde nos ad fidelem memorato-

rum Judicum Nobilium et Juratorum nostrorum Assessorum relationem, praesentes literas nostras testimoniales ad praemissum tractatum cum Turcis instituendum necessarium, Egregii Andreae Szapári Vice Comiti et Petro Torkos Delegatis Nuncijs nostris, sub sigillo hujus Comitatus nostri authentico extradandas duximus. Datum in dicto oppido Jaurinensi feria quinta proxima post festum Beati Pauli Primi Eremitae, die videlicet et loco celebrationis generalis Congregationis nostrae. Anno Domini 1642.

Coram me Andrea Zombat
Judlium Cottus Jaurinen. m. k.

Coram me Nicolao Radich	Győr Megye
Judlium Cottus Jaurinen. m. k.	pecsétjének
	helye.

Coram me Georgio Bodo	
Judlium Cottus Jaurinens. m. k.	Lecta correcta et extradata
Coram me Petro Benkovics	per me Andream Farkas No-
Jur. Assor Cottus Jaurinen. m. k.	tarium Cottus Idem m. k.

Coram me Joanne Peresztegi Juratus Assessor
Cottus Jauriensis m. k.

Coram me Joanne Szakonyi Juratus Assessor
Comittus Jaur. m. k.

Az eredetiről, mely Győr megye levéltárában vagyon.

II.

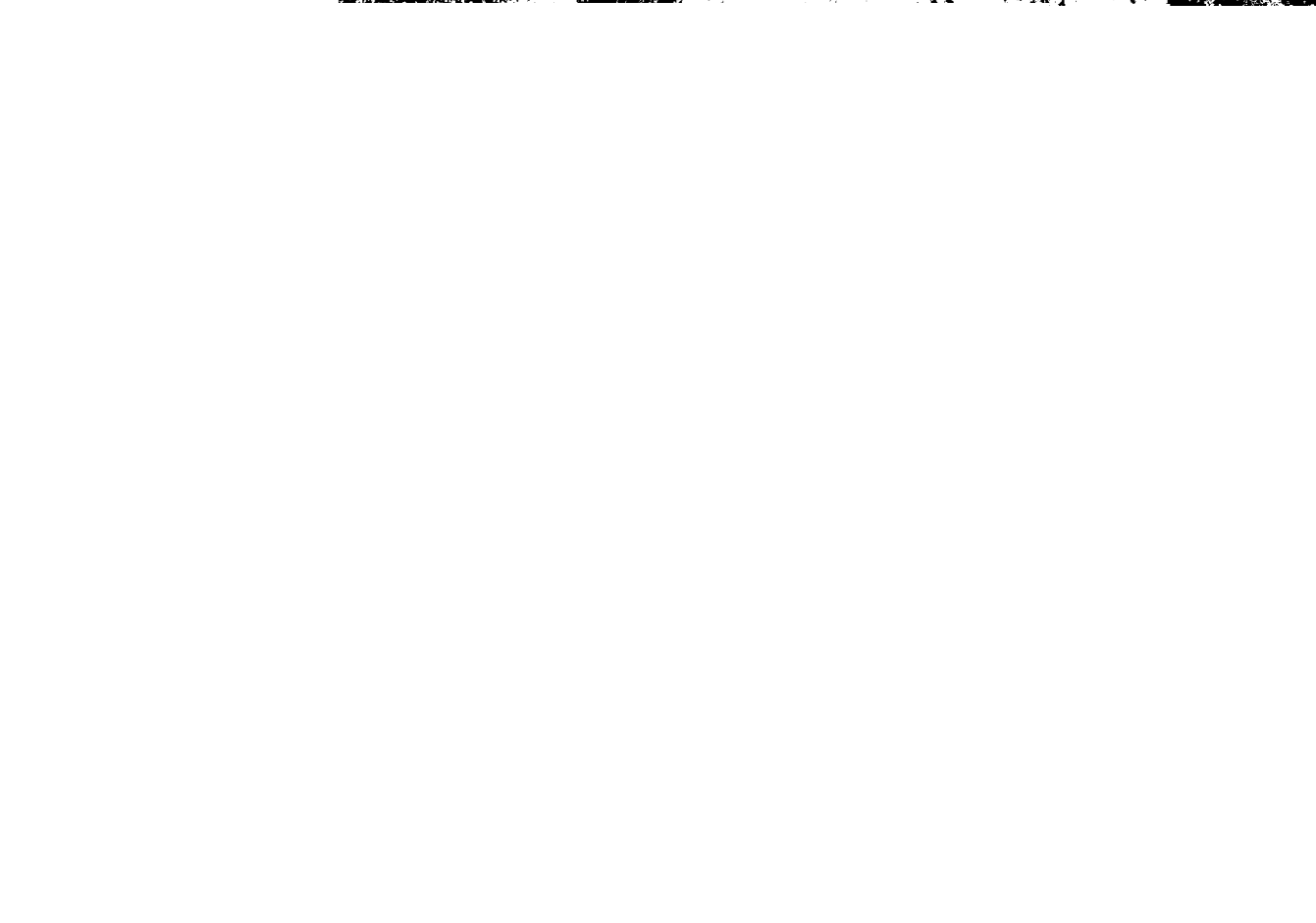
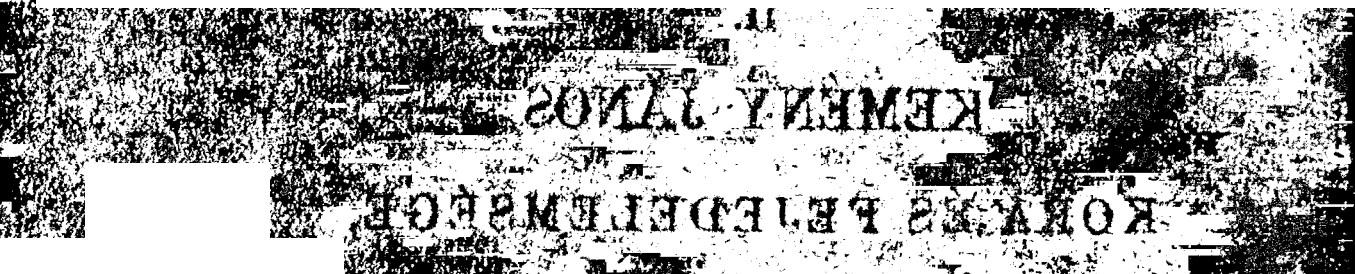
KEMÉNY JÁNOS

KORA ÉS FEJEDELEMSÉGE,

ÚJ ADATOKKAL ILLUSTRÁLVA.

KÖZLI

SZILÁGYI SÁNDOR.

Kemény János önéletírása, melyet először Rummy hibákkal tetézve, utóbb pedig Szalai azon lelkiismeretes correctséggel, mely e nagy tudományú férfiú minden kiadványain előmlik, tettek közzé, — a történeti kútfők fontosabbjai közé tartozik. Tatár-rabságában kezdé azt írni, de kiszabadúlta után sem folytató az 1652-ik éven túl, hol az megszakad, s így nélkülözni kénytetünk a bekövetkezett válságos korszakról egy nagy fontosságú emlékiratot, annyival érdekesebbet, minél nagyobb a befolyás, melyet e férfiú arra gyakorolt. Különösen fejedelemségének története az, mely számos gáncsolót zúdíta fejére. Minden, mi arra vonatkozó e korból fenmaradt, annyira hiányos, s mindenkifelett a párt-színezetet annyira homlokán viseli, hogy a történeti feldolgozó minden nyomon egy-egy feloldandó csomót, egy-egy kiderítendő hiányt talál. Az okmányok, melyeket ez alkalommal mutatok be, nem egy kétséget oszlatnak el, s nem egy tényt constatíroznak.

Mindazon nyomor, mely a XVII-ik század közepén Erdélyt sújtá, következménye a II. Rákóczy György lengyel hadjáratának, ezen nagyravágyó czélokból, de annyi fenhéjázással kezdett s oly rendítő kudarczczal bevégzett ténynek. Az erdélyi hadak vezére Kemény János volt, ki Lengyelországba érkeztekör következő rendszabályokat tette közzé:

Edictum militare *) Joannis Kemény Generalis exercitus Transylvanici in Poloniam missi, Nomine Georgii 2-i Rákóczi publicatum. 1657.

Publicum seu Generale Edictum, ex mandato suae illustristimae Celsitudinis promulgatum, ac extradatum.

*) Megvan a károlyfejérvári könyvtárban. N. 5-to. 4. 135. sz. alatt, honnan azt dr. Ötvös A. úr szivességéből közlöm.

1) Egyházi személyeknek, akármely Religión levőknek házokra szállani, semminemű javakban, annál inkább személyekben, kiváltképen való parancsolat kívül senki ne merészeljen, mert meghal érette.

2) Akármely religión levő templomokhoz való harangokat levenni, templombéli ékességeket, isteni szolgálatra rendelt eszközöket felkoborlani, elvenni, templomokat pusztítani senki ne merészeljen, mert meghal érette.

3) Házakat felgyujtani, kiváltképen való parancsolat nélkül, senki ne merészeljen, mert meghal érette.

4) Meghódolt szegénységet, kik magokat fegyverrel uem opponálják, senki meg ne foszszon; annál inkább meg ne sebezzen, vagy öljön, mert meghal érette.

5) Erőszak szerént való parázñaságot cselekedni senki ne merészeljen, mert meghal érette.

6) Hozzánk vagy levelekkel, vagy izenetekkel jövő avagy a mi kegyelmes urunkhoz folyamodni szándékozó embereket útjában senki meg ne háborgasson, mert meghal érette, hanem ha a féle találkozik az hadak közibe jönni, jó vigyázás és gondviselés alatt Generalis eleibe vigyék és kísérjék.

7) Kémségben vagy egyéb csalárdságos dologban járó embereket, kikhez suspicio lehetne, eltitkolni senki ne merészeljen; sőt inkább megfogni tartozik, élete vesztése alatt, sőt ha ki csak értené is olyant és meg nem jelentené, azon büntetéssel büntettetik.

8) Az megengedett, és hirdetett üdön és helyen kívü zsákmányra kimenni senki ne merészeljen, mert meghal érette

9) Az kinek-kinek rendeltetett quártélyon kívül, másuá szállni senki ne merészeljen, mert meghal érette.

10) Az tábor helyről elindulván ha ki szántszándékkal az tábor-helyet, avagy az falut meggyujtja, meghal érette. Ha penig gondviseletlenségből történik, három pálczával szörnyen megveretik érette.

11) Valamig az seregek meg nem szállnak, zsákmányra menni senki ne merészeljen előtte járónak engedelve nélkül, mert meghal érette.

12) Az szekerekkel is az szekér mesternek rendelésén kívül kijárni ne merészeljen, mert erősen megveretik érte.

13) Valaki részegen találtatik, három pálczával szörnyen megveretik.

14) Valaki bornak fenekét kivágja, szörnyen megveretik érte.

15) Valaki asztagot meggyújt, megöletik érte.

16) Jezus kiáltás után valaki az táboron kívül találta-
tik, megfogattatik, szörnyen megverettetik érte.

17) Jezus kiáltás után az ki lövöldöz, megverettetik érte.

18) Szabad személyek között való parázsnaságért, halálra verettetik érte.

19) Maga hadabelit az ki megfoszt, vagy meglop, meghal érte.

20) Ha ki vagdalkozik, keze vágatik el érte.

21) Valaki előttejáróinak szavát nem fogadja, megöletik érte.

22) Valaki hazafelé vagy ellenség közé szökni igyekezik, megöletik érte.

23) Valaki az strázsára az ő rendi szerént igazán ki nem megyen, vagy igazán meg nem állja a strázsát, megöletik érte.

24) Hamis híreket, hitegető tumultusokat az szerző ember megöletik.

25) Más pártra izengető avagy kémekhez küldöző ember megöletik ha megtaláltatik.

26) Valamely helyekre az mi kegyelmes Urunktol ő Nagyságától avagy ő Nagysága után Generalistol protectionalis adatott, — az ellen senki kárt tenni ne merészeljen, mert meghal érette.

27) az lélek-mondásért veréssel büntetődnek meg.

De Rákóczit szövetségese a svéd király cserben hagyta. Megalázva semmivé téve tért vissza hazájába, míg sergének nevezetes része, sokan a fő urak közül, s maga Kemény János is, tatár rabságba estek. Rákóczyra hon újabb megpróbáltatás várt. A porta az országból letételét kívánta, s a rendek helyette Rédey Ferenczet ültették a fejedelmi székbe. De már 1658. elején visszafoglalta trónját. A porta erre roppant erőt zúdíta az országra, mely rablásai, égetése és sarczolásával a virágzó országot romhalmazzá változtatta, s közepette e leírhatatlan iszonyoknak Barcsai Ákost emelte a fejedelmi székbe. A rendek

1658. oct. 5-én beigtatták a székbe, de ugyanakkor a porta iszonyú sarczot és adót rótt az országra, melyet ez elbírní nem volt képes. S így lön, hogy 1659. sept. 24-én Marosvásárhelyt visszaültették, mely alkalommal következő articulusok hoztattak :

Articuli Dominorum magnatum et nobilium trium nationum Regni Transylvaniae, partiumque Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum comitiis ad diem 24. Mensis Septembris Anni 1659. in civitatem nostram Marosvásárhely indictis celebratis conclusi.

Praefatio.

Nem tagadhatjuk kegyelmes Urunk, hogy az sok változások között büneinkért isten felette nagy csapásit közinkben nem bocsátotta légyen, kiváltképen az magunk között való egyenetlenség anyira eláradott vala, hogy már a vér szerint való atyafiak is igaz szeretettel egymást nem nézheték, annál inkább nem is segíthetik vala, kihez képest anyi sok rendeletlen gyülekezetinkben semmi országunk megmaradására és magunk securitására való dolgokban boldogul nem is procedálhatunk vala. De az jó istennek ingyen való gondviseléséből akarátja kívül is Nagyságodat vezérlésünkre béhozván, oly megegyesült elmével álda meg bennünket, hogy mind az Nagyságodhoz való hűségünknek valóságát, mind az egymás között kívánható üdvességes indulatot és szeretetet nyilvánvalóvá tenné közöttünk, egyszersmind alkalmatosságot is szolgáltatna mindnyájunknak az mostani gyűlésünkbe való jövetelre, s hazánk és édes nemzetünk megmaradásáról való tanácskozásra. Kévántatik csak tőlünk az ő nevének igaz poenitentia által nagy és álhatatos reménység alatt való segítségül hívása, és annak teljes elhitele, hogy ügyekezetünket és minden végzésinket megáldja, kire ő felsége Nagyságoddal mindnyájunkat jóvoltából szent fiáért segélljen Amen.

Articulus I.

Valamely Articulusok és végezések K. U. Nagyságának kimenetelítöl fogva löttenek, melyekkel maga vagy szerelmének méltósága, avagy szolgálinak, hiveinek becsületek, álla-

potjok megbántódott volna vagy megbántódhatnék avagy károk következett volna vagy következhetnék, azokat praesenti articulo nostro publico cassáljuk, invalidáljuk és annihiláljuk, sőt akárkinél lévő jószági Nagyságodnak Méltóságos személye mellett levő hiveinek és szolgálóinak találatnék is, de facto restituáljuk, s minden afféle jószágokrol emanáltatott Donatiókat Assecuratiókat és statutiókat, erőtleneknek törvényteleneknek és haszontalanoknak pronuciálunk.

Articulus II.

Sokszori Nagyságodnak kegyelmes oblatióját, szabadságink helybenállítása felől, Nagyságodnak meg sem köszönhetjük, annál inkább meg nem szolgálhatjuk. Mindazáltal országul való securitásunk meglévén az békességes megmaradhatásrol, azon kegyes ígéreti végbevételét Nagyságodtól alázatosan elvárjuk.

Articulus III.

Hogy Nagyságod az amnistiát az egész Regnicolákra indifferenter (exceptis Nadányi és Mészáros) még az idegen országban levőknek is revocálására haladékat adni méltóztatott, alázatosan megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes Urunknak.

Articulus IV.

Jollehet az catholica renden lévő böcsületes atyánkfiái solennis instantiájok által találtanak vala meg országul benünket Religiójokban való bántódásoknak megorvoslásáról, is noha abbéli ő kegyelmeknek kívánságát igen szükségesnek ismernők lenni, mindazáltal arravaló üdünket nem látván, holt az más religiokon valók is mindnyájan magok megbántódási tollálását pariformiter kívánták. Az okon hogy ő kegyelmek is nagyobb contentamentummal várokozhassanak assecuráljuk ő kegyelmeket virtute praesentis Articuli, hogy legelső gyűlésünkben mind ő kegyelmeknek s mind más Religion levő atyánkfiáinak Religiójokban való gravaminájokat igazításban venni minden egyéb dolgainkhoz való nyulásunk előtt készek leszünk, mikor tudniillik egyéb külső szabadságink hely-

ben állatásában való alkalmatosságunkat az Nagyságod kegyelmes oblatioja szerént isten ö felsége engedi.

Articulus V.

Mind Nagyságod mind az előbbeni Legitimus fejedelmeknek conditiojokban lévén arról való emlékezet, ujabban mostani constitutionk által is szükségesnek itéltük hogy se Nagyságod se Nagyságod után következő successor fejedelmek az fényes portától el ne szakadjanak, az országot is el ne szakasszák, minden lehető és a kereszténységhez illendő utakon módokon annak kedvét keressék, (az oltalomnak casussán kívül, azon penig nem értvén csak az hazánkra már elkövetkezett veszedelem ellen való defensát és resistantiát hanem inkább az szükségnek kívánsága szerént megelőző gondviselésnek is szabados voltát, egyszeri közönséges tetszésből) fegyvert ellenek ne fogjanak, sőt egyéb szomszéd országok és nemzetek ellen is offensive hadat ne indítsanak, ország hadait fel ne ültessék, semmi confoederatiokat ne csináljanak, különben, hanemha az tanács és azokkal együtt egész országnak generalis gyűlésben leendő tetszésből.

Articulus VI.

Hogy mind az tanácsrend vármegyéken, székeken városban lévő sőt külső állapotokbéli fő és vice tisztek, akar fizetett akar egyéb rendbéliek, még az állapotok lecsendesedése után ország consensusából tartandó fizetett rend is, nem csak az fejedelmeknek, hanem az nemes országnak is hűségire, szabadságára, és törvényeire hűttel legyenek kötelesek, holott penig az szükségnek kívánsága szerént hadait Nagyságod szaporítaná, valamint az mostaniakról assecurál úgy azután conscribálandókról is assecurálni méltóztassék hogy sem maga Nagyságod azokkal hazánk szabadsága ellen nem él, sem azokat élni nem engedi. Az tanács rend penig az tizenkét számuaknál, ítélő mestereken kívül az tábla biralis hasonloképpé ítélő Mestereken és Directorokon kívül tizenkét számuaknál alább ne legyen.

Articulus VII.

Mindenféle szabados kereskedés, bányáknak magok határokön colálása az haza fiainak keresztyén országra igazságos dolgokban szabados járások kelések, jovoknak tartása országokban s egyéb szükséges dolgaikban való mulatások simpliciter szabados légyen, tanulásra, szolgálatra, lakásra, peregrinálásra való mehetések is pedig nem hogy interdicáltathatnék, sőt annak tilalma az hazában in perpetuum emlékezetben se légyen, mindazáltal salvus conductust tartozzanak impetrálni s az fejedelmek is adni, kit ha denegálnának vagy csak procrastinalnának is, szabadon elmehessenek. Városi és kereskedő vagy mives legények állapotjokrol az eddig való usus tartasék. Jollehet az ilyek is azzal az hazának és legitimus fejedelmeknek ártalmokkal abutálni ne merészeljenek. Ez végezésönket pedig kívánjuk pro perpetuo et irrevocabili decreto tartatni, hoc per expressum declarato, ha ki akarmely idő foltában fejedelmek statusok eonstitutiók változásiban csak propositionban vagy postulatumban adná vagy venné ennek abrogálását, megküsebbítését, annál inkább az ki voxolna, annuálna, vagy cselekedésével annak ellene cselekednék vagy contraria eonstitutiót csináltatna csinálna vagy acceptalna, az jövővilágon istentől átkozott légyen, ez világon böcsülete vesztett. Az sóval való kereskedésből álljon az Nagyságod előbbeni Guberniuma alatt observáltatott usus illaese. Lugos, Káránsebes Keres és Tisza fele szekereken szabadosan szállithassák, az Lippa felől jövő Bagarúzasoktol Déván váltsák bé.

Articulus VIII.

Végeztetett országul, hogy az Fiscalisokon kívül valamely bonumok és jószágok per notam vagy defectum aut virtute Articulorum qualitercunque fisucsra devolváltatnak, azokat az fejedelmek magoknál ne tarthassák, se feleségeknek se gyermekeknek ne conferálhassák, hanem más bene merita personának de facto eladni tartozzanak. Edig valók salvo juris processu kezeknél maradván.

Articulus IX.

Fiscalis váraknak, úgymint Fogarasnak, Szomos-Uyvárnak és Görgénynek kapitányai, porkolábjai és praesidiumi által való kézhez való bocsátásokban communi consensu országul meg egyeztünk.

Articulus X.

Végeztük Nagyságod kegyelmes annuentiájából országul, hogy az tatár rabságában esett atyánkfiainak jószágok az rendszerént való adótól, mely kapu-szám után szokott lenni, immunis nem lehet, de egyébaránt személyekre avagy jószágokra is extraordinaria contributio ne imponáltassék, se penig soldos-állatással vagy szabad akaratjokon kívül személyekben is felüléssel ne terheltessenek esztendő alatt, az után isten s az idő megtanít bennünket ő kegyelmekkel együtt. Hanem ha olly extrema necessitas kényszerítene, hogy magok oltalmára ben az hazában kellene insurgálni. Hogy mindeneknek előtte nyelván valóvá tennék Nagyságodnak szabad akaratunk szerént való hivatását és acceptálását, arra nézve ez közönséges Articulusunkban, mind az Nagyságod nekünk le-tótt juramentumának formája mind az mű Nagyságodnak praestalt homagiumunkat béírni szükségesnek íteltük, melyek így következnek :

Forma juramenti suae Principalis celsitudinis :

Én Rákoczy György Erdély országának választott fejedelme, Magyar ország részeinek ura, és Székelyek ispánja etc. Esküszöm az élő istenre, Atyára, Fiura, Szentlélekre, teljes Szent háromság istenre, hogy én az nemes Erdély országát az Partiummal együtt sőt annak minden lakossit, előbbeni inauguratióimkori conditióim, és az országnak törvénye szerint birom és igazgatom, semmi ujitással ő kegyelmeket tehetségem szerént nem terhelem, hanem annak szabadságára az országgal együtt vigyázok, isten engem úgy segélljen és úgy adja lelkem idvességét Amen.

Forma juramenti Dominorum regnicolarum : Én T. Es-
küszöm az élő istenre, Atya, Fiu, Szentlélek , teljes szent há-
romság egy bizony örök isten engemet úgy segéljen úgy adja
lelkem üdvösségét, hogy én az én kegyelmes uramnak ő Nagy-
ságának az méltóságos fejedelemnek, Tekintetes és Nagyságos
Rákoczy György Urunknak ő Nagyságának Erdély országá-
nak fejedelmének Magyar ország hozzá tartozandó részeinek
urának , és székelyek ispánjának igaz és hű leszek, jó aka-
rójának jó akarója , barátjának barátja, és soha sem titkon
sem nyilván az ő Nagysága fejedelemsége Méltósága és élete
ellen nem practicálok s nem cselekedem, sőt ha kiket másokat
olyanokat vagy az ő Nagysága ártalmára veszedelmére való
híreket érthetnék , hallhatnék vagy tudhatnék , azt ő Nagysá-
gának vagy a tanács rendnek vagy más rendbéli belső hívei-
nek vagy fő tiszteinek mindjárt megjelentem, és az olyanok-
nak magam is tehetségem szerint ellenek állok, úgy mindaz-
által hogy ha ő Nagysága is fejedelmi kötelességihez alkalmaz-
tatván magát, engemet is szabadságomban és törvényemben
megtart. Isten engem úgy segéljen és úgy adja lelkem id-
vességét.

Valamely dolgok, Tractatusok, levél iratások az hazának
mostani állapotjában való javára békességének megszerszésére
ótalmára tartóznának , azokban Urunk ő Nagyságát tanács úr
hiveivel együtt országul auraljuk jövőendő gyűlésig.

Az had expeditiókra való insurrecciónnak modalitásáról
in Anno 1658 Mense januarii, Medgyesen irt harmadik Arti-
culus maradjon in vigore, az 1653 esztendőbéli approbata con-
stitutiókba az hadi állapotokról sub titulo decimo levő harma-
dik, Articulus in ea parte facilitáltatik, hogy az kik az zászló-
kat az Tisztek rendelése szerint szokott helyekre nem késé-
rik, ne az Director exsequálja, hanem az Tiszt birságot tizen-
két forinttal, végeztük országul.

A két versenytárs közt a küzdelem 1660. május 22-ig
tartott, midőn Rákóczy a gyalai csatatéren elesett. A nyuga-
lom ekkor sem állt helyre. Barcsainak kevés népszerűsége
volt, főként azon teher miatt, mely személyével nehézkedett
az országra, a portai adót 15 ezer aranyról 40-ezerre emelvén
s 500 ezer tallérnyi hadi sarcz kifizetését vállalván el, Idő

közben a török Váradot ostrommal vette körül, a rablások gyújtások megújultak, s mondhatni e leírhatatlan nyomorok közepett ültek össze, hogy a porta contentatiójáról tanakodjanak. A Segesvárt júl. 5-én tartott gyűlés végzéseit — Barcsai ekkor a török táborban volt — a rendek adák ki. Határozmányai *) :

Nos status et ordines trium nationum regni Transsilvaniae, memoriae commendamus tenore praesentium quibus expedit universis, quod nos in generali nostra Congregatione ex edicto celsissimi principis domini domini Acatii Barcsai dei gratia principis Transsilvaniae, partium regni Hungariae domini et Siculorum comitis in Civitatem suam Segesvár ad diem 5-tam mensis Julii Anni domini 1660 indicta celebrata, pro reparanda amissa dulcissimae patriae pace certos quosdam articulos constituendos esse duximus, quorum quidem tenor talis est : —

Articulus primus.

Az vármegyék kapuszám után adgyanak Tall. 25, fide mediante elő adván az kinek jó pénze vagyon, hogy ha penigh az nem találtatik, adgyanak eötven forintot. Hogy ha penigh pénzül valaki meg nem adhatná, vagy adni nem akarná, az Tisztek annak az nemes embernek, akar magának akar jószágának marháját találják, egy jó ökröt vegyenek el két Tallérba, egy közönségest egyben, melyet ha az földes ur 8-czad napra ki nem vált, a Tiszt adhassa annak az kinek akarja. Az mely határon lovatlan falu vagyon, ott is capitatim adgyanak harmadfél fél Tallért, vagy öt öt forintot, az egyházhelyi nemesség és özvegyi aszszonyok is harmadfél fél tallért, vagy öt öt forintot, mellynek megvétele modo praemisso legyen. Az ki penigh az pénzt sem adná meg, és az Tisztek Executioját impediálná, notába incurráljon érette.

*) Az akademia birtokában levő kézirat nyomán, mely egyike a legritkább okmányoknak.

Articulus 2-us.

Ha valamely jószágnak semmi némű marháját nem találja az Tiszt, az hely rováson vagyon, valaki leteszi érette, az Tiszt mox et de facto az ollyannak az jószágát elfoglalva adgya annak az kezében (az Fiscalis jószágokat hasonló képpen) birja hat esztendeig, akkor hasonló pénzel váltsa ki az kié léssen, akkor amaz is tartozzék minden törvény nélkül vissza bocsátani, mellyet ha nem cselekednének, vesztse el pénzét, az Haeres is foglalja vissza jószágát. — Hogy ha peniglen az Haeres is nem akarna hasonló pénzt érette letenni, tehát azért ahoz való igazságát vesztse el. Mind vármegyéken, mind penig székelységen szabad legyen az Földes ur, ha az jobbágyán vétetik é meg? awagy maga adja meg.

Articulus 3-tius.

Valamely városok, akár székel, akár Magyar natiobeliek legyenek, rováson nincsenek, azok is capitatum adgyanak harmadfél fél Tallért, melyet ha hittet megmondanak hogy nincsen, adgyanak öt forintot érette, azonkívül akar mely városban levő szolgák és széken lakó legények capitatum az szerént, hogy peniglen azoknak megszámlálásában hiba ne essék, az melly vármegyékben awagy székelben azok az városok lesznek, azoknak Tisztei rendeljenek becsülletes hiteles embereket, kik azon helyeknek hites Birájával együtt írják fel számokat, szedgyék fel az summát ab expiratione hujus dietae ad quindenam.

Articulus 4-tus.

Az magyar és oláh papok mint az Egyházi nemesség annyit adgyanak seorsim, az schola mesterek felényit, de magyar papoktól és mesterektől az Esperestek, az oláh papoktól az Tisztek sub poena infrascripta szedgyék fel.

Articulus 5-tus.

Az szabademberektől álló molnárok is hasonlóképpen fizessenek singulatim harmadfél fél tallért.

Articulus 6-tus.

Az Egyházi nemességre vetett summából, se szolga se zálogos, se urak jószágában szabadossággan élő ember ment ne legyen.

Articulus 7-us.

Az Székelységen nemes és Ló fő rendből álló jobbágyos ember minden jobbágytól fizessen két 2. E.Tall. avagy négy-négy for. Ez mellett minden ökörtől és Lótól ötven 50 pénzt, egy tehéntől 25 pénzt, egy juhtól 10 pénzt.

Articulus 8-us.

Az szabad székelyek lófejek és Darabantok avvagy azoknak özvegyei adgyanak főről főre két-két Tallért avvagy ha az nincsen négy 4 for. annak felette marháiktól az fen megírt mód szerént fizessenek. Ha penigh meg nem akarnák adni, marháikat az szerént mint az vármegyén az Tisztek exequálják. Az kiknek penig semmi némű marhája sem pénze nem leszen, az ki leteszi érettök szolgálják azt, az pénznek letételéig, akkor aztán szabaduljon fel. Ha peniglen amaz felvenni nem akarná is, meg kénálva a pénzzel, tehát praesentis articuli vigore absolutus legyen.

Articulus 9-us.

Az székelységen lévő minden rendeknek felszámlálására az Tisztek hittel legyenek kötelesek, melyben ha szántsándékkal akár kinek kedveznének is, comperta rei veritate az miben fogyatkozás leszen, azt le tegyék, azon kívül in perpetuum Infamisok legyenek. Hasonlóképpen az vármegyék is, és városok tisztjeit ha az fellebb megírt módok szerént az summák fel szedésében hűségesen el nem járnak.

Articulus X-us.

Az Szász natio is capitatum adjanak harmadfél fél tall.; ha az nincs, öt 5 for.; az magok rendeken levő embereknek penig felszámlálására az szerint az Tisztek hittel legyenek kö-

telesek, az hol ha valami kedvezést cselekednének, büntettesenek úgy mint az vármegye és Székek tisztei, hasonlóképpen annak felszedését is az fellyül praefigált napra végbe vigyék, sub poena ibidem specificata.

Articulus 11-us.

Az Szász papok is valamint annualis Taxájokban szoktak contribuálni ezen summában is annyit adjanak, mellyet azon tartományban lévő ő kegyelmők Decánjai és Tisztjei szedjenek fel sub poena suprascripta.

Articulus 12.

Az országban letelepedet görögöket bogy csak annyi adóra engedjük az mennyit magunkra vetettünk, méltóknak nem ítélhetjük, mivel ez hazában idegenek lévén sokkal több hasznot vesznek mintsem sok hazafiai. Azért minden javokat az fellebb meg írt poena alatt inveniáltatván, annak az helynek Tiszti az hol laknak, tized részét vegyék az ország szükségére, az kik pedig ezeknek javokat ez hazában lakók közül duggatják, in notam perpetuae infidelitatis incurraljanak, az kik az Görögök közül örökséget nem bírván ez hazában kereskednek, azoktól századrészét exigálják az fellebb megírt mód szerint, és poena alatt.

Articulus 13.

Az uj keresztyéneken exigáljanak két ezer tallért azon vármegyének Tiszti sub poena toties dicta, mellyet ha különben meg nem adnának, az gazdájokban köttessen meg az Tiszt egynéhányat, — s tartassa fogva, mind addig míg megadják. —

Articulus 14.

Vagynak oly Fiscus tisztei is, kiknek rendkívül sok jövedelmek van mintsem sok jószágos embereknek. Azért azok az szerint fizessenek. Az portusi perceptor adjon Tall. 200. az számtartója 50 Tall. Az Dési, Széki Kolosi, Tordai, Vízaknai és Máramarosi Kamara ispánok adjanak száz száz Tall.

Azoknak számtartói husz 20 tall. az Maglások (sic.) 10 10 tall. Az előfalui kamara Ispán 25 Tall. Ezeket praefectus uram exigálja az fellebb meg írt napra, ugyan ott specificált poena alatt.

Articulus 15.

Az Debreczeni, Váradi, Kolosmonostori, Töröcsvári, Veres tornyi, Dési, Máramarosi Harminczadosak száz száz tall. Filiaris Harminczadosaknak tisztviselői 10 tíz tall. mivel az mi kegyelmes Urunk ő Nagysága rendelést tött ezek kitől függjenek, Ő Nagysága parancsoljon, ki exigálja haladék nélkül rajtok. —

Articulus 16.

Fogaras földén mind nemes és Paraszt capitatum harmadfél fél tallért adjanak, vagy ha az nem lészen, öt öt forintot, ha azt sem adhatna, marhájokhoz nyuljanak az fellebb megírt mód szerént az Tisztek, azok pedig az Fehérvármegyei Tisztei legyenek. Ha mely jószágos nemes ember az jószágáról megadni vagy Jobbágyával megadatni nem akarná, azt in perpetuum veszesse el, az ki pedig egy házhelyi nemes avagy városi rend meg nem adná, mindennemű szabadságát elveszítse. Paraszttá tétessék praesentis vigore, kiknek az Fejedelem ő nagysága gratziája is ne használhasson. —

Articulus 17.

Az oláhfalviak Zetelakiak capitatum adjanak két két tallért, a marhájoktól is contribuáljanak az fellebb meg írt mód szerént, kiken az magok Tisztei az udvarhelyi széki Tisztekkel együtt az fen megírt mód szerént és poena alatt szedjék fel. —

Articulus 18.

Az Fiscus udvarbírái mindenütt valók adjanak husz husz tallért, az vice Udvarbírák, Koltsárok, Porkolábok harmadfél fél tallért, melyektől Praefectus uram exigálja sub poena eadem.

Articulus 19.

Az egész országban levő sóvágókon azon helyekben levő camara Ispánok exigáljanak harmadfél fél tallért, vagy öt öt forintot fide mediante administralják, melyet ha nem praestálnak, ő rajta az vármegyék is és Székek Tisztei vegyék meg irremissibiliter.

Articulus 20.

Az solimárok (sic) mindenütt adjanak két két Tallért, vagy ha azt nem, négy négy forintot, az mellett Marhájokról az fellyül megirt mód szerént contribuáljanak, mellyet az Tisztek exigáljanak rajtok modo praemisso et sub poena supra scripta.

Articulus 21.

Dézszi halászhok is adjanak harmadfél fél Tallért avvagy 5 forintot, ezeken az Dézszi Birák exigálják sub poena praemissa.

Articulus 22.

Az fiscalis jószágokrol penig azon helyeknek udvarbirái adják meg az fellebb fel vetett mód szerént való summát, minden helyekről Kapuszm után Tallért 25. awagy fl. 50. melyet ha nem cselekednének, azon jószágot az Tisztek mox et de facto foglaljanak el, adják annak aki le teszi érette, birja az fellyebb meg irt ideig és mód szerént, mindazonáltal elsőben az marhájokbol tegyenek executiót, ha az nem lenne ugy nyuljanak az jószághoz. —

Articulus 23.

Vas és Rézbányai Officialisok adjanak Tallért 25. Az számtartójok tall. 6. Arany Ezüst Bányák officialisi az szerént, az számtartójok hat hat tallért.

Articulus 24.

Az szász papok közül való káplánok adjanak harmadfél fél tallért avagy ha az ninesen öt öt forintot. —

Articulus 25.

Az Lugossi Káránsebessi nemesség az kik az hazában vannak és az házas katonák adjanak annyit, mint egy ház helyi nemesek.

Articulus 26.

Isten penig ez mostani állapotokat le csendesítvén, az Fiscus az mostani szükségre felvetett summának fel szedő Tisztei után inquiráltassa fel, ki járt el igazán benne s ki nem.

Articulus 27.

Az hol a tisztek az fellyebb megírt summáért marhákat exigálnának, s másoknak el nem adhatnák, avvagy magok sem tennék le az árrokat, tehát hajtassák az közelebb való városra, avvagy az mely arra alkalmasabb lészen, vágassa ki, az hol ott azon városon levő Mészárosoknak ne légyen szabad mind addig másféle marhát nyuzniok, valamig az olyan marhákat ki nem nyuzzák, az ország szükségére fide mediante pénzé nem teszik, melyet azon tisztnek a ki oda hajtatta tartozzanak fogytatkozás nélkül adminisztrálni azon helyek Birái sub amissione privilegii. —

Articulus 28.

Az fellebb megírt limitation specficált módok szerént az poena alatt meglévén, ha kinek nagy értéke maradna tartozzék hazájához való szeretetéért ki adni és az kiadandó summának quantitássa szerént contentáltassék mindjárt jószággal, melyről locum tenens uram requiráltatván tartozzék az mi kegyelmes urunkat megtalálni, és annak utána contentálni az olyanokért. —

Articulus 29.

Az elmúlt Maros-vásárhelyi gyűlés az mint hogy maga is nem legitime convocáltatott és celebráltatott, ugy abban való végezéseket pro statuto publico agnoscálni nem akarjuk, hanem azt mint alatt lött Conventiculumot minden alatta végezett Articulusokkal teljességgel cassáljuk, és annihiláljuk,

és az mi részecskéje láttatnék is haza javára szolgálni, mind az által úgy mint akkor végezett articulust observálni nem akarjuk, ha nem hazafiainak szabados jövések menések felől conclusi Articuli.

Articulus 30.

Minthogy az Kolosváriakon már egynéhány rendben nem-kevéssromlás fordult meg, mostan hogy közelebb is a török hadak sarczoltatására teljességgel minden javokból enerváltattak, az nemes ország kegyes szeme elé vévén fogyatkozott állapotokat, annyi adóra mint az több városokat ez uttal nem vetette, hanem Capitatum adjanak másfél fél tallért, ki vévén ebből városokban lakó mives és áros legényeket.

Articulus 31.

Minthogy penig az nemes ennek előtte is vetett volt bizonyos summát fel, melyet felszedvén az arra rendeltetett bizonyos személyek, némely részét administrálták ugyan ország szükségére, de még némelyeknél magoknál van afféle pénz, azért az olyanok kiknél afféle pénz vagyon, mindgyárást administrálják sub amissione omnium bonorum azon székeknek és vármegyéknek fő tisztei kezében; hogy ha penig valamely oly privata personának adta, az kinek nem volt parancsolva, tehát mindgyárást deferálja magáéból azon poena alatt különben is ratiójokat készítsék, úgy hogy a dato praesentis egy hónap alatt igazítsák el, az kik előtt az mi kegyelmes urunk bölcs tanácsival elvégezé, ide értvén az sarcz pénznek perceptora is.

Articulus 32.

Az porta contentatiojára ennek előtte is némely hazája szerető atyánkfiai pénzeket kiadván, kik az mái napig is nem contentáltattak, vagy ha contentáltattak is ugyan akkor, de az contentatióban kezekbe adott jószág ismét el foglaltatott. Az ilyenekről azért végeztük, hogy mindenek rendbeli contentatiója meg légyen, és az kinek kezéből az contentatióért adott jószág kiment, azon jószág vissza foglaltassék ismét

Donatiójának tenora szerént. Az kinek penig jószág nem adatott, contentáltassanak vagy pénzzel vagy jószággal. —

Articulus 33.

Az Czigányok is Capitatum egy egy Tallért tartozzanak adni, melyet azon helybéli tisztek exigáljanak, sub poena praemissa.

Articulus 34.

Hogy penig mindezeknek felszedése hamarabb és jobb módjával mehessen végbe, minden helyeken az fő tisztek rendeljenek oly bizonyos hiteles embereket, kik által minden fogyatkozás nélkül szedettessék fel az summa, különben az főtisztekre fog az büntetés redundálni. Az hol penig főtisztek nincsenek, locumtenens uraim azon vármegyékben és székekben denomináljanak arra elégséges személyeket, kik is tartozzanak híven az dologban eljárni. —

Articulus 35.

Ugron András atyánkfiának hazájához való szeretetében megnyugodván, el hisszük felszedésiben igazán eljár, azért az fellebb megírt terminusra minden rendek administrálják ő kegyelmének kezéhez Szebenbe sub poena toties dicta, ő kegyelme mellé rendeltük Kendi János, Cserei Mihály és Szebeni Polgár mester Meltzer András urakat, hogy Szebenbe gyülekezvén egyenlő értelemről az dologban el járjanak, mivel ez hazának közönséges szükségét mindenikünknek fellebb kell becsülni magok privatumainál, az mely mesteremberekre perceptor atyánkfiainak az mostani dologra szükségek leszen, tartozzanak az ő kegyelmek simplex requisitiójára assistentiával és segítséggel lenni kiki maga mestersege szerént. Hasonlóképpen az Görögök és 'Sidók is legyenek segítséggel az pénz olvasásban igazságosan. —

Et nos nos modis et conditionibus praedeclearatis celsissimo principi domino domino nostro clementissimo humillime porreximus, rogantes suam Celsitudinem debita cum submissione, ut universos articulos omniaque et singula in eisdem

contenta benigne acceptare, approbare, suumque eisdem praebere consensum, ac observare, per aliosque, quorum interest, observari facere dignaretur. Datum in Civitate Segesvár, die 5-ta Julii, 1660.

Várad aug. 28-án török kézbe esett. Barcsai, habár azért lehetetlen őt föltétlenül kárhóztatni, ezzel teljesen elveszté népszerűségét, s az ebből folyó következményeket testvérének Gáspárnak kegyetlensége sem háríthatta el. Két évi adó-hátralék be lőn hajtva, de nem az 500,000 tallér, daczára a folytonosan megújuló portai sürgetéseknek, daczára a foganatosított szigorú rendszabályoknak. S midőn a fejdelem Erdélybe ért, itt mindenütt elégtelenséget, zavart talált, sőt a székelység nyílt lázzadásban tört ki. — Ennek lecsendesítése csak amnestia kihirdetése által sikerült, s az 1660. october 20-iki segesvári gyűlés a Barcsai megerősítésén kívül legtöbbet az adó behajtásával foglalkozott. E gyűlés határozmányai, melyeket a bekövetkezett idők miatt fejedelmi szentesítés nélkül az ország rendei adtak ki:

Articuli dominorum, magnatum, et nobilium trium nationum, regni Transylvaniae Partiumque Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum comitiis ad diem vigesimum mensis octobris, Anni millesimi sexcentissimi sexagesimi, in civitatem nostram Segesvar indictis celebratis conclusi.

Articulus primus.

Nagy szomorúsággal értjük az közinkben küldött Nagyságod kegyelmes propositiójának eleiből, fájlalja az Vásárhelyi*) boldogtalan gyűlésünk alatt (hogymár) országul, mi akarattunkból Nagyságod méltóságos személye megmocskolására írt levelünket, melyben több dolgok között minden javainknak elhúzásával, vonásával és tékozlásával mocskoltatt, mely levél hogy sokaktól közölünk nem subscribáltatott és pecsételtetett volna, nem tagadhatjuk, de bizonyítani merünk istennel az egész keresztyén világra bátran kiterjeszt-

*) Marosvásárhelyt 1659. sept. 24-én tartott gyűlés Rákóczy alatt.

vén dolgunkat, annak az igazságtalan levélnek írói se iratói se javallói nem voltunk; sőt midőn akkori egybe gyülekezésünknek helyére közinkbe küldetett, publice megmondták, magunk tudván az dolgot különben lenni; nem subscribáljuk, sem pecsételjük, ezzel akkor elhaladván a dolog, még sem szünt meg szegény boldogtalanul megholt fejede(lmünk) fegyvernek félelmével erőszakot tenni az igazságon, h(a)nem elsőben tanácsi renden levő atyánkfiaival subscribáltatván, annak utánna drabantokkal renddel hordozt(atta) szállásunkra, úgy kellett az halálnak félelme miatt subscribálnunk és pecsételnünk, mely noha az egész keresztyén világon, úgy hiszszük, hallatlan dolog, de hogy ez szerént megesett rajtunk, istennel és a magunk lelkiismeretével merjük bizonyítani. Azért az mint annak az törvénytelen vásárhelyi gyűlésnek minden actáit, úgy az feljebb említett mocskos levelet is mienknek nem ismerjük, cassáljuk és annihiláljuk részeiben, könyörögvén alázatosan Nagyságodnak, ez iránt való megbántódását ne nekünk, hanem az rajtunk uralkodó törvénytelenségnek tulajdo(nítsa).

Articulus secundus.

Megértettük kegyelmes urunk az Nagyságod hozzánk mutatott fejedelmi kegyelmességét, hogy Nagyságod kegyelmesen igéri és egyszersmind assecurál is elégségesképen, hogy inauguratiójakor acceptált conditióit helyben hagyja, és az szerént akarja az hazát bírni, és annak tenora szerént bennünket gubernálni, az 16-ik és 17-ik conditióin kívül, melyeket nem is úgy Nagyságod részéről, mint az hazának közönséges javára nézve változtatni és articulusba is íratni cselekedtünk. Isten Nagyságodat ez atyai szeretetiért sok esztendőig megáldja és hazánknek törvénye szerént való gubernálására boldogítsa.

Articulus tertius.

Az Nagyságod 16-ik és 17-ik conditióinak qualificatiója.

Kegyelmes Urunk, magunk kárával tapasztaltuk az Nagyságod 16-ik conditiójában, az mint declarálva vagyon, hogy minden fizetett hadak az ország hűségére is hittet legyenek

kötelesek, melyben határozás nem volt, hogy t. i. addig lennének kötelesek míg az porta hűségében megmaradnának, és az fényes portával egyetértő fejedelemmel értsenek egyet. Azért ennek utánna nem különben, hanem csak addég legyenek hit-tel kötelesek az hazához, míg az portához való hűséget az haza fentartja. Hasonlóképen az Székely atyánkfiainak is magok nemzetekből álló kapitányokat magunk veszedelmével tapasztaltuk lenni, kiváltképen mostani veszedelmes állapotjában ez hazának. Melyről Nagyságodnak plena auctoritast engedvén, hogy az haza fiai közül más rendbéli kapitányokat is állathasson Nagyságod ő kegyelmek köziben.

Articulus quartus.

Nem tagadhatjuk kegyelmes urunk sok rendbéli adózásinkat, romlásinkat, mindazáltal látván, nem egyébben hanem az adásban áll Isten után ez haza megmaradott részecskéjének is továbbra való maradása; azért kegyelmes urunk, mi is félretévén mostan magunk szabadságát, magunkra nem jobbágyunkra vetettünk, mind megyéken és székeken minden szolgáló jobbágytól és szolgáló zsellértől, ki nem vévén birákat, kolcsárokat, drabantokat, s egyéb jobbágyból álló szolgáló embereket, capitatim mind úri fő és közrendek, fiscus, városok és papok jószágiban az városok is hasonlóképen adjanak egy egy tallért, ha ki meg nem adná ad quindenam, más letevén érettek, bírhasa tíz esztendeig, vigore praesentis articuli hozzá is nyulhasson. Akkor deposita hac summa redimálhassa. Ide értvén az házas örökséges özvegy asszonyokat is, kik urokat több jobbágyokkal együtt szolgálják; kivévén városokban, falukban lakó szegény özvegyeket.

Articulus Quintus.

Az fiscalis tiszttek, kik az fiscus jószágit azon terek viselés alá nem akarnák bocsátani, mint büntetődjenek.

Kegyelmes urunk, hogy Nagyságod az fiscus kezínél lévő jószágokat is, hasonlóképen Fogaras földét is, azon terek viselés alá bocsátja; az Nagyságod kegyelmét alázatosan megszolgáljuk. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy

az mely fiscalis jószágokról ezen summát le nem tennék, úgy mint az privatus nemes jószágáról, ha más pedig érette letévén vigore praesentis articuli hozzá nyulhasson és bírja, úgy mintha privatus emberé lőtt volna. Ha mely fiscalis tiszt meg nem engedné az executiót, nem csak jószágát és jóvait veszesse el, hanem vigore praesentis articuli megfoghassák ő magát és felakaszthassák érette. Melyre ad requisitionem querelantis az tisztek hitek kötelességek alatt tartozzanak kimenni s executiót tenni, az hová pedig az tisztek be nem mehetnek, az praefectus hiti kötelessége szerént tartozzék azon executiót peragálni.

Articulus sextus.

Mivel mostani rendkívül való contributióink ez haza megmaradására nézendő, azért valakik inscriptiós vagy zálogos jószágot bírnak, az mint most extraordinarie, kelletik*) tempore redemptionis az capitalis summával refundáltassék, ide nem értvén, kik rabságból való szabadulásokért kényszerítettek elzálogosítani.

Articulus septimus.

Az universitás is hasonlóképen capitatum egy egy tallért, azon poena alatt úgy mint sub amissione bonorum, az szerint, mint vármegyéken és székeken, ígér contribuálni s azon terminusra beszolgáltatni.

Articulus octavus.

Kik extraordinarie pénzeket kiadják az mostani szükségre, mint contentáltassanak.

Látván az mostani szoros állapotot Kegyelmes urunk, melyben magunknak nem kedvezhetünk, hanem kinek kinek az hazában mi telne azt kitudhattuk, külön külön bizonyos summa tallérokat vetettünk, hogy ad octavam ab expiratione diaetae számlálván, ide Segesvárra, az mostan arra rendeltetett perceptor atyánkfnai kezekben, aranyul, tallérul, jószágok elvesz-

*) Az eredetiből a lap alján egy sor el van vágva.

tése alatt kiki hogy beszolgáltatassa, végeztük, az melyről mind az mostani s mind az előbbi perceptorok garas pénzül tartozzanak contentalni. De mivel Kegyelmes urunk látjuk, hogy az országból mostan felvetett summából nem lehet egészen mindennek contentatiója, kiket Nagyságod jószággal ígér contentálni, az Nagyságod kegyelmét alázatosan megiszolgáljuk.

Articulus nonus.

Mostan felvetett summának percipialására rendeltük Kassai Ferencz, Semlyen Gábor, Vásárhelyi Kovács Ferencz és Szebeni notarius atyánkfiait.

Articulus decimus.

Az elmúlt segesvári gyűlésben az vinczi új keresztényekre vetettek volt két ezer tallért melyet mind addig is nem administráltak, mely summát az Nagyságod praefectura mindgyárást minden kedvezés nélkül exigálja rajtok és adminisztrálja ezt perceptor kezében, melyet ha még is contumacia duce nem akarnának beadni, cum duplo exigálja rajtok.

Articulus undecimus.

Hogy Nagyságod mind nemesi és városi rendeknek, kik szabadságokban megbántódtak, ez közelebb jövő gyűlésen ígér megorvosolni, az alatt is peniglen hazánk törvénye és szokásink kívül való foglaltsokat executiókat köztünk nem enged cselekedni, az kiktől penig esztendő alatt valamely jószág elfoglaltatott, azok felől is kegyelmességit ígéri, az Nagyságod kegyelmességét alázatossan megiszolgáljuk mint kegyelmes urunknak. Ide nem értvén, az kik az országból kimentek ott künn vadnak, azokat Nagyságod mi rólunk nem keresvén.

Articulus decimus secundus.

Az kik az mostani változó állapotokban megkárosítottak, mint kellésék procedálniok károknak recuperálásában.

Károsítottak sokak meg ez mostani változó állapotokban ugyan az magunk hazánk fiaitól és tagjaitól, az kik sok

jámboroknak javait vagy magok hasznára elvonták, vagy másoknak kiadták; melyeket hogy hoszu pernek folyásával kellessék az megkárosított félnek keresni, méltatlannak itéljük, azért ha kik ad simplicem requisitionem az károst contentálják; az káros is tartozzék elvenni, ha nem kit kit az szabadsággal élők közül az ő forumokra u. m. székes helyekre, az városokat peniglen, mivel magok dolgában bírák nem lehetnek, immediate gyűlés alatt levő táblára vagy octavára; de ha privata personával városi rend között is lenne az dolog, magok forumokra az actor részéről, fenmaradván az apellatio, ha fogja kívánni, citáltatván vagy evocáltatván minden nemű exceptiók és remediumok legyenek kirekesztve, ha az dologban valami homály lenne egy exmissio adassék csak, hogyha peniglen az jóknak elvitelét avagy kiadását az Incattus maga sem tagadná, exmissióra se bocsátassék, hanem az kinek mennyi erő javait elvitte vagy egyébiránt is más jámboroknak kezekből elidegenítette, az bírák tartozzanak mox et de facto contentáltatni. Hasonló processus observáltassék azoknak dolgokban is, az kik más jámboroktól elbitangolt javakat megvették, bitánglották, vagy idegen katonákat azokra vittek, igazgattak, lappangttattak, mivel az gonoszságban consentiensek voltak. Hogyha törvényből megyen*)
.*)
tassék az káros. Az jobbágyokat penig, hogy az imide amoda való processus abscindáltassék, azon vármegyék vagy székbeli tisztek eliben citálják, melyek előtt ugyanott finaliter decidáltassék, és executióban is vetessék. Mindezen dologban ha ki ezen brevis processust követni nem akarja, maga szabadságában álljon ha az articulus és decretum szerint akar procedálni.

Az kik penig azok közül a Nagyságod seregében laknak, azok generalisok és kapitányok előtt adhibeálván az vármegyék és székek tiszteiben is és egyéb nemeseket is ha ad simplicem requisitionem az károst nem contentálják, azon brevis processus szerint igazítassék el, az executio is azon poenával legyen. Az udvari tisztek penig ha nem akarnák

*) Itt a lap alján az eredetiből egy sor el van vágva.

törvény szerint eligazítani és executiót is tette ad instantiam querulantium, az mi Kegyelmes urunk, megtaláltatván az panaszló féltől, méltóztassék kegyelmesen demandálni az eligazítás felől. Ha pedig urak vagy más rendek szolgái, azok felől is hasonlóképen tegyen igazítást az urok, melyet ha elmulatnak, az urok jovaiból az vármegye vagy székbeli tisztek mox et de facto cum duplo tegyenek executiót. Erről értvén a residentiátlan rendeket, kiknek penig residentiájok vagyon, azok ellen de bonis procedáljanak. Ha kiknek annyi jövök nem lenne az feljül megírt processusokban, hogy az károsnak satisfaciálhatnának belőle plenarie, captiváltassanak és mindaddig fogva tartathassanak, míg az károst nem contentálják.

Az obsidiót szenvedők ellen nem extendáltatik ezen végzésünk.

Articulus decimus tertius.

Kegyelmes urunk, az Szászsebesi gyűlésben denominált volt az ország, kik az porta contentatiójára felvetett sok rendbéli adózásokról vegyenek számot minden helyeken, kiket mostan is helyben hagyunk, az megholtak helyett másokat rendeltünk; hasonlóképen kik ez hazából kimentek Fejérvármegyére Cserei Miklós, Thordavármegyére Csapai István deákat, Udvarhelyszékre Kopasz István, Háromszékre Ákosi Mihály, Aranyos székre Samarjai Péter deák, Kövárvidékére Szikszai Zsigmond, és Desházi András deák atyánkfiait rendeltük.

Articulus decimus quartus.

Az universitáson kívül való minden kolcsos és mező városokon azon vármegyéknek és székeknek tisztei vegyenek számot.

Articulus decimus quintus.

Ugyanezen exactorok mind az mostani felvetett capitum egy egy talléros adórol az elébbi felvetett kapu szám után öt öt forintos, húsz forintos és ötven forintos adórol minden rendektől kinek kinek az ő járásában igaz számot vévén administratiójokrol arról való articulusok szerént; viszont az rabok váltságára felvetett adórol, kik is ad 1-mam decembr. leg-

tovább tartozzanak kimenni ezen dolognak eligazítására, az restantiáknak felszedésére kényszerítsék is a falukat és possessorokat az contumaxok ellen irt poena alatt.

Articulus decimus sextus.

Az mely perceptorok bevőttek ezen summa pénzben és bé nem adták, ha ad quindenam bé nem adják, nemesi szabadságok nem obstálván meg fogattassanak és usque ad satisfactionem fogságban legyenek.

Articulus decimus septimus.

Az mely szolgabírák vagy perceptorok hét hét pénzt vőttek ki egy egy forintból, az mostan rendeltetett kimenendő exactorok inquiráltatván felőle, comperta rei veritate az jövő gyűlésen decernáljon poenát az ország az olyanok el(len.)

Articulus decimus octavus.

*Absolváltatnak az Rákoczi házhoz való kötelességtől, kiknek
reversalisok volt.*

Valamely privata persona az Rákoczi házhoz hittel volt köteles, azokról való reversalisokat producálják, és annihiláltassanak; ha kik eltagadnák, és jövőendőben kitudódnék, per directorem evocáltatván in notam perpetuae infidelitatis convincáltassanak. Hogy ennek utánna afféle dolog ne legyen, az fejedelmektől is arra ne kényszerítessenek, hogy feleségekhez gyermekekhez hittel legyenek kötelesek, végeztük.

Articulus decimus nonus.

Mivel megholt fejedelem hűségére esküdtek volt meg nagyobb részént az haza fiai, végeztük azért kegyelmes urunk az Nagyságod hűségére ujabban esküdjenek meg, kik meg nem esküdtek az Nagyságod Szebenből való kijövele után. Az székely atyáukfiai penig capitatim hogy megesküdjenek igen szükségesnek látjuk. Az kik itt meg nem esküsznek, post expirationem praesentis diaetae, intra quindenam, kiki székes helyén esküdjék coram officialibus suis.

Articulus vigesimus.

Désen valamely nemes avagy sóvágók közül rováson levő civilis fundust bírnak, tartozzanak róla contribuálni.

Az dési városbeliek találának meg, hogy volnának sokan az nemesség és sóvágók közül kik rováson levő civilis fundusokat bírnak, mégis azokról közikben nem akarnak contribuálni. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy ennek utána valamely nemes ember vagy sóvágó azon városban rováson lévő civilis fundust bír, tartozzék az város közzé róla contribuálni, az város is penig őket, magoknál nagyobb adóra ne erőltesse.

Articulus vigesimus primus.

Néhai Nadányi Mihály *), akkori egyik ítélő mester atyánkfia törvénytelen és minden igaz ok nélkül lött megölettetése felől értjük kegyelmes urunk némelyek az dolognak valóságát nem értvén, némelyek penig nem jó lelkiismerettől viseltetvén bal ítélettel voltanak és holta után is azon becsületes atyánkfiát áruló névvel mocskolni nem átallanak, kiknek hamis ítéleteknek megfeddetésekre akkori ügyebeli ártatlanságát articulusunk által nap fényre hozni illendőnek ítéltük. Recognoscáljuk azért egész országul, háromnemzetül, hogy az tavalyi augustusban celebráltatott mezei gyűlésünkből, mi tölünk levén szegény Nadányi Mihály atyánkfia, több mindenik natiobol álló főrenden lévő követekkel együtt Havasalföldében expediáltatván országul közönségesen adatott levél és instructio mellett az szomszéd Oláhországnak ez hazával való confederatiójának megerősítésében fáradozott; mely utjában megfogattatván, minden törvény nélkül contra omne jus gentium jámbor szolgálatjáért öletett meg, melyhez képest senki áruló névvel méltán nem mocskolhatja, sőt inkább méltábban azok neveztetetnek árulóknak, az kik tudván ez hazának portához való kötelességét, az porta ellenségét ez hazára hozták.

*) Lásd Nadányiról Szalárdi 430. 451. 464. ll.

Articulus vigesimus secundus.

Az *obsidio* alatt Váradban lévő ugyan váradi czéheket tartó mesteremberek, kik mostan Debreczenbe szorultak, alázatosan találának meg országu, hogy ők ezelőtt is czéhekben voltak, mégis mind ennyi romlott állapotjokban is ingyen nagy költség és fizetés nélkül czéhekben bévenni nem akarnák; méltó tekintetünk lévén hűséges szenvedésekre az Nagyságod kegyelmességéből, hogy valakik Váradban szenvedtek és az előtt czéheket tartottak, azokat minden czéhekben mesterségek szerint remeket, köszönő pohárt, mester asztalt, summa pénzt tőlök ne kívánjanak arra is ne is erőltessék, minden helyeken hogy befogadják, végeztük.

Articulus vigesimus secundus.

Ez hazából kiment mostani szoros igyünkben velünk együtt az terhet nem szenvedő Erdélyi emberek felől micsoda parancsolatja légyen az fényes portának, mind az Nagyságodnak írt levelekből, mind penig az mostan itt lévő csausz pasa szavaiból értvén, hogy akárkinek is közülök megengedjünk, és azzal erre az nyomorult hazára újabb veszedelmet vonjunk, azt semmiképen nem cselekedhetjük, hagyván mind jószágok birását, mind penig állapotjokat az Nagyságod kegyelmes dispositiójára, az Nagyságod utolsó resolútiója szerint.

1) Az adónak leszállítása felől.

2) Az reánk vetett nagy summának szállítása felől, vagy ha ugyan semmiképen nem engednének benne, mentől tovább való határát kérni, mely alatt lassanként szolgáltatassuk be.

3) Hogy Váradhoz az Ali basa ő nagysága hiti és végzése szerint, azon faluk birattassanak, melyek eleitől fogván birattattak és melyeknek az váradi kapitányok parancsoltak u. m. fiscalis jószágok és hajdúvárosok. Ha különben nem tehetné, Biharvármegyének egy részét kellenék Váradhoz szakasztani, ha ugy is nem, avagy csak az Biharvármegyén kívül való részek maradhatnának meg.

4) Athnamét kívánni jövőendő állapotja és megmaradása felől az országnak.

5) Deszni vára mivel visszaigértetett egynéhány versen, ha Nagyságod kegyelmes tetszése, arról is könyörögni nem árt.

Könyörögvén alázatosan ezeken kívül is, az miket szegény hazánk megmaradására szükségesnek ítél, méltóztassék atyai gondviselését terjeszteni reánk.

Datum in civitate Segesvar, die 1-ma novembris, 1660 *).

Haller Gábor mpr. Sárpataki Márton mpr.

P. H.

P. H.

Ezalatt titkosan egy összeesküvés szövődött, Barcsait megfosztani trónjától. Az elégületlenek s különösen az elhalt Rákóczynak párthívei Kemény Jánosra vetették szemeiket, ki elvonultan élt aranyos-medgyesi várában. Már a fölkelő székektől kapott biztatást, a bújdosó erdélyiek szeme rajta függött, s ő eleinte színét is kerülve annak mintha a fejedelni széket vadászná, következő manifestumot küldött az erdélyi rendekhez :

„Nemes Erdély országának három rendből álló becsületos rendei. Noha az úr isten hazánkra és nemzetünkre bocsátott közönséges csapási mellett én rajtam különvaló mértékben is meg tetézte atyai látogatását, mert ifjuságom ideitől fogva sok nyomorúságok között már vénséget is elért idős koromban rabi sanyaruság által is megerőtlenített, értékem felett való sarcz által külső javaimtól megüresített. Azonban szabadulásomtól fogva a fenforgott sokféle alkalmatlanságok is hazámból kirekesztettek vala. Mindazáltal szüntelenül emlékezetemben forogván nevelt hazámhoz való kötelességem, azonban a mostani méltóságos fejedelem ő nagysága kibocsátott irási is serkentgetvén, melyben vádolta cselekedetét azoknak, kik hazánknak ilyen szükséges állapotjában csak zsírját venni, annak pedig terhét viselni nem akarván, távolról néznek, némely irásában pedig ugyan nevezet szerént ő nagysága engemet is illetett. A hazájokon kívül levőknek pedig bémeneleket néha javallotta, néha ellenzette. Én is azért ilyen megromlott állapotomban is egy néhány izben offerálván hazám szolgálatjára való indulatomat, irogattam mind az haza elől-

*) Eredetije a magyar akademia birtokában.

járóinak, s mind pedig a nemes országnak, és küldöttem szolgálaimat is azon végre, de nagy gyalázatos szomorúságomra az ország státusi eleiben annak módja rendje szerént nem bocsátattak, oblatióim is megvettettek csak, szolgálaim pedig nem különben fogdostattak, kergettettek, mintha hazámnak ellensége vagy megszentelt ámulója lettem volna, és így ezen kívül sokféle módon hazám szolgálatjától nem csak elrekesztettem, de csak arra kész indulatom tudása is elnyomtatott. Azonközben több becsületes atyafiakkal én is csaknem egész familiástól és hozzám tartozókkal együtt nem kicsiny becstelenségekkel károkkal és injuriákkal illettetem, effélékkel jutalmaztatott jóra való kész indulatom. Nem tehefvén azért továbbra hivalkodva és távolról nézmem szegény hazámnak ily utolsó veszedelméhez közelítő állapotját, nem is hagyván nyugodnom annak szolgálatjára való szives kívánságom, midőn mind ennyi sokféle nyomoruságos romlási után is, megmaradása felől való securitása felől semmi valóságos vigasztalást nem érthetnék, sőt inkább jövő nagy veszedelmek rettegési miatt, csak nagy szomorú ohajtás hallatnék hazánkban, én velem s többekkel is pedig csak nem is közölnék, sem oly állapotjának reménységei, kin örvendezhetnék, sem pedig hazánk nyavalyájának megorvoslásának mediumi felől való elmélkedések. Az sarczolatásoktól pedig üresen nem hagyván bennünket is, vélekedésen olyan vagy, ne talán mindezek történhetnek (noha nem messze) mindazáltal hazánk határain kívül létünknek is okából. Hogy azért sem magunk lelkünk esméretitől se egyebektől is ne vádoltathassunk: hazánk mostoháinak is nevezessünk, eltökélett igyekezetem az, hogy kegyelmetek közzé a haza szolgálatjára magamat több becsületes hazafiaival együtt bepraesentálni ne halasztanám Istennek ő szent felségének szent segedelméből. És ha kiktől (mivel a mint hallatik) vagy az hatalmas nemzetek vagy ország, annak méltóságos fejedelme, akár más privatus atyafiak ellen vádoltatván, abbéli ártatlanságát igyemnek Isten előtt kegyelmetek eleiben terjesztvén, jó ítéletek alá engedelmesen bocsátván magamat, dolgomban levő igazságos ítéletnek reménysége alatt, mivel történhető dolog, hogy némely idegen természettel bíró emberek kiváltképpen az olyaténok, kik ennek előtte is, magok tudják micsoda indulattal, nem hogy haza

szolgálatjában egyebeket is adscribálni kívántanak volna, de sőt inkább annak elrekesztésinek módjaiban fáradoztanak; mostan is a jó igyekezetet gonosz végre fognák magyarázni. A mint azért részesek vagyunk egyéb contributióban az Hazának nehézségének szenvedésében mint más Hazafiai (kiből kivenni magunkat nem is akarjuk): úgy méltán kívánhatjuk is, hogy érthessük hazánk dolgainak mi karban forgását is. Akarván annakokáért kegyelmeteket (hazámba menő szándékomnak oka) vége és módja felől tudósitanom; oka azért nem egyéb hanem hazámhoz való szeretetem és kötelességem. *Vége az*, hogy ha kedveltetik, kegyelmeteknek szolgáljak. Módjában is kegyelmetek meg ne ütközzék, hogy ha magam securitására kívánságom kívül felettébb sokadmagammal kelletik járnom mint sem magam értékem, állapotom mutatná, vagy más békességes időben kívántatnék, tudva légyen kegyelmeteknél idegen nemzettel való ijesztetésem és fenyegettetésem. Hazámban is pedig történtenek olyak, kik gonosz indulatjokat és igyekezeteket szivekben lappangtatván, veszedelmekre való cselekedettel kezdenék kifakasztani, melyről mint gyarló ember nem méltatlanul gondolkodhatom. Assecurálok mindazáltal mindeneket felőle, hogy semmi rendbéli emberek ellen hazámba menni hostiliter nem igyekezem, azokon kívül ha kik magokat fegyverrel opponálják, vagy nékünk ártásunkra igyekeznek, mely casusban, mind isten mind emberek törvényje megengedi az igaz defensát, nem is megháborítására az hazának, sőt inkább jól meg sem aludt belső tüzének megoltására, és mindenekben kegyelmetekkel együtt szép egyeségnek hozására czélozok, az egyesség lévén fő eszköze a megmaradásnak: melyre mint isteni munkára várhatunk is áldást annak szerzőitől, ha az egyenetlenséget mint ördög plántáját kigyomlálhatjuk magunk közül, az hazának mostan fen lévő nehézségei és egyéb egyenetlenségi felől, hogy mi is kegyelmetekkel igaz atyafiai consultálódhassunk, és minden szükséges dolgainkat eleikben terjeszthessük. Valaholott azért kegyelmetek levelemet hallani fogja, el ne mulassza, mindjárist oda confluálni a nemesség és minden hadban szolgáló rendek, személyek, Szászvárosokrol, és székekről bővséges számú ablegatusi által, hogy kegyelmetekkel egyező értelem-

ből communicálván mind felső méltóságbeli közönséges alsó rendek előjáróival a nemes országnak, a kiket tudniillik efféle dolgok illetnek egyező tetszésből tractálhassunk hazánk megmaradására nézendő minden egyéb szükséges dolgokról szabados Vokssal, és magok sziveknek bátorságos kinyitásával.

Ellenben isten s világ előtt tudományt tészek arról, ha kik e közjóra indítatott dolgokban, ha csak kivonszák is magokat avagy ha inkább opponálják, Istennek ha mi itéleti az olyanokra fog következni, nem mások, hanem magok lesznek okai. Ezek után az úr isten kigyelmetekkel, éltesse, és juttassa boldog napokra.“ Datum 20. Novembris 1660.

Kegyelmetek atyafia szolgája

(L. S.)

Kemény János *)

E nyilatkozmánynyal mondhatni maga is egyszerre indúlt meg. A határszéleket csaknem védetlen állapotban találta. Nánási 200 fegyveressel elfogatott, Barcsai Gáspár Örményesen meggyilkoltatott, csapata szét lőn verve, s Kemény Görgény alá sietett, hol Barcsai Ákos ez időben mulatott. S ez sereg nélkül, csaknem mindenkitől elhagyatva, alkudozásba bocsátkozott vele. Köz megegyezés folytán, mert már Barcsai a lemondásra is késznek nyilatkozott, dec. 24-ére Szász-Régenbe országgyűlést hívtak össze. Ez a kitűzött időben megnyílt, s annak szellemét következő naplóból tanuljuk ismerni :

*A Tekintetes Nagyságos és Méltóságos Kemény János úrnak
Erdély Országába való bemenetele.*

Elközelget vala immár az isteni rendelésből való ezerhatszázhatvanadik halálos esztendőnek vége, és a kivánt békességet ennyi sok öldöklések, ragadozások, háboruságok és házi fegyverek után, melyekkel Erdélyországa ennek előtte kevés idővel vala terheltetve, az lakosok remélni kezdték vala. Lévén ez is elméjekben, hogy a tüzet megoltanák, az alattomban való ellenkezéseket, és az országokat pusztító há-

*) A kolosvári reform. főiskola könyvtárában levő b. Szilágyi Sámuel féle másolatból. Szalárdiban terjedelmes kivonatban olvasható. Kelete nov. 20. 1660.

boruságokat kigyomlálnák, nyilván való dolognak láttatván ez is lenni az országnak fő fő rendei előtt, hogy az Hazának a pártolkodás mindenkor veszedelmet, ellenben pedig az egység békességet szokott volt szülni. Vonsza vala pedig sziveket az ország státusinak az egységre, Görög, Tót, Bolgár országoknak (hogy több idegen országokat ne keressek) s az régen virágzó Magyarországnak is veszedelmében gyógyult régi sebeinek újabb sebekkel való megújulása, Erdélynek nevezetes háttárinak a pártolkodás miatt való elvesztése, melyek mind egymás között való egyességre, és a haza szerelmére nyitogatják vala a sziveket. Voltak jóllehet némelyek kik a magok hasznát feljebb becsüllették, kiknél a békesség és az haza megmaradása felől való beszélgetés szentségtörés gyanánt tartatott, az egyiptomi ravatalnál terhesebb adózás napról napra nevekedett, de hová költetett légyen a közönséges pénz, senki élete feje elvesztése nélkül kérdezni nem meri vala, és így hijában való s haszontalan dolgokra költetik vala hazának veritéke és vére. Mely nagy és sok gonoszok után e nyomorult Erdély eltemetettnek láttatnék lenni, nem lévén kebelében (*ad verbum nec habere*) semmi egyéb haszontalan gyásznál, hamunál, és szomorú pusztulásnál, és a mi keservesebb még is mind ennyi gonosz után is semmi pihenést nem remélhetvén, hová folyamodnék és holott keresné megmaradását teljességgel nem tudja vala; noha mindazonáltal ennyi nyavalyái között is még is ez egy volt vigasztalása, tudniillik hogy volna még egy békesség és haza szerető igaz haza fia a tekintetes nagyságos és méltóságos Kemény János, kinek segítsége és bölcsesége által ha az országnak elébbeni csendessége helyben nem állattatnék, nem lehetne annak továbbá való megmaradása felől semmi reménység. Commendálta továbbá ezt a benne született jóság is, és a tatárok között két esztendeig való sanyarusága, holott hazája megmaradásáért az halálnál keservesebb rabságot szenvedett. Ki midőn a méltóságos Rákóczi György Fejedelemmel és az országnak némely fő rendivel az rabságot elkerülhette volna, akart inkább élete letételével is ellenségnek praedájává lenni, hogy nem mint annyi keresztyénséget fő és Vezér nélkül hagyni, sőt midőn némelyek adnák tanácsul, hogy keresné a megszabadulást, gyakorta kemény szóval ezt mondja vala: sem az he-

lyes okosság, sem a keresztyénség nem javálja, hogy azokat, kik velem együtt mind ez ideiglen, mind boldog s mind boldogtalan sorsot együtt szenvedtenek, elhadjam, akarok inkább meghalni, hogy nem mint béres nevet viselni.

Ezekről és több ezekhez hasonló jóságos cselekedetiből indíttatván ez haza, midőn az országból a fejedelemnek ellene való méltatlan bosszúja miatt kirekesztetve volna, levelei s követei által haza hívja, kéri és unszolja, emlékezték meg istenéről és keresztyénségéről, s ne késlelje megtérését, legyen segítséggel veszedelmek habjaiban forgó szegény hazájának, és noha látná e nyomorult minden felől rárohannandó veszedelmét, és hogy ilyen gyuladásnak ember alig vehetné eleit, meggyőzé mindazonáltal hazájához való szerelme, árvák ohajtási, özvegyek zokogási, és végezetre minden rendeknek nyomorult állapotja, bejövén Erdély országába, tanál mindeneket felháborodott állapotban, a szeretetet és az egyességet számkivetésben; nevedekvén híre bejövetelének a nép öszve gyűl, és úgy mint haza jó atyjának mutogatja sebeit és számlálja fájdalmát, ezeket karóba vonták, amazokat felakasztották minden igaz törvény tételnek hátra hagyásával, némelyek orroknak, füleiknek, kezeknek elvagdaltatását, megcsonkítását mutogatják, némelyek rabvasokat, és tömlőcz porait beszélnek, egyebek minden földi javaikból való megfosztatásokat kesergik; majoroktól, falujoktól való megválásokról panaszkodnak és egész háznépek megszegényíttetésében solhajtának. Ezeket és ehhez hasonló szomorú dolgokat midőn könnyhullatással szemlélné e hazának jó atyja, szemeinek gyakorta égre való felvetésével csudálkozván keresztyén fejedelemnek ilyen kegyetlenségén, könnyhullatásokkal és fohászkodásokkal jelentgeti bánatját. Ezek után gyűlést hirdetvén a fejedelem és az országnak lakosait és rendeit összehivatván, minekelőtte az haza megmaradása felől tanácskoznának, méltóságos és nagyságos Kemény János úr ilyen módon szölli meg őket :

Nyilván vagyon az egész világ előtt, méltóságos úri rendek! mennyi sok nyavalyákkal és nyomorúságokkal sanyargattaték ez a nyomorult haza, köfalai lerontatának és szentegyházok megfertéztetének, úgy hogy valamely felé szemeiteket fordítjátok, mindenfelé csak a könnyhullatásra való okokat

láthatjátok: gondoljátok meg, kérlek, mennyi ezer keresztyének légyenek még a tatár keserves igája alatt, kik mezitelenség, éhség, szomjúság miatt elepedvén sohajtának: nézzétek meg jól, nézzétek meg hazátoknak még meg sem hült hamvait, szemléljétek meg tűz miatt elégett alkatmányoknak pusztult helyeit; megmezitelenített Erdély az ő lakositol, megfosztatott aranyától ezüsttől, és megfogyatkozott erejiben is; sőt hogy igazán meg valljam, bővebben öntöztetett meg ez ezerhatszáz hatvanadik esztendőben ez haza keresztyén vérrel, hogysen mint égi harmattal. Tanácsosokat kerestek-e? megholtanak. Vitéz embereket kívántok? megölettek, és a mi az hazának legsíralmasb, a hol erős b kőfalak, bástyák és erősségek állanak vala fen, ott mostan a gaz és bokros tövisek a szél ellen ugyan hajtnak. Nézzétek urak a templomokat, lovak istállóivá tétettenek! és a hun ennek előtte az Úrnak neve tiszteltetik vala, ott most a pogányoktól káromoltatik. Ó siralom! ó könyhullatás! mennyi szüzek fertéztettek meg a pogányoktól! mennyi ifjak számláltattak a pogányok közzé! mennyin választattak a természet ellen való bujaságra! Uram állj boszút az ő vérekért és nyomoruságokért! Bizonyára urak az úrnak keze illetett minket, mert vétkeztünk a mi atyáinkkal együtt. Gonoszságot cselekedtünk, és a mi gonosz volt azt miveltük. Tanácsok vagytok, viseljetez gondot azért hazátokrol, ideje felserkenni kinek kinek az álombol, nyissátok meg füleiteket, és az mit megmaradástokra jobbnak láttok lenni, azt válaszsátok. Azt vélitek-e, hogy a keresztyénségnek ellensége a mi aranyunkkal és vérünkkel megelégedjék? Semmiképen nem. Sőt inkább látjátok naponként veszedelmünkre való tör és háló készitetett. Megvallom keresztyén vagyok, akarok inkább azért a keresztyénséggel élni és halni, mint sem szabadság nélkül az halálnál is keserűbb életet élni.

Minekutánna azért beszédének ekképen véget vetett volna, tetszék az Uraknak, hogy ország fejedelmévé, és haza attyának választassék, kinek boldog uralkodása alatt, jó békességet és csendes állapotot tanálhatna e nyomorult haza, kinek kinek tetszését és suffragiumát kívánják, kiknek egyező közönséges tetszésekből, mely ritka példa efféle állapotban, a tekintetes nagyságos Kemény János fejedelemmé választaték,

az ellenkező elmék az szempillantásban megegyeznek, a gyűlölségek, versengések, fenyegetődzések letétetnek, úgy hogy a kit ennekelőtte egymással ellenkező görögöknek mondhatatlán volna, immár azokat az egymás között való egyességre nézve egy méhből születteknek lenni mondhatnád, és a kik egymást nem csak rugdosták vala lábokkal, hanem szaporitják vala is inkább egymás sebeit, letévén a vérontó dühösséget, az egy embernek is jelenléte azokat a szeretetnek kötelével összevecsatolván az egyességnek regulája alá szoritotta, a ki oly becsülettel szemérmetességgel mégyen vala fel a fejedelmi székre, hogy nem úgy fejedelmi botot felvenni, mint azt letenni állithatnád. Láttál volna ebben fejedelmi ékességeket, szemeiből folyni könnyhullatásokat, homlokán alázatosságot, ábrázatján szelidséget, hallottál volna az utzákon és ösvényeken ily kiáltásokat: Éljen az hazának atyja! éljen Nemzetünk oszlopa! éljen végezetre Erdély országának egyetlen egy vigasztalója. *)

E választás jan. 1-én ment véghez. A fejedelmi conditionók januar. 3-án megállapittattak. Jan. 5-én a Barcsai Ákos ügye került szőnyegre. Egy küldöttség ment hozzá, mely az ország biztosítását megvitte neki, s onnan a Barcsai lemondásával tért vissza. Ekkor Keményhez következő biztosító iratot intézett:

„Én Barcsai Ákos sub bona fide christiana assecurálom a mostani méltóságos erdélyi fejedelmet tekintetes és nagyságos Kemény János uramat, bátyám uramat ő kegyelmét, hogy soha sem magam sem mások által semmi némű utakon és módokon ő kegyelmének élete, fejedelemsége, méltósága ellen való dologban és semminémű törvénytelenül megkárosítására való állapotokban sem magára sem hozzátartozókra és adhaerensire nézve nem igyekezem: az erdélyi fejedelemséghez semmi praetensiómat fen nem tartom, az én fejedelemségemnek confirmatiójához való és hatalmamban levő leveleket és egyéb eszközöket mostani fejedelemnek ő kegyelmének kezéhez assigállok, soha senkivel semminémű színek és módok alatt sem

*) A kolosvári reform. főiskola könyvtárában levő b. Szilágyi Sámuel féle gyűjteményből.

egyéb ártalmokra való dolgokban, kiváltképen pedig fejedelemségre nézendőben nem tractálok, affélékben senkivel nem is consentiálok : ha mi oly dolgokrol való alkalmatosságok, akár honnan és kiktől való irások izenetek beszédek vagy akármi alkalmatosságok által adatnának a fejedelemtől ő kegyelmétől, el nem titkolom, sőt mindjárt értésére adom, arról való leveleket praesentálok, sőt ha valami ártalmára való dolgokat értenék, teljes tehetséggel ellene állani igyekezem, dolgait sincere a hol kívántatik promoteálok, és ha mi nehézség vagy(on) ő kegyelmére vagy az országra a fényes portától volna, vagy lehetne, ígéretem szerént magamra vállalom. Ő kegyelmét pedig az hazával együtt fejedelemnek agnoscálok, minden illendő engedelmességgel és a köztünk arról tett végezés szerént való becsülettétellel is illetem, ő kegyelmével tökéletes igaz atyafiságot tartok, velem közlendő titkos dolgokat senkinek annak ideje s módja előtt ki nem jelentek, magam sem mások által sem titkon, sem nyilván nem küldözök, irogatok és izenetek, és ő kegyelme vagy hozzátartozók ellen semminémű bosszúállásra való igyekezetet fen nem tartván, mindenekben magamat úgy viselem ő kegyelméhez, mint igaz hazafia tartozik legitimus fejedelméhez, melyről adtam ő kegyelmének ez assecuratoriámat kezem írása és pecsétem alatt. Datum in Görgény die 6. mensis januarij Anno Domini 1661.

Barcsai Ákos.

(P. h.)

De az előrevigyázó Kemény a Görgényben folytatott alkudozás eredményét az országgyűlés elébe terjeszté, s ott erősítetté meg :

Nos Johannes Kemény Deigratia Princeps Transylvaniae, Partium Regni Hungariae Dominus et Sicularum Comes. Damus pro memoria per praesentes, quod fidelis noster spectabilis ac magnificus Gabriel Haller de Hallerkeő Consiliarius noster ac in judiciis et generalibus regni Comitibus in persona Nostra praesidens, nominibus et in personis universorum statuum et ordinum trium Nationum Regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, Nostram Personalem veniens in Praesentiam exhibuit et praesentavit nobis ternas quasdam litteras,

primas et secundas illustrissimi domini Achatii Barcsai alias Principis Regni hujus nostri Transsylvaniae, primas manus subscriptione, secundas item manus subscriptione et sigillo proprio super cessione Principis, tertias dictorum universorum statuum et ordinum trium Nationum Regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum assecutorias ab eodem Domino Achatio Barcsai datas, tribusque sigillis, manumque subscriptionibus dicti Gabrielis Hallér, item generosi Stephani*) consiliarii nostri Sediumque Siculicalium Csík Gyergyó Kászon Supremi capitanei, nec non prudentis ac circumspecti Michaelis Orosz inclyti civis Civitatis nostrae Cibiniensis nominibus et in personis totius regni Transsylvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum communitas roboratas, petens nos debita cum instantia ut Nos praescripta transumi et transcribi praesentibusque litteris nostris inseri et inscribi ac futura pro cautela extradari et emanari facere dignemur. Primarum itaque litterarum tenor talis est :

Megbiráljuk az országot, hogy minden istenes utakat elkövetvén maga megmaradására, de abban meg nem bíráljuk hogy vagy magunk, avagy akármely hazánkfiainak élete elfogyásáról concludáljanak ő kegyelmök, az mint hogy Kemény János uram is hittet mondja, nem hogy valamely hazafiainak élete elfogyását praetendálná, sőt az addig való egyenetlenséget is szép egyességgé igyekezi hozni. Hogy ha penig országu ő kegyelmök az mi személyünkön kívül némelyek reméllik megmaradásokat (az mint sokszor ő kegyelmöknek megmondottuk), Isten az magunk fejedelemségéért az hazát periclitálná, abba is cedálni készek vagyunk, ha ő kegyelmeknek ugy fogna tetszeni, csak minket absolváljanak conditióink alól, s tisztességes tápláltatásunkrol tegyenek bizonyosokká, ő kegyelmeknek ahhoz illendő tisztességes jószágot és helyet adván, melyből úri módon élhessünk, jövődöben minket azzal ne vádoljanak, az fejedelemségnek translatiója felől mással tractálunk. Datum in civitate Görgény-Szent-Imre 11. Decembris anno 1660.

Barcsai Ákos.

*) Az akad. példányában itt kihagyás van. Azonban Csík, Gyergyó és Kászon fő kapitánya ez évben Szárhegyi Lázár István volt.

Secundarum itidem litterarum verbalis continentia sequitur in hunc modum :

Én Barcsai Ákos ennek előtte Erdélyország fejedelme, Magyarország részeinek ura, s Székelyek ispánja adom pro testimonio ez levelemet, hogy az miképen hazámhoz való szeretetemtől viseltetvén a magam méltóságának kisebbségével akarván consulálni országunk közönséges békességének, mind az gyűlés felől kibocsátott convocatoriámban, mind penig kezem írása alatt költ más levelemben országul ő kegyelmöket kötelességek alól felszabadítván, szabadságot engedtem vala arra, hogy ha ő kegyelmek én kívülöttem más személynek directiója alatt remélhetnék megmaradásukat, állana hatalmukban. Járván az is hozzá, hogy országul ő kegyelmek is engemet conditióm alól fölszabadítottak. Én is azért ez írásom által mostan is előbbi írásom szerént ő kegyelmek absolutiójuknak vallom s ismerem, és az regimennek mostani változásáért sem az országot sem annak mostani fejedelmét sem mást senkit is sehol semmi praetextus alatt meg nem aggravalok.

A mely várak benne lévő praesidiumokkal együtt kezemenél voltak, noha azokban levőknek kötelességek is a feljebb megemlített leveleinknek erejével az országnak több rendei kötelességével felszabadult ugyan, mindazáltal ez írásom által őket is felszabadítom, és az várakat minden ahhoz tartozó jókkal de facto az ország és annak fejedeleme kezébe adatok, excipialván Görgényt, kinek kezemenél hagyása és birása legyen az nemes országgal való végezésem szerént és módok alatt, az ország ilyen dolgokrul írott articulusi megtartatván.

A megnevezett várakban levők közül, a kik hozzám jöni akarnak, csak magok saját javokat s magam sajátomat hozzásák el, nem másokéit, sem penig az várhoz tartozó akármi barmokat, ne is dilapidáljanak, osszanak semmi uton és módon.

Ha kiknek deponált bonumok mind magam és mellettem levők kezében deveniáltak, az minemű constitutiót ilyen, s ezekben az háborukban künn levő jóknak restitutiója felől az nemes ország közönségessé fogja csinálni, magam s mellettem levők is ahhoz alkalmaztatjuk magunkat.

Ez országon kívül való helyekre semminemű praetextu-

sok alatt nem irogatok nem izengetek, ország s fejedelem dolgairul nem tractálok sem az hazában sem azon kívül nem tartom semmi praetensiómat fejedelemségéhez, az országnak szabados electióján kívül ha referáltatnék is, senki parancsolatjára fel nem vészem, fejedelmi titulussal sem élek; az ország és fejedelem consensusából irandó leveleimet ide nem értvén, szent ígéretem szerint mind az török nemzetségnek s mind más országokra, valahová kívántatik, de facto írni készen vagyok; az országot és annak mostani fejedelmét mentvén, és magamra vévén az portán azt az nehézséget, az mi az mostani állapotokkal következhetett, s élvén az hazában mint egy privatus úr, mindenekben mellettem levőkkel együtt az ország törvénye alá submittálom magamat bona fide christiana.

Datum in arce Görgény, die sexta Januarii Anno Domini millesimo sexcentesimo sexagesimo primo.

Barcsai Ákos.

Tertiarum vero litterarum tenor talis est :

Mi Erdély országnak három nemzetekből álló rendei incorporáltatott részeivel együtt, kik e mostani országgyűlésére Régenyben összegyülekeztünk; adjuk emlékezetére mindazoknak kiknek illik e levelünk által, midőn Istennek ő szent felségének igaz ítéletével sok bűneinkért, nem csak külső hatalmas nemzeteknek fegyvere szállott volt (de a mi ennél is keservesebb és veszedelmesebb volt) magunk között való egyenetlenség és abból következett sok rendbeli alkalmatlanságok teljességgel végső veszedelembe borítottak volt országul bennünket, azoknak lecsendesítésére behozván e mostani kegyelmes urunkat választott fejedelmünket ő nagyságát Kemény János Urunkat, s ő Nagysága szembenlévén előbbeni méltóságos fejedelmünkkel Barcsai Ákos urunkkal, ő Nagysága mint kereszttyén fejedelem maga méltóságának megalázásával is akarván ez haza közönséges békességének consulálni, az mi requisitióink kívül kész volt maga keze írása alatt fejedelmi méltóságának sponte cedálni, kötelességünket felszabadítván, szabadságot adott arra, hogy ha az ő Nagysága méltóságos személye kívül másnak directiója alatt remélhetnénk megmaradást, állana szabadságunkban, kívánja azon levelében ő Nagysága tőlünk,

conditiói alol szabaditanók fel, annakutánna penig hozzánk való atyai jóakarátját tetézni akarván, igérte arra is magát, valami nehézség mostani kegyelmes urunkra fejedelmünkre s az haza ellen vagyon, magára vállalja a portán. Mindezekre azért az megirt okokra nézve hogy háládatlanságnak vétkével méltán ne vádoltassunk, akartuk az ide alább megirt dolgokban és módok alatt való kedveskedésünket mutatni ő Nagyságához. —

I. Ő Nagyságát kívánsága szerint conditiói alol felszabadítjuk és azoktul absolutusnak valljuk.

II. Maga méltóságos személyének állandó uri sustentatiójára rendeltük és adtuk ő Nagyságának Görgény várát ahhoz való minden fiscalis jószágokkal, melyekkel de facto manuteneálja a fiscus, hasonlatosképen Szent Pétert és Sukot azokhoz mostan de facto birattatott jószágokkal együtt, vita durante irredemptibiliter, ő Nagyságának penig holta történnén, Szent-Péter és Suk immediate szálljon vissza a fiscusra, Görgény 15000 forintig ő Nagysága felesége s posteritássa kezénél maradjon, melyet a megnevezett summáig s személyeknek ugyan mostan inscribálunk, articulust irván róla, salvo tamen jure aliorum. A praesidiumok tartása felől irt Articulusai az országnak in vigore maradván. —

III. Ő nagyságát veszedelembe ejteni, törvénytelen megkárosításokkal illetni, semmi uton módon nem igyekezzük, sem hatalmunkban levőknek meg nem engedjük. Ő nagysága mellett levőknek amnestiát engedtünk, de ugy ha mindjárt redeálnak a mi kegyelmes urunk s országunk hűségére, most mindjárást hittel kötelezvén arra magokat, mint az több regnicolák, s ezentúl az haza s ennek fejedelme ártalmára való dolgokban magokat nemelegyítik s velünk mindenekben együtt értenek, egyéb állapotokban penig az ország egyességére redeálván egyenlő igazsággal és oltalommal éltetjük ő kegyelmét, mint tulajdon magunkat.

IV. Soha semmi uton s módon s okon előbbi Nagyságos urunkat senki kezébe nem adjuk, csak ő Nagysága is távoztassa okot adni afféle illetlen dolgokra.

V. Mind Görgényben s mind penig több helyeken az várakban s azokon kívül való helyekben levőknek magokkal

oda vitt avagy annak előtte securitásért letőtt javak utrinque restituáltassanak. Az mely jók penig várakon kívül ez háboruknak alkalmatosságival valakiktől vétettenek, azoknak állapotja felől országul akarván concludálni, valaminemű utat az magunk részéről követünk, egyenlő igazsággal éltetjük ő Nagyságát s mellette levőket minden respectus nélkül.

VI. Az mely várak eddig előbbi kegyelmes Urunk kezénél voltak, azokban levő ő Nagysága hivei békével bocsáttassanak, ő magok avagy előbbi kegyelmes urunk saját javaival meg sem károsítatnak, ugy mindazáltal, hogy mások javait sem az várakban levő s oda tartozó bonumokat el ne hozzanak s vesztegessenek, s ne is dilapidáljanak s osszanak is egynek másnak semmi uton s módon, s minekelőtte vagy Nagyságához mennének, hiteket az mostani kegyelmes Urunknak letegyék, ide nem értvén az olyanokat, a kiknek egyébiránt ide ki levő becsületes emberekhez való kötelességek, s az praesidiáriusokat, kik egyébaránt nem az mostani háboruknak alkalmatosságival szorultanak az várba; mivel ezek nem kényszeríthetnek arra, hogy kedvök ellen előbbi kegyelmes urunkhoz menjenek.

VII. Hogy maga személyeszerint előbbi kegyelmes urunk gyűlésbe jöjjön, arra ne kényszeritessék, az hadban való menettel másokkal egyenlővé nem tétetik elkerülhetetlen szükségén kívül.

VIII. Mindazonkívül assecuráljuk, hogy mi omnibus punctis megtartjuk és tartatnak bona fide nostra christiana. Ugy mindazonáltal, hogy ő Nagysága is előbbi kegyelmes urunk mellette levőkkel együtt a mi mostani kegyelmes urunknak és nekünk országul adott assecuratoriáját hasonlóképen megtartsa. Mivel penig e mostani változó állapotokban az ország pecségi eltévedtenek, az mely atyánkfiai subscribálják és pecsétlik ezen levelünket, kezek írásit és pecsétit in hoc casu mienknek ismerjük, sőt arra is igérvén magunkat, hogy ha előbbi kegyelmes urunk kívánja, az ország pecségi elkészülvén azokkal is megpecsételtetni készek leszünk. Datum ex oppido Szasz Regen e generalibus nostris comitiis die 5. Januarij 1661.

Lecta et cum suo originali comportata extradata-
que per Martinum Sárpataki Illustrissimi domini
domini Principis Transylvaniae Protonotarium.

Jan. 9-én Kemény a portának Erdély elfoglalására intézett czélzásait leleplezte, bemutatta a budai pasa levelét, melyben ez a szultán azon parancsolatját tudatja vele, hogy Bihar Kraszna és Szolnok megyéket a váradi kerületbe kebelezze; a nádor és esztergomi érsek leveleit, melyek míg egyfelől a török czélzatait feltüntetik, kimutatják a császárrali szövetség előnyeit. S másnap egy újabb levél érkezett a portáról, mely mindezt igazolni látszott, s mely szerint a két oláh vajda, a szilisztriai basa Ali temesvári és Szinan budai basa parancsot kaptak, hogy nem nézvén a télnek mivoltát és késedelem nélkül életek vesztese alatt induljanak.

Azonban az országgyűlés még nem tartá tanácsosnak a portától elszakadni, sem pedig nyíltan a német karjaiba vetni magát; előlegesen Bánfi Dénest s pater Kasonit küldék Bécsbe, hogy a császár czélzatait puhatolják ki, s lehetőleg hozzák tisztába hogy a Bécsi udvartól mit remélhetnek, hogy majd ennek alapján intézzék sorsukat. A követek elutaztak. Végre az országgyűlés jan. 22-én eloszlott. Határozmányai:

Nos Joannes Kemény Dei gratia Princeps Transylvaniae, Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod Spectabiles, Magnifici, Generosi, Egregii et Nobiles, caeterique universi Status et Ordines trium Nationum Regni nostri Transylvaniae, et partium Regni Hungariae eidem subjectarum et incorporatarum, in generalibus eorum Comitibus, ad diem vigesimum quartum mensis Decembris Anni Domini Millesimi Sexcentissimi Sexagesimi, in oppidum nostrum Szász-Regen ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos Articulos in eodem Conventu, communibus eorundem votis et suffragiis, parique et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime ut nos omnes et singulos eos Articulos omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, auctoritate nostra Principali acceptare, approbare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem Articulorum tenor talis est:

Articuli Dominorum Magnatum et Nobilium trium Nationum Regni Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum in Generalibus eorum Comitiis ad diem vigesimum quartum Mensis Decembris Anni Millesimi Sextentesimi Sexagesimi in oppidum Szasz-Regen indictis celebratis conclusi.

Articulus Primus.

Istennek ő szent Felségének, ki az királyokat leveti, és szerz királyokat, titkos de bölts ítéletéből ez mi édes hazánkban is egy néhány esztendőknél forgásában tapasztalhatóképpen kimutatódék ez hatalmas de egyszersmind csudálatos és szomorú emlékezetű igazgatása a mi bűneinkért így minket igazsággal ítélő Istennek. Mert az sok változásokban nem csak az külső nemzetek miá pusztították, romla szegény hazánk, de magunk között is az rendeletlen és változó igazgatások miá annyira jutottunk vala, hogy az atyafiúi szeretet, egymás között való hitel és egyesség megszűnván, egyébaránt barátinknak ölkében is nem merjük vala bátorságosan fejünket nyugalomra lehajtani, sőt az mi részecskéjét hazánkban és édes nemzetünknek az külső ellenségnek kegyetlen fegyvere nem érte, vagy megszánta, azt az köztünk lévő fegyver végképpen kezdte vala megemészteni. Ez nyomoruságos sorsát és állapotját utolsó veszedelmével tusakodó édes hazánkban általlátván Tekintetes méltóságos Barcsai Ákos ő Nagysága ez előtt ezen változásokban az Fényes porta parancsolatjából adatott Fejedelmünk, egyszersmind eszébe vévén ily igen megnevekedett háborunknak habjai közt nem birhatna kormányával ez hajónak, annál inkább azoknak lecsendesítésében módját és elégségét nem ítélhetné, meggyőztetvén hazájához való szeretetétől is, mi-nek előtte ezen mostani Gyűlésünkre convocáltatott volna bennünket, némely Tanács rendbéli, és több becsületes atyánkfiai előtt maga szabados indulatjából subscriptiója alatt szabadságot engedett országul arra, hogy ha az ő Nagysága Directióján kívül más alatt remélhetnők boldogabb megmaradását hazánkban, kész volna Fejedelemségének cedálni, és velünk minden haza megmaradására való dolgokban egyet érteni, és az mit magunk jóvára feltalálnánk elkövetni. Látván azért

enynyi változások és köztünk lévő egyenetlenségek és vérontások között nemzetünk le nem csendesedhetnék, és egymás között való egyességre nem hozathatnék az ő Nagysága igazgatása alatt, sőt azt is vévén eszünkben, mind az maga ő Nagysága külső országokbéli méltóságos személyektől való tudósításból, mind idegen nemzetekből álló nagy rendeknek hiteles írásokból és kiváltképen Portán lévő atyánkfiainak hitek szerint írt levelekből, hogy hazánk veszedelme, és végső elrontása már régen feltött szándék volt volna az török nemzet előtt, és eddig is csak az alkalmatosság halasztotta, mind ezekre, és több súlyos és terhes okokra nézve, midőn ő Nagysága maga bennünket convocáltatván kötelességünket felszabadította, és tőlünk is conditiói alól felszabadítást kívánt volna, azért az hazának ilyen felháborodott állapotjában gondviselő nélkül nem lehetvén, kényszerítettünk, az mely szerencsés, és hazánknak kívánt békességének megszerzésére boldogh és sokáigh maradandó légyen, az Tekintetes és Méltóságos Kemény János Urunkat minden fegyvernek, vagy egyéb tekintetnek félelme nélkül szabados mindnyájunk között meggedgyezett vox szerint egész országul, három nemzetül Magyarországnak ide incorporáltatott részeivel hazánk törvénye, és szabadválasztásunk szerint választani Fejedelmünknek.

Articulus secundus.

Conditiones Celsissimi D. D. Joannis Kemény, etc. tempore inaugurationis suae Celsitudinis in Comitibus Regni Generalibus in Oppido Szasz-Regen ad diem 24 Decembris Anni 1660. indic-tis, per Dominos Regnicolas suae Celsitudini oblatae:

Első Conditio.

Hogy az Hazafiait személy válogatás nélkül a négy recepta Religiókban, és azoknak egyaránt való szabados exercitiumában megtart, és másokkal is megtartat, és egyik Religión levő Ecclesiákra is hatalmasan nem küld és el nem foglaltatja ő Nagysága, Religióknak respectusáért is senkit is haza fiai közül meg nem vét, hanem ebből minden személyválogatás, és megkülönböztetés nélkül éltet mindeneket.

Második Conditio.

Hogy az országtól végeztetett, és helyben hagyatott uniónak Conditioit minden czikkelyeivel minden fogatkozás nélkül megtartja, melyre hogy minden jelen való rendek mostani Gyülésünkben megesküdjenek, kik meg nem esküdtek, az kik pedig jelen nem volnának, Székes helyeken effectuálják Főtisztek előtt, jövőendőben is esztendőnként az kik még arra való időt nem értek volna, vagy Gyűlésekben, vagy Székes helyeken hogy meg esküdjenek ő Nagysága nem impediálja.

Harmadik Conditio.

Hogy az fényes portától soha semmi időben el nem szakad, sem az országot elszakasztani nem igyekezik, hanem mindenekben kedvét keresi, és ahhoz illendő obsequiumot praestálja, Erdélynek az Török császárral való régi frigyét intacte megtartja, úgy mindazáltal, hogy ha az porta is nyilván való romlásunkra s veszedelmünkre nem igyekezik, in tali casu ő Nagysága is minden utakat módokat hazánk megmaradására elkövethessen az ország és Tanácsok tetszéséből, az portáról hozandó Athnaménak impetrálásában nem annyira maga személyére, mint az országnak közönséges hasznára és megmaradására vigyáz, azt peniglen mi formában kellessék sollicitálni, az egész Tanács consensusából végezi, meghozatván az Portáról első közelbik Gyűlésen publicáltatja, és az országgal közli.

Negyedik Conditio.

Hogy mindenekkel az jó szomszédságot, és szép békességet minden tehetségével oltalmazza és megtartja és senki ellen semminémű hadat offensive nem indit, ha méltó okot rá nem adnak, és ha szintén adnának is, az egész ország Státusi megegyezett consensusokból cselekeszi, az Portát is arra való annuentiáért nem sollicitálja, ország engedelme nélkül.

Ötödik Conditio.

Hogy semmi követségeket, valamelyek constálnak, hogy hazát, az országot, és közönséges dolgokat illetik, Tanács nél-

kül meg ne hallgasson, se első jövételekor, se azután el se bocsáthasson, azok nélkül, szállásokra is titkon senkit ne jár-
tasson, és azokra való választ ő Nagysága ne adjon, se követ-
séget ne instituáljon, az Tanácsoknak tetszése, és megegyezett
akaratja nélkül, Confoederatiókat is penig akar mely szom-
széd avagy távul való országokkal, Királyokkal és Fejedel-
mekkel, nem különben hanem az egész országnak minden Sta-
tusinak megegyezett akaratjokból országgyűlésében tészen ő
Nagysága.

Hatodik Conditio.

Az országnak határit, és vég házait semmi uton és mó-
don ő Nagysága nem abalienálja, és el nem igéri.

Hetedik Conditio.

Hogy az országnak Libera Electióját semmi uton nem
impediálja, telyes életében, hanem azt az országnak megszer-
zeni igyekezik, és senkire a Fejedelemséget nem transferálja
s nem is tractál arrol senkivel is, sem az országnak soha nem
proponáltatja, és senkinek is nem intimálja, avagy intimáltatja,
sem penig tacite arrol senkivel is nem colludál, sem penig a
maga Fejedelemségét semmi uton módon másra nem trans-
ferálja.

Nyolczadik Conditio. •

Hogy az Tanácsi és minden egyéb rendeknek mind or-
szágos Gyűlésekben, mind azon kívül is libera voxot enged ő
Nagysága, sem fenyegetődzésekkel, sem ígéretekkel, sem ado-
mányokkal, sem valakivel külön való beszélgetéssel, sem má-
sok által való intimatióval, semmi egyébbb utakon módokon
azt nem impediálja, és senkire az szabados voxért indignatió-
ját nem veti, mindenféle panaszolkodásoknak, és igazságoknak
előszámlálására szabadságot enged.

Kilenczedik Conditio.

Hogy minden rendeknek, és mind a három natióknak
eleitől fogván bécsuszott, és Articulusokban iratott, vagy szo-

kásban vött szabadságtalanságát és megbántódását, első közönséges ország Gyűlésében ő Nagysága megorvosolja, és az szabadsággal ellenkező Articulusokat az országgal együtt tollálja, sőt ennek utánna is valamely dolgot mind a három natio maga hasznára itil, megegyez, és áll rajta s ő Nagyságát requirálja, tartozzék confirmálni, melyet ha nem cselekednék is, Articulusban irattassék, és ereje légyen.

Tizedik Conditio.

Hogy Urakat, Nemesekeket, Kerített és Mezővárosokat, Székelységet és Szászságot, régi és minden legitime emanáltott Privilegiumokban, Donatiókban, Annuentiákban, Inscriptiókban, Assecuratiókban, és Consensusokban, ab antiquo bevött ususokban, salvo jure alieno, és szabadságokban megtart.

Tizenegyedik Conditio.

Hogy az Decretum és Articulusok tartása szerint, mindennek személy válogatás nélkül igaz törvényt szolgáltat ő Nagysága, és méltó executiókat tétet, senkit sem személyében, sem jószágában, semminemű jovaiban, törvény nélkül meg nem bánt, sem másoknak bántani nem enged, Uri, Nemes és egyéb szabadsággal élő rendek között senkit is nem arestáltat törvény előtt semmi szín és mód alatt, hanem ha ki legitima citatione mediante juris ordine in Foro, et coram judicibus competentibus convictus et aggravatus esset, és semmi violentiákat, vagy törvénytelenégeket, akar kiktől is alatta valói között senkin exerceálni nem enged tudva, Terminusokon és Diaetákon is semminemű törvényeknek discussiójában ben nem ül, holott ad suae Celsitudinis praesentiam appelláljuk az törvényt, mint summus justitiarius eleiben, mely ő Nagysága eleiben appellálándó törvényekben az Tanácsi rendnek nagyobb részének vox álljon meg, kik is Articulus szerint tartozzanak törvényt tenni ő Nagyságával együtt.

Tizenkettődik Conditio.

Az fejedelem kinek kinek szabadságot engedjen törvényes utakon való igazságának előmozdításában, és abban

semmi szinek és módok alatt senkit is meg ne akadályoztasson, és senki periben magát ne elegyítse, sem irás, sem Procátoroknak avagy más rendbelieknek való parancsolatok által, se pedig semmi egyéb utakon ne is végezzen senkivel efféle perben függő jószágoknak, magára, feleségére, avagy gyermekire való maradása felől, lévén Decretalis utak és módok, a jószágoknak Fiscusra, nem Fejedelmekre való szállások felől. Ide nem értvén, ha valamely oly miserabilis personának segítségével lenne ő Nagysága Istenre tekintvén minden maga haszna nélkül, melyet mint keresztyén Fejedelem méltán megcselekedhetik.

Tizenharmadik Conditio.

Hogy az országhnak közönséges és egyenlő akaratból való végezését, Articulusit, melyek per contrarias Constitutiones nem tolláltattak és jövőendőben is nem tolláltatnak, maga is megtartja, másokkal is megtartatja.

Tizennegyedik Conditio.

Hogy ez hazának mostani és leendő első rendeit, Tanácsit, Tisztviselőit, kiket az ország ő Nagyságával együtt érdeemesnek ítél, tisztekben, állapotjokban, hivataljokban, az kik meg akarnak maradni, ő Nagysága megtartja, ide nem értvén esztendő, és conventiós szolgák állapotját, megmaradni nem akarókat nem kényszerít, és semmi időben az hazafiait más idegenekért hátra nem veti, azoknak tanácscsokkal és szolgálattal él, kinek kinek, felső és alsó rendeknek az ő állapota szerint való becsületeket megadja, és azokat böcstelenséggel illetni senkinek is alattvalói közül nem engedi tudva, sem maga böcstelenséggel nem illeti igaz ok nélkül.

Tizenötödik Conditio.

Hogy tanácsokat pleno numero, az az tizenkét számukat mindenik natióból az ország választván ő Nagyságával együtt, ő Nagysága confirmálja, kik közül ha decedálnának, első közből gyűlésen a megírt mód szerint helyben állassanak, kik is juramentumokat deponálják az ország és Fejedelem hűsé-

gére, ugyan az ország előtt, kiknek tanács adásokhoz oly köteles legyen ő Nagysága, hogy azoknak megegyezett akaratok nélkül, derekas, országos dolgokat ne igazgasson, ország házaiban fő Tiszteket azok tetszései nélkül ne osszon, azokkal együtt is az ország Articulusa kívül ne, különben az ország semmivé tegye, ha penig az Tanácsok közül országunk törvénye, és szabadsága, Decretumi ellen valamelyik, lelkiismeretét nem tekintvén, veszedelmes és ártalmas tanácsra indítaná ő Nagyságát, comperta rei veritate, kedvezés nélkül afféle tanács adót proscriptióval, és notoriussággal büntessenek meg. Az Tanács renden kívül is a kik másoknak veszedelmére, hazánk szabadságának romlására, ártalmas és törvénytelen dolgokra való tanácsokat adnának, azokat az egész Tanácsnak megjelenteni tartozzék, kik is az feljebb megirt poenával, modo praemisso, büntettessenek az országtól comperiáltatván az dolog.

Tizenhatodik Conditio.

Hogy az Vármegyéknek fő ispánoknak azon Vármegyében elégedendő, legalább ezer forint érő zálogukat adjon ő Nagysága, kiknek ha vacantiájok történik, másokat helyekben rendelni ne halassza, hogy azoknak nem léte miatt az Vármegyéknek törvényes Székei celebrálása ne interturbáltassék, Fiscalis és egyéb várakbéli fő Kapitányokat, és azokban lévő minden derekas Tiszteket, kivált képen az kikre ország házai, fortalitiumi, fegyvere, sőt minden lovas és gyalog Vitézlő rendei szoktak biztatni, nem másokat, hanem nativus igaz hazafait, avagy per solennem incorporationem recipiáltatott, és az ország közé köteleztetett zálogos és érdemes embereket állat, úgy is az Tanács nagyobb részének egyező tetszéséből, kik is az ország törvényére, szabadságára, és hűségére, Fejedelmeknek tartozó köteleességek mellett hittel legyenek kötelesek, mind lovas, gyalog fizetett hadak, és azoknak tisztviselői hasonlóképen hittel legyenek kötelesek, kiknek számok felől ő Nagysága az országgal együtt végezzen, idegen nemzetből álló hadakat is ő Nagysága az országnak akarátja nélkül ne tartson. Az vitézlő népnek senki személyén és jószágán, semminémű injuriákat cselekedni ne engedjen tudva.

Tizenhetedik Conditio.

Hogy az Székelységen Generalisokat, Kapitányokat, magok közül valókat, és elégséges residentiájuakat úgy mint legalább ezer forintig adjon ő Nagysága, az fő király biráknak penig választása, és azoknak megváltoztatása, specifice csakugyan az ő kegyelmek szabadságában álljon.

Tizennyolczadik Conditio.

Az Szász natio is ez hazának egyik becsületes tagja lévén, Király-birákat, és minden egyéb Tiszteket választthassanak magoknak, csak szintén az Szebeni Király-birónak confirmációja állván az ő Nagysága authoritássában, mivel az Comes universitatis Saxonicae, az eddig ő kegyelmek között való usus szerént.

Tizenkilencedik Conditio.

Az Fejedelem ő Nagysága mostani bėjövetelinek alkalmatosságával, vagy az előtt is, ha szintén némelyek láttattak volna véteni ő Nagyságának mivel oly kötelességek akkor ő Nagyságához nem volt, bosszút nem üz, senkit nem injuriál és károsít.

Huszdik Conditio.

Hogy az Liber quaestust semmi uton módon ő Nagysága nem impediálja, hasonlóképen a Salvus Passust is az haza fiaitól.

Huszonegyedik Conditio.

Hogy az mely jószágok per notam, avagy defectum szállanának Fiscusra, avagy eddig is szállottak, azokat ő Nagysága magánál ne tartsa, feleségének és gyermekinek se adja ország akaratja nélkül, hanem bene merita personáknak adja ő Nagysága, nem is igyekezik az Fiscus jószágát különben szaporítani, hanem csak az Decretumban, és Articulusban megírt utakon és módokon, kivéven Vinczet jószágostól, melyet az szükséghez képest magának reserválhat az Fiscus, salvo tamen jure

alieno ; mind azon által ha azt is valakinek conferálni akarja, szabadságában legyen.

Articulus Tertius.

Az mi Kegyelmes urunk ő Nagysága Inauguratiójakor az felyebb megírt Conditioinak, megtartására letött Juramentumának formája :

Én Kemény János Erdély országnak Fejedelme, Magyarország hozzátartozó részeinek Ura, és Székelyek Ispánja, esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Szent Lélek, telyes Szent Háromság, egy igaz örök Isten, hogy én az megmondott birodalomban lévő minden rendeket, az mostani előmbé adatott Conditiók szerént igazgatok, semmi ujitást az országnak régi jó szokása, és szabadsága ellen bé nem hozok, sőt mindeneket valamit az szegény hazának, és benne lévő minden rendeknek, közönséges jóvára, hasznára és törvény szerént való szabadságára mivelhetek, az én erőm s tehetségem szerént azon lések az országgal együtt; Isten engemet ugy segéljen, és ugy adja lelkem idvességét.

Articulus Quartus.

Az ország statusi Homagiumokat az Urunk ő Nagysága hűségére mi formán és mikor deponálják.

Végeztetett, hogy valakik itt vadnak, ugyan mostan Homagiumokat deponálják, az kik penig itt nincsenek Vár-megyékből, és Székekből, post expirationem Diaetae, legfelyebb ad quindenam az Vár-megyék és Székbéli Tisztek Gyülést hirdetvén minden szabadsággal élő rendek, az elébbeni Articulusokban megírt poenák alatt tartozzanak Homagiumokat ugyan ezen Artikulusban megírt juramentumnak formája szerént deponálni. Az mely helyekről az Tisztek itt nincsenek, ő kegyelmek közében rendelt atyánkfiái előtt, annak rendi módja szerént, azon poena alatt tartozzanak hasonlóképen deponálni.

Forma juramenti.

Én T. T. esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Szentlélek, telyes szent Háromság egy igaz Isten, hogy az én kegyelmes Uramnak, az méltóságos Kemény János Urunknak, Erdélyország Fejedelmének, Magyarország hozzátartozó részeinek Urának, és Székelyek Ispánjának, telyes életemben igaz és hű leszek, ellenségének ellensége, barátjának barátja, soha se titkon se nyilván az ő Nagysága méltóságos személye, vagy Fejedelemsége ellen, nem praktikálok, sőt ha másokat értenék is olyanokat, vagy magam, vagy mások által ő Nagyságának ideje korán értésére adni el nem mulatom, tehetségem szerint magam is az olyanoknak ellene állani igyekezem, úgy mindazáltal, ő Nagysága is az eleiben adatott Condióiok szerint bír és igazgat; Isten engem úgy segéljen, és úgy adja lelkem idvességét.

Articulus Quintus.

Hogy az fizetett hadaktól, s egyéb rendektől is békeséges házunknál való lakhatás, magunknak s emberinknek járása, kelése szabadon lehessen, végeztetett Nagyságod kegyelmessége is accedálván, hogy bizonyos helyekben rendeltessenek, s onnét csoportonként s egyéb képen is alá s fel ne járjanak, élődjenek, quártélyozzanak, hanem pénzekben élvén, Nagyságodtól Edictum adatván elejekben, az ellen cselekedők compescáltassanak-is.

Articulus Sextus.

Jobbágyoknak zászlók alól kiadattatások felől, az elébbi Articulusokat annak rendi, módja szerint, hogy Nagyságod igiri confirmálni, s megtartani, Nagyságod kegyelmességét alázatosan megszolgáljuk.

Articulus septimus.

Rabságban lévő Vármegyék és Székbéli Tisztek, kiknek vacantiájok vagy, helyben állattassanak.

Mivel mind Vár-megyékben, Székekben sokakadályok estenek, hogy szegény Rab atyánkfiai helyett mind eddig is

tisztekben mások nem állatattak, hogy azért még is tovább azon helyek vacantiában legyenek, mostani idő nem engedi; Végeztetett azért, hogy azon helyekben Nagyságod haladék nélkül másokat állasson, szegény Rab-atyákfiaihoz is Isten szabadítván kegyelmességét igiri, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk.

Articulus Octavus.

Hogy az elébbi Articulus szerént mind az három Natióknak pecsétek helyben állitassék, mivel ennek előtte is Articulusban irattatott volt, hogy mindenik Natiónak, külön külön pecséti légyen, hogy ország nevével irandó levelek azon pecsétekkel pecsételtessenek, holott eddég is voltak akadályok, az privatim való pecsétlésekben, mostan is azért azon Articulusunkat azon formában mind az három natiórol, Nagyságod kegyelmességéből confirmáljuk.

Articulus Nonus.

*Hogy ez néhány esztendőbeli károsíttatások igazításban vétesse-
nek, és azokról az Refusio légyen végeztetett.*

Nem tagadhatjuk, Isten az mi büneinkért sok féle ostarával látogatott ez néhány esztendőbeli Fejedelmeknek változásiban, melyből közönségesen sokféle megkárosíttatásink, bántódásink, következtenek; hogy azért azok nem hosszas, sőt rövid processusa által az törvénynek eligazíttassanak, az elmúlt esztendőbeli Segesvári 12-dik Articulust in vigore hagytuk minden részeiben, úgy mindazáltal, hogy az olyanok kik az mostani Kegyelmes Urunk mostani Expeditiójánsk alkalmatosságával magokat hostiliter opponálták, avagy elébbi Urunknak fizetett emberi voltak, azok ezen Articulusban ne értesessenek, kik is mindazáltal hogyha mostani kegyelmes Urunknak bejövételének előtte, vagy mióta megnevezett Kegyelmes Urunk hűségére Homagiumokat letévén ad corpus Regni redeáltak, megkárosíttattak, hasonlóképen kereshessék, hanem az kik házoknál, vagy házokon kívül is semmi Reális hostilitást nem mutattak, és valóságos igazsággal okot affélére nem adtak, még is személyekben avagy jogokban megbántattak

avagy károsítottak, az mely Segesvári Articulus szóról szóra így vagyon :

Károsítottak sokak meg ez mostani változó állapotokban, ugyan az magunk hazánkfiaitól, és tagjaitól, az kik sok jámboroknak jóvait vagy magok hasznára elvonták vagy másoknak kiadták. Mélyeket hogy hosszú pernek folyásával kellessék az megkárosított félnek keresni, méltatlannak ítéljük; azért ha kik ad simplicem requisitionen az károst contentálják, az káros is tartozzék elvenni, hanem, kit kit az szabadsággal élők közül az ő Forumokra, úgy mint Székes helyekre, az városokat peniglen, mivel magok dolgában bírák nem lehetnek, immediate Gyűlés alatt lévő Táblára, vagy octavára, de ha privata personával városi rend között is lenne az dolog, magok Forumokra az Actor részéről, fenmaradván az appellatio ha fogja kívánni, citáltatván, vagy evocáltatván, minden némű exceptiók, és remediumok legyenek kirekesztve, ha az dologban valami homály lenne, egy exmissio adassék csak, hogy ha peniglen az jóknak elvitelét avagy kiadását az in causam attractus maga sem tagadná, exmissióra se bocsátassék, hanem az kinek az mennyi erő jóvait elvötte, avagy egyéb-iránt is más jámboroknak kezéből elidegenítette, az bírák tartozzanak mox et de facto contentáltatni. Hasonló processus observáltassék azoknak dolgokban is, az kik más jámboroktól elbitanglott jókat megvöttek, bitangoltak, vagy idegen katonákat azokra vittek, igazgattak, lappangtattak, mivel az gonoszságban consentiensek voltak; hogy ha törvényből mégyen ki, cum poena minoris potentiae et refusione expensarum contentáltassék az káros. Az jobbágyokat penig, hogy az imide amoda való processus abscondáltassék, azon Vár-megyék vagy Szék-béli Tisztek eleiben citálják, melyek előtt ugyan ott finaliter decidáltassék, és executióban is vétessék. Mindezen dologban ha ki ezen brevis processust követni nem akarja, maga szabadságában álljon, ha az Articulus és Decretum szerint akar procedálni.

Az kik penig azok közül az Nagyságod seregében laknak, azok Generálisok, és Kapitánok előtt, adhibeálván az Vár-megyék, vagy Székek Tiszteiben is és egyéb Nemeseket is, ha ad simplicem requisitionem az károst nem contentálják,

azon brevis processus szerént igazitassék el, az executio is azon poenával légyen. Az Udvari Tisztek penig ha nem akarnák törvény szerént eligazítani, és executiót is tétetni, ad instantiam querulantis, az mi Kegyelmes Urunk megtaláltatván a panaszló féltől, méltóztassék kegyelmesen demandálni az eligazítás felől. Ha penig Urunk, vagy más rendek szolgálai, azok felől is hasonlóképen tégyen igazitást az urok, melyet ha elmulatnának, az urok jovaiból az Vár megye és Székbéli Tisztek mox et de facto cum duplo tegyenek executiót, erről értvén a residentiátlan rendeket; kiknek penig residentiájok vagyon, azok ellen de bonis procedáljanak; ha kiknek annyi jovok nem lenne az felyül megirt processusokban, hogy az károsnak satisfaciálhatnának belőle plenarie, captiváltassanak, és mind addig fogva tartathassanak, míg az károست nem contentálják.

Az obsidiót szenvedők ellen nem extendáltatik ezen végzésünk. Ehhez addálván, ha kik efféle bonumoknak kiadására Commissiót vittek, vagy más képen elvitték, az kiadó fél is kereshesse ezen processus szerént.

Articulus Decimus.

Hogy az unióra minden rendek megesküdjének, végeztetett.

Mivel az mostani állapot azt kívánja, hogy minden szabadsággal élő rendek az Approbata Constitutióban megirt Unióra esküdjének meg, végeztük. Az kik most itt jelen vagynak, ugyan itt, kik itt nincsenek, ab expiratione Diaetae ad quindenam Székeshelyekben, melyről pecsétés Regestumot írván, mind itt s mind kik másutt megesküsznek, Cáptalanban adassanak bé. Hogy kik posthabeálnák, az Directornak lehessen illendő gondviselése reá, Fejedelmeken kívül penig magunk között Unióra való kötelességünkön kívül másokhoz hittel köteleseknek magunkat nem ismérhetjük, azért ha eddig való Fejedelmek, vagy privata personák köteleztek volna valakit, hittel vagy Reversálisok által, azokat ezen Articulusunknak erejével azok alól felszabadultaknak pronuncáljuk, és hogy ennek utánna afféle dolog ne legyen, az Fejedelmektől is, másoktól annál inkább arra ne kényszerítessenek, hogy feleségekhöz, gyermekekhez vagy házokhoz hittel legyenek kö-

telesek, privatusok is praesidiariusokat semmiképen de sőt másokat is ne kényszerítsenek magokhoz való kötelességre különben, hanem az haza Uniója és annak Fejedelmének tartozó hűségek s kötelességek nyilván való felhagyásával, és tartásával, az alább megírt poena alatt. Addálván hozzá, ha kiknek Reversalisok jelen volnának, és elő nem adnák, vagy szovokból érthetnék hogy ahoz akarnák magokat tartani, comperta rei veritate, per Directorem evocáltatván, Notában incuráljanak.

Articulus undecimus.

Végeztetett, hogy az Szász-Sebesi, és utóbbi Segesvári Gyűlésekben specificált exactorok kimenjenek minden helyekre, az Restantiák administráltassanak.

Az Szász Sebesi és az utolszori Segesvári Articulusokban declarált Exactorok legalább ad 1. Martij minden helyekre kimenjenek, és azon Articulusok szerint az Porta Contentatiójára felvetett summákról szorgalmasan számot vegyenek, mindenféle Introitusokról reportálják akkorra, mikorra az Supplicansoknak Donatióknak revisiójára convocáltak az Tanács, Tábla fiai, és Fő Ispán Atyáncfiai.

Az restantiákat pedig az elébbi Articulusok szerint mindenütt szorgalmasan felszedjék, és administrálják azon Perceptor Atyáncfiai kezekben, kik mindenik Summának percipiálására rendeltettek, az Perceptorok 14 Febr. menjenek ki szokott helyekre, és három hétig ott várakozván, az alatt percipiálják.

Az Székely Atyáncfiaiinak, mivel marhájokra is vetettek volt, annyi részében az ő Kegyelmeik részéről mitigáljuk azon Articulusunkat, azonkívül való restantiákat ő Kegyelmeik is az felyebb megírt mód szerint administrálják. Azon summa pedig, nem másuva, hanem azon ususra, hova rendeltetett, convertáltassék.

Articulus Decimus-secundus.

Az Hadak tartását ez Hazának mostani fenforgó állapotokra nézve szükségesnek látjuk, azoknak pedig számokat, vi-

szont micsoda helyeken tartassanak, az Nagyságod dispositiójára hadtuk bölcs Tanácsival együtt.

Articulus Decimus-Tertius.

Az adórol.

Nem kedvezhetvén Kegyelmes Urunk ez mostani romlott állapotjokban is szegénységinknek, látván az sok rendbéli szükségét is, azért Nagyságod Udvara népe s Hadak tartására, és az régi mód szerént az Fényes Porta contentatiójára is rendeltünk Kapu szám után tizenhat forintot, felét ad 1. Martij. felét ad 1. Septembris, Nagyságod tárházában beszolgáltatni, Székely atyánkfiai is kiknek Vár-megyéken ő kegyelmeknek jószágok vagyon ezen tereh viselésre ígrik magokat, hasonlóképen az Szász Atyánkfiai is ide nem értvén a Combustákat, mivel Articulusunk vagyon rólla.

Articulus Decimus-Quartus.

Az szomszéd Országoknak, Nemzeteknek favorokat, és barátságokat conciliálni igen szükségesnek látjuk hazánknak jóvára, melyben Nagyságod bölcs Tanácsival együtt authoráljuk, úgy mindazáltal, hogy legelsőben az fényes Porta engesztelése, kedve keresése legyen feltételve.

Articulus Decimus-Quintus.

Kik ország s Fejedelmük ellen másuva irogatnának vagy másokkal tractálnának, poena decernáltatik.

Valakik ország vagy Fejedelemség ellen ártalmas dolgokban elegyitenék magokat, irogatnának, tractálnának, azoknak büntetésekről az Approbata Constitutiókban irt Articulusunkat Par. . . . tiae. Tit. 14. Artic. 1. mostan is in vigore hadjuk, addálván hozzá: Ha találtatnának olyanok, kik az Nagyságod mostani bójövetelinek alkalmatosságával idegen Nemzetek közé mentenek volna, az hazának ártalmára és veszedelmére, annál inkább ha ország, Fejedelem, és az egész Tanács, vagy annak nagyobb részének híre parancsolatja kívül mentenek, és izgatták ez hazában való jövésre az idegen Nemzeteket,

azoknak cselekedeteket mi nem jovalhatjuk, sőt ha előbbi méltóságos Fejedelemmel való contractusunkban annak végbe menésig való cselekedetek amnistiában nem hagyattattak volna, érdemek szerint való kemény animadversiónkat vétkes cselekedetekért el nem kerülnék; de mivel az amnistiában comprehendáltattak bizonyos okokra nézve, azért ha elmenésekkel idegen Nemzeteknek hazánkban hívásokkal, izgatásokkal, ez hazára nyilván való veszedelmet nem hoznak, és mihelyt előbbi méltóságos Fejedelmünk az ország köziben bocsátott Convocatorijája, annál inkább megszűnésekről és térésekről való parancsolatja, mindeneknek felette penig az Regimennek változtatása értékre esett, megszüntenek ártalmas cselekedetektől (ugy mindazáltal, hogy ha eddig való cselekedetekből az hazára valami ártalmas dolog nem következik), most is azon amnistiában comprehendáltatnak. Ha peniglen hazánk ártalmára való dolgokban elegyítették volna magokat azok után is, most is vagy ennek utánna is cselekednék, az amnistiához nem bízhatnak, sőt comperta rei veritate méltán megbüntethetnek.

Articulus Decimus-Sextus.

Ab Anno 1657. Fejérvári utolsó Gyűléstől fogva emanáltatott Collatiók és Articulusok rumináltatnak.

Az 1657. esztendőbéli Fejérvári utolsó Gyűléstől fogva mely bizonytalan karban, változásokban forgottak szegény hazánknek dolgai, melyekhez képest alkalmaztattak azoltától fogván való Articulusok, és különb-különbféle Collatiók, hogy azokat már valaha állhatatosságra hozhatnók, végeztük, hogy azoltától fogván való Articulusokat, Itélő Mester Nemzetes Sárpataki Márton Atyánkfia egybeszedvén, az melyeket helyeseknek vagy helyteleneknek itilhet, igtassa külön külön, az jövőendő közönséges Gyűlésünkre elé hozván, végezünk helybenhagyások vagy le hagyások felől. Az időtől fogván való Collatiókat, Privilegiumokat, és akárminemű annuentiákat, melyek emanáltattak, az sok változásokra nézve, erőtléneknek ismérjük, úgy mindazáltal, hogy az benemerita personáknak s mind penig ország szükségére kik pénzeket és egyéb bonumokat kiadtak,

annak quantitassa szerént vagy azon jószággal, melyre pénzt adtak, vagy egyébképen proportionaliter való contentatiójok légyen meg és azonokról való Donatiók és Collatiók confirmatassanak. Ha valamely alkalmatlan személyeknek löttek volna az Collatiók, vagy azon jószág többeknek is adatott volna, vagy valamely derekas nehézség occurralna az dologban, Nagyságodnál meggyülvén affélékről való supplicatiók, és megtalálások, az Tanácsot Táblafiait és fő Ispánokat egybegyűjtven, azokkal együtt revideálja és vegye igazításban. Ha valakiknek megtapasztalt és valóságos jussok az Exponenseknek és Donatariuskoknak, nem peniglen csak simplex praetensiójuk volt, Fiscus kezénél levő jószágokban, és megadattak, azok kérdésben nem vétetődnek. Hasonlóképen azoknak sem, valakik a Disturbiumnak alkalmatosságával kimenvén és most ismét Nagyságoddal bejövén az haza szolgálatjára együtt fáradoznak velünk, hazánk, háboruink lecsendesítésében.

Az Armalisokat ide nem értjük, mivel az szegénységnek sok költségében telnek, hanem valamelyek az ország törvényével eggyeznek azokat ezen Articulusunkkal confirmáljuk.

Articulus Decimus-Septimus.

Az kik rabságból kijöven másokat Kezességben benne hadtak, azok ellen mint procedáljanak.

A rabságból kik kijöttek, és oda bé kezeseket hagytak, arról való 1659. esztendőbeli Beszterczei harmadik Articulusunkat mostan is in vigore hagyjuk, addálván : ha, kik hitesek, vagy adósok, vagy kezesség alatt levők, az olyanok miatt mások szenvedtek, vagy kárositattak, tartozásoknak és kötelességeknek meg nem felelvén, azon Articulus vigorával procedáljanak ellenek.

Articulus Decimus Octavus.

Az Partiumbeli állapotok minémü periculumban forogjanak, együtt azokkal Székely Hidnak is dolga, szomorúan érezzük, azért Nagyságod azon helyeknek miképen succurrálhasson Nagyságodat bölcs Tanácsival együtt authoráljuk, el-

hivén, Nagyságod abban is minden Istenes utakat módokat elkövetni el nem mulat,

Articulus Decimus Nonus.

Akarván országul elébbi méltóságos fejedelmünkhöz Barsai Ákos Urunk ö Nagyságához háládatosságunkat mutatni, az iránt is, ö Nagyságának méltóságos személyének illendő úri sustentatiójára rendeltük és adtuk Görgény várát ahhoz való minden fiscalis jószágokkal, melyekkel de facto manu teneálta az fiscus, hasonlóképen Szentpétert és Sukot azokhoz mostan de facto biratott jószágokkal együtt vita durante irredeemptibiliter, ö Nagyságának pedig holta történnén Szentpéter és Suk immediate szálljon vissza az Fiscusra, Görgény tizenöt-ezer forintig ö Nagysága felesége és posteritása kezénél maradjon, melyet az megnevezett summáig és személyeknek inscribálunk és ez mostani articulusunkkal confirmálunk is, salvo tamen jure alieno, az praesidiumnak tartása felől irt Articulusi az országnak in vigore maradván.

Datum in oppido Szász Régen die decima secunda mensis januarij ultima scilicet die congregationis nostrae Anno domini millesimo sexcentesimo sexagesimo primo.

Conclusio.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum Magnatum es Nobilium trium nationum Regni nostri Transylvaniae et partium Regni Hungariae eidem annexarum ac incorporatarum, exaudita et admissa, praescriptos universos et Singulos Articulos Nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione, et augmento vel variatione aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia singula in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus : offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios, quorum interest, seu intererit, observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus, et confirmamus harum nostrarum vigore et testi-

monio literarum mediante. Datum in praespecificato Oppido Szász Régen die decima secunda Mensis januarij Anno domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo primo *).

Kemény m. p.

(P. H.)

Kemény beláthatá, hogy a porta neki kérlelhetetlen ellensége leend, s ez okból elhatározá magát a német udvar karjaiba vetni. Ily ezélből apr. 23-ára újabban országgyűlést hitt össze, honnan Bánfi Dénest most másod ízben Bécsbe küldé az udvar megnyerésére, s maga számára az ellene ármánykodó s a feltételeket meg nem tartó Barcsai iránt felhatalmazást kért. A gyűlés végzései :

Nos Johannes Kemény Dei Gratia Princeps Transsylvaniae, partium Regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis : Quod Spectabiles, Magnifici, Generosi, Egregii et Nobiles ceterique universi Status et Ordines trium Nationum Regni nostri Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitibus, ad diem 23. Mensis Aprilis Anni Domini 1661. in Civitatem nostram Bistriciensem ex edicto nostro celebratis, congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos Articulos in eodem Conventu communibus eorundem votis et suffragiis, parique et unanimi consensu conclusos. Supplices nos bis humillime, ut nos omnes et singulos eos Articulos omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, auctoritate nostra Principali acceptare, approbare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observare quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem Articulorum tenor talis est :

*) A magyar akad. példányából.

Articuli Dominorum Magnatum et Nobilium trium Nationum, Regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitiis ad diem 23. Mensis Aprilis, Anni 1661. in Civitatem nostram Bistriciensem indictis celebratis conclusi.

Articulus 1.

A mely rabok fraudulentíában comperiáltatnának, és a kik rabjokat kiváltani nem akarnák, azok ellen brevis processus.

Noha már egynehány uttal concludáltunk azok a Rabok felől, kik másokat kezességben benne hagytak, vagy egyéb fraudulentíákat cselekedtek, melyekről való Articulusainkat mostan is in vigore hagyjuk, addálván, hogy az olyan fraudulentíások, akár Adósok, akár Kezesek, akár kezesség alatt valóok löttek legyenek, minden helyekben a Tisztek által megfogtathassanak a Nagyságod parancsára, vagy azon kívül is, melyre requiráltatván a panaszló féltől, kötelesek is legyenek a tisztek. Rabságban levőknek urok, feleségek, gyermekek, apjuk, anyjuk, tartozzanak rabjokat kiváltani azokat illető jóvokból. Az atyafiak is hasonlóképen, míg a Raboknak jóvok, és jószágok, sarczokat felérik; kik ha nem cselekednék, a Rabokat illető jószágokat és egyéb res mobileseket azon helyekbéli Tisztek a nem akarók kezökből tartozzanak kivenni, és azokból szerezzék meg a Rabok váltságát, és fordítsák is kiváltásokra. Az Asszony emberek ha szintén férjhez mentenek volna is, vagy mennének, és comperiáltatnék urának életben való létele, annak akarmi névből nevezhető jóvai kezökből kivétessenek, és váltságokra fordítassék, ellenben férje is feleségét tartozván kiváltani, ezen mód tartassék abban is. Ha eltékozlotta volna valamelyik rész a Rabnak jóvait, magáét vegyék el érette, míg az eltékozlott jókat feléri.

Articulus II.

Privata personák vég helyekben kik Várakat Kastélyokat birnak, azok közül melyek rontassanak el, a melyek megmaradnak mi- csoda modalitással legyen provisio redjok.

Magunk kárával tapasztaltuk privata personák gondvi- seletlensége miatt, Várakat, Kastélyokat birván, idegen kéz- ben mint jutottak; hogy azért több efféle hazánk romlására való dolgok ne következzenek, végeztük Nagyságod kegyel- mességéből, hogy Adon, Valkó és Somlyó vára telyességgel rontassanak el, azokra való provisiot, praesidium tartását, az időnek mivoltához képest hol több, hol kevesebb legyen, Nagy- ságodra bölc Tanácsival hagyjuk. A praesidiumnak tartásá- val pedig, hol csak egyik része az hazának terheltessék, azon része hazánknak telyességgel elpusztulna, hanem abban is Nagy- ságodat bölc Tanácsival együtt authoráljuk, ugy mindazáltal, hogy az hazafiaiból állók continuus praesidiariusoknak ne tar- tassanak, hanem csak a szükséghez képest. A mely Várak- hoz feles Patronusok vagynak, a praesidiumot egyenlőképen tartsák, ugy mindazáltal, hogy a Patronusok közül a melyiket esméri és rendeli alkalmasbna, bölc Tanácsival rá való gondviselőnek, álljon a Nagyságod dispositiójában. Arra vi- gyázó inspectorokat is kiket itél illendőknek, kik ottan ottan megvizsgálják, mint legyen az várra való provisio. A praesi- dium pediglen nem valami haszontalan, fegyvertelen hodolt- ságból álló legyen, hanem illendők, és a jószágnak mivoltához képest elegendő számuak. Cseh várára a mely Patronus eddig gondot viselt, ha mit a magáéból maga részén felyül költött a több Patronusok certificáltatván felőle, gondviselései való ex- pensáját részek szerént tartozzanak refundálni. Mindezekben ha defectust tennének, és contumaciter praestálni nem akarnák a várra való gondviselést, az olyan contumax azon várbéli és jószágbéli jussát amittálja, és a gondot viselő Patronus maga számára elfoglalhassa, ha successiója vagyon benne.

Articulus III.

Az Aranyas Széki Atyánkfiak találának meg bennünket, Instructiójokban lévén, hogy Nagyságodat alázatosan requirálnók azok a Gyalogok felől, kik Székely hidban rendeltetvén visszaszöktének, hogy azért ő kegyelmekre közönségesen a nehézség ne lenne, vagy szabadságokban háborgattatások, és felesen lévén vétkesek a dologban, ne mindnyájan büntetődnének, hanem egyiknek, kettőnek érdemek szerint való büntetésével Nagyságod csendesednék másoknak példájokra, hogy abbéli ő kegyelmek mellett való instantiánkra Nagyságodnak kegyelmes tekinteti járult, Nagyságodnak alázatosan megszolgáljuk.

Articulus IV.

A mely Fiscalis várakban post emanationem Articuli Regeniensis tékozlásokat töttenek, mint refundáltassanak.

A mit Fiscalis várakban usque ad emanationem Articuli Regeniensis elköltöttek, mivel arról egyszer az országtól Amnistia adatott, ahhoz most sem szólhatunk, hanem a mely várbeliek a Nagyságod mind előbbi méltóságos Fejedelem s mind az ország leveleit vévén azokkal nem gondoltak, hanem az ország és annak fejedelme ellen opponálták magokat, valamit medio tempore elköltöttek, nem az országét, hanem magokét láttattak költeni, minden addég való erogatiókat tartozzanak megfizetni, magok a kik azokban az helyekben igazgatók voltak, ha méltó okát nem adhatják cselekedeteknek, ide nem értvén a Fiscalis számadó szolgálk dolgát, kik mind az obsidio alatt mind annak előtte való erogatiókról tartoznak számot adni kötelességek szerint. Ha mit comprobálhat, hogy a ki az várban Regens volt, annak parancsolatjából erogált, fizesse nem ő, hanem amaz meg: úgy mindazáltal, hogy ha a számadó Tiszt- is egyet nem értett előtte járójával, ha pedig egyet értett, az is ha sonlóképen fizessen, oly declaratióval: hogy a Tábla fiai előtt törvény szerint igazodjék dolgok, vétkesek é avagy nem. A Tábla fiai ha pleno numero nem lennének, rendeltessenek több becsületes atyánkfiak is ő kegyelmek mellé az

haza fiai közül a dolognak revisiójára. A mik pedig azon jókban még jelen volnának, azok mindjárt vitessenek vissza.

Articulus V.

Valakik ország ártalmára való dolgokban elegyitenék magokat, azok ellen brevis, és extraordinarius processus.

Noha azokrol, a kik ország ártalmára való dolgokban elegyitenék magokat, irogatnának, izengetnének, vagynak végezések az Országnak mind az approbata Constitutiókban, mind a Régeni Gyűlésünkben emanáltatott Articulusinkban, melyeket most is in vigore hagyunk : mindazáltal a mostani szoros állapotjához képest az hazának, ártalomra való veszedelmes igyekezeteket és cselekedeteket meg akarván jó eleve előzni, végeztük, a Nagyságod kegyelmes tetszése is járulván hozzá, hogy ha valakiknek ártalmas igyekezetek idegen Nemzetek között, a Nagyságod és arra bízattatott Tisztviselői hírek nélkül való irogatások, izengetések, nem csak valami gyanóból és bosszuságból való vádlásából valakiknek, hanem világos jelekből kilátszanék, annál inkább más nemzetek között az hazáért való menések felől bizonyos méltó gyanó lehetne reájok, avagy a Régeni Articulusunk publicatiója után affélében elegyítették volna magokat, azoknak dolgokat a Tanácsai renddel is közölvén Nagyságod, ha vagy hiteles embereknek hit szerént való fassiójokból, magok írásából, szavokból, vagy egyéb hiteles documentumokból constálna cselekedetök, Nagyságod megfogathassa, és személyekben detentióban tarthassa, mentől tisztességesb állapottal mivoltokhoz képest, de semminémű ingó avagy ingatlan jóvokban a törvénynek vége szakadtáig meg ne kárositassanak, annál inkább személyekben meg ne sértessenek, hanem Juris processu convincáltassanak és sententiáztassanak Ország Gyűlésében, ha az hazának akkori állapotja szenved. Ha pedig az sokára haladna, kételenségből országos Táborunkban is, az holott nagyrésze az Országnak jelen szokott lenni, törvény tétethessék affélékre. Hogyha pedig az olyan detentióban levő személyek magok kívánnák dolgoknak revisióját Nagyságodtól, meg lehet ugyan az, de fejeken kívül az olyan Sententia

semminemű jovokra ki ne hasson. Ez végzésünket penig csak a mostani szoros állapotjában hazánknak akarjuk erejében lenni, Isten dolgunkat lecsendesítvén, az approbata constitutiókkal írt végzésinkkel akarunk élni, ha azonban azt is nem fogjuk jobbitani. Az ártalmas dolgokban practikálóknak ha kik pártjokat fognák, azon poenában incurraljanak.

Articulus VI.

Az hadak tartásának modalitása mint legyen.

Noha az hazának elpusztult állapotjában nem kevés terhünkre vagy az hadak tartása, mindazáltal a mostani időhöz képest igen szükségesnek látjuk, melyben authoráljuk is Nagyságodat bölcs Tanácsival a Régeni Articulus szerént, ugy mindazáltal, hogy az haza fiai, kik velünk együtt azon felül is tartoznának felülni, is otthon jószágokrol örökségekről nincsen más kinek felülni, zászlók alá ne irattassanak bé, hanem lakó helyekre redeálván, velünk együtt szolgáljanak, ide nem értvén a tisztviselőket, ugy mint Kapitányokat, Hadnagyokat, sem penig a Nagyságod udvari népét, vagy udvari katonái (kikről vagynak Articulusink ahoz tartjuk magunkat) hanem a mezei fizetett rendeket, azokat is penig nem határozzuk ugy meg, hogy az aránt is Nagyságod ne dispensálhasson. A kiknek penig otthon vagy öcsök vagy Bátyjok, vagy Atyjok vagy on, azok iratassanak bé, de azzal otthon való Atyjok, Atyjok fiai magokat ne immunitálhassák, hanem ugyan tartozzanak felülni az haza fiaival. Városokban lakó és örökséget bíró katonák Zászló alá iratván magokat, otthon házok népe örökségekről contribuálni tartozzanak, és ezen Articulusunk vigorával rajtok meg is vehessék.

Articulus VII.

Hadak tartására Kapu szám után Adó ígértetik.

Nem tagadhatjuk szegénységink romlását, pusztulását, mindazáltal látván a mostani szükségét is, az Hadak tartására Kapu szám után ígérünk nyolcz forintot, a Combustákról négy forintot, az egy uttal, mellyet ab expiratione praesentis Diaetae ad quindenam Nagyságod tárházában beszolgáltatunk, ugy

mindazáltal, hogy az Hadak szegénységinken való insolentiáktól refrenáltassanak, mindenféle hadakat, és azoknak Tisztviselőit Nagyságod méltóztassék illendő disciplinában tartani, eddig is sok panasz lévén rájuk az egész Státusoktól, ha kik penig Nagyságodat requirálni fogják megbántódások felől, azokra legyen méltó tekinteti Nagyságodnak, és dolgokat igazításban venni, mivel azokkal mostani bajos gondjai között Nagyságodat terhelni nem akarjuk, mert különben szegénységünk semmiképen az adózásra nem érkeznek.

Vévén peniglen Kegyelmes Urunk eszükben, hogy ez mostani felvetett Summának beszolgáltatásában (noha elég rövid időt szabtuk nékie, fogyatkozások és halogatások eshetnének, azonkívül is ez hazának mostani szoros állapotjában oly Cásusok inveniáltathatnának, hogy a pénznek nem létele miatt közönséges veszedelem követhetné szegény hazánkat, azért Nagyságodat Tanács úr hiveivel együtt egész Országul három nemzetül megegyezett tetszésből authoráljuk, hogy a szükséghez képest hazánk megmaradásáért (mivel arra rendeltetett volt is tőlünk (az extraordinarie magunkra, és szegénységinkre vetett summához is hozzá nyulhasson, és arra fordithassa, a miben szegény hazánknak megmaradását állani bölcs Tanácsival együtt Nagyságod feltalálja, de semmi egyéb szükségre ne forditassék.

Articulus VIII.

Gabonabéli élés rendeltetik Kapu szám után és az rovatlan helyekre.

Szemünkkel látjuk minden Fiscalis helyek az élés dolgából mint exhauriáltattanak, némely privata personáknak magok privatumára czélozó tékozlásokból, hogy azért azokra is a mennyiben lehet succurrálhassunk, ígértünk Kapu szám után egy egy kis köből buzát, vagy rozsot, vagy kölest, vagy babot, vagy lencsét, vagy borsót, vagy török buzát, a mely helyeken penig afféle gabona nem terem, hanem csak zab, az olyan helyekről adjanak két köből zabot, árpát másfél köblöt, egy köből buzáért, melyet ugyanazon terminusra, mint az mostan felvetett adó, végeztük beszolgáltatni. Máramarosban az öt váro-

sokrol, hasonlóképen az rovatlan falukról, Fogaras földéről is tíz tíz ember adjon egy egy kis köből buzát, vagy egyéb gabonát, a szerént, mint Kapu szám után. Ezekről való dispositiót peniglen Nagyságodra bölcös Tanácsival együtt hagytuk.

Articulus IX.

Kik magokat az hadból absentálják mindenekre indifferenter értetik a Poena.

Noha vagynak Articulusink az Hadi Insurrectióról az Approbata Constitutiókban Par. 3. Tit. 19. Art. 3. melyeket most is in vigore hagyunk, és azon Articulusban declarált poena alatt tartozzék minden hadban felülni vagy küldeni tartozó rend a Nagyságod parancsolatjára felülni vagy küldeni.

Articulus X.

Az Passusokra való vigyázás hogy continuáltassék végeztetik.

Az hazának securitássára nézve a Passusokra való vigyázást igen szükségesnek látjuk, hogy azért Nagyságod az országnak akkori Fejedelmével együtt a Brassai atyánkfiaival való végezése szerént a vigyázást és gondviselést indifferenter minden helyeken continuáltassa, hogy azokból szegény hazánkra valami veszedelem ne következhessek, fenmaradván mindazáltal a Possessoroknak is jussok, végeztetett.

Articulus XI.

Kik a summa pénzt percipiálták, vagy erogálták, és nem oda, hová az Ország rendelte, convertálták, azokrol a Szász-Sebesi második Articulus confirmáltatik.

Valakik Porta contentatiójára rendeltetett pénznek valami részét percipiálták, erogálták, vagy erogáltatták, végeztük, hogy minden személy válogatás nélkül számot adjanak róla, és a mit nem oda erogáltak, vagy erogáltattak, az hová mi országul rendeltük volt, semmiképen nem acceptálhatjuk; a kikre penig eddig meglőtt számvetés szerént mutatnának a Quietantiák, azokat Nagyságod admoneáltassa, hegy justificál-

juk erogatiójokat, nem másuvá, az hová országul rendeltük volt, erogáltatott a Summa, melyet ha nem cselekedhetnek, authoráljuk Nagyságodat, az ilyen dolgokrol irott Articulusoknak continentiaja szerént, a mint ezekről a Szász-Sebesi második Articulusunkban végeztünk.

Articulus XII.

A summának felszedésében hogy a Tisztek assistentiával legyenek.

Ha valamely helyen a Summának valami része restantiára vagyon, és annak felszedésére az ott való Tisztek elégtelenek volnának, noha annak megvételéről Szász-Sebesben irott Articulusunk exstál, de ha annak erejével fel nem szedhetnék azon helyeknek Fő és Vice Tisztei, Nagyságod a minemü uton és módon illendőbbnek itéli, tegye elégségessé őket annak véghez vitelére.

Articulus XIII.

A mely helyek elraboltattak, azoknak limitálására Commissariusok denomináltatnak.

Az mely helyek, avagy telyeséggel, avagy nagyobb részent elraboltattak, azoknak limitálására a Maroson innen Kolosvár felől rendeltettek Haller János, ő kegyelme mellé Káptalan Szamosközy Mihály, és azon helyeknek fő Birái, és Vice Ispáni. A Maroson tul Bethlen Farkas, ő kegyelme mellé káptalan Bárdi István atyánkfiái, és azon Vármegyéknek Fő és Vice Birái, viszont a Székeknek Tisztei.

A restantiáknak penig felszedése ab exspiratione Diaetae egy holnap alatt fogyatkozás nélkül végbe menjen, Szász-Sebesi ezen dologrol irt Articulusunkban specificált poena alatt, melyet a negligensek, vagy eontunaxok ellen Nagyságod irremissibiliter effectuáltasson is, azoktol való számvétel legyen a Szász-Régeni Gyűlésünkben végeztetett tizenegyedik Articulusunk szerént.

Articulus XIV.

Rovatlan falukban lakó Sellérek, Máramarusban is mint contribuáljanak.

Az rovatlan Falukban lakó Sellérek a felvetett Summában hasonlóképen contribuáljanak mint az Erdélyi Sellérek, a mely nemes embernek akar maga fundusán, akar másuvá telepedett sellére legyen, egyházhelyi Nemes embernek nem értetik, per hoc, maga személyétől, mint az egyházhelyi Nemes ember contribuálni nem tartozik, hanem Selléritől. A Selléren pedig kell érteni, kik földet bírnak, és uroknak valami szolgálatot praestálnak; ide nem értvén azokat, kik imitt amott tekeregnek, földet rétet nem bírnak.

Articulus XV.

Barcsai Ákos elébbi Fejedelem ellen is extendáltatik azon Articulus, kik a porta contentatióján kívül azon Summát erogálták.

Az mi az országtól exigáltatott Porta contentatiójára való Summáknak perceptióját s erogatióját illeti, azokat ha kik más ususra convertáltatik, avagy convertáltatták, és arról plenarie contentatiót nem tennének, cum duplo exigáltatnék rajtok, insuper tisztessége becsületi vesztett lenne, azokrol is világos és erős Articulusunk exstál. A mely Articulus ugyan elébbi Fejedelem idejében emanáltatott, melyet egyaránt esmérünk az aránt is ő Nagyságára terjedni. Azért Nagyságod procedáltasson hasonlóképen ő Nagysága ellen is, ha azon felvett Summát nem oda az hová rendeltetett, hanem máshová convertálta, és arról satisfactiót nem tenne. Az alatt peniglen míg adóssága ő Nagyságának el nem igazittatik, Nagyságod méltóztassék oly gondot viseltetni, hogy jóvait az ország kárával ne dilapidálhassa, idegenithesse, vagy más országokba ne küldhesse, melyben hogy eddég is igyekezett, világosan értjük; ebben pedig úgy procedáltasson Nagyságod, hogy becsületes emberek által való megintés az felvett, vagy emberi által az ország pénzében felvétellett Summától elébb járjon.

Articulus XVI.

*Privata Personáknak kiknek jovok elébbi Fejedelem kezében de-
veniáltak mint recuperáltassanak.*

Némely atyánkfiai panaszolkodással jelenték, hogy elébbi Fejedelem holmi jovokat elvitette volna; ő kegyelmek között való dolgot megkülönböztetjük, mivel ő Kegyelmek közül némelyek rabságban is volnának, úgy mint Nagy Tamás atyánkfia, azoknak dolgok külön karban vagynak, mivel azok sem egynek sem másnak nem vétettek, azért azoknak jovok valamik in specie feltaláltatnak mox et de facto restituáltassanak. A melyek penig azokban elő nem találatnának, fizessék meg azok, kik jovoknak elhozásában elegyítették magokat, ha magán ő Nagyságán nem akarják keresni; más rendbéli atyánkfiaiainak penig kik rabságban nem voltak, jovok ha in specie elébbi Fejedelem joi között találatnának, azok is restituáltassanak, a mely jovok fel nem találatnak, az Ország adóssága telvén kielsőben, elébbi méltóságos Fejedelem joiabol, azokat is ő Nagysága tartozzék refundálni; de ezeket úgy értjük, hogy ha törvénnyel elérik ő Nagyságát a megkárosított személyek, melynek processusáról exstálnak végezésink az Segesvári és Szász-Régeni Gyűlésünkben; mind ezeknek elvitelében, vagy vétetésében ha oly személyek elegyítették volna magokat, kiknek ez hazában semmi, avagy a kártételnek mivoltához képest való illendő residentiájok nem volna, azok elébbi végzésünknek erejével megfogathatnak, és ha elegendő kezeseket nem állatnak, fogságban tartassanak, hogy ha kik afféle embereknek joihoz való nyulásban, rejtegetésben, avagy tudva afféléknek ki nem jelentésében elegyitenék magokat, hasonló poenában incurraljanak.

Articulus XVII.

*Elébbi Fejedelem Contractusához nem tartván magát, azok ellen
mint impingált, cum declaratione megíratik.*

Noha mind külső országokrol lött információkból levelek-
béli productumokból Nagyságod relatióiból világosan eluces-

cálnak, elébbi Fejedelemnek Nagyságoddal és a Nemes Országgal interveniált Contractusoknak, Ország Statutumának violatiói, és e hazának romlására nézendő mind maga, mind némely hozzá tartozóknak illetlen cselekedetek, magok viselései, és ártalmas dolgokra kifakadott derekas és hiteles emberek előtt lött szavai, imide amoda való collusiói, annak felette mind régi fejedelmek s mind elébbi Fejedelem idejében végeztetett, magától is acceptáltatott, mostani Kegyelmes Urunk választásakor is confirmáltatott, Ország Uniójára is studio meg nem esküdt, mely fundamentuma mind Religiónk s mind egyéb szabadságinkra nézve, egymáshoz való kötelességünknek, melyet praestálni de jure Regni tartozott volna: mindazáltal hogy egyéb keresztyén Nemzetektől is azzal vádoltatni ne láttassunk, mint ha in absentia sua definitive pronunciáltunk volna ellene; annakokáért Nagyságod mindezekben procedáltasson az Articulusok és maga contractusi szerént ellene, és medio tempore oly provisióval lévén elébbi Fejedelem ő Nagysága személyére, hogy még is több veszedelem, és romlás országul bennünket ne kövessen miatta, hogy ha penig ő Nagysága személyének alkalmatosságával az hazára veszedelmet látna jöni, ő Nagysága, procedáltasson a maga obligatoriája szerént, mely elönkben in specie producáltatott.

Articulus XVIII.

A Partialis perceptorok helyben hagyatnak.

A Partialis Perceptorok in genere minden helyeken helyben hagyatnak, a Generális Perceptorok közül Ugron András atyánkfia panaszolkodván már sok időtől fogva terheltetnék azon tereh viseléssel, azért ő kegyelmének az aránt való instantiájára való tekintetünk lévén, ő Kegyelme helyett rendeltük Gylányi Gergely atyánkfiát, a több generális perceptorok mind helyben maradnak, kik is ad 1. jun. Marosvásárhelyre kimenjenek, és ott egy holnap alatt resideáljanak a restantiának bevételeire: ő Kegyelme sustentatiójára megengedtetett, hogy a szám pénzt kivehessék, melyet nem az országból, hanem a kik eddig negligálták az administratiót, azok fizessék.

Articulus XIX.

Hogy minden renden való papok az elébbi articulusok szerént fejedelem s az ország hűségére homagiumokat deponálják, az unióra is megesküdjenek.

Az előtt is Articulusban iratott volt, hogy minden religión levő papok, homagiumokat fejedelem s az ország hűségére deponálják, in Anno 1658. Art. 4. melyet most is in vigore hagyunk cum ea declaratione, hogy minden religión levő püspökök esperestek és vicarius, ítélő mester vagy káptalanok előtt esküdjenek meg, a több papok, püspökök vagy esperestek előtt, adhibeálván magok mellé hiteles nemes embereket is. Datum in civitate Bistriciensi die quinta mensis Maji. Anno Domini 1661. Ultima scilicet die congregationis nostrae.

Conclusio.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum Magnatum et nobilium trium Nationum Regni nostri Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum ac incorporatarum exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos Articulos nobis modo praemisso praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento vel variatione aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes, acceptavimus approbavimus ratificavimus et confirmavimus: offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios, quorum interest seu intererit, observari faciemus, imo acceptamus approbamus ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praespecificata civitate Bistriciensi, die vigesima tertia Mensis Aprilis Anno Domini Millesimo sexcentesimo sexagesimo primo *).

Kemény m. p.

(P. H.)

*) A magyar Akadémia példányából.

Kemény most a gyűlésnek azon végzését, melylyel a Barcsaiakat kezébe adja, foganatosítja. Ákost testvérével Andrással vadászat színe alatt magához csalta, de itt elfogott leveleit felmutatva, melyekből ezeknek a törökkel való czimboráskodása kitűnt, Ákost Görgénybe, s Andrást Fogarasba vitette. Ez utóbbi itt máj. 16-án felakasztatott. De e közben a török sereg megindult Erdély ellen, s most Kemény Medgyesre jún. 2-ára gyűlést hirdetett. Végzései :

Nos Johannes Kemény Dei gratia Princeps Transylvaniae, partium Regni Hungariae Dominus, et Sicularum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis : quod Spectabiles, Magnifici, Generosi, Egregii et Nobiles, caeterique, universi Status et Ordines trium Nationum Regni nostri Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitiis, ad diem 2. mensis Junii, An. 1661. in Civitatem nostram Szasz Medgyes, ex edicto nostro celebratis, congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos Articulos in eodem Conventu communibus eorundem votis et suffragiis, parique, et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, ut nos omnes et singulos eos Articulos, omniaque, et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, autoritate nostra Principali acceptare, approbare, ratificare, et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem Articulorum tenor talis est :

Articuli Dominorum Magnatum et Nobilium trium Nationum Regni Transylvaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, in Generalibus eorum Comitiis, ad diem 2. Mensis Junii, Anni 1661. in Civitatem nostram Medgyesiensem indictis celebratis conclusi.

Articulus 1.

A mi kegyelmes Urunk assecuráltatik bölts Tanácsival, hogy az haza megmaradására minden utakat módokat elkövethessen.

Az Nagyságod méltóságos szóval való propositiójából világosan értjük, kegyelmes Urunk, az hatalmas nemzetnek el-

lenünk megengesztelhetetlen feltött utolsó romlásunkra czélozó szándékát, egyszersmind Kálnoki Mihály atyánkfiától küldött Ali Passa leveléből is, mind penig szóval való izenetéből, mivel azért oly lehetetlen kívánságokat tött fel, melynek effectuálására magunkat elégteleneknek ismérjük. Minthogy penig a Töröknek mostani kívánsága nem egyébre czéloz, hanem hogy szakadást szerezzen köztünk és Nagyságod között, akarván mint pásztort a nyáj mellől amoveálni a könyebben való elvesztetésünkre, arra nem hogy lépnénk, melynek Isten gondolatjától is oltalmazzon, de sőt mindenekben Nagyságodhoz ragaszkodván Isten után, valamint azért a Beszterczei Gyűlésünkben Nagyságodat bölts Tanátsival authoráltuk, hogy minden hazánk megmaradására nézendő utakat módokat elkövehessen, hasonlóképen mostan is Nagyságodat authoráljuk bölts Tanátsival.

Articulus II.

Ha kik az haza szolgálatjától magokat abstrahálnák, azok ellen poena decernáltatik.

Ilyen szoros állapotjában e szegény hazánknak (noha volnának Articulusink, és a Székelységről ususink, kik haza szolgálatjától magokat elvonnák) avagy eddig is elvonták volna, az melyek még eddig amnistiában nem mentenek, melyeket most is in vigore hagyunk az olyanokra nézve, hanem a kik ezentúl is az haza szolgálatjától magokat abstrahálnák, az olyanokrol végeztük a Nagyságod kegyelmes tettzéséből, hogy a kik mostani igyében ez hazának magokat az haza szolgálatjától abstrahálnák, ez országból más országba kimennének, hanem ha Ország és Nagyságod szolgálatjában járnának, vagy privatus rendben lévő uroktól küldettetnének, vagy Nagyságod annuentiájából dispositiójából lenne, egyéb iránt ha közinkbe bé nem jönnének, és a szükségnek idején jelen nem lennének, admoneáltatván őket hogy hazánk szolgálatjára jöjjenek bé, de még is magokat abstrahálnák, az ilyeneket, ha kik találkoznának, ez Articulusunkban Notoriusoknak agnoscáljuk és pronuncióljuk, kiknek gratia is ne adassék Ország hire s akaratja nélkül.

Articulus III.

A szász Natio assecuráltatik a két Natióktól, hogy az ő kegyelmektől adandó assecuratoriának alkalmatosságával semminémüi immunitásokban nem offendáltatnak.

Mivel a mostani szükséghez képest nagyobb securitásunkra nézve nekünk két Natiónak, ugymint Vármegyéknek és Székelységnek, a Szász Natióon lévő atyámfiaitól kényszerítettünk Assecuratoriát kívánnunk, ő kegyelmek is közinkben küldött követ attyokfiai által unanimitas consensu ígéretet tévén felőle, hogy azért ő kegyelmek is megnyugodva lehessenek, hogy annak alkalmatosságával ő kegyelmek szabadságokban Privilegiumokban meg nem bántódnak, mi két Natióul vigore praesentis Articuli assecuráljuk ő kegyelmeket, hogy semminémü immunitásokban Privilegiumokban az ő kegyelmekről adandó assecuratoriának alkalmatosságával nem offendáljuk, sem háborítjuk. Sőt az ország és a helynek megmaradására tartozó, kötelességünkkel nem ellenkező minden dolgokban vélek egyet értünk, magunk élésén, és költségünkön élünk.

Articulus IV.

Városokban mindennémüi rendek a Fejedelem hűségére s az Ország Uniójára megesküdjének, végeztetett.

Noha vadnak Articulusink, hogy Nagyságod hűségére s az unióra minden rendbéli emberek megesküdjének, mindazonáltal látunk az városokban fogvatkozásokat, hogy azért abból is valami inconvenientia ne következzen, Nagyságod kegyelmességéből végeztük, hogy minden városokban a mester-legények, egyéb városi szolgák, hostátban lakók is a Nagyságod hűségére s az unióra megesküdjének az Articulusnak continentiaja szerint; hasonlóképpen a mely falukban erősségek vadnak, azoknak az helyeknek tisztviselői és esküttei és az Unióra és fejedelem hűségére tartozzanak homagiumokat letenni de facto mindjárt.

Articulus V.

Elébbi Fejedelem jövait kik rejtegetnék, azok mint prosequáltassanak végeztetik, maga személyéről való Articulus in vigore hagyatik.

A mint az elmúlt Gyűlésünkben bizonyos atyánkfiait küldtük volt elébbi Urunkhoz ő Nagyságához, kik által megtaláltattuk, a Porta contentatiójára rendeltetett pénzünknek a mely részét ő Nagysága más ususra erogált és erogáltatott, annak refusiója felől ő kegyelmeknek, a melyiket Isten egészségben megtartotta, referálván minémű válaszszaal járt, úgy látjuk, a rajtunk sok keserves suhajtással felszedett pénznek contentatiójáról ő Nagysága még sem gondolkozik; tetszett azért Nagyságod kegyelmes annuentiájából nekünk, hogy az ő Nagysága iventált javaihoz Nagyságod szabadon hozzányulhasson, sőt mivel violálta contractusit, kiknek virtusával conferáltattak volt bizonyos Jóságok, azokhoz is hozzányulhasson, és a praetedált Summáról egyéb iránt is vigore Articulorum satisfactiót venni igyekezzék; hasonlóképen mások is, a kik efféle dologban interessatusok voltak, dolgokat eligazítani tartozzanak az elébbi Articulusink szerint, és más helyeken is, ha mik feltaláltathatnak, kézhez vétethesse, melyeket ha kik tudva megtartanak titkolnak, kinyilatkozván, a mint az elmúlt Beszterczei Gyűlésünkben Articulo 16. végeztünk volt, hogy ha kik valakiknek jövokat, melyeket az elébbi fejedelem elvétellett volna, és azokat rejtegetnék, avagy tudva efféléknek ki nem jelentésében elegyítenék magokat, az olyanok efféle bonumokat cum duplo restituálnák, azon Articulusunkat értünk hasonlóképpen elébbi Fejedelem javainak rejtegetőjökre is, úgy hogy ha kiknél afféle bonumok volnának, és azokat elő nem adnák, hanem per inquisitionem tudódnék ki a dolog, az olyanok ellen procedáltasson Nagyságod affélékről irt brevis Articulusok szerint, kik cum duplo tartozzanak restituálni; hasonlóképen más országban levők is, kiknek ez hazában jóságok volna, azon poenában azon processus szerint incurráljanak. Annak felette, mivel a minapi Gyűlésünktől fogva is mind jobban jobban jött napfényre

előbbi urunknak Nagyságoddal és velünk való contractusa után más országokra romlásunkra való irási, izengetési, és a velünk való contractusának violatiói, azért az ő Nagyságáról akkor irt Articulusunkat most is in vigore hagyván, mivel a maga obligatiójában is minden törvénybéli Processusok ki-rekesztettek, álljon a Nagyságod hatalmában, ha a maga obligatiója szerint procedáltat ő Nagysága ellen.

Datum in civitate Szász Medgyes, die 6. Mensis Junii, Anno Domini 1661. Ultima scilicet die Congregationis nostrae.

Conclusio.

Nos itaque praemissa Supplicatione fidelium nostrorum Dominorum Magnatum et Nobilium trium Nationum Regni nostri Transylvaniae, et Partium Regni Hungariae eidem anaexarum ac incorporatarum exaudita et admissa, praescriptos, universos et singulos Articulos Nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento vel variatione aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes, acceptavimus approbavimus ratificavimus et confirmavimus: Offerentes nos benigne, quod praemissa omnia in omnibus punctis clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios, quorum intererit, observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praescripta civitate Szász Medgyesiensi die 6. jun. Anno Domini 1661.

Kemény

(P. H.)

E közben a porta csapatokat küldött Erdélybe a Barsai kiszabadítása végett. Kemény e hírre Görgényből Barsait Kővárba szállítandó, útnak indítá. De útközben ő és Budai, kivel együtt volt a kocsí fenekére lánczolva, meggyilkoltattak.

Ali volt a szerdár, ki Erdély ügyeinek rendezésével megbízott. Izmael budai pasa pedig jun. 30-dikán a Vaska-

pun át Hátszegvidékére nyomúlt, hová néhány nap múlva a szerdárral a derék sereg is megérkezett. A török csapat útját mindenfelé rablás és pusztítás bélyegezte, s lassan nyomúlt Gyulafejevárra felé. Kemény bízva, hogy német segínyt kapand, vonúlt feljebb-feljebb egész Máramarosba, de a segítség nem érkezett meg, s a szerdár egész Nyaláb várig Ugo csában nyomúlt elő sergeivel.

Végre Montecuccoli parancsot kapott, hogy csatlakozzék Keményhez, s Ali elindulásának hírére visszatért Erdélybe, és Márosvásárhely környéken tábort ütött. Ő itt többféle kísérleteket tett a fejedelmi szék betöltésére, míg végre Apafit az oda gyűjtött nemességgel megválasztatá.

Kemény és Montecuccoli ekkor már Kolosvárig nyomultak, de ez utóbbinak ingatagsága a nyert előnyölet eljátszá, s ők feladva nyert előnyeiket, ott hagyák Erdélyt. Ekkorra Ali is távozott Erdélyből, Ibrahim basát hagyván hátra 2000 lovassal s 1800 oláhval Apafi védelmére, ki hogy választását érvényessé tegye, nov. 20-kára Kis-Selykre országgyűlést hirdetett. Itt megválasztását következő szavakkal szentesíté :

Nem kicsiny szomorúsággal értjük Kegyelmes Urunk, az mindenható felséges istennek reánk bocsátott súlyos látogatását, holott ő felsége igaz ítéletiből az hatalmas török nemzetnek szívét gerjeszté fel ellenünk, kinek árnyékában remélhattünk volna Isten után megmaradást azok által hazánknak jobb része porrá tétetett, sok ezer keresztyének, vének, ifjak, férfiak, asszonyiállatok, leányok, levágattanak és rabságra vitettenek. De mivel istennek ő Felségének bűneinkért való haragja azt hozta : áldott legyen az ő szent neve érette ; mindazáltal ennyi sok látogatási között is ő felsége el nem hagyván bennünket szent lelkének vezérlése által azon hatalmas nemzetnek szívét hozzánk meghajtván, isteni jóvoltából nagyságod méltóságos személyét oly kedvessé tette, hogy midőn minden reménségünk elfogyott volna, és láttatnál mint egy tengeri nagy szélvészben hánkódtatni s veszedelembe forgó hajó elburulni, sebes tűz módjára ellenünk fellobbant haragját azon hatalmas nemzetnek annyira megholtotta Nagyságod méltóságos személye által, hogy Nagyságod szabados választásunkra hagyván, régi szabadságunk szerént fejünkkel s mélt-

tóságos fejedelmünk ké választani és előnkbe igazgatóul állatni engedte mindnyájunkat, valakik hatalmas Császáruk kegyelmességéhez és fényes köntöséhez ragaszkodnánk kegyelem ígérettel és adással. Melyért az ő isteni szent neve áldassék mind örökké, Nagyságodnak életét is boldogságos hosszú időkre szerencsésen terjeszse, és nekünk is életünket a végre is meghagyja és tartsa, hogy ő felségét hozzánk mutatott kegyelmességéért áldhassuk, Nagyságodnak is atyai szerelméért hűséggel szolgálhassunk.

Apafi elébe pedig a Kemény 21 Conditioját terjeszték, ezeket még következő hárommal megtoldva :

Hogy soha ő Nagysága az országnak semmi rendeit reversális adásra és kételen szolgaságra ne kényszerítse, sőt emlékezetbe se hozza, contentus lévén ő Nagysága az homagiumnak depositiójával és kinek kinek szabad akaratja szerént való szolgálatjával.

Hogy ő Nagysága hazafiait extra limites regni ki nem viszi sem küldi expeditióra Porta parancsolatja kívül, hanem ez haza oltalmára veszi csak fel intra limites regni.

Hogy ő Nagysága soha semmi időben és dologban ez haza fiaitól azt nem kívánja sem parancsolja, hogy ő Nagyságát és a Tanácsrendet authorálja, hanem az ország közönséges értelméből és tetszéséből discutáljon és concludáljon minden haza javára czélozó és megmaradandó dolgokról.

Az ország ügyeinek rendezésére pedig következő fontosabb intézkedéseket tettek :

Noha kegyelmes urunk fogyatkozott és romlott állapottal vagyunk : mindazáltal megtekintvén ez mostani kéntelenségből álló szükséges magunk vigyázására való alkalmatosságot decernáltuk, hogy Nagyságoddal együtt egész országul három nemzetül az vezértől Ali Pasától ő Nagyságától oltalmunkra kérjünk hat ezer Jancsárokat és négy ezer végbéli jó lovas törököket, addig míg létek kívántatik, kiknek magoknak lovaknak sustentatiójokra rendeltünk élést eképen : Minden városok Szászfaluk felszámláltatván, minden tíz ember adjon egy egy kis köből buzát, az eözvegy asszonyok is kiknek értékjek vagyon, ebből ki nem rekesztetvén, úgy hogy ha a dolog úgy fogja kívánni, hogy az említett hadaknak

sokára fen kellettnek lenniék, az fél esztendő élést elélik ujobban modo praemisso contribuáljanak toties quoties kívántatik, zabot is minden ember egy egy köblöt adjon. Az hol zab nem leszen, fél fél köből rozsot, vagy árpát semel pro semper. Az vármegyék is kapuszám után minden kapu ut supra az búzát és abrakot megadják. Az egyházi nemesemberek is és az rovatlan falubeli emberek is tiz tiz számuan contribuáljanak. Minden molnár egy egy kis köből búzát adjon. Az városok, harminczadosok, Udvarbirák, Számtartók, Kamara ispánok, Maglasok és Perceptorok capitatum egy egy köből buzát és zabot adjanak; melyeket is praefectus atyánkfia ad decimum quintum diem felszedessen, egyben gyűjtse, és administrálja is. Az praedikátorok is minden religiön levők egy egy kis köből buzát adjanak. Az mestereknek az tehetősse két két véka buzát és abrakot adjon, az szegényebb rendűje egy egy vékát. Ezt penig az esperestek, decánok, vicáriusok mentest felszedjék, és kiki Székiben és vármegyéiben levő tiszteknek kezekhez administrálják intra quindenam, az tiszteknek is gondjok legyen reá kötelességek szerént, ide nem értvén az tehetetlenekkiknek semmiek nincsen. Az fő dézmások két két köből búzát s abrakot adjanak; az vice dézmások egy egy köblöt mindenik félét. Ezt penig praefectus uram mindenek felett felszedesse. Az uj keresztyének zetalakiak, és az két oláh falubeliek is, ugy contribuáljanak mint a nemesség, ezt is praefectus uram szedesse fel intra octavum. Az sóvágók is contribuáljanak és az Kamara ispánok ad quindenam szedessék fel. Fogaras földje is a szerént mint az nemesség contribuáljon, és az felső Processusbeli tisztek szedjék fel, melléjek vévén fogarasföldi egy vagy két hiteles embert segítségül, kik is tartozzanak sub poena articulari fel segiteni szedni. Az universitas a die vigesima secunda novembris computando, magok városában öszveszerezzék. Vársárhely is lisztül ad ad octavum. Küküllő vármegye ad octavum Küküllő Várra gyűjtse lisztül. Fejérvármegye az alsó járás ad decimum quintum Enyedre szállítsa; az Felső Szász Kereszturra, Hunyad vármegye Szász több vármegyék és székelység is ad decimum quintum székes helyekben összegyűjtésék, s készen tartsák, s vitessék oda az hová az mi kegyelmes urunk parancsolja, az buzát lisztté tegyék.

Ez hazakivül lévő uraknak, és fő embereknek nemeseknek, méltónak itéltük Kegyelmes urunk, hogy országul írjunk, ha az vezértől megengedtetik, úgy hogy ab expiratione Praesentis diaetae egy holnap alatt redeáljanak az Nagyságod és ország hűségére, kik ha redeálnak és egy bizonyos helyre jönnek s homagiümokat deponálják ítélő mester Kendi János atyánkfia előtt, azokat formula szerint assecuráltatván Nagyságodtól s az nemes országtól, hogy sem személyekben sem jövökben bántódások és károsítások nem leszen bene quidem. Ha hol nem redeálnak intra terminum praescriptum : eo facto in notam perpetuae infidelitatis incurraljanak, prononciáljuk ez Articulusunkban, ha méltó bévehető rationabilis mentségek nem leszen Nagyságod és az ország előtt.

Hogy Nagyságod Kegyelmes urunk, alázatos instantiánkra kegyelmesen arra lépett, hogy hazánk kívül lévő becsületes atyánkfiainak és hazánkban levő erősségekben bészorultaknak is, kik eddig Nagyságod hűségére még nem jelenhettek, vagy az kik superveniáltak is az igaz véteknek, s az ilyeneknek jövököt jószágokat Nagyságod valami részében valaki instantiájára másoknak találta volna adni avagy maga méltóságos kezéhez vétetni, kegyelmesen igéri vissza adatni és restituáltatni ezen articulusban concludált és specificált terminusig, és hogy articulusban is méltóztatott iratnunk, hogy vigore etiam praesentis articuli az ilyenek reheálhassák jövököt jószágokat absque strepitu juris; ha ki nem restituálná ad simplicem requisitionem : az tisztek két száz forint poenával restituálják a mi jóvá találtatik, ha nem solvat ex dorso : magához nyuljanak az tisztek, ide nem értetvén az tisztek után járandó collatiók : Nagyságodnak mint Kegyelmes urunknak megszolgáljuk *).

Ali elvonulását 1662. elején Kemény Erdély visszafoglalására akarta felhasználni. Jan. 3-án zsoldosokkal és német csapatokkal beindult Erdélybe. Veszére. Apafi s a vele maradt török dandár Medgyesről Segesvárra húzódott, Kemény pedig seregével Nagy-Szöllös alá érkezett jan. 22. Másnap a jenei bég Kucsuk basa megérkezett, s ez Nagy-Szöllös alatt

*) Eredetije a magyar akad. könyvtár birtokában.

csatát állott Keménynyel. Kemény itt elesett, a vele levő Erdélyi fő urak szétszaladtak.

Keménynek a fia Simon tett még egy kísérletet atyjának pártját maga körül összegyűjteni. De a német kormány kétértelmű magaviselete, s mindenekfelett azon körülmény, hogy Apafi szigor helyett engedékenységet léptetett életbe, e tervet is dugába dönté. A fő urak lassanként meghódoltak, a legutólsók közt a két nagy nevű Bethlen, Farkas és Gergely, kik magok-ról következő hitlevelet adtak :

Én Bethlen Farkas és Bethlen Gergely esküszöm az élő istenre, ki atya fiú szent lélek teljes Sz. Háromság egy bizony örök isten, hogy mi az mi kegyelmes urunknak az méltóságos Apafi Mihály urunknak, Erdély országának fejedelmének Magyarország részeinek urának és Székelyek ispánjának, hivek és igazak leszünk, ellenségeinek ellensége, barátjának baráti, és se titkon se nyilván az ő Nagysága méltóságos személye, fejedelemsége ellen nem practicálunk, sőt ha másokat is olyanokat értenénk, ő Nagyságának magának vagy benső embere által értésére adjuk, és mint igaz hazafiaihoz illik, mindenekben magunkat tehetségünk szerént ahhoz alkalmaztatjuk, az melyeknek az mint meg állói leszünk, Isten minket úgy segíljen és úgy adja lelkünk üdvösségét.

Bethlen Farkas m. k.
(P. H.)

Bethlen Gergely m. k.
(P. H.)

De Apafinak még nem egyszer kellett trónkövetelők ellen küzdeni.

III.

A SZATMÁRI BÉKEPONTOK
SZÖVEGÉNEK EGYBEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA
SZILÁGYI ISTVÁNTÓL.

I.

A II. Rákóczi Ferencz által támasztott mozgalmakat lecsendesítő *Szatmári Béke* pontjait hiteles kútfő után a magyar történelem eddigelé még nem ismeri. A mely szöveg Katonánál olvasható, az, idegen munka után közöltetik, s olyan, mely magának Katonának megjegyzése szerint is, bár általa csak a személyek neveire terjesztve ki, több helyt hibákkal van elárasztva. Kíváncs, hogy e nevezetes diplomatikai okirat elvégre igazi alakjaiban legyen hazai történet-irodalmunk tulajdonává.

Mondám : alakjaiban; mert *kettőben* keletkezett az, nem csak *formáját*, de sok részből, *lényegét* tekintve is : egyszer, a mint *eredetileg* szerkesztve volt, másodszor, a mint *átírva* s magyarázó alakban bővebben kifejtve, sőt az irányban is változtatva, fejedelmi név alatt, hitelesen közzé tétetett.

E közlemény az *első*, sőt alkalmasint a *legelső* formát adja *Károlyi Sándor* saját kezű aláírásával s pecsétével ellátott példányról, melynek keletkeztének körülményei a következők:

I. József király még a békekötési tanácskozások folyama alatt elhalván, bár a vezér főnökök gondos titokban tarták ez eseményt, mint a melynek nyilvánásra jutása a szerencsésen leendő bevégeztetésnek akadályául szolgálhatna : a fegyverletétel után mégis köztudomásúvá lön az, még mielőtt a Pálffy gen. által Egerbe, hiteles átírásvéggett, beküldött békeponatok a káptalanból visszaérkezhettek volna. A váratlan körülmény aggodalomba ejtette az ország lakói nagy részét az iránt : mi lesz már most e békepontoknak sorsa ? miknek *tartalmáról* hallottak ugyan valamit a hír után, de mit színről színiure még nem láttak, nem olvastak.

Ez volt az eset Máramarosban is, a hol, bár a megye rendei már május 7-én letették a homágiumot : de a *huszti* vár kapitánya *Móricz István*, annak ellenére is, hogy a birtokba venni akaró királyi sereg immár a vár alatt állomásozott, a kezén levő erősséget átadni egyáltalán nem akarta, minek következtében a *részletes hódolás* is mind csak maradozott a megyei lakosság részéről.

A mindezek iránt értesült *Károlyi Sándor* szükségesnek látta e végből patenst bocsátani a megyéhez, intvén és felhíván azt részint a már mutatott hűségben megmaradásra, részint a még vonakodók hódolatának eszközzésére ; mely patens tartalma a megyei jegyzőkönyv X. kötetének 356. lapján ekkép van bejegyezve : Ámbár a felséges római császár I. Josephus és koronás király urunk ő felsége az isteni nagy felségnek megváltozhatatlan bölcs rendelkezéséből hirtelen meghalt : de az megígért békességnek punctumai nem ruálnak, sőt confirmálatnak ő felsége successori által [Congr. Generalis. 11 Mai. 1711]. A megye a békepontokat, káptalani kiadvány után csak később, július havában kapta meg, 9-én hirdettettek ki ünnepeyesen, s csak akkor következett aztán el a járasonkénti általános hódolás.

Huszti kapitány *Móricz István* külön vett tudósítást *Károlyi Sándortól*, oda melléklésével a *békepontok általa hitelesített másolatának*. Mindezek után ő sem vonakodott tovább, hanem szabadlevelet vevén a királyi had parancsnokától, május 12. átadta a várat. A részére adott szabadlevél a *Móricz* utódoknál ma is megvan*), ott őriztetik a békekötés *Károlyi Sándorféle* példánya is, melyet alább, e közlemény folytán veszen a tisztelt akademia.

*) Quandoquidem praesentium exhibitor Praenobilis ac Generosus Dominus Stephanus Móríz homagium fidelitatis erga Sacratissimam Suam Matrem coram me deposuit, et ad gratiam eiusdem suae Majestatis ex fortalitió Hust (in quo ipse Commendans erat) venit, quapropter ipsi has protectionales litteras usque ad ulteriorem confirmationem Exc. D. Domini Campi Mareschalli Joannis Comitís a Pálffy per Hungariam Generalis Commendantis, extradedi, vigore cuius praedictus Dominus Stephanus Móríz in suis bonis per Districtus varios in Marmarosh existentibus, sine ullo incommodo degere permittendus

Érdekesnek azonban, sőt szükségesnek látom tekintettel lenni azon különbségekre is, melyekben e példány, úgy a Katona által közlött *Lamberty-félétől*, mint a *fejedelmi kiadványtól* eltér, a történelem-író azoknak minden bizonynyal hasznokat fogja venni. A Lamberty-féle szöveg Katonánál, a Tomul. XVIII. Ordine XXXVII. pag. 644—656. található; a királyi példány gyűjteményemben is megvan. Az *elsőbb* variánsait, itt, az *aláírt számoknál*; a *másodikat*, egész terjedelmében, utóbb fogom adni; itt, ez értekezés folytán, csupán egyes részleteket akarok egybeazonosításul felhozni, a mennyiben azt a különbségek szükségessé teszik.

II.

PUNCTA PACIFICATIONIS

Vigore Clementissimae Plenipotentiae Suae Sacratissimae Caesareo Regiae Mattis, pro reducenda stabiliendaque Regni Hungariae et ¹⁾ Transylvaniae Quietē et Tranquillitate. D-o Principi Francisco Rákóczi, eidemque addictis Praefati Regni Hungariae et ²⁾ Transylvaniae universis Statibus et Ordinibus resoluta.

Primo. (I) Memorato Domino Principi, vigore praemissae Caesar. Regiaeque Plenipotentiae Gratia vitae et universorum bonorum mobilium et immobilium, exceptis ijs, quae ad praesidia pertinent, in Regno Hungariae, Transylvaniae Partibusque eidem annexis existentium, cum securā permansione

est; sit ipsi etiam liberum per Hungariam, Transylvaniam, partesque iisdem annexas secure ambulandi. In cuius fidem hisce attestor. Signatum in Arce Hust, die 12. Maij. 1711.

Sacrae Caes. Regue Mayestatis Actualis Colonellus
Incl. Reg. Rabutiani, necnon Confiniorum Poloniae
et per Marmarosh Commendans

L. B. de Acton m. p.

(P. H.)

Jegyzetek.

a) *Változó olvasások* Katonánál. ¹⁾ ac. ²⁾ peraeque.

b) A *római számjegyek* a Pontok-§-ait jelentik, hogy alantabb, a hasonlításoknál könnyebben lehessen rájuk hivatkozni.

in Regno, unacum suis adhaerentibus servis et Aulicis impertitur; (II) ad cuius determinationem si idem Dnus Princeps Caesaream Regiamque complecti Gratiam, sed differre Juramenti fidelitatis praestationem velit: terminus trium septimanarum, ab emanatione praesentium computandarum, concessus sit, (III) ita tamen, ut in casu differendi Juramenti—¹⁾, secundum annexam formulam, interim fortalicia, sub potestate ²⁾ prae ³⁾ manibusque illius existentia, in statu, quomodo sunt, praesidijs Caesareis Regiisque illuc inducendis, bona fide tradandur, aut strictis mandatis tradenda ipsis ⁴⁾ Commendantibus imponatur, ac una etiam omnis militia Praesidiaria exauctoretur et dimittatur; (IV) dum e contra promittitur, ea Praesidia in proventibus et bonis Dni Principis, nullum factura praejudicium vel damnum, propriis — ⁵⁾ Caesareis Regiisque alenda stipendijs. Haec vero omnia intra praespecificatum temporis terminum explenda et exequenda. (V) Si porro istis probe peractis, permansio libera ipsi Domino Principi ⁶⁾ in Regno displiceret: relinquitur ipsius arbitrio eandem etiam, sub praestito superius attacto homagio, in Polonia habere, ubi citra laesionem homagialis obligationis erga Caesaream Regiamque Mattem sese continebit. (VI) Filiorum quoque restitutio supra memoratis conditionibus rite ac fideliter executioni mandatis, a gratiosissima Caesarea Regiaque M. haud denegabitur.

Secundo. (I) Magnatibus Praelatis et ⁷⁾ Nobilibus, superioris item ordinis militibus Hungaris pariter et Transylvanis omnium ⁸⁾ Trium Nationum, qui modo in Regno vel ⁹⁾ penes Dnum Principem extra Regnum ¹⁰⁾ actu sunt, etiam si ¹¹⁾ qui eorum de se reversales quaspiam cuipiam antecederet dedissent, similiter Gratia, intra sepius memoratum terminum, amnistialis vitae et universorum bonorum ¹²⁾ ¹³⁾ — resoluta existit. (II) Quod de illis non ¹⁴⁾ intelligendum, qui iam antea redierunt. (III) Intelligitur vero hic talium quoque ¹⁵⁾ bonorum restitutio, quae fors uno vel

¹⁾ *Hozzáadva* : fidelitatis. ²⁾ Potentia. ³⁾ Nincs. ⁴⁾ Istis. ⁵⁾ *Hozzáadva* : que. ⁶⁾ *Felcserélve* : ipsi D. P. perm. lib. ⁷⁾ Ac. ⁸⁾ Aut. ⁹⁾ Nincs. ¹⁰⁾ Nincs. ¹¹⁾ Etiam si. ¹²⁾ *Felcserélve* ; Vitae et univ. bon. ann. ¹³⁾ *Hozzáadva* : pariter. ¹⁴⁾ Nincs. ¹⁵⁾ Nincs.

altero titulo ac jure cuiusque collata sive divendita vel inscripta et jam ¹⁾ per alios possessa actu sunt; ita videlicet, ut illa quoque sine—²⁾ fructibus medio tempore perceptis, penes literas nostras ad officiales fiscales vel camerales generaliter in singulos Comitatus sed et Liberasque Civitates immediate ³⁾ exarandas, simpliciter et ⁴⁾ absque ulteriori mora et tergiversatione occupari queant. (IV) Non est quod aliquis metuat de Neo-aquistica Commissione, bonisque hoc titulo appellatis; amnistialis enim gratia omnes tales tricas excludit, dum sincera bonorum appromittitur ⁵⁾ restitutio. (V) Similiter indignum censetur, ut quis possessorum, ubi rusticus contributioni solvenda ⁶⁾ par non erit, amissione bonorum mulctetur⁷⁾. (VI) Per terminum vero depositionis armorum non hoc intelligitur, quasi non liceret alicui arma gestare⁸⁾, verum omnis hostilitatis cessatio. Licebit igitur Magnatibus, Nobilibus eorumque Servitoribus juxta antiquum receptumque Nobilitatis morem⁹⁾, in suis praerogativis cum gestatione armorum (nullo tamen modo ad offendendum parato) libere uti ac incedere. (VII) Si porro aliquis Theatri Eperjesiensis ¹⁰⁾ timorem obtenderet: ideo Caesareae Regiaeque benignitati injuria sane inferretur, cujus paterna charitas similem processum in usum trahere non vult. (VIII) Militibus vero inferioris ordinis dicta amnistialis gratia similiter elargietur ¹¹⁾, neque ulli eorum vis fiet, ut servitia Caesarea Regiaeque militaria, abdicatis praesentibus, accipere cogatur; solum, ut praestito fidelitatis juramento, ad suas aedes discedant, ibique oeconomiam colant, ac quiete se se contineant. (IX) Militibus vero exterarum nationum, Svecis videlicet, Gallis, Italis, Germanis aliisque liber conceditur passus ad suos redeundi, illis exceptis, qui ex Regiminibus Caesareis profugissent ¹²⁾, quibus tamen etiam poena, quam propter desertionem Regiminum ¹³⁾ meruissent, remittitur. Caeteroquin tales ad suas legiones redire vel restitui debent. (X) Si vero unus vel alius exterorum in servitio exiguae consideratio-

¹⁾ Etiam. ²⁾ Hozzáadva: etiam. ³⁾ Nincs. ⁴⁾ Nincs. ⁵⁾ Promittitur. ⁶⁾ Felcserélve: solv. contr. ⁷⁾ Mutiletur. ⁸⁾ Liceat alicui arma non gestare. ⁹⁾ Felcserélve: Mor. Nob. ¹⁰⁾ Nincs. ¹¹⁾ Stilaris változat: dictam elargimur. ¹²⁾ Perfugissent ¹³⁾ Regiminis.

nis apud aliquem Magnatum foret, dummodo non sint militiae Caesareae Regiaeque adscripti, quin ibidem *queat manere* ¹⁾, nullum est dubium. (XI) Si qui porro ignobilioris sortis milites his motibus se emeritos promotioneque dignos reddidissent, tales, eo, quod jam praecedenter pro libertinis per Status et Communitatem agniti sint, vigore Suae Mtis Sacratissimae plenipotentiae pro talibus habendi resolvuntur. Citra tamen praedictum Dnorum Terrestrium.

Tertio. Sacram Suam Caesaream Regiamque Mttem in Religionis negotio receptas Regni Constitutiones manutenturam, necnon exercitium ejusdem, secundum *ejusdem* ²⁾ Le- ges et Constitutiones ac Articulos Regni, tam in Ungaria et ³⁾ Transylvania cum beneficiis eorum de jure spectantibus concessuram, non praecclusa via, modo in gratiam redeuntibus apud Sacr. Suam Caesaream Regiamque Mattem, vel coram Diaeta, ratione gravaminum *se* ⁴⁾ — insinuandi.

Quarto. (I) Ut his motibus demortuorum orphani quoque et viduae [erga *quas* ⁵⁾ praefata Sua Mattas Sacratissima ex innata sua clementia speciali reflexione ducitur] benignitate et clementia regia gloriari queant, cum *etiam* ⁶⁾ amnistialis gratia *haec* ⁷⁾ ex mero dumtaxat Regiae Clementiae sinu profisciscatur, universa *quoque* ⁸⁾ harum viduarum, orphanorum et successorum bona, nec dum alicui collata, distracta vel divendita restituentur. (II) Talia nihilominus bona, quae jam aliis sunt collata, relinquuntur, in ea parte, qua spectant ipsos dumtaxat *demortuos* ⁹⁾, in statu quo. (III) Omni tamen officiositate ¹⁰⁾ allaborabitur, ut in futura Regni Diaeta hi quoque omnibus melioribus et *practicabilioribus* ¹¹⁾ modis consolari, successionisque talis participes esse possint; hoc tamen declarato : ne haec moderna Suae Caesareae Regiaeque Mattis munificentia et gratia ullo unquam tempore in aliquam consequentiam et exemplum trahatur. (IV) Diversa ratio *est habenda* ¹²⁾ talium orphanorum et successorum, qui, sive pueri sive puellae vel jam matrimonio locatae, in Partibus Dni Principis *actu* ¹³⁾ sunt, quibus vi am-

¹⁾ Felcsérélve : man. queant. ²⁾ Nincs. ³⁾ Quam. ⁴⁾ Hozzáadva : se. ⁵⁾ Quos. ⁶⁾ Alias. ⁷⁾ Nincs. ⁸⁾ Nincs. ⁹⁾ Mortuos. ¹⁰⁾ Officio. ¹¹⁾ Practicabilibus. ¹²⁾ Felcsérélve : habenda est. ¹³⁾ Actu.

nistialis clementiae integrum jus et bonorum successio salva et intacta ¹⁾ relinquitur.

Quinto. (I) Qui porro regno exiverunt ac in coterminas ²⁾ aut remotiores se se contulerunt provincias, ob praegnantia et legitima vero ³⁾ impedimenta, aut manifesta vitae pericula, hucusque ad praescriptum terminum redire non potuerunt, si legitime docuerint ipsorum absentiam, ex praedictis rationibus causatam, ac proinde apud AugustamAulam vel ⁴⁾ Exc. Dnum Generalem plenipotentiarium, quamprimum esse potuerit, sese insinuaverint ⁵⁾; -- (II) illis autem, qui superiorum annorum motibus implicati fuerunt ⁶⁾, adhuc superstites, praesens gratia vitae ⁷⁾ et amnistia elargietur, nec praeclosa bonorum spe, ubi apud Augustam Aulam debitam facturi sunt instantiam. (III) Ratione Transylvanorum Magnatum et ⁸⁾ Nobilium, qui in Moldaviam vel Valachiam se ⁹⁾ se recipere coacti ... ¹⁰⁾... adhuc de facto ibidem commorantur, scire interest, ne huc in Ungariam magnis sumptibus et molestijs venire cogerentur, Illmo ac Excellmo D. Comiti a ¹¹⁾ Steinvillle commissum esse negotium ¹²⁾, ut iidem, ubi sese sub competenti termino, praedicto D. Generali insinuaverint, sicut in Ungaria, ita et ibi gratiam vitae et universorum bonorum habituri sunt; hac addita declaratione ijs, quod ¹³⁾ intervenientibus nefors aliquibus ¹⁴⁾ impedimentis, quae reditum eorundem in patriam morarentur, de sufficienti redeundi remedio et securitate providebitur. (IV) Quo magis autem hoc pacificationis opus etiam in Transylvania secundum Sacr. Suae Caesareae Regiaeque Mttis clementissimam intensionem, eo ordine et norma, quo hic, procedat et componatur: praesentium Actorum originalia dicto Dno Generali Comiti ¹⁵⁾ a Steinvillle pro directione transmittenda com-

¹⁾ Integra. ²⁾ Contrarias. ³⁾ Omnino. ⁴⁾ Nincs. ⁵⁾ *Hozzáadva*: Illis, secundum cognitionem aequitatis non denegabitur gratia amnistialis, secundo puncto caeteris concessa. Illis quoque hanc gratiam suffragari, qui in exteris provinciis, sive in ablegationibus, sive studiorum vel quaesturae gratia nunc actu sunt, dum et quando competenter sese insinuaverint. *Lásd hozzá a jegyzetet.* III: 8. ⁶⁾ Fuerant. ⁷⁾ *Felcserélve*: Vitae gr. ⁸⁾ Ac. ⁹⁾ Moldavia; a többi nincs. ¹⁰⁾ *Hozzáadva*: sunt, et. ¹¹⁾ De. ¹²⁾ *Felcserélve*: neg. comm. esse. ¹³⁾ *Hozzáadva*: quod. ¹⁴⁾ Nincs. ¹⁵⁾ Nincs.

municabuntur. (V) Dignitates Magnatum et¹⁾ Nobilium Regni Hungariae²⁾ — et Transylvaniae, quibus ante hos belli motus fruebantur, hic non comprehendantur, cum³⁾ inter bona non sint censendae; non ideo praeccluso supplicationis recursum ad Augustam Aulam, qui etiam omni possibili modo ibi a nobis secundabitur. (VI) Cum⁴⁾ in c o n s e r v a t i o n e et m a n u t e n t i o n e j u r i u m⁵⁾ libertatumque⁶⁾ Regni Ungariae et Transylvaniae Principatus cujuscunque nationis incolarum erga clementiam⁷⁾ Caesareae Regiaeque Mattis nullum sit dubium: ejusdem⁸⁾ secundum antiquas Regni C o n s t i t u t i o n e s, L e g e s, c o n s v e t u d i n e s q u e⁹⁾ approbatas apud Augustam Aulam ordinatio et restauratio, omnibus officiis promovenda recipitur et promittitur. (VII) Jazygum, Cumanorum, Hajdonicalium item Oppidorum privilegia, inquantum contra leges Regni laesa esse dignoscentur, in tantum¹⁰⁾ ijs quoque¹¹⁾ in futura Regni Diaeta providebitur.

Sexto. Amnistialis hujus gratiae Caesareo-Regiaeque participes futuri sunt cujusvis sortis¹²⁾ bello capti nationales.

Septimo. Damna a tempore inchoationis suspensionis armorum modernae¹³⁾ cuiquam illata, comperta rei veritate, ab utrinque bonificanda existunt.

Octavo. Ad tollendum scrupulum aut quamvis diffidentiam¹⁴⁾, clementissime resoluta amnistialis vitae et bonorum gratia¹⁵⁾ generalis¹⁶⁾ solenni instrumento inserta, quantocius pro Principe et universis ei addictis [stylo ad omnes Magnates, Nobiles, Cives, Libertinos, milites et rusticos, cujusvis denique¹⁷⁾ conditionis et ordinis Ungaros pariter et Transylvanos, cujuscunque, ut praemittitur nationis¹⁸⁾, secundum conditiones superius praescriptas, exstendo], et absque omni dubio, ab Augusta Aula confirmanda, et ad omnes Comitatus, Districtusque tam Ungariae Regni, quam Transylvaniae Principatus, pro certiori consolatione impertienda procurabitur.

¹⁾ Ac. ²⁾ Hozzáadva : ut. ³⁾ Quum. ⁴⁾ Quumque. ⁵⁾ Felcserélve : In conserv. iur. et manut. libert. ⁶⁾ Nincs. ⁷⁾ Hozzáadva : Suae. ⁸⁾ Hozzáadva : quoque. ⁹⁾ Felcserélve : consvet. leg. const. ¹⁰⁾ Totum. ¹¹⁾ Etiam. ¹²⁾ Hostes. ¹³⁾ Helyette ez áll : Durante suspensione armorum moderna. ¹⁴⁾ Difficultatem. ¹⁵⁾ Felcserélve : gr. vit. et bonorum ¹⁶⁾ Nincs. ¹⁷⁾ Demum. ¹⁸⁾ Trium nationum.

Nono. (I) Quod Sua ¹⁾ Caesarea Regiaque Mattas Regni Hungariae et Transylvaniae Jura, Libertates et immunitates inviolate et sancte conservatura, neque permissura, ut contra amnistialem gratiam ²⁾ novis contentionibus et litigiis ansa vel causa praebeatur, vel cuilibet **quemlibet** ³⁾ molestijs impetendi lacessemdique modus aut ratio subministretur, (II) imo vigore clementissimae amnistialis gratiae generalis ne quis se invicem scommatibus, jurgiis et altercationibus proscindant ⁴⁾, sub gravi animadversione prohibitum sit; (III) unde Generales praefecti, locorumque Commendantes, necnon **Supremi** ⁵⁾ et Vice-Comites, Iudicesque ⁶⁾ Nobilium ac Magistratus Civium per ordines serios excitabuntur, ut pro contravenientium coërcitione severam adhibeant administrentque justitiam.

Decimo. Salva manebit difficultas ⁷⁾ in futura Regni Dieta caetera gravamina non modo proponendi, sed et quae pro salute et honore gentis e re visa fuerint, permissa votorum libertate, a clementia Suae Mattis Sacrae ⁸⁾ implorandi, ut ⁹⁾ nullus dubitare debeat Suam Caesaream Regiamque Mattem in conservatione legum praedicti Regni Hungariae et Transylvaniae et adhibendis ad Regni officia indigenis toti christiano orbi testatum reddere velle ¹⁰⁾ quod in paterno affectu erga Ungariae Regnum et Transylvaniae Principatum, ab Ipsa ¹¹⁾ nihil magis desiderari queat, uti et eadem summe desiderat, ne gens Ungara et cujuscunque nationis Transylvanica, iuxta iura sua tractata, nulli gentium, fide in Regem, cedat.

Pro ultimo tamen clementiae Caesareae Regiae ¹²⁾ — coronide addendum, quod **Sacr. Sua** ¹³⁾ Caesarea Regiaque Mattas omnibus et Singulis superius memoratis Magnatibus ¹⁴⁾, — Nobilibus et militibus ¹⁵⁾ superioris et inferioris ordinis, qui partibus Dni Principis Rákóczi lucasque ¹⁶⁾ addicti fuerunt, amnistialem gratiam quoad vitam et bona, nihilominus sub praefatis conditionibus concessuram; et, si ¹⁷⁾ dictus Princeps ad

¹⁾ *Hozzáadva* : Sacr. ²⁾ *Hozzáadva* : hanc. ³⁾ Nincs. ⁴⁾ *Proscindat*.
⁵⁾ Nincs. ⁶⁾ Nincs. ⁷⁾ *Facultas*. ⁸⁾ *Felcserélve* : S. M. ⁹⁾ *Hozzáadva* :
sane. ¹⁰⁾ *Felcserélve* : orbi chr. test. velle redd. ¹¹⁾ *Ista*. ¹²⁾ *Hozzáadva* :
que. ¹³⁾ Nincs. ¹⁴⁾ *Hozzáadva* : et. ¹⁵⁾ Nincs. ¹⁶⁾ *Hactenus*. ¹⁷⁾ *Etsi*.

praefixum modo terminum non compareat, proindeque forte amnistialem praefatam gratiam amplecti omnino recusaverit, aut juramentum homagiale secundum propositam formulam per procuratorem, sufficienti plenipotencia instructum deponere noluerit, ea tamen spe benigne freta, quod praedicti Dni Magnates et reliqui, abdicatis ejusdem partibus, in sua fidelitate permanentes, securitati patriae quovis modo prospicere, ejusdemque¹⁾ Dmni Principis machinationibus ulterius nullum dare locum, sed omnia ea rite observare velint, ad quae homagialis obligatio eos secundum jura et leges patriae constringit. Si vero Dnus Princeps, praegnantibus causis impeditus, dictum juramentum in praesentia praestare, neque conditionibus ab eo exequendis praesens esse posset: eidem demum concedatur illud per plenipotentiarium in animam suam deferre, ac gratiam amnistialem amplecti, datisque veris et sinceris mandatis, traditionem fortalitorum ordinare et disponere. Casu vero, quod Dnus Princeps in postulata²⁾ traditione fortalitorum, dimissioneque militiae, modo ac sine mora, probe³⁾ praestitis praestandis, depositionem juramenti fidelitatis secundum formulam praescriptam, ad terminum duarum vel forte trium septimanarum differre velit⁴⁾: illud ipsi etiam demum ex supposita Caesareae Regiaeque Sacratissimae⁵⁾ benignitate, uti⁶⁾ supra dictum, concessum sit; cui etiam num ad redeundum semper dabitur sub verbo regio plenaria⁷⁾ securitas.

Quae quidem universa et singula praemissis punctis acta et⁸⁾ sincere comprehensa, vigoreque plenipotentiae nobis a Sua Sacratissima Caesarea Regiaeque Matte clementer attributae, in omnibus punctis eorundemque⁹⁾ clausulis, vigore praetactae clementissimae plenipotentiae rata ac imposterum¹⁰⁾ absque ulla exceptione vel defectu valitura, constanter promittimus et validamus, et¹¹⁾ pro majori robore subscriptionibus, sigillisque nostris secretioribus corroborata, praedicto Dno Principi, eique hucusque universis adhaerenti-

¹⁾ Nincs. ²⁾ Nincs. ³⁾ Nincs. ⁴⁾ Vellet. ⁵⁾ Nincs. ⁶⁾ Ut. ⁷⁾ Plena. ⁸⁾ Nincs. ⁹⁾ Eorumque. ¹⁰⁾ In perpetuum. ¹¹⁾ Ac.

bus et singulis ¹⁾ extradanda duximus. Zattlmarini, die 29. Apr. 1711.

Sacratissimae Caes. Regiae-
que Mattis Consiliarius Inti-
mus Camerarius, Banus Cro-
atiae, Campi Mareschallus,
unius Legionis Cataphracto-
rum Colonellus, Confinio-
rum Cassoviensium Gene-
ralis et per Regnum Hunga-
riae Plenipotentarius, Com-
mendans Generalis ²⁾).

Comes Joannes Pálffy m. p.
(L S)
Carolus Locher de Linden-
heim m. p.
(L S)

FORMVLA JURAMENTI.

Ego N.N. Juro per DEVM vivum, omnipotentem, Coeli terraeque Creatorem. Postquam Sacratissima Caesarea Regiaeque Maiestas ex superabundanti clementia amnistialem vitae et bonorum gratiam vi plenipotentiae Illmo ac Excellmo Dno Joanni Comiti Pálffy ab Erdőd ejusdem Grli Campi Mare-schallo, per Regnum Hungariae Supremo Armorum Praefecto, Croatiae Bano, Cataphractorum Tribuno concessae, per jam dudum emanatas et publicatas ³⁾ declarationes propter hosce praeteritos motus largita et impertita sit, necnon Regni Hungariae et Transylvaniae jura, leges et libertates tam in politi-cis et provincialibus, quam et ecclesiasticis receptarum Religi-onum negotijs per se suosque successores sancte conservanda promiserit, imo suam confirmationalem quoque ratificationem obtulerit: me proinde in posterum et semper, usque ad ultimum vitae spiritum eidem Sacrae Caes. Regiaeque Matti, ejusdem-que in regno legitimo successori futurum fore fidum et ⁴⁾ fide-lem, nec quidquam contra debitum homagialis vinculi obliga-men, directe vel indirecte, alieno vel proprio motu et conatu

¹⁾ *Felcserélve*: Adhaerentibus universis et singulis. ²⁾ Az egész cím hiányzik, valamint hiányzik az egész elfogadási formula is: Clementissimam itaque stb. ³⁾ Ac publicas. ⁴⁾ Ac.

in contrarium commissurum, sed et omnia rite ac probe acturum et praestiturum, re et opere, quae homagiali devotioni, obedientiae et¹⁾ servitio agenda et praestanda—²⁾ incumbunt. Ita Juro, spondeo et me sancte et inviolabili fide obligo, per sacro-sancta Evangelia. Uti me DEVS Trinus et Vnus quoque³⁾ adjuvet.

Ex parte Statuum Regni
Ungariae

Alexander Károlyi mpr. (LS)
Prényi Miklós mpr. (LS)
Casparus de Réva mpr. (LS)
Emericus de Réva mpr. (LS)
Emericus Sz. Péteri mpr. (LS)
Ladislaus Vay mpr. (LS)
Joannes Csajághi mpr. (LS)
Nyuzó Mihály mpr. (LS)
Joannes Krucsay mpr. (LS)
Halász Péter mpr. (LS)
Szathmári Miklós mpr. (LS)
Kókai Márton mpr. (LS)
Berthóti Sigmond mpr. (LS)
Ilosvai Imre mpr. (LS)
Domahidi László mpr. (LS).

Partium Transdanubianarum :

Daniel Ráthi mpr. (LS)
Joannes Beleznai mpr. (LS)
Ócskai Sándor mpr. (LS)
Alexander Ottlik mpr. (LS)
Deák Ferencz mpr. (LS)

Ex parte Statuum Transyl-
vaniae.

Barcsai Mihály mpr. (LS)
C. Michael Teleki mpr. (LS)
Abrahamus Bärtsai mpr. (LS)
Stephanus Jósika mpr. (LS)
Daniel Vas mpr. (LS)
Adamus Rhédey mpr. (LS)
Josephus Dániel mpr. (LS)
Georgius Pongrácz mpr. sta-
tuum et Ordinum Regni
Transylv. Plenipotentarius
(LS)
Stephanus Dániel mpr. Depu-
tatus Magnat. et Nob. Tran-
sylvaniae in Moldavia com-
morant. (LS)

Ex parte I. Comitatus Mara-
marosiensis Plenipotentarii :

Ladislaus Stojka mpr. (LS)
Daniel Ajtai mpr. (LS)

Ex parte Militiae Transyl-
vanicae :

L. B. Gabriel Haller mpr. (LS)
Daniel Jósika mpr. (LS)
C. Stephanus Gyulai mpr. (LS)
Michael Kávándi mpr. (LS)

¹⁾ Ac. ²⁾ *Hozzáadva* : Incumbunt et. ³⁾ Nincs.

Franciscus Tardi mpr. (LS)

Stephanus Kun mpr. (LS)

Andreas Rácz mpr. (LS)

Petrus Balogh mpr. (LS).

Nomina autem caeterorum universorum et singulorum, qui hoc concursu, actis, conclusionibusque hisce praesentes fuerunt, homagiaque deposuerunt, extradata per

Danielem Bulyovszky, ex
parte Ungarorum in prae-
missis Notarium mpr.
(LS).

Georgium Pongrácz, Tran-
sylvanorum in praemis-
sis Notarium mpr.
(LS).

Praesens Pacificationis punctorum Par cum suo vero originali de verbo ad verbum transumptum concordare fide christiana attestor. Károly, 8-va Maij, Ao. 1711.

Alexander Károlyi mpr.

(P. H.) .

III.

Ezek volnának immár a *Szatmári Béke* pontjai, hitem szerint, azon formában, amint azok *először* fogalmazva aláírat-
tak, szemközt azon variánsokkal, melyek Katonánál olvasha-
tók. E variánsok, mint látszik, kétfélék: a) *egyjelentésűek*, mint
et, ac, que stb, melyek a dolog érdemén semmit nem változtat-
nak; b) *más értelműek*, szónak kihagyásában, betoldásában,
vagy a nemazonosoknak egymás helyett használatában nyilat-
kozók, a mik aztán az ügy állást is mássá teszik. Az elsőktől
eltekintvén, érdemesnek látom ez utóbbiak fontosabbjait itt
szemle alá venni, már csak a végből is, hogy kitűnjék, mely
szerint az általam adott Károlyi példány minden esetre hübb
és hitelesb az eredetihez mérve, *tartalmában is*, ama másiknál,
s méltóbb, hogy történetiróink ezutánra, ezt inkább, mint amazt
tekintsék e békepontok genuinus formájának, ha és a midőn
arról szólnak, vagy értekezéseikben tüzetesebben is teszik e
békekötést elmélkedéseik tárgyává.

1) A békepontok 2-kának mindjárt elején arról van szó : *Rákóczin kívül* (róla az egész 1-ső pont szól), *kik részesülendők még az amnestiában?* A Lamberty-példány azt mondja : *Qui modo in regno penes Dominum Principem actu sunt* : tehát, csak azok, kik *benn az országban* még most is a fejedelem *pártján* vannak. A Károlyi példány szerint : *Qui modo in regno, vel penes Principem extra regnum actu sunt* : tehát, *nem csak azok, kik benn az országban, hanem azok is, kik a fejedelem oldala mellett vannak, kívül az országon* (11, 12. Varians). Maga azon körülhény, hogy, a L.-példány szerint is, *generalis* amnestia adatik, értesít felöle, hogy e példánybeli megszorítás nem fogadható el hitelesnek, s pedig annyival inkább nem, mivel tudva volt, hogy midőn R. az értekezlet folyama alatt Lengyelországban időzött, mellette a magyarok közül számosan tartózkodtak, s ezekről, mint az itthon levőkkel azonos egy sors részesiről is meg nem emlékezni, vagy azokat épen kirekeszteni, már csak azon szempontból sem lehete, mivel íme maga Rákóczi *teljesen* részesítették a bünfeledés jótekonyságában. De az Eleonora királyné által alá írt s kiadott példány is épen a Károlyi példány szerint mondja : *Qui modo in regno, vel penes* (körében) *Illustrem Franciscum Rákóczi actu* (jelenleg) *sunt*. Ez, természetesen, minden kétséget kirekeszt. Az, kisebb fontosságú ugyan, a mi (13. Var.) az *,etiamsi'* (haszinte) és, *,etiam si'* (még az esetben is, ha) szólásmódok között van : de mégis érdemel egy kis figyelmet az eredetiség tekintetéből, a mennyiben a királyi megerősített példány is így fejezi ki magát.

2) Ugyancsak a 2-dik pontban tovább magyaráztatván az amnestiának kikre tartozása, a Lamberty-példány szerint, az, *csak azokat illetné, kik már ez előtt visszatértek a király hűségére* (*Quod de illis intelligendum, qui iam antea redierunt*. 16. Var). Nyilván hibásan ; mert a kik a békekötés előtt tértek meg, azok *már akkor* nyertek a körülmények és személyökhöz mért bünfeledést, melynek milyenségét itt a biztosok, sem vita, sem további elhatározás tárgyává nem tettek, s kiküldetésökhöz képest nem is tehettek. Valóban *e helyen* épen csak a Rákóczi mellett *még most is ott állók* ügye tárgyalatik, s nyilván csak az, és nem több mondatik, hogy ez élet és va-

gyon biztosítás csupán azokra tartozik; mintha mondanák: már régebben visszatértekről itt nincs szó, azok már megnyerték a magokét; itt nem is *ő velők* foly a tracta; ha van is valami észrevételök a jelen amnestiához mérve: annak elintézése nem ide s nem most, tartozik. — E szempontból állítom én, hogy helyesebb ez az olvasás: *Quod de illis non intelligendum, qui iam antea redierunt*. S hogy így jó: lentebb még lesz rá adat.

3) Ugyanazon 2-dik pontban (17. var.) arról is szó van, *mely jószágok legyenek most kegyelmet nyert tulajdonosaik részire visszaadandók?* Midőn a Lamberty-példány azt mondja, hogy *csak az oly javak adatnak vissza* (*talium bonorum intelligitur restitutio*), *melyek valamely cím alatt elajándékoztattak s ez új adományosok által bíratnak*; s még is alább, a királyi visszaadó parancsolatot a *fiscalis és cameralis hivatalokhoz is* intézteti: nyilván ellentétbe állítja a kihozást az előzményekkel. T. i. az elkobzott javak vagy még *fiscalis* kézen voltak eladományozatlanul, vagy már el is adományozva; ha már a L. példány, a kettő közt különbséget nem téve, *csak az utolsó* neműeket említi, nem egyszersmind az elsőket is: nincs hely *fiscalis officialisokról* szólni; és ha még is behozatnak: világos, hogy az előzményekből *ki kellett* maradni e megemlítettetés alapjának. — A Károlyi példány, a *‘quoque’* beiktatásával adja az igazi értelmet, mely ez: *Nem csak azon javak adatnak vissza, melyek az elkobzás után másnak már el is adományoztattak, hanem azok is, melyek, mint ilyenek, még fiscalis kézen vannak s a k. kamara által használtatnak*. S épen ez utóbbiak tekintetéből terjesztetik ki a visszaadási parancs a *fiscalis és cameralis* tisztekre, mint e javak ideiglenes birtokosaira.

4) Ugyanazon 2-dik pontban a 27. varians egy *ominosus* nevet mutat fel: *Theatrum Eperjesiense*. Emlékezetében állottak a pacificáló feleknek a Caraffa kora, eljárása és tényei. Ettől akarák magokat biztosítani. A Lamberty-példány, midőn e két szót kihagyta, világosan oly előzményekhez kapcsolá a *conclusumot*, a melyekhez az nem tartozik; levén t. i. szó az előző pontban egyedül a *szabad fegyver-viselésről*, tehát egyáltalán fogva *semmi perről*: még is azt mondja: *Paterna (principis) charitas similem processum in usum trahere non vult*. Hogy

ez, az ide jó tova magasan álló *Neoacquistica Commissióra* vonatkozzék, józanon állítani nem lehet. — A *Theatrum Eperjesense* kifejezés az eredeti példány szövegéhez tartozik mindenesetre, bár miért maradt is ki a L.-példányból; ezt mutatja az is, hogy a királyi kiadvány, ha a szót nem is, de a *dolgot* magát a második pont végén csakugyan előveszi, iránta biztosítást nyújt; s czéломhoz ez elég.

5) Hogy az (5. pont) 52. varians, *Valachiam* betoldása, úgy a (9. pont.) 81-dik *Supremi* Comites, valamint a (Ultimo) 93-dik *et si* csak így jók és genuinumok, mind a dolog természete, mind a történelem, mind a királyi példány igazolják.

6) Az 5. pontban eléjövő 68, 69. variansok a Jászok-, Kúnok-, s Hajdúságra vonatkoznak. Az antecedens *inquantum* világosan mutatja, hogy megfelelőleg nem állhat a szövegben *in totum*, midőn csak az ígértetik, hogy *nekiek is, a mennyiben* sérelmeik volnának, igazság fog szolgáltatni.

7) Valóságosan az eredeti szöveg visszaállításának veszem a következőket is: *Omnium trium nationum*, e helyett: *Aut tr. n.* (Var. 10); *multetur*, e. h. *mutiletur* (Var. 24); *Conterminas*, e. h. *contrarias* (Var. 45); *in posterum* e. h. *in perpetuum* (Var. 103), mit a biztosok nem is, csak a fejedelem ígérhetett ez utóbbi szóval; az *a militibus* betoldást a 91. var. szerint, a minek onnan, a megelőzők szerint is, kimaradnia nem lehetett.

8) A 48-dik variansnál egész §. levén a különbség, ennek kimagyarázatára vagy az az eset, hogy az ott említett, külföldön, vagy követség vagy egyéb végett tartózkodók ügye később szúratott be, talán azután, mikor az *eredeti példány*, melynek mását Károlyi Máramarosba küldte, Egerből vissza-került, melynek oda léte alatt is még szinte folytak a meghódolások, a mikor feljódhetett ki az indítvány, ennek szüksége felől; vagy az, hogy a kiadó jegyzőt, a Lamberty-példányban levő mindenik mondat végén előjött ugyanazon *insinuaverint* szó tévesztette meg másolása közben. Ez utóbbi is valószínű ugyan, de nem merném állítani a Károlyi Sándor *mindenben megegyezést* tanúsító aláírása miatt, mely *Lecta* nélkül csakugyan nem történhetett volna meg. A másikhoz annál inkább

ragaszkodom, kétségtelen levén előttem, hogy a meghódoló aláírások még *mindig folyton folytak**), s a meg nem szakasztott tanácskozások idézték elő e pótlék-nézetet, látván, hogy az ott leírt nevezet alatt távollevők, eddigelé még egyetlen categoria alatt sem foglaltattak be: a *követségi személyzet*, mert nem volt, *penes Dominum Principem*; a *tanulók s kereskedők* pedig purificatio alá vettethettek volna magok igazolása végett. S hogy ezek ügye csak később juthatott eszébe valakinek: természetesen látom azon sietséges eljárásnál fogva, melylyel e meghódolás eszközöltetett (Vagner: Hist. Josephi etc. p. 418). Pedig ezeket is mentesíteni kelle a jöhető kellemtlenségek elől; mivel az amnestia bár *generalis* volt, de még is, csak bizonyos meghatározott categoriákra szorítkozott. Ez az én véleményem mindaddig, míg valaki szerencsés lesz, szint ily *hiteles*, de talán *teljesb* példányt fedezni fel, mint e Károlyi-féle, a mely aztán, minden kétséget véggkép meg lesz szüntetendő.

IV.

Bemutatván ezek szerint a békepontok eredeti fogalmazatát, be azon változatokat, melyek a Lamberty-példányba, részint (bizonyosan másolói kéz által) becsúsztak, részint [mint a 48. varians, véleményem szerint, még a szerződő felek által, de még itthon], utólagosan beiktattattak, — tovább kell haladnom a szöveg történetének fejtegetésében; annyival inkább, mivel az előzmények alkalmával, tettem is már említést, miszerint, nem csak, hogy egy *második*, mégpedig *fejedelmi kiadványú hiteles példány is létezik*, de hogy e kiadvány, az eredetihez képest, több olyas különbségeket mutat, melyeket annak, ki e tárgyban kellőkép eligazúlt akar lenni, tudnia s ismernie csakugyan kötelesség. Mielőtt azonban e kinyilatkoztatásom mellé tartozó bizonyítékok felhozásához fognék: hadd mond-

*) Mind a Lamberty példánya, mind a királyi kiadvány több aláírókat mutat, mint e Károlyi-féle. Ilyenek: *Pikó Demeter, Semsei Miklós, Cseplesz János, Hunyadi István, Szász György, Bideskúti Sigmond, Illosvai Imre* (dunántuli), s ezek kétségkívül később hódolt aláírók.

jak el egyetmást e második vagy fejedelmi példány keletkezésének körülményeiből.

Miután a békepontok eredetie Egerből hiteles formában megérkezett: kezéhez vevén Pálffi azon aláírást, mely az időközben meghódoltak neveit s talán utólagos óhajításait is tartalmazá, sietett Bécsbe, hogy ott küldetéséről számot adván, a ratificatiót, a 8. pont értelmében, nem ugyan többé József királylyal, ki már nem élt, hanem a távollevő Károly nevében, a *koronás anyakirályné s időközi uralkodó Eleonóra* ¹⁾ által végre hajtassa. A megerősítésnek, az *egészet, mint olyat* illetőleg, semmi akadály útjában nem vala, nem is lehet, mert a mit a biztosok tőnek, azt teljhatalomnál fogva tevék: de volt a *részletekben*, annak tartalmát, nyelvezetét, s általán a szellemet, melyben az egész tartva volt, tekintve.

Pálffi már az alkudozások ideje alatt tett volt kifogást Rákóczinak magatartása ellen, ki a magyar királyt képviselő biztosokkal, mint *aequivalens souverain* fejedelem állította szembe magát, bár siker nélkül, mert R. tágitani egy cseppet sem akart ²⁾. — Épen így nem sikerült e térről a Szatmártt és Károlyban egybegyült felekét sem egészen leszállítani, kik mint *frigyes rendek* (*Status confoederati*) kívántak befolyni s vettek is részt a békepontok megállapításában, s úgy látszik, inkább *alkuvó*, mintsem *hódoló* képen akartak, nem, megválni fegyveröktől, csupán nyugalomba tenni azt; s e szellemnek, mind a mellett is, hogy a biztosok részről, a *felsőség* szempontjából beiktattatott, miszerint az amnestia *ex mera gratia* származott, még sem lehetett, több pont folytán, minden nyomát eltávolítani.

A tartalmat tekintve, adatok igazolják, már csak az eddik közlöttek szerint is, hogy a békepontok egybeállítása meg lehetős sietséggel eszközöltetett, s ennek folytán, többször érdek-összszettközések adván magokat elő, az *önösség* miatt, nem

¹⁾ Coronata Hungariae Regina Mater, curaeque Nostrae commissorum Regnorum et Provinciarum pro tempore Rectrix, mint magát a praefatióban nevezi.

²⁾ Pray, Epistolae Procerum R. Hungariae, Posonii, MDCCCVI. Pars III. p. 538—552.

lehet kivinni, hogy a határozatok mindenkinek egyiránt kedve szerint üssenek ki ¹⁾. Ilyenek pl. a többek között azon pontok, melyek a confiscált jószágok mennyiben és miképen visszakerülésének módját határozzák meg (2. 4. 5), s miket, főkép a már fegyver-letétel előtt meghódoltak tartának magokra nézve kinemelégitőknek, midőn ők, a hamarabb megtértek, büntetett állapotban látszának maradni, míg azok, a kik a fegyvert legvégig viselék, hozzájuk képest, még jótéteményben részesítették. — Ily kétes alakban oldatott meg az özvegyek s árvák örökösödésének ügye, a mennyiben közöttök szinte különbség állítatott fel.

Mindezek és még többek úgy látszik mintha önkényt bocsáttattak volna egy felsőbb fejedelmi kéz revisiója alá, mely a fenhagyott s eligazítani talán nem lehetett, talán nem is akart, s talán szándékosan nem akart kétségeket, hogy a fejedelmi hatalom további gyakorlásának is útja maradjon, *felségi jognál* fogva oszlatván el, úgy oldja meg a csomót.

Bármi szempontból indulva is ki, elég, hogy az át- és felül-vizsgálat megtörtént; több pont több czikkeiben, mind a nyelvezetet, mind a tartalmat illetőleg más alakba öntetett. Így írva aztán egybe és által, erősített meg az egész békekötési cselekvény, s adatott ki, a 8. pont értelme szerint, mind Magyarország mind Erdély számára külön-külön, fejedelmi név alatt, aláírással és pecséttel megerősítve *Eleonora* királyné által ²⁾, ki nem csak affelől tett ígéretet, hogy ideiglenes kormánylata alatt maga megtartja, hanem, saját szavai szerint : *Insuper in verbo Nostro et fide publica spondemus et appromittimus, praemissa omnia, Summefutum Serenissimum ac Potentissimum Principem, Dominum CAROLUM Tertium, Regem*

¹⁾ *Cserei* szerint is, ki mint egy az akkori közvélemény tolmácsa szólal meg Historiájában : Ilyen hasznos gyönyörűséges pacificatiót szerzének a jó kuruczok nemzeteknek ; azért bizony csak tíz magyarnak se kellett volna levágnatni magát stb. Has. 456. Olvasd hozzá még az egész 457-et.

²⁾ Erdélyre vonatkozó levén a kezemnél levő példány, zárszavai így vannak : Et quidem ex parte Principatus Transylvaniae, Partiumque eidem annexarum, Omnia ad mentem Sacrorum Diplomatum a Domino Principe LEOPOLDO Caesare et Rege, Transylvaniae be-

Catholicum et Apostolicum, Filium Nostrum dilectissimum, ut primum fieri poterit, Regia sua Authoritate et Potestatis plenitudine, denuo iterumque ratihabiturum et confirmaturum, ac etiam sancte et inviolabiliter observaturum et observari facturum.“ — III. Károly, haza érkezvén örökös tartományaiba, az anyakirályné ígéretéhez képest csakugyan el is fogadta a békepontokat, azon formában, a mint azok Eleonora királyné által aláíratlak, s ugyanazonokat, szokott ünnepélyes alakban, újból kinyomtatva ¹⁾, átküldötte a két ország különböző törvényhatóságainak, Erdély számára különösebben, az 1712-ki martius hó 30-án ²⁾.

Ily előzmények után helyén valónak tartom e fejedelmi példány főbb részleteit előadásomba felvenni; tartozom is, úgy hiszem, mondottaim igazolása végett cselekednem ezt, miután fensebb egyszerűen jelentém vala ki csupán, hogy az első, és e második példánya között a béke pontjainak oly s nem egyedül nyelvezeti különbségeket idézett elé az utólagos át- és felülvizsgálat, melyek, nyilván, tartalmi változatot is vontak szükségkép magok után, s e nyilatkozat bizonyítást vár.

Úgy mondtam: főbb részleteit; nem, mintha az egészet, levéltárainkból, hol eddig elé, történetíróink által nem ismerve, nem használhatva lappanganak példányai, nem kellene immár elévennünk s közismeretre bocsátanunk: de mivel e rövid értekezés határain túl terjedőnek látom, czélommal sem mindenben egyezőnek, hogy egyébre is ki terjeszkedjem, mint épen csak azon részekre, melyeket a Károlyi példány után immár egész terjedelemben előterjesztettem vala. Azon a té-

nigne impertitorum, Legumque et Consuetudinum confirmaturum. In cujus cet. Viennae Austriae, die Vigesima Sexta Mensis May. Anno Millesimo Septingentesimo undecimo.

Eleonora Magdalena Theresia

Joh. Frid. Baro a Seilern.

Ad mandatum a. f. C. R. M. proprium

Andreas Szentkerezti.

(LS)

¹⁾ Mert az Eleonora példány is kinyomatott, akkor mindjárt.

²⁾ A békekötéssel meg nem elégült magyarok ellenében mint eszközöltötte ki Károlyi Sándor Károly királynál a ratificatiót: megolvasható Katonánál Tom. XIX (Ord. XXXVIII.) pag 16. 17.

ren akarok s fogok tehát most is járni, a hol eddig jártam : a *szöveg variansainál*, a fejedelmi, mind bevezető mind berekesztő czikkelyek teljes mellőzésével.

Azon előre kijelentett szempontomnál fogva továbbá, hogy a variansok közül is csak a *realis* különbségekre leszek tekintettel : mellőzni fogom mindazon kifejezéseket, melyekben csupán nyelvezeti, de *aequivalens* változatok mutatkoznak [pl. *confirmamus*, *concedimus*, *impertimur*, *elargimur*, e. h. *concedere*, *confirmare*, *impertiri* *dignabitur* SS. *Maiestas Regia*]; mellőzöm, hogy a szöveg folytán, az eredetileg állott, *Dominus Princeps*‘-et állandóan, *Illustris Franciscus Rákóczi*‘ helyettesíti; hogy, *Aulicis*‘ helyett, *Domesticus Servus*‘ használtatik stb; egyenesen csak azon pontok felmutatására megyek át, melyek tárgy tekintetéből teszik a két példányt egymástól különbözővé. — E különbségek, általán véve, állanak *betoldásokban*, az *általában mondottaknak részletekre s megfordítva vitelében*, *bizonytalanoknak határozottakká tételében*, s végre, az *eredetiek tartalmának ellenkezőre változtatásában*. Pontok és azok czikkei szerint e variansok így következnek :

Károlyi példány.

Eleonora példány. .

I. Pont.

a) *I. §.* Az határoztatik meg : *birtok helyet* tekintve, mely jószágok legyenek Rákóczinak stb. visszaadandók. A variansok így vannak :

Gratia universorum bonorum
mobiliū et immobiliū, *in Regno*
Hungariae, Transylvaniae, Partibus-
que eidem annexis existentium
impertitur.

Gratia universorum bonorum
mobiliū et immobiliū, *in Regno*
Hungariae, Partibusque eidem anne-
xis, ac alibi etiam ubicunque existen-
tium . . . impertitur.

Az az eset vétetett kétségkívül tekintetbe, hogy az amnestiáltak közül lehet valakinek még vagyona, ha ingatlan nem, ingó is, *kivül* Erdélyen, Magyarországon s ezek Részein; s ha már az amnestia *egyetemes* : legyenek azok is biztosítva.

b) *VI. §.* Rákóczinak két figyermeke volt a magyar király hatalma alatt, s ezekről mondatik, előbb *reményt adva*, majd *bizonyosan* :

Filiorum quoque restitutio, supra memoratis conditionibus rite ac fideliter executioni mandatis, a gratiosissima CR. Majestate *haud denegabitur*.

Filijque ejusdem, supra memoratis conditionibus rite ac fideliter executioni mandatis, *per Nos omnino extradabuntur, et restituentur*.

II. Pont.

a) I. §. Az adatik elő : Rákóczin kívül kik részesülendők még az amnestiában.

Magnatibus, Prælatibus et Nobilibus, superioris item Ordinis Militibus gratia amnistialis similiter resoluta existit.

Universis, tam superioris, quam inferioris Ordinis et Conditionis, seu Ecclesiasticis seu Politicis aut etiam Militaribus Rákóczianis Asseclis gratiam amnistialem pariter clementer impertimur.

A *generalis* amnestia eszméjéből folyt, hogy a szöveg ez *universalis* szint vegye magára ; mert a *Magnas, Prælatibus* és *Nobilis* rovat csakugyan nem foglalt be mindeneket. Nincs így emlékezet az *alsó papságról*, a *városi lakosságról*, stb., kiket pedig kirekeszteni csakugyan nem lehetett, szabad nem vala, mikor alább, még a *rusticusok* és *libertinusok* sem kerültek el a pacificálók figyelmét.

b) II. §. Az iránt nyilatkozik, hogy a *jószág-visszaadásra* kik ne tartsanak számot.

Quod de illis non intelligendum, qui iam antea redierunt.

Et in signum uberioris Clementiae et benignitatis, ejusdem quoque, qui ante modernam etiam Conventionem ad debitam Sacro Regio Diademati fidelitatem, sola vitae duntaxat Gratia ipsis appromissa, quandoque redijssent, Fidelitatisque Homagium deposuissent, quamvis per Conventionis puncta exclusi fuissent, parem nihilominus bonorum gratiam, tenore praesentium, benigne concedimus. Accordam nihilominus, si quae inter ejusmodi reduces, aut quempiam eorundem, cum Fisco Regio intercessisset, in statu quo permanente.

Ez a pont az, melynek ereje által is, az eredetiben benn levő *NON* szócska authenticáját, a Lamberty-példány ellenében, fentebb vitattam s megállapítottam.

c) III. §. Az jelentetik ki, hogy a visszaengedett jószágok *mily állapotban* jutnak az eredeti birtokosok kezeibe.

.... ut illa, sine fructibus,
medio tempore perceptis
simpliciter et absque ulteriori
mora occupari queant.

... ut illa
. queant ;
Pótlék : meliorationibus tamen, si
quas moderni possessores, sive in
reparationem aedificiorum, sive
Oeconomiae Promotionem impen-
dissent, legaliter edocendis, prae-
vie pro aequitate refusus.

d) IV. §. Az amnestia által visszanyerendő *jószágok bé-
lés birtoklásának* semmikép meg nem háborításáról intézked-
vén, így nyilatkozik :

Non est quod aliquis metuat
de *Neo-acquistica Commissione*, bo-
nisque hoc titulo appellatis,
dum sincera bonorum appromitti-
tur restitutio.

Nec metus ullus alicui super-
esse debet de *quapiam Commissione*
aut alia quavis *methodo Inquisitione*,
*respectu bonorum per modernam Am-
nistialem gratiam restituendorum* ;
amnestialis siquidem gratia om-
nes similes modos et *pacificae pos-
sessionis impedimenta tollit*, dum
. . . etc.

e) VII. §. Az *eperjesi törvényszék* modorában történő *utó-
lagos bajok* félelmét, (jóllehet Leopold király az 1687. ország-
gyűlésen immár minden sebeivel megorvosolta annak zordon-
ságait), kívánja elenyésztetni a következőkben :

Si porro aliquis *Theatri Eper-
jesiensis* timorem obtenderet : ideo
C. Rque benignitati injuria sane
inferretur, cujus paterna charitas
similem processum in usum tra-
here non vult.

Si porro aliquis, *non obstante*
hac Amnestiali Gratia, publicae seu
privatae, Regiae vel legalis etiam vin-
dictae, *successu temporis desumen-
dae*, timore(m) obtenderet : Re-
giae benignitati et *fidei publicae*,
non levis per hoc injuria inferre-
tur ; cujus paterna charitas et *ju-
stitia*, *abolito integre, omni anteriori*
reatu, hanc *amplius resumendam non*
patitur.

f) XI. §. A forradalom, a *paraszti* állapotból többeket *libertinusokká* tevén, ezek jövődő sorsáról következőkép történt intézkedés:

Si qui porro ignobilioris sortis milites his motibus se emeritos promotioneque dignos reddidissent, tales, eo, quod iam praecedenter pro libertinis per Status et communitatem agniti sint pro talibus habendi resolvuntur.

Si qui porro ignobilioris sortis pro Libertinis, quacunque ex ratione, hactenus agniti sunt, imposterum etiam pro talibus habeantur.

Az eredeti-fogalmazat *csak katonákat* említvén, a fejlődmi példány pedig *bár kit* is befoglalván: látnivaló, *több* adatott, mint kérve és várva vala.

III. Pont.

A III. pont a vallás-gyakorlat szabadságát erősíti meg, egyszer a *meghódoltak*, másszor *általán véve* mindenek részire, különbség nélkül, fenhagyván a módot, hogy *ha kinek* sérelmei vannak, azokat a következő országgyűlésen előterjeszt-hesse; ez utóbbit, következőképen:

. Non praeclusa viâ, modo in gratiam redeuntibus apud SS. Suam Maiestatem, vel coram Diaeta ratione Gravaminum se insinuandi.

. Nemini praeclusa viâ apud Nos et Regiam Maiestatem vel coram Diaeta etc.

IV. Pont.

Az egész pont a forradalmiak *özvegyei, árvái s egyéb törvényes örököseire* néző javak visszaadása módját határozza meg; és mivel a §§-ok elrendezésében van a legnagyobb különbség: e végből az *egészet* szükségesnek látom párhuzamba állítani.

(I. §.) Ut his motibus demortuorum orphani quoque et viduae benignitate et clementia regia gloriari queant : universa harum quoque viduarum orphanorum et successorum bona, nedum alicui collata, distracta vel divendita, restituentur. (II. §.) Ta-

Ut his motibus demortuorum orphani quoque et viduae nec non alij legitimi successores, benignitate Nostra gloriari queant : universa quoque sub his motibus demortuorum eorumque viduarum ac orphanorum et legitimorum successorum bona inquan-

lia nihilominus bona, quae iam aliis sunt collata relinquuntur, in ea parte, qua spectant ipsos demortuos, in statu quo. (III. §.) Omni tamen officiositate adlaborabitur, ut in futura Regni Diaeta hi quoque consolari, successionisque talis participes esse possint; hoc tamen declarato, ne haec moderna S. CR. M. munificentia et gratia ullo unquam tempore in aliquam consequentiam et exemplum trahatur.

(IV. §.) •Diversa ratio est habenda talium orphanorum et successorum, qui, sive pueri, sive puellae, vel iam matrimonio locatae in Partibus D. Principis actu sunt, quibus integrum ius et bonorum successio salva et intacta relinquitur.

tum ne dum alicui collata, distracta vel divendita essent, in conformitate de restitutione bonorum, uberius expressata, remittenda, resignanda clementer annuimus. — Prout et universis orphanis, qui, sive pueri, sive puellae vel iam matrimonio locatae in partibus Rákóczianis actu sunt, *nec non aliis quoque ibidem existentibus legitimis successoribus parem amnestialem clementiam* et integrum jus ac bonorum successionem clementer impertimur. — Hoc tamen *perepressum* declarato, ne moderna haec regia munificentia et gratia, ullo unquam tempore in aliquam consequentiam et exemplum trahatur.

Hogy a ,*Hoc tamen*‘ záradéknak ily egészen hátra vetése mennyire különböző értelmet kölcsönöz az előadásnak az eredetihez képest, a gondolkozó olvasó egy tekintetre is át fogja látni; nekem pedig még e felett úgy tetszik, hogy az 1715-ki IX. Törvényczikk 2. 3. §§-ainak alapja itt vagyon megvetve először.

V. Pont.

a) I. §. A pacificatio létesülése alkalmával országon kívül levők ügyében következőképen történt intézkedés :

Qui porro regno exierunt ac in conterminas aut remotiores sese contulerunt provincias
. quam primum esse poterit, sese insinuaverint ;

Qui porro
.
. sese insinuaverint, (pótlék után) illis secundum cognitionem aequitatis, gratiam amnestialem, puncto secundo ceteris concessam aequae benigne largiemur ; quam ad eos quoque extendendam ac ijs etiam suffragaturam volumus, qui qualitercunque, ex quacunque ratione extra Regnum occupantur, dum et quando, intra terminum, distantiae loci commensurandum, competenter sese insinuaverint.

b) II. §. A felsőbb évekbenl eflyt (*Tököli-féle*) mozgalmak részesei közül a kik még életben vannak, száműzetésökben, azok visszajöhetését akarták a békülő felek akkép elintéztetve látni, hogy a múltak siralmas emlékezete még e tekintetben is elenyésztettség. Miképen? A szöveg mutatja.

Qui superiorum annorum motibus implicati fuerunt, illis adhuc superstitibus, praesens gratia vitae et amnistia elargietur, nec praeclosa bonorum spe, ubi apud Augustam Aulam debitam facturi sunt instantiam.

Illis autem, qui superiorum annorum motibus implicati fuerant, adhuc superstitibus (*salvo Pacis Carolvicensis Articulo Decimo*) *) Gratiam vitae clementer concedimus (*a többi kihagyva*).

c) III. §. A Moldvába és Oláhországba menekültek visszajöhetése iránt így szól :

Ratione Transylvanorum Magnatum et Nobilium qui in Moldaviam vel Valachiam sese recipere coacti, adhuc ibidem commorantur, scire interest ut iidem, ubi sese D. Generali insinuaverint gratiam vitae et universorum bonorum habituri sunt.

Ratione eorum autem, qui in M. et V. sese receperint et adhuc ibidem commorantur, ubi sese coram eodem Generale insinuaverint, gratiam vitae et universorum bonorum ipso facto obtenturos.

*) A karloviczi békekötés (1699, ^{Jan. 26.}/_{Febr. 16.}) X. pontja így szól : Quum tempore praesentis huius belli plures ex Hungaris et Transylvanis a subjectione Suae Caes. Mattis secedentes, ad confinia excelsi Imperii sese receperint, atque hac in parte etiam conclusae per inducias inter utrumque Imperium almae huic paci debitis modis in futuram securitatem providendum sit ; de praedictis ita pactum est, ut in ditionibus antenominati excelsi imperii ad lubitum possint locari et accommodari : ne tamen aliquo modo confinium tranquillitas et subditorum quies perturbari queat ; loca ubi praedicti collocabuntur, remota sint ab omnibus limitaneis et confiniariis partibus ; et uxoribus illorum dabitur facultas sequendi maritos suos iisque in imperatorio assignato ad hoc districtu cohabitandi ; quumque imposterum inter reliquos subditos pot. Ottomanorum imperatoris adnumerandi veniant : non liceat illis a subiectione eiusdem amplius recedere ; et si qui recesserint, atque ad patriam iterum reverti voluerint : in numero et conditione malevolorum recensentur, neque illis a caesareis fomentum aut receptaculum praebeatur, quin imo deprehensi, Ottomannicis confinium gubernatoribus extradantur. Kátona, Histor. Crit. Tom. XVII. Ord. XXXVI. p. 115. 116. E czikkely beiktatása igen kevesek előtt nyithatta meg a magyar haza kapuit.

d) V. §. A meghódoltak *eddig* rang- s méltóságai birtokában is akarván magokat biztosítani, ez iránt is külön czikkelyt iktattak a békepontok közé.

Dignitates Magnatum et Nobilium Regni Hungariae et Transylvaniae, quibus ante hos belli motus fruebantur, hic non comprehendantur, cum inter bona non sint censendae; non ideo praeccluso supplicationis recurso ad A. Aulam, qui etiam ibi . . . a nobis secundabitur.

Dignitates Magnatum et Nobilium R. Hungariae prout et Transylvaniae

; non tamen ob id praeccluso ad Aug. Aulam Nostram supplicationis recurso, aut praescissâ omni eatenus spe.

e) VII. §. A *jászok, kúnok és hajdúk* sérelmei tárgyában költ határozat.

Jazygum, Cumanorum, Hajdonicalium item Oppidorum privilegia, in quantum contra leges Regni laesa esse dignoscentur, in tantum ijs quoque in futura R. Diaeta providebitur.

Jazygum, Cumanorum, Hajdonicalium item Oppidorum Privilegia secundum conformitatem Legum, in futura R. Diaeta considerabuntur tractabuntur et determinabuntur.

VI. Pont.

A *hadi foglyok* megkegyelmeztetnek, bár minő sorsúak legyenek is azok.

Amnistialis hujus gratiae C. R. participes futuri sunt cuiusvis sortis bello capti nationales.

Amnistialis . . . cet

 .. nationales; (bepótolva) *deposito praeviae homagialis fidelitatis juramento.*

IX. Pont.

I. §. Senki az elmúltakért senkit *perrel* s egyéb zaklatásokkal bántani nem fog.

Quod Sua C. R. M. non erit permissura, ut contra amnestialem gratiam, novis contentionibus et litigiis ansa vel causa praebeatur, vel cuilibet quemlibet molestijs impetendi modus aut ratio subministretur.

. . . Nulla tenus admitteremus
,

 subministretur; (pótlé.) *praeterquam Servitores Regiae Maltis aliorumque Dominorum et Nobilium,*

ante modernos motus ad dandas rationes obligati; qui hinc excepti, dandis omnino rationibus obstricti manebunt.

X. Pont.

A *sérelmek*, ha mik vannak, a jövő országgyűlésen előadathatnak.

Salva manebit <i>difficultas</i> . . .	Salva manebit <i>facultas</i> . . .
Gravamina proponendi, . .	Gravamina . . proponendi . . .
. . . . <i>permissa votorum libertate</i>	<i>liberis votis, cum debita reverentia et</i>
implorandi	<i>legaliter Clementiam Regiam implorandi</i>

V.

A Károly király által végrehajtott megerősítés nem döntötte el sorsát végképen a békepontok teljes megállapodásának. Károlyi Sándor, ki legnagyobb erélyt fejtett ki mind végig, hogy annak igéi testté is legyenek, a fent idézett helyen említi, hogy, már még a királyi ratificatio előtt mennyire nem hallgattak a javaikban vesztesek annak szavaira, s mint indították meg, főkép a Duna két mellékiek, *törvény útján* is, de azonkívüli *tetteleges* visszafoglalások által is a zavarokat, úgy hogy valóban ideje vala a királyi szentesítés által közbeszólni, s a felzúdult kedélyeknek korlátok közé visszatérülést parancsolni.

Egy *menekülést* keresett még a szándékaitól elütött fél, s egy *biztosítást*, erősbet az eddiginél is, a fegyvert letevők: *ezek*, hogy az ügy országossá tétetvén, a Rendek, az akkor, 1712-ben egybegyültek is, üssék rá az elfogadás pecsétét, s a pontok becikkelyeztessenek; *amazok*, hogy az egész, legyen bár fejedelmi, de maradjon csak *egyéni*, magány tény, melyhez még, idővel hozzá lehessen, egyezkedési vagy legalább folyamodási úton férniök, minden esetre pedig, az országgyűlés, mint olyan, tudomásul se vegye, annyival kevésbbé fogadja el, nehogy ekkép az útja mindennek bevágassék, örökre.

Tudatik, hogy az országgyűlést félbe kelle szakítani; de tudjuk azt is, hogy az három év múlva, 1715-ben, csakugyan

megint egybeült, tanácskozásait folytathatta, s 136 törvény-cikk alkotásával, *köztök a békére is vonatkozókkal*, munkálkodását be is végezhetette. Tudniillik : Károlyi Sándor erélyének csakugyan sikerült a békepontokat bevinni az országgyűlés termeibe ; s mind a mellett, hogy sokan nagy zajjal sürgették azoknak elvetését, vagy legalább *országúl* meg nem erősítését : de, különösen Pálffy János, felhasználta erre Eugenius herczeg közbenjárását is, kieszközlé, hogy, egyhéti vita után, csakugyan elfogadtassanak azok s királyi szentesítés alá terjesztessenek, a mi meg is történt.

Az a kérdés : *mi formában?* Törvénytárunk mutatja, hogy nem *egyszerűen* csak *átíró beiktatás* történt : hanem a cikkek különkülön vétettek most egy majd más tekintetből tanácskozás alá. Új átvizsgálat, ennek újból átöntés lett következménye, magyarázatokkal, pótlásokkal, olykor változtatásokkal, s némely cikkekre nézve oly alakban, mely azután magokra a becikkelyezettést sürgetőkre ütött ki, több tekintetből, legkedvezőtlenebb eredménnyel *).

*) Legfontosb változtatás, s mindkét félre nézve legmesszebbható eredményű volt különösebben ez a három :

1. *Vallásügy.* Mind a két példány szövege, szemközt állítva így hangzik :

Tertio. In religionis negotio *receptas Regni Constitutiones* manutenebimus, necnon *exercitium ejusdem, secundum easdem leges et Constitutiones et Articulos Regni*, tam in Hungaria, quam in Transylvania, cum beneficiis eorum de jure spectantibus clementer concedimus, *nemini praeclusa* via apud Nos et Regiam Mattem, vel coram *Diacta ratione Gravaminum sese insinuandi.*

Art. 30. Post multifarias in negotio Religionis ultro citroque agitatae disceptationes, et sub ipsa quoque iam concinnatorum Articulorum communicatione humillimos ad R. Mattem factos ab utrinque recursus, tandem Altelata S. M. CR. *ex Gratia et Clementia sua* 1681. et 1687. Annorum Articulos, *in genuino suo sensu* (§. 1. secundum *Explanationes Regias* sc. Leopoldinas), hactenus declarato, *ADHVC* censuit conservandos.

§. 2. Contra eius modi determinationem siquis *privatorum ex Augustana vel Helvetica Confessione*, in persona vel causa religionis, se

Kellene talán, hogy ezeket is előadján, s úgy is tetszik, mintha ez értekezést némileg csonkának kellene tartanom, ha a szöveg-változás ez utolsó stadiumát elhallgatám; mivel azonban ide vágva át, elhagynám a fölvettem czélt s nyilván a törvényhozás történetének terére lépnék át, a mi nem vala szándékomban, s most sincsen : abban hagyom a tovább vizsgálódást, annak kezére bocsátva azt, ki egykor az 1716-ki törvényhozás történeteit leszen megirandó; a kinek fog minden bizonynyal tisztei közé tartozni azt is előterjesztenie : *mi-kép, mi indokoknál* fogva gyakorlá e forum; a béke feletti e revisiót úgy, a mint azt cselekedte, mely által némely pontoknak sorsa oly kellemetlen emlékezetű módon döntetett el, s oly korszaknak nyitott meg folyama, melynek sanyarú kerveit, majd csaknem egy század múlva enyhíté, ha egészen meg nem orvoslá is, az ép felvilágosodás századának józanabb szelleme.

gravatum existimaverit : suo privato, et non communi nomine, pro remedio ad Regiam duntaxat Maiestatem recurrere noverit stb.

2. *Jószág-ügy.* E tekintetből óhajtották a régebben meghódoltak, hogy rajtok könnyíttessék; de a fő dolgot tekintve eredménytelenül. Mert a 9. cikk így szól : Peractae huc usque bonorum confiscationes in statu quo relinquuntur. A mit az 1. §. sem orvoslott meg egészen : Nihilominus tamen, si qui *in particulari* exinde se damnificatos querularentur, et aequitatem querelae suae ostenderint : annuente Eadem Matte CR., statutum est, ut ad mentem, etiam Art. 7. Anni 1687. justitia eisdem administretur.

3. *Neoacquistica.* Mi iránt az eredetiben kifogást tettek, de mi iránt szinte, az Eleonora megerősítése csak általánosságban szól, az e 10 cikk által csakugyan behozatott; igaz, hogy csak e *potestate turcica* vindicált jószágokra : de ki mérte aztán meg ennek határát?

Ide lehetne még számítani a *hajdúk* ügyét, mely egészen hallgatással mellőztetett a béke 5. p. 7. §-a ellenére, s még többeket, melyekről itt szót nem akarok tenni.

IV.

OKMÁNYOS KÖZLÉSEK

HATVANI MIHÁLY ÉS RÁTH KÁROLYTÓL.

I.

AZ ANJOUK ALATTI KERESKEDELMII TÖRTÉNETÜNKHEZ,

HATVANI MIHÁLYTÓL.

Az itt közlendő négy okmányból, s különösen azon buzgó gondoskodásból, melylyel a kölni és huyi kereskedők a nyert szabadságot fentartatni, megújíttatni s megerősíttetni ügyekeztek, elég világosan kitűnik, hogy Köln s általában az alsó Rajna vidékének városai élénk kereskedést folytattak a XIV. század folytán Magyarországon. Meglepő hogy, mint a III. szám mutatja, ezen vidéki kereskedők még lovakat, nagy és apró marhát is hoztak be hozzánk eladásra. Ugyanezen okmányból látjuk, hogy a szekerek egyik nemét közönségesen *rudas*nak nevezték. Mi rejlik az „Aymichos“ szó alatt, nem tudom.

I.

I. Lajos magyar király parancsolja, hogy a kölni és huyi kereskedőktől magasabb vám az országban ne szedessék, mint a milyen a csehektől s morváktól szedetik. Buda, 1344. Május 13.

(Köln város levéltárának eredetijéről közli Dr. Lacomblet Theod. J. Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins. III. 319.)

Ludovicus dei gracia rex Hungarie fidelibus suis uniuersis, prelatibus, baronibus, comitibus, castellanis, nobilibus, officialibus ac aliis cuiusvis preeminencie et dignitatis hominibus, tributa habentibus, necnon tributariis, tam in terris, quam super aquis nunc et tempore existentibus, constitutis scilicet et constituendis, quibus presentes ostendentur, salutem et gratiam. Noueritis, quod nos habita deliberacione cum prelatibus et baronibus nostris, statuimus, annuimus et concessimus, ut mercatores de sancta Colonia et de ciuitate Hoy ac

de alijs partibus Reni, in regnum nostrum cum eorum rebus mercimonialibus venientes, non majus tributum in locis tributorum, nisi tantum, quantum mercatores de Bohemia et de Moravia soluere teneantur. Quapropter fidelitati Vestre firmo firmitus regio edicto precipiendo damus in mandatis, quatenus de mercatoribus de sancta Colonia et de ciuitate Hoy ac de alijs partibus Reni et rebus eorundem mercimonialibus in locis tributorum vestrorum non maius tributum, nisi tantum quantum Mercatores de Bohemia et de Moravia secundum ordinationem litteris firmatam, soluere sunt consueti, recipiatis et in hoc contentemini, et ultra hoc eosdem mercatores de sancta Colonia et de ciuitate Hoy ac de alijs partibus Reni non audeatis molestare, dampnificare vel aliququaliter pergrauare. Aliud, sicut regiam indignacionem incurrere non vultis, facere nullatenus presumatis. Scientes, ut si secus feceritis, tunc sicut regii mandati transgressores vos puniri faciemus, prout eciam hoc idem vobis mandantes precepimus alijs litteris nostris annulari sigillo nostro consignatis.

Datum Bude in festo ascensionis domini anno eiusdem M. CCC. XL. quarto.

Jegyzet. Ezen okmányon, nem a gyűrűpecsét, melylyel az említett másik parancs volt ellátva, hanem a nagy pecsét létezik, mely az okmány hátára van nyomva, s a királyt trónon ülve, fehér koronával, kezében királyi pálczával és a világalmával ábrázolja. Az 1365-dik évi átiratban (l. a IV. számot) mondja a király, hogy a fentebb közlött okmány pecsétjének nyomója eloroztatott: minek következtében hihető, hogy az átirattal egy időben ezen okmány is újra kiadatott, vagy az új pecsét nyomtatott reá.

II.

Lőrincz tárnokmester, a kölni és huyi kereskedők panaszára parancsolja, hogy tőlök magasabb vám ne vétessék, mint a cseh és morva kereskedőktől. Visegrád 1345-ki Marcius 10-kén.

(Köln város levéltárának eredetijéről közli Lacomblet: Urkundenbuch. III. 333.).

Nos Laurencius magister thavernicorum et vexiliferorum domini Ludovici dei gracia regis Hungarie et comes sicuensis (*Siculorum?*) dilectis suis famulis ac tributariis Lutachyo ac Desew in nostris tributis, scilicet in Sempre (*Sempte?*) et Farkashida existentibus salutem cum dileccione. Vobis sit notum per presentes, quod quidam mercatores de sancta Colonia et de ciuitate Hoy et de quibusdam alijs partibus Reni coram nobis in ciuitate Budensi personaliter constituti, nobis et domino nostro regi querulose ac lacrimabiliter conquesti fuerunt tali modo, quod vos ab eisdem tributum enorme et iniustum receperitis ac eos in suis rebus mercimonialibus grauitur et ultra mo-

dum molestaretis. Igitur ne nos deinceps pro tali facto improprium a domino nostro rege habeamus, et eciam ne per hoc nostrum tributum desoletur, vobis nostris tributariis in predictis tributis nostris existentibus firmiter precipimus per presentes et districte, quatenus visis presentibus de mercatoribus de sancta Colonia et de ciuitate Hoy, ac de rebus eorundem mercimomialibus, et de equis, qui causa vendendi per ipsos ducuntur, et non de illis, quos soli equitarent, vel eorum famuli, non maius tributum nisi tantum, quantum mercatores de Bohemia et de Morauia secundum ordinationem literis firmatam soluere sunt consueti, recipiatis, et ultra hoc eosdem mercatores de sancta Colonia et de ciuitate Hoy ac de aliis partibus Reni molestare, dampnificare vel aliter grauare non audeatis, aliud non facturi, si nostram non vultis incurrere indignacionem. Datum in Wysegrad, feria quinta proxima post dominicam Letare, anno d. M. CCC. XL. quinto.

III.

István herczeg, I. Lajos király öcscse, parancsolja, hogy a kölni és huyi kereskedőktől nagyobb vám ne vétessék, mint a prágaiaktól, megjelölván a vámhelyeket s meghatározván egyszersmind a fizetendő vámot. Buda, 1350. Aug. 10.

(Köln város levéltárának eredetijéről Lacomblet: Urkundenbuch.
III, 390.)

Stephanus dei gracia tocius Slauoniae, Croacie et Dalmacie Dux, fidelibus suis uniuersis prelatibus, baronibus, comitibus, castellanis, nobilibus officialibus et aliis cuiusuis dignitatis et preeminencie hominibus, tam in terris, quam super aquis tributa habentibus, et eorum tributariis nunc constitutis et in futurum constituendis, quibus presentes ostendentur, salutem et gratiam. Noueritis, quod mercatores de sancta Colonia et de ciuitate Hoy, ac de aliis partibus Reni ad nostre sublimitatis accedentes presenciam exhibuerunt nobis literas excellentissimi et magnifici principis domini Ludovici regis Hungarie, fratris nostri carissimi, in quibus inter cetera vidimus contineri, quod ipsi tributum seu telonium de bonis et rebus eorundem eo modo dare et persoluere deberent, prout mercatores Pragenses dant et persolunt; in literis autem eorundem mercatorum Pragensium per serenissimum principem dominum Carolum quondam regem Hungarie, genitorem nostrum Carissimum, eis concessum taliter continetur, quod in primo introitu ad metas dicti regni Hungarie in Alba ecclesia in vulgari Winow-nominata debet solui octuagesima de rebus mercimomialibus item abinde sive in Saaswar, siue in Sanche de quolibet curru mercimomiali, qui vulgariter rudas dicitur, debet solui unus lotro, siue tria pondera; item de quolibet curru Aymichos dicto medium tributum, scilicet medius lotro, et ab hinc in Jablinchzam, circa castrum Borlach, debet solui solummodo tributum pontis itemque de quolibet equo

vel boue trahente currum unus denarius Wyennensis, item de pecudibus vendicioni exponendis scilicet maioribus duabus similiter unus denarius Wyennensis, item de quatuor paruis animalibus, sicuti ovibus, capris et porcis, similiter unus denarius Wyennensis et non plus; item abinde in loco Byszand, siue in villa Beyn, debet solui tributum sicut in Saaswar et in Zinche, de curribus mercimonialibus tantum. Preterea a civitate Tyrnauisiensi usque Budam in locis infrascriptis debet exigi tributum similiter de curribus mercimonialibus modo supradicto: primo in Farcashyda, postea in Samcii, item in villis archiepiscopi Strigoniensis Pyarhyd et Udnard (*Udvard?*) vocatis; item ultra Danubium ex ista parte in Strigonio, postea in villa Chabya, item in villa Sancti Jacobi in castrò Veteris Buden. et in porta ciuitatis Budensis debent tributa exigi solummodo de curribus, prout superius est expressum, hoc tamen declarato, quod in locis tributorum supradictis nulle fieri debent religaciones curruum preterquam in ciuitatibus, in quibus tricesime sunt constitute, que omnia loca tributorum tam ciuibus Brunnensibus de regno Bohemie, quam ciuibus Tyrnauiensibus referentibus . . . idem dominus rex genitor noster esse a tempore Bele regis instituta legitima et omnia fore iusta. Quibus quidem litteris regalibus exhibitis iidem mercatores in eo, quod vos contra premissam ordinariam commissionem dicti domini Caroli inito suorum baronum deliberatiuo consilio factam in eiusdem suis litteris regalibus expressam, in viis eorum et iustis itineribus procedentes, in loco vestrorum tributorum per superfluas tributarias exacciones nimium infestaretis, nobis conquesti extiterunt. Unde cum absente ipso domino rege, fratre nostro carissimo, cura sui regiminis et regni gubernacula, tum jure naturali exposcente, tum eciam ex ipsius regalis benigna admissione nostre incumbi dinoscantur maiestati; nosque in absencia eiusdem domini regis, fratris nostri nouitates non velimus in regno fieri aliquales, fidelitati vestre et vestrorum quorumlibet ducali edicto precipiendo damus in mandatis, quatenus ipsos mercatores de sancta Colonia et de ciuitate Hoy ac de aliis partibus Reni cum rebus mercimonialibus per Hungariam itinerantes seu procedentes, per ampliores exacciones tributarias ab his, que in premissis regalibus litteris seriatim exprimuntur, molestare et perturbare nullatenus presumptis, prout nostram indignacionem grauiter incurrere formidatis. Datum Bude in festo S. Laurencii martiris, anno d. M. CCC. quinquagesimo.

Jegyzet. A kereskedés történelmére igen érdekes világot vető okmány.

IV.

I. Mária királyné megerősíti a kölni és huyi kereskedőknek, atyjától Lajos királytól 1344-ben kiadott s 1465-ben megújított vámszabadalmat, e két okmányt egész terjedelmében átírtán. 1384. Május 30.

(Köln város levéltárának eredetijéről. Lacomblet : Urkundenbuch. III. 772.)

Maria dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque Regina, princeps Sallernitana et Honoris Montis Sancti Angeli domina, omnibus Christi fidelibus tam presentibus, quam futuris presencium noticiam habituris salutem in salutis largitore. Regie serenitatis glorie congruit et honori, populis non solum sibi subiectis, verum etiam alienigenis, in suum regnum proficiscentibus, antiquorum regum exempla imitando, quietum disponere transitum et securum, ut prouisione moderacionis regalis eorum incommoda excuciantur, et tranquillitate concupita in eorum transitu pociantur. Proinde ad universorum noticiam harum serie volumus peruenire, quod serenissimo principe domino Ludovico, eadem dei gracia inclito rege Hungarie, Polonie, Dalmacie etc. felicis et laudande recordacionis, genitore nostro carissimo, volente domino celi, cuius nutu omnia reguntur et disponuntur, absque prole masculina de medio sublato, nobisque iure successorio et ordine geniture solium et coronam dicti regni Hungarie ac scepra regiminis ipsius nostri genitoris feliciter adeptis, Gerardus dictus Trozfelch et Hermannus Seremph nuncupatus, ciues de sancta Colonia et de ciuitate Hoy, suis item iudicis, juratorum et uniuersorum ciuium de eadem in personis, nostre serenitatis adeuntes conspectum, exhibuerunt nobis quasdam litteras patentes prefati quondam domini Ludovici regis patris nostri, maiori et nouo suo sigillo consignatas, tenoris infrascripti, supplicantes iidem Gerardus et Hermannus nostre maiestati, ut easdem ratas et acceptas habendo ac presentibus verbotenus inseri faciendo pro eisdem civibus nostro dignaremur priuilegio confirmare, quarum tenor talis est:

Nos Lodouicus dei gracia Rex Hungarie memorie commendantes tenore presencium significamus quibus expedit uniuersis, quod Olph, Pichman et Mathyas sororius eiusdem, ciues de sancta Colonia et de ciuitate Hoy, in suis item iudicis, juratorum et uniuersorum ciuium de eadem personis, nostre serenitatis adeuntes conspectum, exhibuerunt nobis quasdam litteras nostras patentes maiori sigillo nostro in terra Uzure furtiue sublato consignatas, tenoris subsequentis, supplicantes nostre maiestati humiliter et deuote, ut easdem de verbo ad verbum presentibus transcribi et transsumi, appositioneque noui

sigilli nostri pro eisdem ciuibus dignaremur facere consignari, quarum tenor talis est : (Itt következik Lajosnak 1344-ki május 13-kán kiadott okmánya). Nos igitur justis et legitimis supplicationibus prefatorum Olph Pichman et Mathye in suis et dictorum ciuium de Colonia personis nostre humiliter porrectis maiestati, per eosdem fauorabiliter inclinati, pretactas litteras nostras de verbo ad verbum presentibus transcribi et transumi, appositioneque dicti noui sigilli nostri pro eisdem fecimus confirmari. Datum Bude, sabbato proximo ante octauas festi bb. Petri et Pauli apostolorum, anno d. Millesimo trecentesimo sexagesimo quinto.

Nos igitur humilimis supplicationibus prefatorum Gerardi et Hermanni suis ac dictorum ciuium de Colonia et de Hoy in personis nostre porrectis maiestati, reginali benignitate inclinate, pretactas litteras prefati quondam domini Lodouici regis, genitoris nostri carissimi, de verbo ad verbum presentibus insertas acceptamus, approbamus et ratificamus, ac de consensu ac beneplacita voluntate serenissime principis domine Elizabeth eadem dei gracia regine Hungarie, Polonie, Dalmacie etc. genitricis nostre carissime, prelatorumque et baronum nostrorum consilio prematuro pro eisdem ciuibus perpetuo valituras confirmamus presentis priuilegii nostri patrocínio mediante. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes eisdem litteras nostras priuilegiales appensione sigilli nostri duplicis et autentici concessimus munimine roboratas.

Datum per manus reuerendissimi in christo patris et domini, domini Demetrii diuina miseratione tit. Sanctorum Quatuorcoronatorum sacrosancte Romane ecclesie presbiteri cardinalis ac sancte Strigoniensis ecclesie perpetui gubernatoris, locique eiusdem comitis similiter perpetui, et aule nostre cancellarii nobis fidelis, anno d. Millesimo trecentesimo octuagesimo quarto, tercio calendas Aprilis, regni autem nostri anno tercio. Reuerendissimis et venerabilibus in christo patribus, eodem domino Demetrio cardinali gubernatore ecclesie Strigoniensis perpetuo, Lodovico Colocensi, Petro Jadrensi, Ugulino Spalatensi et Ugone Ragusiensi archiepiscopis, Emerico Agriensis, Paulo Zagrabiensis, Gublinto Transsiluaniensis, Valentino Quinqueecclesiarum, decretorum doctore, Johanne Varadiensis, Gyullermo Jauriensis, Benedicto Wesprimiensis, Johanne Chana diensis, Georgio Boznensis, Petro Vaciensis, Johanne Syrimiensis, Beneuenuto Pharensis, Jacobo Makirensis, Michaelae Scardonensis, fratre Thoma Seniensis ecclesiarum episcopis, ecclesias dei feliciter gubernantibus, Corbauienti sede vacante; magnificis viris Nicolao de Gara regni nostri palatino et iudice Comanorum, Ladio (Ladislao?) Voyuoda Transsiluano et comite de Zonuk, Comite Nicolao de Zeech iudice Curie Nostre, Stephano de Lindua tocius regni Sclauonie. Stephano filio quondam Stephani predictorum regnorum Dalmacie et Croacie, Stephano filio Philpus de Machow Banis, Nicolao dicto

Zambo , Tauernicorum, Blasio dicto Forgach , pincernarum , Nicolao filio Nicolai de Telegd, janitorum, Ladio filio Nicolai de Vesen dapiferorum et Stephano filio quondam Dyonisii voyuode agazonum nostrorum magistris, predicto Nicolao Zambo comite Poseniensi, aliisque quam pluribus regni nostri comitatus tenentibus et honores.

II.

ZRÍNYI MIKLÓS BÁN KÉT LEVELE

R Á T H K Á R O L Y T Ó L.

I. Gróf Zrínyi Miklós levele Győr vármegyéhez, melyben felkéri, hogy a Széchyek elleni igazságos osztályos perének pártolását a jövő országgyűlésre küldendő követjeinek utasításul adni ne neheztelje, viszonszolgálatát ajánlván. Csáktoronya, Június 24. 1659.

Illussmi stb. Hallottam szegény csak nem utolsó uezelyben iutot hazankban sokaknak hazánk törüenye, közönséges szabadsagunk serelmiuel ualo panaszokat, de miuel azok engemet nem concernaltanak nem tudtam ugy erzeny, az mint is haza fia erzeni tartoztam uolna, azis uolt oka, nem uoltam oly szorgalmatos az masak ellen committalt törüentelen szabadsagtalansagoknak megh oruoslasaban, ezis az oka, hogy az kinek, ugy mint ennekem effele dolgokban masakat kel uala segetenem, mast magamnak kel iniuriamrul panaszolkodnom. Az mely illyen, Hogy magam, Eöcsém Uram, és a töb leany aagh neuueuel (miuel megh boldogult Aszonyunk Anyank, néhay Szechy Thamas Uram leanya uolt, az többys az szerint) harmadik eszten-deie már kezdettünk uolt Personalis Uramtul uet Diuisionak mandatum mellet, egy pórt Iteleő Mestere előtt az nehay Szechy Dienes Uram özuegye és fiay ellen, ky egy uolt Aszonyunk anyankal, apaua! és anyaua!, az mely paranczolatot, mind azért, hogy az föl osztando ioszagot az Rima Szechy fiu áágh, az Fölső Linduay Szechy leany aagtul per transactionem acquirálta, eo jure possidenda, quo ipsa possidet, és az equalitasis igen nyiluan ualo, azis, hogy azon ioszágbán pedig, miuel az fiu aagh az perpetuitast maganak megh uette, az summaban akartuk rata portionkat keresny, mind azért hogy a tempore conditi Articuli 11. Anni 1630, hasonlo aquisitiokban cum exclusione remediorum Országunk biray megh adtak az paranczolatokat, nekünkis adot, az mint irám, Personalis Uram Mestere, certificaluan ex officio az aduersa parst, recurraltak pro Inhibitorys eő Fölsegehez, obtinealkat, praesentaluan Mester Uramnak, obtemperalt, repraesentaltuk ugyan eő Fölsegenek az Inhibitionak törüeniünk ellen ualo ki adasát, egyszer s- mind az magunk acquisitioinak igazságos és törüenies uoltat, de csak ualaszunk sem lehetet törüenies igazságunk repraesenta-

tioiara. Azonban eő Fölsege Pragaban el menuén, az elseő paranczolatokat leteuén, megh bizonituan azt Judex Curiae Uram előtt, hogy mind Országunk Palatinusy és Judex Curiae ez előtis hasonlo paranczolatokat adtanak ky, megh hadta magha Mesterere az paranczolatokat, az Mester certificaluan az Parsokat, uiobban eő Fölsegetül Inhibitioikat hoztak es iteraltak Judex Curiae Uramra, hogy ky adot paranczolatit reuocallia, és Mesteret inhibeallia ab executione, az Mestert is inhibealtak maganossan, ne procedallyon, engedtek mind ketten az eő Fölsege kegyelmes Urunk és Kiralyunk kegyelmes akarattyanak. Megh iöuén eő Fölsége, ez el mult esztendőben az Imperiumbul és paranczoluan nekemis eő Fölseghe, föl mentem uala Béczenben, supplicaltam eő Fölseghének, hogy gratia gyanant, engedne megh eő Fölséghe, lehetne igassagunkban elől menetelünk. Nemely akkor ot fön léueő io akaroy az törüenyünk ellen elaboralt adversariusink inhibitioinak, io akaróink által megh talaltak, ayanlottak magokat, Posonba menniek, ot amicabiliter medys accommodaliak acquisitionkat. Alá czalanak, s- megh czalanak, czufolanak, és ugy tertem uisza hazamhoz. Annak utánna talalkoztak oli ellenségeis io igassagunknak, kik eő Fölseghet azzal persuadealtak, az az neuezetes familia megh romlik, ha eő Fölseghe megh engedy ellenek az törüenyt, és hogy az institualt processus fölliül emlitet 11. Articulus ellen uagyon Anni 1630, és hogy ha eő Fölséghe megh engedy azon processust, mint igasagtalansagot, el ueszy Isten az orszagot egyik nemzettül és az masiknak adgia az hamissagert. Az mely argumentumokban azoknak minemeő fundamentuma legyen az igassagban, itellye megh minden impassionatus igassagh hazaia, szabadsaga és törüenie szerető igaz és emberseges ember s- ha azokat az magok fegyüereuel kel conficialni, my lehet nagyob hamisagh, istentelenség, mint az igaz successort az természet és törüeni szerint ualo successiotul, per media inordinata az igassagh és törüeny ellen megh fosztany. Mi lehet fajdalmasab, mint az mit masaknak közönsegessen Orszagnnk biray ky adnak, attul minket megh fosztany. Mert nagy igassagh czelekedetek, nagy igassaghtalansagh, ha az elseő, mért fosztnak meg attul, hüttel ualo kötelessegh és irot törüeniunk s- az mindennapy continuatioik ellen, ha az utolso, mért czelekeszik lölkök ueszedelmeuel és hazank törüenie serelmivel. Mind ezeket eő Fölségének per supplices libellos repraesentaluan sok sollicitationk utan, eő Fölsege midön propo-naltatot dolgunk, megh in mense February kegyelmessen resolualta, hogy ot fön az Intimus Consiliariusok és Cancellarius Uraimék előtt amicabilibus medys sopialtassek ezen controuersia, sollicitaltattuk elegge az eő Fölsége kegyelmes akarattianak effectuatioiat, de csak az terminust sem obtinealtuk mind ez may napigis, és igy fosztattunk s- tartoztattunk megh igassagos keresetünktül mind ez may napigh, io igassagunk ellenségeinek, törüeniünk és szabadsagunk ellen ualo istentelen és gonosz operatioik által, az mint, mind ezek, nyiluan

ualonak megh fognak tetezeny az ky adot instrumentumoknak pariokbul. Miuel penigh az mi kegyelmes Urunk ez iöuendös Julius huanak utolliara, az mint hire uagyon fogh gyüleset hirdetny, kegyelmessen, Pasonban ily közonseges nyaualiainknak nincz már, egyeb oruossaga, hanemha gyülesinkben lészen, az mellyet az Regalis continentiaia respectu publici boni lattatnek praescindalny, ha az Fölseghék Diplomaianak masadik conditioia nem superallia, melynek alkalmatosagauul minden grauameneknek kellene tollaltatny. El hittem Kegltekek köztis talalkoznak hasonlo uagy más töruentelensegek, melyiknekis oruoslasat Kgtek ezen uton fogia keresny. Kgteket nagy szeretettel kérem, tuduan. azt, ez elmúlt gyülesbenis uoltak némely köuet Atyánkfiainak oly instructioia, hogy az folyól emletet 11. Articulus Anni 1630. propter raritatem celebrationis Judiciorum Octauualium ad plures gradus cum exolutione remediorum extendaltassek, de propter priuata interesse nemelleyek operatioia által csak abban maradot, boczassa oly instructioual Köuetit, hogy azon explicaltatuan articulus, extendaltassek cum exclusione remediorum ad plures gradus, s- ezen kiuülis, ha my oly dolgaink lennenek, az Kgtek ide föl küldendeő attiafiay, az mennieben tehetségeken lészen eő Kglmekk, segelleyek; Enis azt fogom czelekedny az Kgltek dolgaiban, ha miben attiafiay megh talalnak Eöczem Urammal együtt, és megh akarom mutatnom, erzem enis közönseges hazank szabadsaga magok kereskedeseért, nemelly mostoha fiay által valo serelmét. Maganakis consulal Kegyetemek és minketis az maga io akarattiaira kötelez, az mellyet minden io alkalmatosagal Eöczem Uramal és az interessatus atiafiackal megh igyekezzük szolgálny, el hjuén azt, Kglmetek igassagunkban magáért minketis megh nem fogyatkoztat. Isten éltesse Kglteket kedues io egészben. Datum *in Chiaktornia*, Die 24. Mensis Juny, Anno Dni 1659. Earundem Dominationum Vestrarum

Seruitor et amicus paratissimus

C. Nic. a Zrin m. k.

II. Gróf Zrinyi Miklós, Horvát, Dalmát és Szlavónia országoknak bánja, Szlavónia Kulpa melletti végeinek fő, Légrad és az egész Muraköz szigetének örökös kapitánya, Zala és Sümeg megyék főispánja, cs. kir. titkos tanácsos, kamarás és Magyarhonban királyi főlovászmester s az egész magyar nemzet vezére keményen meghagyja Tarczy János Győr megye alispánjának írt nyílt levelében, hogy a megye fel nem kelt, vagy haza kéredzett népei tüstént táborához csatlakozzanak. Komáromnáli táborában, October 16. 1663.

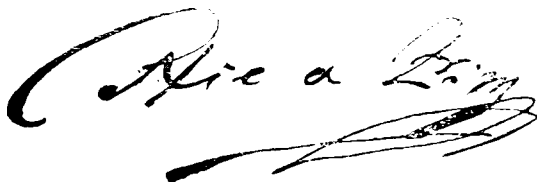
Comes Nicolaus perpetuus a Zrinio, Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclauoniae Banus, Confiniorum ejusdem Regni Sclauoniae Colapianorum Supremus, nec non Praesidy Legrad totiusque Insulae Muraköz Haereditarius Capitaneus, Comitatum Zaladiensi et Simighiensi Supremus Comes, Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis intimus Consiliarius, Camerarius, et Agazonum Regalium per Hungariam Magister,

nec non totius Nationis Hungaræ Dux. Egregio Joanni Tarczy Comitatus Jauriensis Vice Comiti. Salutem cum fauore. Cum summa intelleximus displicentia, qualiter plurimi, tam ex Praelatis, Baronibus, quam uero Nobilibus, Indigenis et Extraneis, ita etiam plebe rustica juxta continentiam Articulorum Regni in praesenti periculosissima et publica necessitate ab exercituatione et personali Insurrectione se se absentassent, plurimi ex Castris sub specie ueniae discedentes et hactenus non redeuntes, multi clancularie aufugient a publico se se abstraherent necessario seruitio, in magnum publicarum Regni Constitutionum derogamen et uilipendium. Cum autem ejusmodi insurgere nolentium sub specie ueniae discedentium et non redeuntium ita etiam clancularie aufugientes, tam Indigenarum, quam Extraneorum, non maior haberi potest ratio, quam eorum, qui in castris personaliter, una nobiscum constituti sunt et pro patriae defensione omnem fortunam experiri desiderant. Pro eo vos praesentibus requisitos esse uoluimus et simul autoritate Supremi Ducatus, qua plene fungimur uobis serio committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus, super istiusmodi insurgere nolentibus sub specie ueniae discedentibus et non redeuntibus, ita etiam clancularie aufugientibus tam Indigenis, quam Extraneis diligenter Inquisitionem facere, eorundem omnino ad castra aduentum serio et seuerè sub poena articulari demandare, et tam in castris praesentium quam uero absentium Praelatorum, Baronum, quocunque modo absentium, tam Nobilium quam Ignobilium, ita etiam Extraneorum Catalogum et regestum conscribere et nobis fideliter transmittere debeatis et teneamini: Absentibus uero cuiuscunque status et dignitatis existentibus per totum Comitatum serio et seuerè denunciare et demandare, ut absque omni mora et procrastinatione singuli juxta qualitatem personarum suarum cum gentibus et copiis suis ad castra se se praesto sistant et compareant, certi in hoc existentia, si quisquam eorum emanserit poena contra absentes irremissibiliter Executioni demandabitur. Secus nullatenus facturi. Datum *in castris nostris ad Comarom positis*, die 16. mensis Octobris-Anni 1663.

C. Nic. a Zrin m. p.

(L. S.)

Oklevél alakban, nyílt parancs. Eredetie mindkettőnek Győr megye levéltárában. A pecsét veres viaszba van nyomva, zárt és ráfűggesztett. A pecsétről ítélve pompás vésetű volt a nyomó; — jobb félen két, bal félen három soros körirattal. Különbözik e czímer és pecsét a Wagner Károly Collectaneái 1-ő Decasa mellé csatolt czímer és pecsétábrán a 15. és 16. figura alatt közlöttől. Az aláírás íme ilyen:

V.

KISEBB KÖZLÉSEK

PODHRADCZKY JÓZSEFTŐL.

I.

A DIOSGYŐRI VÁR.

Evárcsát a „*Status Foundationis Ecclesiae Romano Catholicae Miskolcziensis in honorem Sancti Regis Stephani* (in Monte Avas) *dedicatae nunc nihilominus per Dominos Helvetico-Protestantes una cum Parochia, et Beneficiis tentae*“ czímű emlékiratban ekkép találtam leírva:

„Castrum Diós-Győr, cum adnexo oppido Miskolcz, aliisque Appertinentiis, primum quidem Maria Prima, Belae IV-ti Regis coniux Anno 1252. sibi elegit; ut Inscriptio quoque in Arce Diós Győriensi adhuc Anno 1797. visibilis testabatur.“

Jelenleg már semmi felírat nem találtatik a romokon; hanem ezt az állítást Wagner Károly is igazolja: Collect. Genealogico Historica illustr. Hungariae Familiarum Dec. I. Poson. 1803. 8: r. Nro: III. p. 56—57. hol ezeket mondja: „Exstant interim literae Belae IV. Regis, quibus e dominio familiae Bors *Arce Diosgeura in perenne regale praedium redacta, caeteras Arces — Comitibus Philippo et Detrico filiis Matthaei — donavit.* Utinam autem has literas nancisci liceret.“

Régibb birtokosairól, s a Győr nevezet jelentéséről Bartal György, Comment. ad Hist. Status Jurisque Publici aevi medii, I. Posonii, 1847. 130—131. l. ekkép ír: „Quaesivit igitur iam eruditissimus Timon de notione castris Szolga-Győr. Sequitur, ut ei respondeamus. Notarius Belae Regis (Timoni haud dum cognitus) Cap. XXI. haec habet „et dedit ei (Bunger nec) castrum, quod dicitur Gewru, et illud castrum filius suus cum suo castro, quod dicitur Borsoud, unum fecit Comitatum.“ Vox, quae Notario huic, Regestoque Varadiensi, et antiquissimis Scriptoribus aliis Geuru sonat, nobis in vernaculo *rotundum annulumque* latinorum; haec, quod iam Bajtaius supra occupavit, Germanis Ring significant. Ne itaque credas cum Varchunis Rhingos quoque periisse, unius tibi memoriam in provincia Borsodiensi nunc admodum resuscitavimus; alter ad Arabonem fluvium armis Caroli M. eversus, sed per Hungaros reconcinnatus iterum, nomine Geuru hodieque floret; tertius in provincia Pestiensi Ducatus nomine; quartus in Soproniensi, alii alibi nomine Castrorum Zolgageur,

locis intra suum conclusis gyrum dominabantur ; quae nolim regii omnia iuris fuisse existimes. *Szolga Geur* nomen erat commune omnium, quae per principales personas aliosque valentiores, sibi gentibusque suis erecta sunt ; terreorum castellorum , capiti dominii, ut hodie loquimur, synonymum.“

Jerney Jánosnál, Magyar Nyelvkincsek, Pest, 1854. 47. l. *Geur*, *Geur*, *Jeur* számtalanszor hely, személy és nemzetség-név. Úgy látszik azonban, hogy *Győr*, midőn személynév, egészen más gyökből származik.

Környülállásos leírását e váresának Borsod megye levéltárában leltem „Arx erat forma quadrangula, in medio fuit Praetorium formae quadratae, quattuor Turribus, in totidem angulis eminentibus. Contignationum duarum. Quae ubi finiebantur, in summitate circumdatae erant Porticibus, seu Pergulis, non modo circa Praetorii summa cacumina, sed etiam Turriculae, quae eminebant, circumambulari poterunt. In latere occidentali Reginarum erant Cubicula : in meridionali Sacellum infra, et supra duplicatum pro utraque Contignatione, pavimento uno praerupto, ut sacrificantis vox et sonus , qui superius operabatur, inferne quoque exaudiri possit. Unicum latus nunc (1736. év tájban) restat cum Sacello eodem, et sex cubiculis, reliqua Arcis latera iam diruta sunt, neque tenent quidquam amplius , nisi nutantes parietinas. Totum Praetorii opus , ambitu passus centum et viginti complectebatur. Idem circumibat Murus vasti solidique operis , lapide quadrato, multisque partim cubiculis , partim armariis accommodus. Quorum ultima inserviunt hodie Vino asservando. Circa Arcem cavernae sunt alte depressae , et aquis plenae, quas proximae Thermae, et Fons Divi Georgii oppleverunt. Sub Turcis erat Christianis contra Turcas Agrienses Praesidium.“

Ezért 1597. évre a megye Jegyzőkönyvében mondatik : „Díósgyőr Vára, mely már Nyári Pál uramnál, és Török István uramnál, közös, igen végház s erőtlen ; ennek a várnak az mi Jószága volt, úgymint Miskolcz , Körösztes , Kövesd, és egyeb faluk , mind elpusztult.“

1841. július 2. e várat már csak romaiban találtam ; az egész négyszegű kisdud váron semmi felírást nem láthatni ; hajdan a termek nyugotra néző ragasztóján e fölírás állott :

MARIA DEI GRACIA HVNGARIE
Z. ET BOHEMIE ZC REGINA. 1526.

Egy másikán pedig a nyugoti torony felé :

MARIA FÖ Z GOTO : GENADE
KVNIGIN ZW f. VNGARN,
VND PEHEM. ZC f. 1525.

II.

EGERBEN TALÁLT FELIRATOK.

Néhai Jacosics József a Buda MSC. Tom. XXIX. ezeket a fölirásokat jegyzé föl:

1.

„Inscriptio Turcica, quae visitur supra portam Ecclesiae in Arce Agriensi existentis, quadrato marmori incisa, cuius tenor sonat in haec verba :

Turcice.

Hungarice :

„A mikor mi ebbe a faluba jöttünk, e helyen egy nagy keresztyén templom állott, melyet isten nekünk engedett, a miért sok hálát adtunk néki. A janicsárok szállásokat csináltak benne. Az akkor Várnagy Abelhamith volt, és az E'pitő mester Memleketh.

A keresztyének bolondok voltak, hogy ők oly nagy fáradsággal és költséggel, ilyen kis faluban oly nagy templomot építettek, a melyet mi most elrontottunk, és belőle apró házakat csináltunk, és minekutánna benne sok embert megöltünk volna, az Ali Basa a mi részünkre is építtetett egy templomot 99. (999 = 1577) esztendőben.“

Így fordítá le a török fölírást.

2.

„Altera Inscriptio prope exteriorem Arcis Agriensis portam subrotundo marmori incisa :

Turcice.

Hungarice :

„Itten, a hol ez a kő vagyon, annak előtte muzsikaház volt, most azonban egy erős bástya, mely harmincz álgúval megerősítve vagyon. Azonban sok keresztyén ember ide jött. Ezen várat lakta Ali Bassa, ki Konstantinapolba írt a Vezérnek, és könyörgött, hogy innét elmehessen. Ezt ő megnyerte, és helyébe más jött, nevezetesen Vernanth Bassa. Ez idővel egy szép feredőházat épített. Az várat még

ezer öt száz Janicsár megszállotta, mely várban a kereskedők is boldokat építettek. Eleinte mi sok bajt szenvedtünk, és sokan közülünk megölettek. A városban egy kis templomot imádságunknak elvégzésére építettünk. Azonban a keresztyének a várban levő templom iránt alattomban Konstantinapolba levelet küldöttek, melyre a császártól oly felelet jött: hogy a Várnagy a keresztyének templomát ne bántsa, mert ottan szent testek fekszenek, és a keresztyének nehezte-
lik, hogy a Törökök a szent testekhez nyúljanak, és azon időtől fogva, hogy a templomhoz nyúltak, napról napra sokan meghalának. Azért mi innét elmentünk, és a templom keresztyéneknél megmaradt 275 (975 = 1597) Eszt.“

3.

Tertia Inscriptio.

Haec nova constructio huius Arcis Agriensis coepta per Spectabilem et Magnificum Dominum Petrum de Perén, Comitem Perpetuum Comitatus Abaujvariensis, Thavernicorum Regalium Magistrum, Summum Cancellarium, Regisque et Regni Hungariae Capitaneum Generalem. Circa Festum S. Georgii A. Dni 1542.“

4.

Quarta.

„Nicolaus Olahus Ecclesiae Agriensis Episcopus, Consiliarius et Cancellarius Regis Romanorum, Hungariae etc. A. Dni 15 =.“

III.

EGY LISZKA-OLASZI FELIRAT.

A czinteremben (a templom területében) leltek 1784-ben egy 1384. esztendőről szóló követ ily fölírással:

„Auctor erat Joannes Regio: Transumens Dominus Paloczi Minister Liszkensis.“

E jegyzéket egy régi irás között találtam, de nekem úgy látszik, hogy 1484. évet kell olvasni; mert a stilus későbbi időre mutat.

IV.

KISGYŐRI FELIRAT.

Borsodban, az eltörölt paulinusok kápolnája éjszaki falában kívül kőbe vésett emlékirat.

D. O. M. A.

Conventus SS. Corporis Xti de Diós Győr

Ords S. Pauli Primi Eremitae

Fundatus olim A. M. CCC. XIII.

Sub Carolo I. Hungariae Rege.

Per Stephum Borsod R. H. Palat.

Dotatus Dein

Per Divos Hungariae Reges

Ludovicum I. Mariam. Sigismundum.

Sed A. M. D. XXVI.

Iniqua Caspari Szeredi *) manu eversus.

Tandem

Sub Caesare Carolo Sexto

Justo, Pio, Victore, Felici

Hungariae Rege

Re-Aedificatus A. M. D. CC. XXXIX.

V.

NÁDASDI FERENCZ, TAMÁS NÁDOR FIA.

„1604. 4. Januarii Spectabilis ac Magnificus Dominus Franciscus de Nadasd etc. Fidei et Christiani nominis constans, sincerus et acerrimus Defensor, aetate iam matura, ex hac lacrymarum valle, in coelestem emigravit patriam : Amicis luctum, et perenne sui desiderium relinquens.“

Závodszy.

*) Sírköve a bártfai öreg templomban vagyon e versekkel :·

Hvnc Tvmylvu Qvicyuqve Vides, Meditare Viator

Mortalem Nvllvm Vivere Posse Div :

Non, Si Praestaret Cvnectis Virtvte, Qvot Vsqvam

In Toto Vivvnt Orbe Svb Axe Poli :

Sed Tamen Est Felix, Aliisque Beatior Ille,

Gloria Quem Seqvitvr, Claraqve Fama Virum :

Hanc Tibi Monstravit Virtute Seredivs Heros,

Excellens Alios, Vt Seqverere Viam.

Ille Sed Havt Mvltos Similes A Morte Reliquit ;

Extincta Est Etenim Cvm Pietate Fides.

Nvllvs Amor Patriae, Nvlla Est Reverentia Legvm :

Qvam Bona Nvnc Mors Est : Qvam Bona Certa Qvies.“

VI.

ERDŐDY JÁNOS.

„Joannes Erdődy Hungarus Debreczinensis, in lingua Hungarica usque ad delicias elegans. Transtulit in idioma Hungaricum Soliloquia S. Augustini, Debreczini edidit 1689. in 12-o.“

VII.

MÁTYÁS KIRÁLY.

1.

Luther Márton in Genesim cap. 12. ezt írja :

„Nonnunquam subditorum tanta est pravitas, ut severa disciplina, et gravibus poenis opus habeant. Hoc vidit Matthias Ungariae Rex. Sed cum aspero imperio suos regit, saepe in tyrannicam crudelitatem prolapsus est, cum tamen eruditus, et non inhumanus, nec malus Princeps esset.“

2.

Vae tibi ridenti, quia mox post gaudia flebis.

„Es hatte Matthias Corvinus, der vortreffliche König in Vngern, einen Scheerer, welcher, weil ihn sein Herr für andern lieb und reich gemacht hatte, sich auch gegen den Fürnemsten zu Hofe gar zu gemein machen wolte. Als sich auff eine Zeit begab, dass der Cardinal von Arragon, so ein Bäbstlicher Legat, und derselben Königin Bruder, in Vngern ankam, da er von dem König eines Abends unter andern mit einem stattlichen Pancket, und allerley Kurtzweilen, so man nach dem Essen übete, empfangen ward, dabey gedachter Scheerer auch war, schneid er den Praelaten allen, so auff den Cardinal warteten, heimlich (doch nur zum Bossen) ihre lange Röcke ab. Als man aber folgenden Tages, wer das gethan, nicht wissen kondte, befragte der König Matthias seinen Scheerer (auff den er einen Argwohn gefast) ob er's nicht gethan hätte? Welcher es mit lachendem Munde bekandte. Drauff ward ihm alsbald auff's Königs Geheiss (anderen, so mit grossen Herren schertzen wollen, zum Exempel) Nasen und Ohren abgeschnitten, damit er biss in Todt zu lachen gedrun-gen wurde, auch wenn er weinte.“

Gregor. Richter Gorlicius, Append. Novor. Axiomatum p. 430.

3.

Mátyás király halálakor egy holló sem látszott Budán.

„Sub mortem Matthiae Regis Vngariae, nulli Corvi, qui Corvinae Domus Insignia referunt, Budae conspecti sunt : contra Albae, ubi Regum Monumenta sunt, tanta Corvorum multitudo spectata : ut omnes hic Regis mortem facile ariolarentur. Paulo ante, cum Vienna Budam descenderet : in Turris fastigio Ciconiae nidum suspexit : de quo, eiecta Domina, quatuor inter se Ciconiae acerrime certabant : et veluti divinitus afflatus, Pannonicam eo anno concordiam turbatum iri dixit. At mortem Principis imminere suspicati sunt prudentiores : et Reges quatuor de Regno dimicatueros.“

Joh. Wolff Tom. II. Lection. Memorab. et Recond. p. 422.

4.

„Tale praesagium vel omen fuit : cum Rex Matthias, potentissimus et fortissimus heros, Viennae apoplexia correptus, diem suum obiret. Eodem enim die, omnes Leones, qui Budae in claustris detinebantur, interiire.“

Gregor. Richter p. 223.

5.

„In Gallia Rex Ludovicus : in Regno Neapolitano Alphonsus Sapiens, valde celebratus : in Hispania Ferdinandus : in Regno Polonico Casimirus : in *Ungaria Matthias Hunniades* : et ante eum Pater eius Johannes Hunniades : cuius fuit admirabilis Sapientia et Virtus : et cuius Virtute Defensa est Ungaria.“

Idem Axiomatum Polit. p. 15.

6.

„Fuit Matthias Rex Ungariae, Johannis Hunniades Corvini Moldavi, viri excellentis, et praeclarae Virtutis, et qui Turcarum fulmineus terror appellabatur, filius. Mortuo Ladislao, Hungariae Proceres, partim Beneficiorum Patris Hunniadis, memores, partim Michaelis Zilagii eius avunculi auctoritate, nec non et Elisabethae Silagiae matris, foeminae lectissimae precibus et largitionibus moti ; denique calamitatem nobilissimi adolescentis averruncare conantes, eum absentem et captivum, et prope extremo supplicio destinatum, in Regem crearunt.“

Idem p. 142.

VIII.

II. ULÁSZLÓ KIRÁLY VESZEDELME.

„Anno 1509. die 20. Maii cruenta fuit concitata seditio Pragae. Incidit lis inter multitudinem urbanam, et Aulicos Regis Vladislai

Hungaros, qui aliquid proterve dixerant in Religionem Hussiticam. Populus commotus, in aedes Regiorum impetum fecit, et multis trucidatis, praecipui Proceres vix in Arcem Regis se recipere potuerunt. In isto tumultu senex quidam Bohemus vidit Vladislaum Regem, cui astabat Episcopus Jauriensis Hungarus, de fenestra prospicere, in eum grandem scelopum direxit. Deo tamen ita gubernante, globus, medius inter Regem et Episcopum, in proximum parietem delatus est, et tantum calcem ex fenestra excussit. Rex attonitus, agnoscens praesentiam Dei, agit Deo gratias pro defensione. Sedato motu, Bohemus ille, qui vitae Regis insidiatus erat, corio detracto, necatus est.“

Curaeus in Annal. Siles. 226.

IX.

II. LAJOS KIRÁLY.

„Nostra memoria, Ludovicus Rex Ungariae, iuvenis, cuiusdam Episcopi inductu, cui de regni administratione plane fidebat, bellum adversus Turcas, nec viribus par, nec satis munitus, et veteribus Ducibus et Consiliariis dehortantibus, suscepit. Unde factum est, ut mortuo Rege, florentissimum illud Regnum, Christianismi firmum antea Propugnaculum, in Turcarum potestatem devenerit, et infinitae calamitates sint consecutae.“

Gr. Richter, p. 121.

„In Ungaria Anno 1526. cum Rex Ludovicus cum Turcis conflicturus esset, plerique censuerunt, non esse, propter paucitatem copiarum, cum hoste decertandum, sed adventum Johannis Veidani, cum suo agmine subsequens expectandum, Verum Tomorraeus Monachus, qui se belli ducem ipse fecerat, partim ex temeritate, partim ex ambitione, contra disseruit. Videbat enim Johanni supervenienti tradendum esse imperium exercitus, quo ipse non libenter cessisset.“

Curaeus in Annal. Silesiae p. 252.

X.

SCHWENDI LÁZÁR.

„Herr Lazarus von Schwendie hatte gar keinen Glauben, und war in dem Wahn, die Religionen seyen nur darum erdacht, dass man die Leute in Gehorsam erhalte.“

Gerlachus in suo Diario.

„Lazarus Schwendi Freyherr zu Hohenlandsperg.“ E volt a Jel-szava : „Graeca fide omnia gerenda.“

Ortelius Rediviv. et Continuat. 1665. I. Th. S. 97.

XI.

CSUPOR PÁL BÜNTETÉSE.

„Turci in Bosenam, levi et ridicula occasione, ab Heruoja quodam Spalethii duce, circa Concilii Constantiensis tempora attracti fuerunt. Nam in aula Sigismundi Heruoja ille, vultu moribusque taurinis, ludibrii causa, aliquando, per mugitum salutatus erat a Paulo Chupore, Provinciae illius Praesule. Id, cum in Regia, ut fit, statim sparsum, risibus et iocis materiam, in omnibus conviviiis, et ipsa Sigismundi Regis mensa, praeberet. Heruoja contumeliae impatiens, cum Regem ipsum una ridere et delectari, ipsius ignominia, intelligeret, vindictae cupiditate ardens, a Sigismundo ad Mahometem I. defecit. A quo, acceptis equitum et peditum Turcicorum copiis, trajecto Savo, caedibus et incendiis in Ungaria grassatur; et Proceres, quibus Reipublicae cura, Rege in Concilio absente, commissa erat, ac in his Paulum Chupori, cum exercitu sibi occurrentes, profligat, multos caedit, quosdam vivos in potestatem redigit. In his Paulum Chuporium bovino tergo insuit, ac misero insultans, iubet: ut, qui sub humana specie, bovina quondam voce utebatur, bovinam quoque nunc cum voce formam induat. His dictis, eum in profluentem Savum demergit.

Hic primus Turcarum in Bossenam aditus fuit; de quo vere exclamare possis: Eheu, quam levibus pereunt ingenia causis! Nam ea occasione, Mahometes primum in Bossena superiore Praefectum Isaacum constituit: quem, ubi auspiciis Sigismundi, Nicolaus Macedo interfecit. Rex Stephanus Lazari Rasciani gener, Bossenam usque ad Mahometi II. tempora tenuit; a quo blande evocatus, et dolose circumventus, et tandem, pelle detracta, necatus, vitam et Regnum amisit. Sic Bossena quoque universa in Turcarum potestatem venit.“

Chytraeus Lib. I. Chron. Saxoniae p. 33.

XII.

A PÁPÓCZI PRÉPOSTSÁG ÉS PERJELSÉG.

Páliban Sopron vármegyében a pápóczi uradalom irodájában függ e prépostság és perjelség alapító-asszonyának festett képe, az az:

Egy magas szeg asszony, jobb arczán három lencsefolt, ruhája hosszú fekete selyem öltöny két ujjnyi széles csipkével szegve; keczeléje fehér selyem hason színű csipkével karcsú derekára kötve. Jobbjával kevéssé emeli keczelét, kezén a forgócsontnál percz helyett három vonal széles fekete szalag bokorra kötve: baljá

nak mutató ujjával „Fundatio Praepositurae S.S. Salvatoris“ emlékirásra mutat, mely táblán függ egy arany láncz, végén egy csillagot képező darab arany.

A kép alatti fölírás : „Rediviva memoria Margaretae de Gelse e Genere Nádasd , quae rara in Deum , ac Beatissimam eius Genitricem Pietate , pro salute tam sua, quam Pauli coniugis, Ladislai filii , filiae que Elisabethae, Progenitorum item, ac Consanguineorum suorum omnium, Praeposituram Corporis Christi, seu S.S. Salvatoris : ac Prioratum B. M. V. de Pápócz, insigni Liberalitate fundavit, confirmarique fecit a Colomanno Episcopo Jaurinensi Anno Domini 1365. quam quarto a Fundatione exeunte seculo, hac in Effigie, gratus pro Beneficio , Posteritati restituit Christophorus Schogg , Praepositus Sanct. Salvatoris de Papócz. 1764.“
